بهجة قلوب الأبرار

وقرة عيون الأخيار
في شرح جوامع الأخبار

99 HADİS

[illegible]

بـهجة قلـوب الأبـرار وقـرة عيـون الأخيـار فـي شرح جوامع الأخبـار

[illegible]bi 'l-Ebrâr ve Kurratu 'Uyûni 'l-Ahyâr
fî Şerhi Cevâmi 'il-Ahbâr

[illegible]

Çeviri: Abdullah Özsoylu

Düzelti: Hüseyin Cinisli

Sayfa Düzeni: AY-FA

Kapak: NÜANS

[illegible]

[illegible]4

[illegible]

2007 m./1428 h.

[illegible]

[illegible]

Çatal [illegible]

[illegible]

PK. 591-Sirkeci
Tel: 0212 526 06 05 Fax: 522 49 98
www.guraba.com.tr
e-posta: guraba@hotmail.com

Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî

99 HADİSTE

İSLÂM'IN TEMEL ESASLARI

BEHCETU KULÛBİ'L-EBRÂR VE KURRATU 'UYÛNİ'L-AHYÂR
FÎ ŞERHİ CEVÂMİ'İ'L-AHBÂR

çeviren
Abdullah Özsoylu

notlar ekleyerek yayına hazırlayan
Hüseyin Cinisli

الغرباء
guraba

SUNUŞ

Hamd o Allah'a ki kullarını sevmeyi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uyma şartına bağladı ve şöyle buyurdu: "[Ey Rasûlüm!] De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." Kendisini sevmenin imanın en büyük gereklerinden biri olduğu efendimiz Muhammed'e, ailesine ve ashâbına da salât ve selâm olsun.

Şüphesiz ki ilimlerin en şereflilerinden biri Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerini konu alan hadis ilmidir. Bu şerefli ilim erbabını İmam Şafi'î şu sözleri ile taltif etmiştir: "Ehl-i hadisten birini gördüğüm zaman Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ashâbından birini görmüş gibi oluyorum." Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in arkadaşlarından biri gibi olma şerefine erişmek isteyen her bir Müslümanın bu şeferli ilme vakit ayırması, az veya çok bu ilimden nasipli olmaya çalışması gerekir. Özellikle muhaddisler nazarında hadisin sened ve metin

şeklinde ikiye ayrıldığı bilinen bir husustur. Sened ile ilgili ilimler her kişinin üstesinden gelemeyeceği kadar ağır, ehli, kıymetli taşlar misali az bulunur bir ilim dalıdır. Bu ilimden ancak kendisini ona tümüyle verenler nasiplenebilir. Hadisin metnine gelince, senede dair bilgisi olsun olmasın, bütün ilim dallarındaki âlimlerin, talebelerin hatta dinini delillerle bilmek isteyen bütün Müslümanların kendilerini verdikleri kadar nasiplenecekleri bir ilimdir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşsiz sözlerinden herkesin faydalanabilmesi için ilk dönemlerden bugüne kadar pek çok ilim ehli senedlerden soyutlanmış hadis derlemeleri ve açıklamaları kaleme almışlardır.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in hadislerini öğrenmek, onlarla amel etmek, onlarla ahlâklanmak ve âdâblanmak isteyen herkesin kolaylıkla istifade edebileceği, hadis derlemelerinin ve şerhlerinin yayınlanması yayınevimizin kurulduğu günden beri temel hedefleri arasındadır. Daha önce İslâm dünyasının tamamında bilinen oldukça meşhûr olan İmam Nevevî *rahmetullahi aleyh*'e ait kırk hadisin ve değerli bir şerhinin dilimize kazandırılması ile söz konusu hedefimize doğru bir adım atmış idik. Şimdi de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in en kapsamlı ve özlü sözlerinden derlenmiş olan ve yine özlü ancak çok kapsamlı açıklamaları bulunan bir hadis mecmuası ile karşınızdayız. Bu defa sizlere sunacağımız eser, müellifinin bilinmesi ile eserin meziyetlerinin sıralanmasına hacet kalmayacak kadar büyük bir ilim adamına aittir. O, büyük ilim adamı, müfessir ve fakîh, Rabbânî İmam Abdurrahmân b. Nâsır es-Sa'dî'dir. Sa'dî *rahmetullahi aleyh*'in onu başka âlimlerden ayıran en mümeyyiz vasfı as-rının hikmet pınarlarından birisi olmasıdır. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserde de insanı şaşkına çeviren faydaları, hikmetleri, ince noktaları, özlü ilimleri, kapsamlı kaide ve kuralları bir

araya getirmiştir. Daha önce de *Tefsîru's-Sa'dî* ismiyle beş cilt halinde tefsirini dilimize kazandırdığımız yazarın çevrilmeyi bekleyen ilim ve hikmet hazinesi onlarca daha kitabı vardır. Yüce Allah'tan bizi, onları da dilimize kazandırmak ile nasiplendirmesini dileriz.

Bu eser sayesinde siz okuyucularımız hadisleri, yüzeysel bir şekilde değil, kelimenin tam anlamıyla öğrenecektir. Bu da hadisleri, hem lafzen hem de mana itibariyle öğrenmek, içerdikleri hüküm ve hikmetleri kavramak, faydalarını ve inceliklerini sezip anlamak ile gerçekleşir. Bu kitabın bunu sağlayacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yayınevimiz, tercüme ettirdiğimiz nüshada üzerine hiçbir hizmet yapılmamış olan bu eserin Türkçede en mükemmel şekilde çıkabilmesi için elinden gelen çabayı sarfetmekten geri durmamıştır. Özenli bir tercüme, tashih, redaksiyon dışında eserin Türkçe baskısında yapılan işler şu şekildedir:

1. Bütün âyetlerin ve hadislerin tahricleri yapılmış, kaynakları gösterilmiştir. Âyetlerde istifade kolaylığını sağlamak için; sûre ismi ile birlikte hem sûre numarası hem de âyet numarası verilmiştir. Hadislerde ise, hadis kaynağının adı, hadisin geçtiği bölümün adı ve hadis numarası verilmiştir.

2. Kitaptaki bütün âyetlerin ve açıklanan ve açıklamalar esnasında geçen bütün hadislerin harekeli metinleri yerleştirilmiştir. Böylece okuyucularımızdan bir kesim karşılaştırma, diğer bir kesimde âyeti ve hadisi istediği zaman okuyup ezberleyebilme imkanına kavuşacaktır.

3. Kitaptaki hadislerin tahrîci ile ilgili notlar kitabın Arapça matbu iki nüshasından iktibas edilmiştir. Bu nüshalardan biri ve özellikle **kendisine döndüğümüz Hişâm b. Muhammed Sa'îd Âlu Berğış i-**simli **muhakkikin hazırladığı 1421 hicri basımlı Dâru'l-**Vatan bas-**kısıdır.**

Diğeri ise, Ebu'l-Hâris Nâdir b. Sa'îd Âlu Mubârek isimli muhakkikin **bazı ta'liklerle birlikte hazırladığı** 1424 hicri bas**ımlı Dâru İbn Hazm baskısıdır.**

Bunun dışındaki ta'lik mahiyetindeki notlar ise tarafımızdan konulmuştur. Gerekli yerlere, özellikle Sa'dî'nin diğer kitaplarından, tefsîrinden ve başka bazı eserlerden maksadı ifade edip konuyu dağıtmayacak şekilde bazı kısa dipnotlar düşülmüştür. Bazı yerlerde Sa'dî sadece âyet ve hadise işaret edip söz konusu âyet ve hadisin herkesçe bilindiği zannına dayalı açıklamalarda bulunduğundan dolayı bu gibi yerlerde Sa'dî'nin işaret ettiği âyet ve hadislerin dipnotlarda gösterilmesi de kaçınılamaz olmuştur.

4. Kitabın sayfa düzeninin okuyucuyu sıkıp daraltmayacak, kitaptan koparmayacak, gözleri okşayacak bir güzellikte olmasına özellikle dikkat edilmiştir.

5. Kitabın başına Sa'dî rahmetullahi aleyh ile ilgili doyurucu bilgiler içeren özlü bir terceme-i hâl konulmuştur.

Yüce Allah'tan bu eserle bizi tüm Müslüman kardeşlerimizi faydalandırmasını, onu sâlih amellerimizden saymasını, insanların arasında yaymasını dileriz.

guraba

ABDURRAHMÂN B. NÂSIR ES-SA'DÎ

Nesebi:

Ebû Abdillah Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillah b. Nâsır b. Hamed Âlu Sa'dî et-Temimî en-Necdî el-Hanbelî'dir. Âlu Sa'dî, Benî Amr kabilesinin bir koludur. Benî amr ise meşhûr ve büyük Temîm kabilesindendir.

Doğumu:

Kasîm bölgesine bağlı Uneyze şehrinde 1307 hicrî yılında Muharrem ayının on ikinci günü dünyaya gelmiştir.

Yetişmesi:

Anne ve babasını küçük yaşta kaybetmişti. Annesi 1310 h. yılında o dört yaşındayken, babası 1313 h. yılında, o yedi yaşındayken vefat etti.

Bakımını babasının diğer bir eşi üstlendi, ona gerçekten büyük bir sevgi ile baktı büyüyünceye kadar yanından ayırmadı. Sonra büyük kardeşi Hamed'in evine geçti. Onun gözetiminde ve terbiyesinde kaldı. Hamed, Kur'ân hafızı, sâlih bir kimseydi. Babası küçük oğlu Abdurrahmân'ı vefat ederken ona emanet etmişti.

İlim Talebi:

Şeyh Sa'dî'de daha küçük bir çocuk iken ilim iştiyakı ve sâlih amellere bağlılık göze çarpıyordu. Onun sabah namazına gitme, namazlara devamlılık, haramlardan sakınma, faydasız söz ve işten uzaklaşma gibi halleri çocukluğunda göze çarpan sıfatlarıydı. Şer'î ilimlere duyduğu iştiyakın bir sonucu olarak daha on iki yaşını doldurmadan Kur'ân hâfızı oldu. Kendi beldesinin ve komşu beldelerin âlimlerinden dersler almaya devam etti. İlim tahsili onun yegâne uğraşıydı ve gecesini, gündüzünü tamamen ilme ayırmıştı. İlim ehlinden hiç kimseyi koymamış tümünden istifade etmeye çalışmıştı. Bunun dışında şahsi olarak kitapları müteala ediyor, tefsir, fıkıh, hadis eserlerinde kendini yitirircesine dalıp gidiyordu. Özellikle Şeyhulislam İbn Teymiyye ve talebesi İbn Kayyım el-Cevziyye'nin eserlerini tamamen kuşatacak şekilde okumuş, öğrenmiş ve kavramıştı. Âlimlerin yanında usûl eserlerini, tefsîr ve hadis kitaplarını, fıkıh metinlerini okumaya önem gösterdi.

Hocaları:

Şeyh rahmetullahi aleyh pek çok âlime talebelik yapmış ve onlardan ilim öğrenmiştir. Bunlardan en önemlileri şunlardır: 1. Muhammed b. Abdillah b. Selîm. 2. Süleymân b. Dâmiğ, ondan Kur'an ve tecvid öğrenmiştir. 3. İbrâhîm b. Hamed el-Câsir, Uneyze'de kadı olduğu sıralarda ondan hadis ilimlerini okumuştur. 4. Muhammed b. abdilkerîm eş-Şibl, ondan fıkıh ve nahv okumuştur. 5. Sâlih b. Osmân el-Kâdî, ondan tevhîd, tefsîr, fıkıh, fıkıh usûlü ve nahv okumuştur. En çok kendisinden ders gördüğü ve uzun süre mülâzemet ettiği hocası budur. 6. Abdullah b. Âiz el-Avdî 7. Saab b. abdillah et-Tuveycirî. 8. Ali b. Muhammed es-

Sinânî. 9. Ali b. Nâsır Ebû Vâdî, ondan hadis ilimlerini okudu, altı temel hadis kitabını okuyarak ondan icâzet aldı. 10. Muhammed el-Emîn Mahmûd eş-Şenkıtî, ondan tefsîr, hadis ve mustalahu'l-hadis okudu.

Talebeleri:

Talebelerinin sayıları ise, sayılamayacak kadar çoktur. Ondan az veya çok istifade etmiş, kısa ve uzun süreli meclisinde bulunarak ilim öğrenmişlerin sayısını ancak Allah bilir. Talebelerinin en büyükleri ve meşhûrları ise şunlardır: 1. Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn. 2. Abdullah b. Abdilazîz b. Akîl. 3. Ali b. Hamed es-Sâlihî. 4. Muhammed b. Abdilazîz el-Matu' 5. Abdullah b. Abdirrahmân el-Bessâm. 6. Muhammed b. Mansûr ez-Zâmil. 7. Abdullah b. Muhammed Avhelî. 8. Hamed b. Muhammed el-Bessâm. 9. Abdulazîz b. Muhammed es-Selmân 10. Abdurrahmân b. Akîl. 11. Muhammed b. Osmân el-Kâdî. Bunların tamamı ilimleri, dersleri, eserleri, davetleri ile ünlenmiş talebelerinden sadece bazılarıdır.

Eserleri:

Kitap, risale ve fetvalar şeklinde pek çok te'lifleri vardır. Bir kısmı basılmıştır. Bir kısmı ise henüz yeni yeni basılmaktadır. Eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. Teysîru'l-Kerîmu'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân şeklinde isimlendirdiği, Tefsîru's-Sa'dî diye de bilinen Kur'an tefsîri.

2. el-Hakku'l-Vâdıhu'l-Mubîn fî Şerhi Tevhîdi'l-Enbiyâi ve'l-Murselîn. İbn Kayyım'ın "Nûniyye kasîdesine şerhidir.

3. Menhecu's-Sâlikîn ve Tavdîhu'l-Fıkh fî'd-Dîn

4. Tarîku'l-Vusûl ile'l-'Ilmi'l-Me'mûl bi-Ma'rifeti'l-Kavâidi ve'd-Davâbıti ve'l-Usûl.

5. ed-Dînu's-Sahîh

6. Tenbîhâtu'l-Latîfe ale'l-Vâsıtiyye.

7. İrşâdu Uli'l-Elbâb.

8. Behcetu Kulûbi'l-Ebrâr. Elinizdeki eserdir.

9. Tavdîhu'l-Kâfiyetu'ş-Şâfiyye
10. el-Hutab ale'l-Munâsebât
11. ed-Durretu'l-Behiyye Şerhu'l-Kasîdetu't-Tâiyye
12. Risâletun Latîfetun Câmiatun fî Usûli'l-Fıkhi'l-Muhimme
13. el-Kavâid ve Usûlu'l-Câmia
14. el-Kavâidu'l-Hisân li-Tefsîri'l-Kur'ân. Yayınevimiz tarafından yayına hazırlanmaktadır.
15. el-Kavlu's-Sedîd fî Mekâsıdi't-Tevhîd. Yayınevimiz tarafından dilimize kazandırılıp basılmıştır.
16. Teysîru'l-Latîfu'l-Mennân fî Hulâsati Tefsîri'l-Kur'ân
17. et-Tavdîhu'l-Beyân li-Şecereti'l-Îmân

Vefatı:

Şeyh rahimehullah ilim, davet, irşâd, vaaz, tedris, eğitim, öğretim ile dopdolu bir hayat sürdükten sonra 22 Cumade'l-Ahire 1376'da vefat etti.

KİTABIN TANITIMI

Bu kitabı inceleyen, kısa ve net olmasıyla birlikte onun, faydalı ilimlerin hepsinden bazı hususlar içerdiğini görecektir. Tevhîd ilmi, usûl ilmi, akâid, seyru sulûk ilmi, ahlâk ilmi, dinî, dünyevî ve tıbbî âdâb, fıkıh ilmi ve fıkhın her konusundaki hükümler, ibâdetler, muâmeleler, nikâhlar ve diğer konular, bunlarla ilgili hükümlerin açıklamaları, kaynakları, usûlü ve kuralları, çeşitli ıslah ilimleri, yararlı konular, özel, genel, dinî

ve dünyevî yararları sağlayacak, zararları def edecek tavsiyeler...

Bunların da hepsi, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in sözlerinden alınmıştır. Kitapta en özlü ve en yararlı hadislerin açıklanması tercih edilmiştir, nitekim bunu göreceksiniz.

Bunların hepsi, Allah'ın lütfu ve rahmetiyle gerçekleşmiştir. Hamdedilecek sadece Allah'tır.

ÖNSÖZ

Hamd, güzel isimlerinden, mükemmel, büyük ve yüce sıfatlarından, o sıfatların hem dünya, hem âhirete dair etkilerinden dolayı övülen Allah'adır.

Yaratılmışların, her övgüye değer niteliğini, her güzel huyunu ve her doğru sözünü kendinde en fazla toplayan Muhammed'e, onun âilesine, ashabına ve kulların tamamı içinden ona uyanlarına salât ve selâm ederim.

Allah'ın sözünden sonra, elçisi ve halîli (dostu) Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözünden daha doğrusu, daha faydalısı, dünya ve âhiret iyiliğini daha fazla bir araya getireni yoktur. Çünkü o, yaratıl-

mışların en iyi bileni, nasihatı, yol göstermesi ve rehberliği en üstün olanı ifadesi en beliğ olanı ve en iyi öğretenidir. O'na *sallallahu aleyhi ve sellem* cevami'i'l-kelim[1] verilmiştir, o, kelimesi az, manaları çok sözü, tam bir açıklık ve ifade derecelerinin en üstünüyle kısaca söylemiştir.

Genel konuların her bir türünde veya ilmî konulardan her birinde cevami'i'l-kelim olan hadislerden, maksatlarından ve içerdiği anlamlardan söz ederek, uygun birini açıklamayı düşündüm. Özlü bir açıklama olacak şekilde kısa açıklamalar yaptım. Çünkü sözü uzatmaya gerek yoktur.

Allah'tan yardım isteyerek ve kolaylık vermesini dileyerek derim ki:

(1) Az söz ile pekçok anlamlar ifade edebilme özelliği.

BİRİNCİ HADİS

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: «**إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوِ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ**»

Ömer ibni'l-Hattâb *radıyallahu anh* şöyle anlatmıştır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

"Ameller ancak niyyetlere bağlıdır. Her kişi için ancak niyyet ettiği vardır. Kimin hicreti, Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'nedir. Her kimin de hicreti ele geçireceği bir dünyalık veya nikâhlanacağı bir kadın içinse, onun da hicreti, kendisi için hicret ettiği şeyedir." Muttefekun aleyh.[2]

AÇIKLAMALAR

Bu hadise dair açıklamalarımız ikinci hadisle birlikte gelecektir.

---

(2) Buhârî, Bedu'l-Vahy (1), Îmân (54), Menâkib (3898), Nikâh (5070); Müslim, İmâre (1907); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd (1647); Nesâî, Tahâre (75), Talâk (3437); Ebû Dâvûd, Talâk (2201); **İbn Mâce**, Zühd (4227); Ahmed, Müsned (169 ve 302).

İKİNCİ HADİS

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ – وَفِي رِوَايَةٍ: مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا – فَهُوَ رَدٌّ»

'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle anlatmıştır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim bizim şu dinimizde, ondan olmayan bir şey ortaya atarsa, o reddedilmiştir." Başka bir rivâyette şöyledir: ***"Her kim hakkında emrimiz olmayan bir amel ile amel ederse, o merduttur."***

Muttefekun aleyh.[3]

AÇIKLAMALAR

Usûlüyle, fur'uuyla, zâhiriyle, bâtınıyla, dinin tamamı bu iki büyük hadisin içine girer. Ömer *radıyallahu anh* hadisi, bâtınî ameller için bir mîzân, 'Âişe *radıyallahu anhâ* hadisi, zâhirî ameller için bir mîzândır.

Bu hadislerden birincisinde, **ma'bud'a karşı ihlaslı ol**mak, ikincisinde, **rasûl'e ittibâ etmek** vurgulanmıştır. Bu iki husus ise, her türlü sözde, amelde, zâhirde ve bâtında şarttır. Her kim amellerinde, sırf Al-

---

(3) Birinci rivâyet: Buhârî, Sulh (2697); Müslim, Akdıyye (1718); Ebû Dâvûd, Sunne (4606); **İbn Mâce**, Mukaddime (14); Ahmed, Müsned (25502 ve 25797). İkinci rivâyet: Müslim, Akdıyye (1718); Ahmed, Müsned (22929 ve 24604); Buhârî, Buyu' (ta'liken).

lah için ihlaslı ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tâbi olursa, o, ameli makbul olan kimsedir. Bu iki şarttan veya birinden yoksun olanın ameli geri çevrilir ve o, Yüce Allah'ın şu buyruğuna dâhildir:

(ﭽ ﭾ ﭿ ﮀ ﮁ ﮂ ﮃ ﮄ ﮅ ﮆ)

"Yaptıkları her amelin önüne geçmişiz de onu (etrafa) saçılmış toz zerreleri haline getirmiş**izdir."** [25/Furkân, 23]

İki vasfı da kendinde toplayan, Yüce Allah'ın şu buyruklarına dâhildir:

(ﮎ ﮏ ﮐ ﮑ ﮒ ﮓ ﮔ ﮕ ﮖ ﮗ ﮘ ﮙ ﮚ ﮛ ﮜ ﮝ
ﮞ ﮟ ﮠ ﮡ ﮢ)

"Hem kimdir o kimseden daha güzel dinli ki, özü muhsin **olarak kendini Allah'a teslim eder, hanîf olarak** İbrâ**hîm'in milletine uyar? Allah İbrahim'i halîl edinmişti."** [4/Nisâ, 125]

(ﯧ ﯨ ﯩ ﯪ ﯫ ﯬ ﯭ ﯮ ﯯ ﯰ ﯱ ﯲ ﯳ ﯴ ﯵ
ﯶ ﯷ ﯸ ﯹ)

"Hayır, kim özü muhsin olarak kendini Allah'a teslim e- derse, onun mükâfatı, Rabbinin yanındadır. Onlara kor**ku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."** [2/Bakara, 112]

Niyyet, Allah'a yaklaşmak, O'nun hoşnutluğu ve sevâbını talep etmek için amelde bulunmayı kasdetmektir. Buna hem amele niyyet, hem de kendisi için amel edilene niyyet dâhildir.

Amele niyyet etmek: Kendileri kasd edilmedikçe ve onlar için niyyet edilmedikçe, ne -bütün çeşitleriyle- tahâret, ne namaz, ne zekât, ne oruç, ne hac ne de tümüyle diğer ibâdetler sahîh olabilir. Bu ibâdetler için yapılacak niyyet mutlak olarak "ibâdet etmeye" değil, muayyen olarak bizzat kendilerine olmalıdır.

Söz konusu ibâdet, namaz gibi: Farz, muayyen nafile ve mutlak nafile olmak üzere bir takım türleri ve çeşitleri içinde barındırıyorsa, mutlak olanında sadece "namaza niyyet etmek"/ "namaz kılmayı kasd etmek" yeterlidir. Farzlarda ya da vitir ve râtibe gibi muayyen nafilelerde ise, namaza niyyetle birlikte, hangi namazı kıldığını kararlaştırman, muayyen olana da mutlaka niyyet etmek gerekir. Diğer ibâdetlerde de böyledir.[4]

Ayr[illegible]ca âdetin mutlaka ibâdetten ayr[illegible]mas[illegible] mak, temizlenmek veya serinlemek için de olur; büyük hadesten te-[illegible] gibi ibâdetler için de olur. [illegible] dermeye veya müstehab olan gusle diye niyyet edilmelidir. Ayn[illegible]ekilde insan, paray[illegible]elinden zekât, kefâret, adak, müstehab olan sadaka veya hediye olarak [illegible] Bunlar[illegible]

Niyyete bağlı hususlardan biri de: Muamelelerdeki hileler meselesidir. Birisi, görünüşü ve şekli itibariyle sahîh olan bir muâmele yapar, ancak bu muamele ile onun kastı, faizli bir muameleye yol açmak veya

(4) İmam el-Hâfız İbn Kayyım el-Cevziyye muazzam eseri *Zâdu'l-Me'âd fî Heydi Hayri'l-İ'bâd*'da şöyle der: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza kalktığı zaman «Allahu Ekber» der, bunun öncesinde hiçbir şey söylemezdi. Niy-yeti asla diliyle telaffuz etmezdi. Ne «niyyet ettim Allah rızası için falan vaktin namazını kılmaya, döndüm kıbleye, dört rekat olarak, imam olmaya, uydum hazır olan imama» derdi; ne «edâ olarak» veya «kaza olarak» derdi, ne de «vaktin farzı» derdi. Toplamı on kadar eden bu bid'atlardan hiçbiri tek bir kelime ile dahi olsa ne sahîh, ne zayıf, ne müsned, ne de mürsel bir isnâd ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilmemiştir. Hatta ne onun ashabından böyle bir şey aktarılmıştır, ne de tabiînden ve dört imamdan biri bunu hoş görmüştür." [*Zâdu'l-Me'âd* 1/194. Müessesetu'r-Risâle 1425 tarihli baskısı.]

üzerine vâcib olan bir şeyi düşürmek yahut bir harama ulaşmak olabilir. Bu durumda onun sözünün zâhirine değil, niyyetine ve kastına bakılır. Çünkü ameller ancak niyyetlere bağlıdır. Yaptığı muamelede böyle bir niyyet taşıyan kişi, karşılıklı muamelelerde tarafların vermesi ya da yapması gereken iki husustan birine kastedilmeyen bir şey katar veya yapılan akde kastedilmeyen bir akit ilâve eder. Bu ifadeler Şeyhulislâm'a aittir.(5)

Aynı şekilde ric'î talakta ve vasiyette, Allah'ın koyduğu şart, kulun zarar verecek bir şeyi kastetmemesidir.

Kendisi ile maksatlara ulaşılan vasıtaların tümü bu kâideye dâhildir. Şüphesiz ki vasıtaların hükmü, iyi veya kötü maksatların hükmüne tâbidir. Allah, ıslâh edenle ifsâd edeni birbirinden ayırır.

Amel kendisi **için yapılana karşı niyyet:** Kulun yaptığı ve yapmadığı her şeyde, her sözünde ve her fiilinde Allah'a karşı ihlâslı olmasıdır. Yüce Allah şöyle buyurur:

(ڳ ڳ ڱ ڱ ڱ ں ں)

"Onlara yalnızca, dini sadece **O'na has kılarak Allah'a ibâdet etmeleri emrolunmuştu."** [97/Beyyine, 5]

---

(5) Allâme Abdurrahmân es-Sa'dî'nin Şeyhulislâm sözüyle kasdettiği, bu lakabın, en çok kendisi hakkında meşhur olduğu imam, Ahmed ibni Abdilhalîm ibni Teymiyye el-Harrânî ed-Dımeşkî'dir. Hicrî 661 yılında doğmuş, ilim öğrenip öğretme, ıslah ve davet dolu bir hayattan sonra hicrî 728 yılında Dımeşk kalesinde vefat etmiştir. Şeyhulislâm İbn Teymiyye'nin, Şeyh es-Sa'dî'nin söz konusu ettiği sözleri *el-Kavâidu'n-Nûrâniyye* isimli kitabında geçmektedir. Şeyhulislam rahimehullah orada şöyle der: "Hilelerin tümü şu iki çeşitte cem olmuştur: Ya karşılıklı muamelelerde tarafların vermesi ve yapması gereken iki husustan birine, kastedilmeyen bir şey katar veya yapılan akde kastedilmeyen bir akit ilâve eder." [Bkz: *el-Kavâidu'n-Nûrâniyye*, Dâru İbnu'l-Cevzî baskısı, s: 173.]

(ڈ ڈڈڈڑ)

[redacted]nd[redacted][38/Zümer, 3]

Bundan dolayı kul, her bir işi için kapsamlı ve genel bir niyyet ile Allah'ın yüzünü, O'na yaklaşmayı, sevâbını istemeyi, ecrini ummayı ve cezasından korkmayı kasd eder. Sonra bu niyyetle birlikte, sözlerinin ve amellerinin her bir parçasında ve bütün hallerinde; ihlâsı gerçekleştirmeye ve onu mükemmelleştirmeye, ihlâsa aykırı olan riya, sum'a[6] insanların yanında övülme ve saygı göstermelerini bekleme gibi şeyleri gidermeye gayretli olmalıdır. Hatta böyle bir şey olduğunda bile kul onu maksadı ve ulaşmak istediği şey haline çevirmemelidir. Tam aksine yaptığı ameldeki kasdı, yaratılmışların iltifatları, sağlayabilecekleri menfaatlerin ve övgülerinin arzusu değil, Allah'ın yüzü ve sevâbını istemek olmalıdır. Bu tür şeylerden biri kulun kasdı olmaksızın hasıl olursa, bunun ona bir zararı olmaz. Hatta bu, mü'mine verilen erken bir müjde olabilir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Ameller ancak niyyetlere bağlıdır"* sözü: Ameller ancak niyyetle meydana gelir ve bağlı oldukları asıl niyyettir, anlamına gelir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bundan sonra şöyle buyurmuştur: *"Her kişi için ancak niyyet ettiği vardır.."* Yani onların doğru veya bozuk, mükemmel veya eksik olması kulun niyyetine göredir. Hayır işlemeye niyyet eden ve onunla yüce gayeleri, yani Allah'a yakınlaştırıcı şeyleri kasdeden kişiye sevap, tam ve mükemmel bir karşılık vardır. Kimin niyyet ve kastı eksik olursa, sevabı eksik olur. Kimin niyyeti, bu üstün maksattan başkasına yönelirse, hayrı

---

[6] *Riya:* İnsanların görmesini isteyerek, onları kasdederek amel yapmaktır. *Sum'a:* İnsanların duymasını isteyerek, onları kasdederek amel yapmaktır. Tedavi edilmedikleri takdirde bütün amellerin boşa gitmesine sebep olabilecek oldukça tehlikeli bu iki kalp hastalığından yana Yüce Allah'tan, af ve afiyet dileriz.

kaçırır ve niyyet ettiği düşük ve eksik maksatları elde eder. Bundan dolayı Peygaber *sallallahu aleyhi ve sellem* diğer bütün işlerin kendisiyle mukayese edileceği bir örnek vererek şöyle buyurdu: *"Kimin hicreti, Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'nedir"* yani niyyet ettiğini elde eder ve ecrini vermeyi Allah üstlenir. *"Her kimin de hicreti ele geçireceği bir dünyalık veya nikâhlanacağı bir kadın içinse, onun da hicreti, kendisi için hicret ettiği şeyedir."* Bütün dünyevî şeyleri genel olarak zikrettikten sonra evleneceği kadını özellikle belirtmesi, bunların hepsinin basit, düşük gayeler ve yararı olmayan maksatlar olduğunu açıklamak içindir.

Yine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, cesaretinden, hamiyetinden dolayı veya savaştaki durumunun görülmesi için savaşan kişi hakkında sorulduğunda:

«مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.»

"Allah'ın kelimesi yüce olsun diye savaşırsa, o Allah yolundadır"[7] diye cevap vermiştir. Yüce Allah, infakın niyyetlere göre farklı olması hakkında da şöyle buyurmuştur:

(ٱﭑﭒﭓﭔﭕ ﭖﭗﭘ
ﭙﭚ)

"Mallarını Allah'ın rızasını arzulayarak ve içlerinden bir kararlılıkla infak edenlerin örneği tıpkı yüksek bir tepedeki güzel bir bahçeye benzer." [2/Bakara, 265]

---

[7] Buhârî, İlim (123), el-Cihâd ve's-Siyer (2810); Müslim, İmâre (1904); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd (1646); Nesâî, Cihâd (3136); Ebû Dâvûd, Cihâd (2517); **İbn** Mâce, Cihâd (2783); Ahmed, Müsned (18999 ve 19049). Bunların hepsi hadisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anh'den rivâyet etmişlerdir. Ha-disteki Allah'ın kelimesinden maksat bütün rasûllerin kendisi için gönderildi-ği, bütün kitapların kendisi için indirildiği *Lâ ilâhe illallah* kelimesidir.

(ٱببببپ پپپ)

"Onlar mallarını insanlara gösteriş için infak ederler, Al**lah'a da âhiret gününe de** îmân **etmezler."** [4/Nisâ, 38]

Diğer bütün ameller de aynı şekilde niyyete bağlıdır.

Ameller ancak, amel edenin kalbindeki îmân ve ihlâsa göre, birbirinden üstün hâle gelir ve sevapları büyür. Hatta sâdık niyyet sahibi –özellikle bu niyyetle güç yetirebildiği ameller birleştiğinde– sadece niyetiyle amel sahibine ilhak edilir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ﯓﯔﯕﯖﯗﯘﯙﯚﯛﯜﯝ ﯞﯟﯠﯡﯢﯣﯤ)

"Her kim evinden Allah'a ve Rasûlüne hicret edici olarak **çıkar da ölüm kendisine yetiş**irse, onun mükâfatı **Allah'a** düş**er."** [4/Nisâ, 38]

Sahîh'de merfu' olarak[8] şöyle bir hadis vardır:

«إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا»

"Kul hasta olduğunda yahut yolculuk yaptığında, kendisi için, sağlıklıyken ve mukimken (yolculukta değilken) yaptığı ibâdetin aynısı yazılır."[9]

«إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا وَلَا قَطَعْتُمْ وَادِيًا إِلَّا كَانُوا مَعَكُمْ حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ»

---

[8] *Merfu':* Kelime olarak yükseltilmiş, kaldırılmış şey manasındadır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kadar nisbet edilen söz, fiil, takrir ve -bazı alimlere göre- sıfatlara merfu' hadis denilir. Râvîlerin, isnadlarını sahabe veya tabi-inde kesmeyip Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kadar yükseltmeleri yüzünden bu ismi almıştır. Bir hadise merfu' denilmesi, sahîh veya muttasıl olmasını gerektirmez.

[9] Buhârî, el-Cihâd ve's-Siyer (2996); Ebû Dâvûd, Cenâiz (3091); Ahmed, Müsned (19180 ve 19254). Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den.

"Medine'de bazı kimseler var ki, siz yerden geçmeye görün yahut bir vadiyi kat etmeye görün onlarda sizinle birliktedirler –yani niyyetlerinde, kalplerinde ve sevaplarında bizimle birliktedirler- *onları burada bulunmaktan mazeretleri engelledi."*(10) Kul bir hayır işlemeyi kararlaştırır da, amel etmek mukadder olmazsa himmeti ve niyyeti onun lehine tam bir iyilik olarak yazılır.

Mal ile, söz ile veya fiille yaratılmışlara iyilikte bulunmak Allah katında hayır, sevap ve ecirdir. Ancak bunların sevâbı niyyetle büyür.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ٱ ٻ ٻ ٻ ٻ پ پ پ پ ڀ ڀ ٺ ٺ
ٿ ٿ)

"Onların aralarındaki gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Yalnız sadaka, yahut iyilik ya da insanların arasını düzeltmeyi emredenin konuşması müs**tesna."**
[4/Nisâ, 114]

Çünkü bu hayırdır. Sonra şöyle buyurdu:

(ٹ ٹ ٹ ٹ ڤ ڤ ڤ ڦ ڦ)

"Her kim de bunu Allah'ın rızasını arzulayarak yaparsa, yakında ona büyük bir ecir verece**ğiz."** [4/Nisâ, 114]

Bu âyette, büyük ecir, bu fiili Allah'ın rızasını arzulayarak yapmaya bağlandı. Buhârî'de merfu' olarak [Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in] şöyle [buyurduğu] geçmektedir:

«مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ»

---

(10) Buhârî, el-Cihâd ve's-Siyer (2839), Meğâzî (4423); **İbn Mâce**, Cihâd (2764). Enes b. Mâlik'den. Müslim, İmâre (1911); **İbn Mâce**, Cihâd (2765); Ahmed, Müsned (14265). Cabir b. Abdillah'dan.

"Kim insanların mallarını ödemek niyyetiyle alırsa, Allah o kimseye ödeme kolaylığı verir. Kim de halkın mallarını, telef etmek niyyetiyle alırsa, Allah onu telef ettirir."(11)

Sâlih bir niyyeti, rızık için nasıl güçlü bir sebebe ve Allah tarafından ödeme kolaylığına dönüştürdüğüne, kötü niyyeti de telef etmenin ve telef ettirmenin sebebi yaptığına bir bak!?

Aynı şekilde niyyet, mübahlarda ve dünyevî işlerde de geçerlidir. Dünyevî işlerinde, çalışmalarında ve âdeten yaptığı fiilerde, bunlardan yararlanarak Allah'ın hakkını, vâcibleri ve müstehabları yerine getirmeye niyyet eden; yemesinde, içmesinde, uyumasında, dinlenmesinde ve kazançlarında bu iyi niyyetten ayrılmayan kişinin, âdet ve alışkanlıkları ibâdete dönüşür. Ayrıca Allah böyle kulunun işlerine bereket verir ona hayır ve rızık kapılarından hesap etmediği ve zihninden geçirmediği şeyleri açar, bilgisizliği ve ihmalkârlığı sebebiyle, bu iyi niyyete sahip olmayan, sadece kendisini kınasın.

Sahîh'de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu geçmektedir:

«إِنَّكَ لَنْ تَعْمَلُ عَملاً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ عَلَيْهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فَيِّ امْرَأَتِكَ»

"Hiç şüphesiz Allah'ın yüzünü isteyerek(12) *işlediğin her amelden do-*

(11) Buhârî, İstikrâz (2387); **İbn Mâce**, Ahkâm (2411); Ahmed, Müsned (8516). Ebû Hureyre radıyallahu anh'den.

(12) Bu ve buna benzer Kitap ve Sünnetteki diğer delillerden dolayı Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Yüce Allah'ın; başka yüzlere benzemeyen, azametine ve celâline yaraşır gerçek anlamda bir yüzü olduğuna îmân ederler. Allah'ın yüzü vardır der, nasıllığını konuşmazlar. Yüce Allah'ın azametine ve celâline yaraşır gerçek bir yüzü olduğunu öğrendikten sonra "Allah'ın yüzünü istemenin" anlamı hakkında deriz ki: Bu ifade ile kasdedilen Allah azze ve celle'nin rızasını istemek,

layı mutlaka sana bir ecir verilir. Hatta hanımının ağzına koyduğun lokmadan dolayı bile."[13]

Şu bilinmeli ki, [şerh etmekte olduğumuz] bu [niyyet] hadisi, hayırlı işlerin tümünü bir araya getirmektedir. Nefsini [azaptan] kurtarmak ve yararlanmak isteyen mü'minin bu hadisin manasını anlaması ve onu iki gözünün önüne koyup her durumunda ve bütün vakitlerinde ona göre davranması gerekir.

'Âişe radıyallahu anhâ'nın rivâyet ettiği: *"Kim bizim şu dinimizde, ondan olmayan bir şey ortaya çıkarırsa, o reddedilmiştir."* Bir başka ri-

---

hoşnutluğunu aramaktır. Bu ve buna benzer hadislerin tercümesinde yaygın olan önemli bir hata "Allah'ın yüzünü istemek" ifadesinin "Allah'ın rı-zasını istemek" olarak çevrilmesidir. Bu çeviri her ne kadar hadisin anlamını ifade etmek açısından yeterli olsa da "Allah'ın yüzü" olduğunu ve diğer sıfat-larını inkar eden tahrifçilerin i'tikâdlarını doğrulamak gibi duracağı için ke-sinlikle kaçınılması gerekir. Yapılacak şey tercümemizde "Allah'ın yüzü"nü isbât etmek ve "Allah'ın yüzünü istemek de nedir?" diye gelebilecek bir soru-yu hadisin şerhine havâle etmektir. Allâme Şeyh Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn *rahimehullah,* Yüce Allah'ın: "Allah'ın yüzü müstesna her şey helak olucudur" buyruğu hakkında "Allah'ın yüzü"ne dair müşkil bir soruyu şöyle cevaplandırır: "Eğer 'Allah'ın zâtı müstesna' sözünle kasdın, Allah zâtı ile bâki kalacaktır demekse ve bununla birlikte Allah'ın yüzünü isbât ediyorsan, sa-hîhtir. Burada "yüz" zikredilerek "yüzü olan zât" kasd edilmiş olur. Eğer 'Al-lah'ın zâtı müstesna' sözünle kasdın, "yüz"ü isbât etmeksizin, yüzün anlamı zâttır demekse bu tahrîftir ve kabul edilemez. Bunun üzerine biz de şöyle de-riz: [Helaktan istisna edilen] "Allah'ın yüzü" yani yüz ile muttasıf olan zâtı müstesnadır. Böyle söylemekte herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü bununla tahrîfçilerin sözleri arasında fark vardır. Onlar: "Yüz"den murâd edilen "zât"tır, O'nun yüzü yoktur derler. Biz ise: [Bu âyette] "Yüz"den murâd edilen "zât"tır, çünkü O'nun bir yüzü vardır [burada da] yüzü zikredilerek zâtı kasdedilmiştir, deriz." [*Şerhu'l-Akîdeti'l-Vâsıtiyye*, Dâru İbnu'l-Cevzî 1424 ta-rihli baskısı 1/291.]

(13) Buhârî, Îmân (56), Cenâiz (1295), Menâkib (3936); Müslim, Vasıyye (1628); Tirmizî, Vasâya (2116); Nesâî –muhtasar olarak-, Vasâya (2742); Ebû Dâvûd, Vasâya (2864); Ahmed, Müsned (1443 ve 1527); Mâlik, Akdıyye (1495).

vâyette de şöyledir: *"Her kim hakkında emrimiz olmayan bir amel ile amel ederse, o merduttur"* hadisine gelince, mantûku ve mefhûmu ile(14) bu hadis pek çok şeye delâlet etmektedir.

Hadisin mantûku: Kitâb ve Sünnet'te aslı olmayıp da sonradan çıkarılmış olan: İster Cehmîlik, Râfızîlik ve Mutezîlilik gibi sözlü ve kelâmî bid'atler olsun, isterse ne Allah'ın ne de Rasûlü'nün belirlemediği ibâdetlerle Allah'a ibâdet etmek gibi amelî bid'atler olsun, her bid'atin sahiplerine geri çevrildiğine ehlinin de bid'atleri ve dinden uzaklaşmaları sebebiyle, kınanmış ve kötülenmiş olduğuna delâlet eder. Allah'ın ve Rasûlü'nün bildirdiğinden başkasını haber veren veya Allah ve Rasûlü'nün izin vermediği ve belirlemediği bir şeyle ibâdet eden kimse, mubtedı'/bid'atçidir. Mübahları haram kılan veya meşru kılınmayanlarla ibâdet eden de bid'atçidir.

Hadisin mefhûmu ise şudur: Allah'ın ve Rasûlü'nün emrettikleri amel ile amel edenin -ki bu da, sahîh akîdeler, vâcib ve müstehab olan sâlih amellerle Allah'a ibâdet etmektir– ameli kabul edilecek, gayret ve çabası karşılık görecektir.

Bu hadis ile, yasaklanmış bir surette eda edilen her ibâdetin fâsid olduğuna delil getirilir. Çünkü ona dair Allah'ın veya Peygamber'in emri yoktur. Yasaklama ise, fesâdı (bozukluğu) gerektirir. Allah ve Rasûlünün yasakladığı muâmelelerin hiçbirinin hükmü yoktur ve onlara

---

(14) *Mantûk*: Bir lafzın kelime ve sözleri ile doğrudan delâlet ettiği anlamdır. Meselâ: "Allah alışverişi helal, faizi ise haram kılmıştır." [2/Bakara, 275] âyeti, mantûğu ile alışverişin helalliğine, faizin de haramlığına delâlet eder. Bu delâlet, söylenen lafızdan ve bu sözü meydana getiren harflerden anlaşılır.
Mefhûm: Bir lafzın sözde ve kelimelerde zikri geçmeyen hususlara delâlet etmesidir. Meselâ, "o ikisine (anne ve babana) "öf" bile deme" [17/İsrâ, 23] âyeti dövmenin yasaklığına delâlet eder. Zira dövmek, "öf" demekten daha fazla eziyet verir.

değer verilmez.[15]

---

[15] el-Hâfız İmâm İbn Receb el-Hanbelî rahimehullah şöyle der: "Herhangi bir ibâdet, tümüyle Allah ve Rasûlünün hükmünden dışarıda olursa, sahibine ia-de edilir. Böyle bir amelin sahibi Yüce Allah'ın şu buyruğu kapsamındadır: «Yoksa onların, kendileri için dinden Allah'ın izin vermediği şeyleri şeriat kı-lan bazı ortakları mı var!?» [42/Şûrâ, 21] Her kim Allah'ın ve Rasûlünün ibâ-det olarak belirlemediği bir amel ile Allah'a yaklaşmaya kalkışırsa, onun ameli bâtıldır ve kendine iade edilir. Bu kişinin hali, namazları Kabe'nin yanında ıs-lık çalıp alkış tutmaktan ibaret olan [Mekke müşriklerinin] durumuna benzer. İlahî, kasîde ve benzerleri ile raks edip dönerek veya ihram hali dışında başı açarak ve buna benzer sonradan çıkarılmış, Allah ve Rasûlünün belirlemediği ameller ile Allah'a yaklaşmaya çalışanların tümünün durumu aynıdır. Bir ibâ-detin içinde, Allah'a yakınlaştırıcı olan bir husus, o ibâdetten başka yerlerde de mutlak olarak Allah'a yaklaştırıcı değildir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güneşte dikilmiş birini görünce, onun hakkında sormuş, sahabiler de şöyle demişlerdi: O, oturmayıp hep ayakta durmayı, gölgelenmemeyi ve böy-lece oruç tutmayı adamıştır. Bu cevap üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona; oturmasını, gölgelenmesini ve orucunu da tamamlamasını emret-ti. Böylece Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ayakta durmanın ve güneşin altın-da beklemenin Allah'a yaklaştırıcı ve vefa gösterilmesi gereken bir adak olma-dığını açıklamış oldu. Halbuki ayakta durmak başka bir yerde ibâdettir. Na-maz, ezân ve arafatta dua gibi. Güneşte kalmak da ihramlı için Allah'a yaklaş-tırıcıdır. Bütün bunlar, bir yerde ibâdet ve Allah'a yaklaştırıcı olan bir şeyin, her yerde böyle olması gerekmediğinin delilidir. İbadetlerin yerleri hakkında şeriatta varid olan şeylere ittiba edilmelidir. Bayram günlerinde oruç tutmak, yasaklanmış vakitte namaz kılmak gibi nehyedilmiş bir ibâdetle Allah'a yak-laşmaya kalkışmak da özellikle böyledir.
Aslı itibariyle meşru bir amel ile amel eden, sonra da ona meşru olmayan bir şey sokan veya meşru bir şey ile onu ihlal eden kişiye gelince... Bu da aynı şe-kilde ibâdete ihlalde ve ilavede bulunduğu kadarıyla şeriata muhaliftir. Peki, amelinin meşru olan aslı da merdûd mudur değil midir? Bu konuda mutlak olarak, reddedilir veya kabul edilir diyebilmek mümkün değildir." [*Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Beşinci hadisin şerhi. İmam İbn Receb'in açıklamalarının tamamını görmek için mutlaka buraya müracaat et.]

ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**الدِّينُ النَّصِيحَةُ، الدِّينُ النَّصِيحَةُ، الدِّينُ النَّصِيحَةُ.**» قَالُوا: لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: «**لِلَّهِ، وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسُولِهِ، وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَعَامَّتِهِمْ.**»

Temîm ed-Dârî *radıyallahu anh* şöyle anlatmıştır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Din içtenlik ve samîmiyettir, din içtenlik ve samîmiyettir, din içtenlik ve samîmiyettir." Sahabîler: Kime karşı ey Allah'ın Rasûlü!? dediler. O da: ***"Allah'a karşı, Kitâbına karşı, Peygamberine karşı, Müslümanların idarecilerine karşı ve tüm Müslümanlara karşı"*** buyurdu. Müslim.[16]

AÇIKLAMALAR

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu konuya verdiği önemi göstermek ve ümmeti şu hususu hakkıyla bilmeye yönlendirmek için bu kelimeleri tekrar etmiştir: Zâhiriyle ve bâtınıyla dinin tamamı içtenlik ve samîmiyete münhasırdır. İçtenlik ve samîmiyet ise, bu beş hakkı tam olarak yerine getirmektir.

- [illegible] Al-

(16) Müslim, Îmân (55) –ancak Müslim'deki rivâyette *"din içtenlik ve samîmiyet-tir"* cümlesi tekrar edilmemektedir. Ebû Dâvûd, Edeb (4944); Ahmed, Müs-ned (16493); Nesâî, Bey'a (4198).

[redacted]bâdeti yerine getirmek, bütün va[redacted]likte [redacted] kar[redacted]görevlerinde kusur i[redacted]emekten veya baz[redacted]haramlara cüret etmekten kurtulamaz. Gerekleri ile birlikte yerine getirilen bir tevbe ve de[redacted] isti[redacted]ar eksikli[redacted]giderir [redacted]

• **Allah'ın Kitab'ına karşı içtenlik ve samîmiyet**, ezberlemek, düşünmek, söz ve manalarını öğrenmek, kendisi ve başkası hakkında onunla amel etmeye çalışmakla olur.

• **Peygamber'e karşı içtenlik ve samîmiyet**, O'na îmân etmek ve O'nu sevmektir. O'nu cana, mala ve çocuğa tercih etmek, dinin usûlünde ve fürûu'nda O'na uymak, sözünü herkesin sözüne tercih etmek, rehberliğinde yürümek ve dinine yardım etmektir.

• Müslümanların **idarecilerine karşı içtenlik ve samîmiyet**, Müslümanların idarecileri, onların işlerini üstlenenlerdir. Devlet başkanından, valilere ve hakimlere gelinceye dek Müslümanların özel ve genel işlerini üstlenmiş olanların hepsi bu kapsamdadır. Onların velâyetlerine inanmak, [buyruklarını] dinlemek ve [emirlerine] itaat etmek, insanları da dinleyip itaat etmeye teşvik etmek, güç yetirebildiği kadar onları doğruya yönlendirmeye çalışmak, kendi faydalarına, insanların faydalarına olan hususlarda ve üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeleri için onlara uyarılarda bulunmaktır.(17)

(17) İbn 'Useymîn *rahimehullah* şöyle der: "Muhakkak ki yöneticilere karşı içtenlik ve samîmiyet Müslümanların geneline karşı içtenlik ve samîmiyetten öncedir. Çünkü yöneticiler ıslâh olduğunda Müslümanların geneli de ıslâh olur. Bundan dolayı Nebî sallallahu aleyhi ve âlihi ve sellem Müslümanların geneline karşı içtenlik ve samîmiyetten önce onları zikretti. Müslümanların yöneticilerine ve geneline karşı içtenlik ve samîmiyet ise, kendin için sevip arzuladığın şeyi on-

• **Tüm Müslümanlara karşı içtenlik ve samîmiyet**, kendin için sevip istediğin şeyi onlar için de istemen, kendin için istemediğin şeyi onlar için de istememen, mümkün olduğu kadar bu konuda gayret göstermendir. Çünkü bir şeyi isteyen onun için gayret gösterir, onu gerçekleştirmek ve tamamlamak için çalışır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* "**içtenlik ve samîmiyeti**" bu beş husus ile tefsîr etmiştir. Onlar da Allah'ın haklarını, Kitabının haklarını, Rasûlü'nün haklarını, farklı durum ve tabakalarına göre bütün Müslümanların haklarını yerine getirmeyi kapsamaktadır. Bunlar, dinin tamamını içine almıştır. Öyle ki bu özlü ve kapsamlı sözün içine girmeyen hiçbir şey kalmamıştır. Allah daha iyi bilir.

lar için de sevip istemendir. Bu temel bir ilkedir Çünkü bu tam anlamıyla ihlas ve tam bir muhabbettir." [*et-Ta'lik alâ Sahîhi Müslim*, Mektebe-tu'r-Rüşd, 1427 tarihli ilk baskı,1/241].

DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتى أَعْرَابِيٌّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمِلْتُهُ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ. قَالَ: **«تَعْبُدُ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا ، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ ، وَتُؤَدِّي الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ.»** قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا أَزِيدُ عَلَى هَذَا شَيْئًا وَلَا أَنْقُصُ مِنْهُ. فَلَمَّا وَلَّى قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَذَا.»**

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şunu anlattı: Bir bedevî Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip: Bana, yaptığımda cennete girmemi sağlayacak bir ameli söyle, dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"O'na hiçbir şeyi ortak koşmadan, yalnız Allah'a ibâdet edersin, farz kılınan namazı kılarsın, farz kılınan zekâtı verirsin ve Ramazan orucunu tutarsın"*** diye cevap verdi. Bedevî: Canım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben bunlara ne ilâve ederim[18], ne de bunlardan eksiltirim,

(18) Nevevî *rahimehullah* şöyle der: "Eğer: Nasıl olur da "bunlara ne ilave ederim…" diyebilir, bu hadiste ne bütün farzlar, vâcibler ve şer'î yasaklar, ne de sünnet ve menduplar vardır, denilecek olursa, bunun cevabı şudur: Buhâ-rî'nin rivâyet ettiği [buna benzer bir başka] hadisin sonunda maksad açıklığa kavuşmaktadır. Bu rivâyet şöyledir: "Bunun üzerine Rasûlullah, İslâm'ın te-mel şiarlarını anlattı. Adam dönüp giderken şöyle diyordu: Allah'a yemîn ol-sun ki, Allah'ın bana farz kıldıklarının üzerine ne bir ilavede bulunurum ne de eksiltme." Bu rivâyetteki "İslâm'ın temel şiarları" ve "Allah'ın bana farz kıldıkları" ifadele-

dedi. Bedevî geri dönüp gidince, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Cennetlik birine bakmak kimin hoşuna gidiyorsa, bu kişiye baksın"*** buyurdu. Muttefekun aleyh[19]

AÇIKLAMALAR

Hadisin işaret ettiği bu büyük temel esas hakkında birçok hadis vardır. Bu bâbda gelen nassların tümünün delâletleri, aynı temel esas üzerinde müttefik veya mütekaribdir. Bu temel esas şudur: Allah'ın bütün insanlara müştereken ve bir takım sebeplerin varlığına bağlı olarak da bazı kimselere özel olarak farz kıldıklarını[20] yerine getiren ve haram kıldıklarından sakınan kimse cennete girer, cehennemden kurtulmayı hak eder. Bu niteliğe sahip olan, müslüman ve mü'min adını almaya hak kazanır. Ayrıca muttakilerden, başarı ve saadete erenlerden ve doğru

rinin umumu işkâli ortadan kaldırmaktadır. [*Şerhu Sahîhi Muslim,* Kitâbu'l-Îmân, 2. Bâb]

(19) Buhârî, Zekât (1397); Müslim, Îmân (14); Ahmed, Müsned (8310). Hadisin Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dayanan diğer bir rivâyetinde namaz, zekât ve oruca, sıla-i rahim ziyâdesi vardır. Müslim, Îmân (13). Başka sahabilerden bu olaya benzer olaylar da rivâyet edilmiştir. Bunlardan Enes b. Mâlik radıyallahu anh'in rivâyetinde bir bedevî gelerek Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bazı şeyler sormuş, cevaplarını alıp kalbi tatmin olunca da şöyle demiştir: "Seni hak ile gönderen zât'a yemîn ederim! Bunlara ne bir şey ilave ederim ne de eksiltirim." Bunun üzerine Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*: "Eğer doğru söylediyse cennete girecektir" buyurur. Bu rivâyette de yukardaki rivâyete ziyâde olarak ona bir yol bulabilenlerin beyti haccetmesi, zikredilmektedir. Müslim, Îmân (12).

(20) Şeyh rahimehullah'ın bu sözleri ile kasd ettiği husus şudur: Yüce Allah bazı şeyleri hiç kimseye has kılmaksızın herkese birden emretmiştir. Bunun örneği hadesten ve necasetten tahâret, namaz, oruç gibi ibâdetlerdir. Bazı farzlar ise sebebe bağlıdır, bu sebebin varlığı halinde kişiye farz olur, yokluğu halinde farzlık hükmü yoktur. Bunun da örneği zekât, diğer mâlî yükümlülükler ve hac gibi ibâdetlerdir.

yolda yürüyenlerden olur.

Gelecek olan beşinci hadis de buna benzemektedir:

BEŞİNCİ HADİS

عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الثَّقَفِيِّ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ! قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا بَعْدَكَ، قَالَ: **«قُلْ آمَنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ.»**

Sufyân b. Abdullah es-Sekafî şöyle anlatır: Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana İslâm'la ilgili öyle bir söz söyle ki, senden sonra onu kimseye sormayayım, dedim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*:

"Allah'a îmân ettim de, sonra dosdoğru ol" buyurdu. Müslim[21]

AÇIKLAMALAR

Bu adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den tüm hayırları kuşatıcı, sahibini felâha eriştiren faydalı bir söz söylemesini istemiş, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona, Allah'a îmânı emretmiştir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu emri inanılması gereken îmân esaslarını, usûllerini, bunun peşinden gelen kalp amellerini, içten ve dıştan Allah'a boyun eğmeyi ve teslimiyeti, bunlara devam etmeyi, bunlar üzerinde ölünceye kadar istikâmetle yürümeyi kapsamaktadır.

Bu hadis, Yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir:

(ٱ ب ب ٻ ٻ پ پ ڀ ڀ پ پ
ٺٿٹٹٺٺڀڀ)

"Rabbimiz Allah'tır, deyip sonra dosdoğru yürüyenlerin

(21) Müslim, Îmân (38); Tirmizî, Zuhd (2310); **İbn** Mâce, Fiten (3972); Ahmed, Müsned (14990, 18938 ve 2710).

üzerine melekler iner. Onlara: Korkmayın, üzülmeyin, size **vâdolunan cennetle sevinin! derler."** [41/Fussilet, 30]

Îmân ve istikâmet, bütün kötülüklerden kurtulma, cenneti ve sevilen her şeyi elde etme sonucunu doğurur. Kitâb ve Sünnetteki pek çok açık buyruk; îmânın, hem kalplerdeki doğru inançları, hem hayra rağbet etmek, şerden korkmak, hayrı istemek ve kötülükten hoşlanmamak gibi kalp amellerini hem de organların amellerini kapsadığına delâlet etmektedir.[22] Bunlar da ancak üzerlerinde sebât edilince tamamlanır.

---

[22] Şeyh Sa'dî rahimehullah burada, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat i'tikâdının en belirgin hususiyetlerinden birine işaret etmektedir. O da, îmânın, hem kalbin i'tikâdı ve amelleri, hem de azaların amelleri olduğu gerçeğidir. Ehl-i Sünnet imamları akîdeye ilişkin yazdıkları eserlerin tümünde bu esası vurgulamaya ve îmânın tasdikten ya da marifetten veya dille ikrardan ibaret olduğunu söy-leyen ve azaların amellerini îmânın bir parçası saymayan bid'at ve dalâlet eh-lini reddetmeye özel bir önem göstermişlerdir. Îmânın hakikatini ifade eden bazı Ehl-i Sünnet imamları şunlardır:

• İmam Ahmed b. Hanbel rahimehullah şöyle der: "Îmân söz ve ameldir. Ar-tar ve eksilir" [Abdullah b. Ahmed, *es-Sunne,* 1/307. Dâru İbnu'l-Kayyım bas-kısı.]

• el-Hâfız Ebû Bekr el-Acurrî rahimehullah şöyle der: "Îmân kalb ile tasdik, dil ile ikrar ve azalar ile amel etmektir. Bu üç haslet kendisinde toplanmayan kişi mü'min değildir." [İmam el-Acurrî, *Kitâbu'ş-Şerî'a,* 2/611. Dâru'l-Vatan baskısı.]

• el-Hâfız Ebû Bekr el-İsma'îlî rahimehullah şöyle der: "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat der ki: Îmân, sözdür, ameldir ve marifettir. İtaatlerle artar günahlarla eksilir." [el-İsma'îlî, *Kitâbu İ'tikâdi Ehli's-Sunne,* s: 39. Dâru'r-Reyyân baskısı.]

• İmam Ebû Usmân es-Sâbûnî şöyle der: "Ehl-i Hadis'in i'tikâdî esaslarından biri de şudur: Îmân, sözdür, ameldir ve marifettir. İtaatlerle artar günahlarla eksilir." [es-Sâbûnî, *Akîdetu's-Selef ve Ashâbu'l-Hadîs,* s: 264. Dâru'l-Âsıme baskısı.].

• Büyük İmam Muhammed b. İdris eş-Şafi'î rahimehullah şöyle der: "Sahâbe, tâbiîn ve onlardan sonra gelenlerden bizim kavuştuklarımız; îmân, sözdür, ameldir ve niyyettir, diye icma etmişlerdir. Bu üçünden biri diğerleri olmaksızın olmaz." [el-Lâlekâî, *Şerhu Usûli İ'tikâdi Ehlu's-Sunne*, 5/886. Dâru't-Taybe

baskısı.]

Bunlar Ehl-i Sünnet imamlarının îmân hakkındaki beyânları yanında denizde bir damla gibidir.

ALTINCI HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ**»

Abdullah ibni Amr *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslüman, (diğer) Müslümanların, onun dilinden ve elinden zarar görmediği kimsedir. Muhacir de, Allah'ın yasakladığından hicret edendir/ayrılandır." Muttefekun aleyh[23]

Tirmizî ve Nesâî'de[24] şu ilave vardır:

«**وَالْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَهُ النَّاسُ عَلَى دِمَائِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ**»

"Mü'min ise, insanların, kanları (canları) ve malları konusunda kendisinden emin oldukları kimsedir."

Beyhakî'nin[25] de şöyle bir ilâvesi vardır:

---

(23) Buhârî, Îmân (10), Rikâk (6484) -hadisin lafzı Buhârî'ye aittir-; Müslim, Î-mân (40) –Müslim hadisin yalnızca ilk kısmını rivâyet etmiştir-; Nesâî, Îmân (4996); Ebû Dâvûd, Cihâd (2481); Ahmed, Müsned (6767, 6796 ve 6873).

(24) Abdullah ibni Amr hadisi olarak bu ziyâdeyi Ahmed, Müsned (6978)'de rivâyet etmiştir. Müellifin işaret ettiği Tirmizî ve Nesâî'nin ziyâdelerine gelince, bu ziyâde Ebû Hureyre rivâyeti olarak gelmiştir: Tirmizî, Îmân (2627); Nesâî, Îmân (4995); Ahmed, Müsned (8712); **İbn Hibbân**, Sahîh (180). Bu hadisin Enes b. Mâlik, Fudâle b. Ubeyd ve başkalarından şahitleri vardır. el-Elbânî, *Sahîhu't-Tirmizî* (2118)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

(25) Beyhakî, Şu'abu'l-Îmân (11123); Ahmed, Müsned (23437); **İbn Mâce** –benzerini-, Fiten (3934). Hepsi de Fudâle b. Ubeyd'den rivâyet etmişlerdir. el-Elbânî, *es-Sahîha* (549)'da hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

«وَالْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ»

"Mücahid, Allah'a itaatta nefsiyle mücadele edendir."

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, Allah ve Rasûlü'nün, dünya ve ahiret mutluluğunun sebebi olarak bildirdikleri, bazı yüce isimlerin kemâli zikredilmektedir. Bunlar: "İslâm", "îmân", "hicret", "cihâd"tır. Bunların, özlü ve kapsamlı bir sözle sınırları çizilmiş, tarifleri yapılmıştır.

"Müslüman, (diğer) Müslümanların onun dilinden ve elinden zarar görmediği kimsedir."

Nitekim, gerçek İslâm, Allah'a teslim olmak, O'na kulluk görevini mükemmel bir şekilde yapmak, O'nun haklarını ve müslümanların haklarını yerine getirmektir. Kişi İslâm'ı, kendisi için sevip istediği şeyleri Müslümanlar için de istemedikçe gerçekleştiremez. Yine kişinin İslâm'ı ancak, Müslümanların, onun dilinin ve elinin şerrinden selamet bulmasıyla gerçekleşir. Çünkü müslümanlara diğer Müslümanların hakları ile ilgili emredilen farziyyetin aslı budur. Müslümanlar onun dilinden ve elinden zarar görüyorlarsa, Müslüman kardeşlerine karşı yerine getirmesi gereken farz görevleri nasıl yerine getirebilir ki! Dolayısıyla, Müslümanların onun sözlü ve fiilî zararından uzak olmaları, onun mükemmel bir Müslüman oluşuna delildir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mü'min'i, insanların kanları ve malları konusunda güven duyulan birisi olduğunu açıklamıştır. Çünkü îmân kalpte yer ettiği ve kalp onunla dolduğu zaman, sahibine, en önemlileri, emanetleri gözetmek, muamelelerde doğruluk, kanları ve malları konusunda insanlara haksızlık etmekten uzak durmak olan îmânın haklarını yerine getirmesini zorunlu kılar. Îmân sahibi kimse insanların

kendisini bu sıfatlarla tanıdıkları, malları ve canları hususunda güvendikleri, kendisini emanete riâyet edici olarak bildikleri kimsedir. Şüphesiz ki emanete riâyet etmek, îmânın en önemli gereklerindendir. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ»

"Emâneti olmayanın îmânı da yoktur."(26)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her müslümana farz-ı ayn olan hicretin de, günahlardan hicret etmek olduğunu açıklamıştır. Bu farz, hiçbir durumda, hiçbir yükümlüden kalkmaz. Çünkü Allah kullarına, haramlara ve günahlara yönelmeyi haram kılmıştır. Özel anlamda hicret, küfür ve bid'atler ülkesinden İslâm ve sünnet ülkesine geçmektir. Bu da, hicretin sadece bir parçasıdır ve herkese de farz değildir. Bilinen sebeplerin var olmasıyla ancak şart olur.(27)

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* mücahidi, Allah'a kullukta nefsiyle mücadele edendir, diye açıkladı. Çünkü nefis, hayırlı şeylere karşı

---

(26) Ahmed, Müsned (11975, 12157). el-Elbânî, İbn Ebî Şeybe'nin *el-Îmân* isimli kitabına yaptığı tahricde (s: 16) şöyle der: Hadis sahîhtir. İsnâdı hasendir.

(27) Allâme Şeyh Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn *rahimehullah* şöyle der: "Hic-ret; bir amelden veya amel sahibinden veya bir mekândan olur.

Amelden hicret: Kulun Allah ve Rasûlü'nün yasaklamış olduğu çeşitli günahlardan hicret etmesidir. Nitekim hadiste: *"Muhacir, Allah'ın nehyettiklerini terk edendir."* [Buhârî] ifadesi yer alır.

Amel sahibinden hicret: Örneğin, açıktan, göz göre göre günah işleyen bir kişi. Böyle bir kimsenin terk edilmesinde, Allah'ın yasakladığı bir şeyin terk edilmesi gibi bir maslahat ve menfaat söz konusu ise ondan hicret edilir.

Mekândan hicret: Bu da insanın günah ve fıskla dolu olan bir yeri bırakıp bunların hiç olmadığı veya daha az görüldüğü bir beldeye taşınmasıdır. Zira kul çevresinden hayır ya da şer yönde etkilenir. İlim ehli dinini açığa vurama-dığı zaman kişinin küfür ülkesinden İslâm ülkesine hicret etmesinin vâcib ol-duğunu ifade etmişlerdir." [*Şerhu Riyâzu's-Sâlihîn*, birinci hadisin şerhi. Muhtasar olarak alınmıştır.]

üşengeçlik gösterme eğilimindedir, kötülüğü emreder, musibetlerden hemen etkilenir. Allah'a itaat ve bunda sebat etmede nefisle cihâd etmek ve sabretmek bir gerekliliktir. Allah'a isyan konusunda da nefisle mücadele ederek ondan vazgeçirmeye çalışılmalıdır. Yine belâlara tahammül göstermede sabrı ve mücadele etmeyi gerektirir. İtaat şunlardır: Emredileni yapmak, yasaklanandan uzak durmak ve takdir edilene sabretmek.

Gerçek mücahid, görevini yerine getirmek için, bunlara karşı nefsiyle mücadele eden kimsedir.(28)

---

(28) İmam İbn Kayyım el-Cevziyye *rahimehullah* eşsiz eseri *Zâdu'l-Me'âd*'da şöyle der: "Bunlar bilindiği zaman anlaşılır ki: Cihâdın dört mertebesi vardır: Nefis ile cihâd, şeytan ile cihâd, kafirler ile cihâd ve münafıklar ile cihâd. Nefisle cihâd dört mertebedir:

Birinci Mertebe: Dünyada ve âhirette kendisi olmaksızın felâh ve saadetin imkansız olduğu, kaybedildiği takdirde iki cihanda bedbahtlığa düşülecek olan hidâyeti ve hak dini öğrenmek uğrunda nefisle cihâd etmektir.

İkinci Mertebe: Öğrenilen bu ilim gereğince amel etme uğrunda nefisle cihâd etmektir. Evet beraberinde amel olmayan mücerred ilmin zarar vermediği farz edilse bile fayda da vermez.

Üçüncü Mertebe: Bunlarla davet yapmak ve bilmeyenlere öğretmek hususunda nefisle cihâd etmektir. Böyle yapmadığı takdirde kişi, Allah'ın indirdiği hidâyeti ve apaçık delilleri gizleyen kimselerden olur. İlminin kendisine bir faydası olmaz ve Allah'ın azabından kurtulamaz.

Dördüncü Mertebe: Allah'a davet yolunda gelebilecek zorluklara ve halkın eziyetlerine karşı, hepsine Allah için katlanarak sabrederek nefisle cihâd etmektir. Kişi bu dört mertebeyi tamamladığı zaman rabbânîlerden olur. Çünkü selef, bir âlimin hakkı bilip, onunla amel etmedikçe ve onu insanlara öğretmedikçe rabbânî adına müstehak olmadığında icma etmişlerdir. Her kim bilir, amel eder ve öğretirse işte o göklerin melekûtunda "büyük" olarak bilinir." [*Zâdu'l-Me'âd* 3/9. Müessesetu'r-Risâle 1425 tarihli baskısı.] İbn Kayyım *rahimehullah* daha sonra şeytanla cihâdın iki mertebesinden, kafir ve münafıklarla cihâdın dört mertebesinden, zulüm, bid'at ve münkerât ehliyle cihâdın üç mertebesinden ve cihâdla ilgili diğer pek çok konudan bahseder. Hiç kimsenin müstağnî kalama-

Bu türün en şereflisi ve en üstünü, düşmanlarla savaşta nefsiyle mücadele etmesi, kafir ve müşriklere karşı sözlü ve fiilî mücadele etmesidir. Çünkü Allah yolunda cihâd, dinin en üst noktasıdır.[29]

Bu hadisin gerekleri ile amel eden kimse, dinin tamamını (bütün hükümlerini) yerine getirmiş kimse demektir. Müslümanların dilinden ve elinden zarar görmediği insanların kanları ve malları konusunda kendisinden emin olduğu, [illegible]n yasakladığından hicret eden ve Al-[illegible]d eden (mücadele eden) kimse. Böylelikle artık onun yapmadığı dinî, dünyevî, açık ve gizli hiçbir iyi-lik, terketmediği hiçbir kötülük kalmamıştır. Başarı sade[illegible].

yacağı enfes ilimler için mutlaka buraya müracaat et!

(29) Nitekim Mu'az b. Cebel radıyallahu anh'den, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "İşin başı İslâm'dır. Direği namazdır. Zirve noktası cihâddır." Tirmizî, Îmân (2616); Ahmed, Müsned (21054); **İbn Mâce**, Fiten, (3973). el-Elbânî hadisin sahîh olduğunu söylemiştir. *İrvâu'l-Ğalîl*, (2/138-141)

YEDİNCİ HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا اوْتُمِنَ خَانَ وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ**»

Abdullah b. Ömer *radıyallahu anh* şöyle anlattı: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dört** şey vardır ki, bunlar kimde bulunursa, o kimse katıksız münafıktır. Kimde bunlardan bir parça bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir huy var demektir. Bunlar: Kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet etmek, **konuşurken** yalan söylemek, söz verdiğinde sözünü tutmamak, münakaşa ve kavga anında **haddi aşmaktır." Muttefekun aleyh[30]

AÇIKLAMALAR

Nifâk, kötülüğün temelidir. O, hayır izhar edip şerri gizlemektir. Bu tanımın içine, sahibinin İslâm'ı izhar edip küfrü gizlediği i'tikâdî, büyük nifâk da girer. Bu tür nifâk, insanı tamamen dinden çıkarır ve sahibi cehennemin en alt kısmındadır.[31] Allah bu münafıkları, küfür, îmânsızlık, din ve ehli ile alay etmek, İslâm dinine düşmanlıkta ortak davran-

---

[30] Buhârî, Îmân (34), Cizye (2178); Müslim, Îmân (58); Tirmizî, Îmân (2632); Nesâî, Îmân (5020); Ebû Dâvûd, Sunen (4688); Ahmed, Müsned (6729).

[31] Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Muhakkak ki münafıklar cehennemin en alt tabakasındadırlar." [4/Nisâ, 145]

mak, din düşmanlarına tam bir eğilim göstermek gibi tamamı şer olan sıfatlarla nitelemiştir. Bu tür münafıklar, her zaman ve özellikle maddeciliğin, inkârcılığın ve ibahiyyenin baskın geldiği zamanımızda mevcuttur.

Burada kastedilen: Münafıklığın ikinci türüdür ki hadiste belirtilen nifâk budur. Bu, amelî nifâktır. –tamamen dinden çıkarmasa bile– bu, küfrün giriş yoludur. Bu dört özelliğe sahip olan kimse, kendinde şerri ve münafıklıkların bütün niteliklerini toplamıştır. Çünkü doğruluk, emaneti yerine getirmek, sözünde durmak ve insanların hakları konusunda duyarlı davranmak, hayrı toplayan ve mü'minlere özgü olan niteliklerdendir. Bunlardan birisi olmazsa, İslâm ve îmânın farzlarından biri yıkılmış olur. Bunların hepsi olmazsa nasıl olur acaba?

Hadisteki yalan, hem Allah hakkında ve: *"Kim benim adıma yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın"* diyen Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hakkında yalan konuşmayı içine almaktadır:

(ﭺﭻﭼ ﭽﭾﭿ)

"Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabi**lir?"** [61/Saf, 7]

Hem de kişinin haber verdiği genel ve kısmî olaylar hakkında yalan konuşmayı kapsar. Bu âdete mubtela olan kimse, en belirgin niteliklerinde münafıklarla bir olmuştur. Münafıkların en belirgin bu nitelikleri hakkında, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«إِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا.»

"Yalandan sakının. Çünkü yalan günahkârlığa götürür. Günahkârlık da ateşe götürür. Kişi yalan söyleye söyleye, Allah katında yalancı ola-

rak yazılır."[32]

Mal, hak ve sır konusunda güvenilerek, bunlar kendisine emanet edilen kimse hıyanet ederse, emanetini yerine getirmemiş olur. Nerdedir böylesinin îmânı? Aynı şekilde kendisiyle Allah arasındaki sözlerle yine kendisiyle insanlar arasındaki sözleri bozan kimse, münafıkların kötü bir özelliğine sahiptir. İnsanların malları ve hakları konusunda dikkatli olmayan, onları ele geçirmek için fırsat kollayan, bâtılı ispat etmek veya hakkı kabul etmemek için, bu konularda, asılsız şeylerle münakaşa yapan da aynıdır. Bu özellikler, yeterli derecede îmâna sahip olan bir kimsede asla bir araya gelmez. Çünkü bunlar, kesinlikle îmâna zıttır.

Bilinmelidir ki, bir kulda iyi özelliklerle, kötü özellikler, îmân özellikleriyle, küfür veya münafıklık özelliklerinin bir araya gelebileceği Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in temel esaslarındandır. Kişi, bunların gereği olan şeyleri yapıp yapmamasına göre sevap ve cezayı hak eder. Kitâb ve Sünnetteki birçok âyet ve hadis bu temel esasa delâlet etmektedir. Nassların tümüyle birden amel etmek ve hepsine îmân etmek vâcibtir. Nassların (âyet ve hadislerin) bildirdiği üzere, hangi günahı işlerse işlesin –kişinin küfrünü ve îmândan çıkmasını gerektirmeyen bir şey yapmadıkça- îmân ve dinin kişide bekasını kabul etmeyen Hâricîlerin görüşünden uzak durmamız gerekir. Haricîler, büyük günahlardan birini, kâfirlik veya münafıklık hasletlerinden birini yapan ve taşıyan kimsenin dinden çıktığı ve ebediyyen cehennemlik olduğu görüşündedirler. Bu da, Kitâb, Sünnet ve selefin icmaına göre bâtıl bir görüştür.

---

(32) Buhârî, Edeb (6094); Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2606); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (1971); Ebû Dâvûd, Edeb (4989); **İbn Mâce**, Mukaddime (46); Ahmed, Müsned (3631, 3719 ve 3835).

SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا مَنْ خَلَقَ كَذَا حَتَّى يَقُولَ: مَنْ خَلَقَ اللَّهَ فَإِذَا بَلَغَهُ، فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلْيَنْتَهِ**»

Ebû Hureyre radıyallahu anh şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şeytan sizden birine gelir de: Şunu kim yarattı? Şunu kim yarattı? diye sorar? Sonunda: Allah'ı kim yarattı? der. Şeytanın verdiği vesvese bu dereceye gelince, o kişi: Eûzu billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm desin ve vesveseye son versin." Muttefekun aleyh.[33] Başka bir rivâyette: *"Ben Allah'a ve Rasûllerine îmân ettim, desin"* şeklindedir.[34] Bir başka rivâyette de: *"İnsanlar daima birbirlerine soracaklar. Hatta şöyle de diyecekler: "Allah'ı kim yarattı?"* şeklindedir.[35]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, şeytanın bu bâtılı telkin etmesinin kaçınılmaz olduğunu içerir. Şeytan bunu, ya sadece vesvese ile ya da insan şeytanlarının ve in-

---

(33) Buhârî, Bed'u'l-Halk (3276); Müslim, Îmân (134). Buhârî ve Müslim'in lafızları: "Allah'ı kim yarattı" yerine "Rabbini kim yarattı" şeklindedir.

(34) Müslim, Îmân (134); Ahmed, Müsned (8176). Sünenlerde gelen diğer bir rivâyette bu vesveseye karşı kişinin: "Allah birdir. Allah sameddir. Doğmamıştır, doğrulmamıştır. O'nun hiçbir dengi olmamıştır" demesi tavsiye edilmektedir. Ebû Dâvûd, Sunne (4722); Tirmizî, Deavât (3475); Nesâî, Sehv (1301).

(35) Müslim, Îmân (134); Ebû Dâvûd, Sunne (4721); Ahmed, Müsned (27480). Ayrıca bkz: Müslim, Îmân (135)

kârcıların dilleriyle gerçekleştirir. Gerçekten Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in haber verdiği gibi vuku bulmuştur. Bu da iki şekilde medyana geldi. Şeytan, bu bâtıl soru karşısında basiretleri olmayan kişilerin kalplerine bunu atmaktan bir an geri durmadığı gibi, inançsızlar da, şüphelerin en asılsızı olan bu şüpheyi yaymaktan geri durmuyorlar. Sebeplerden ve dünyanın maddelerinden, bilinen saçma bir sözlerle bahsediyorlar.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu önemli hadiste, bu soruyu üç şeyle gidermeye işaret etti: İntihâ/Son vermek, İstiâze/Eûzu billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm demek ve îmân.

Birincisi, son vermektir. Yüce Allah, akıl ve fikirler için varıp dayanacakları bir sınır koymuştur. Bu sınır geçilmemelidir. Bunu geçmeye kalksan da, beceremezsin, çünkü bu, imkânsızdır. İmkânsızı denemek ise hem bâtıl hem de aptallıktır. Müessirlerde ve faillerde teselsül (zincir gibi birbirine ulama yapma) imkânsızın en imkânsızıdır. Şüphe yok ki yaratılmışlar için bir başlangıç ve son vardır. Yaratılmışlarla ilgili birçok şeyde, onları, onlardaki niteliği, madde ve unsurları yaratan Allah'a varıncaya kadar teselsül olabilir.

(ﺋﻲ ﺟﺢ ﺟﻢ ﺟﺢ)

"Ve sonunda senin Rabbine varılacaktır." [53/Necm, 42]

Akıllar Allah'a varınca, durur ve sona ererler. Çünkü o, kendisinden önce hiçbir şey olmayan Evvel (ilk)dir. Ve kendisinden sonra hiçbir şey olmayan Ahir (son)dir. O'nun evveliyetine (ilk oluşuna) dair ne kadar zaman ve hal farzedilirse farzedilsin, onun başlangıcı yoktur. Zamanları, halleri ve insana ait güçlerin bir kısmı olan akılları yaratan O'dur. Öyleyse akıl, nasıl bu asılsız soruyu sormaya kalkar? Bu durumda kesin olan farz, durmak ve son vermektir.

İkinci husus, şeytandan Allah'a sığınmaktır. Çünkü bu, Rablerine îmânda insanları şüpheye düşürmek için, şeytanın kalplere verdiği vesveselerdir... Kul, kendinde böyle bir şey hissederse, hemen ondan Allah'a sığınmalıdır, samimî olarak ve güçlü bir şekilde Allah'a sığınırsa, Allah onu korur, şeytanı ondan uzaklaştırır ve onun verdiği asılsız, bâtıl vesveseler yok olur.

Üçüncü husus: Onu, zıddı olan Allah'a ve elçilerine îmânla defetmektir. Çünkü Allah ve elçileri, Allah'ın, kendisinden önce hiçbir şeyin olmadığı Evvel (ilk) olduğunu, O'nun vahdaniyyeti ile tek, önceki ve sonraki varlıkların yaratıcısı olduğunu bildirmişlerdir.

Bu kesin, samimî ve doğru îmân, ona zıt ve aykırı bütün şüpheleri giderir. Çünkü hak, bâtılı defeder, şüpheler kesin inanca direnemez.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in belirttiği bu üç şey, inançsızların çeşitli ifadelerle devamlı dile getirdikleri şüpheleri iptal etmektedir. Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, asılsız teselsülü iptal eden son vermeyi, bu şüpheyi veren şeytandan Allah'a sığınmayı ve kendisine zıt olan asılsız her şeyi gideren sahîh îmânı emretti. Allah'a hamdolsun! Son vermede, kötülüğü doğrudan doğruya kesme, Sığınmada şerre götüren sebepleri yok etme, îmânda ise bütün karşı delilleri defeden, kesin ve sahîh inanca sığınma ve sarılma vardır.

Bu üç şey, îmânla çatışan bütün şüpheleri yok edecek sebepleri bir araya getirmiştir. Îmânın karşısına çıkan, kulun, asılsızlğını ve zıddının varlığını bildiren delillerle reddettiği her şüpheli şeyde bunlarla ilgilenmek gerekir. Bunun zıddı kendisinden sonra sadece sapıklık olan haktır. Kul, îmânlarını sarsmak ve çeşitli günahlara düşürmek için, kalplere şüphe fitnelerini ve şehvet fitnelerini veren şeytandan Allah'a sığınmakla, sabırla ve kesin îmânla, şehvet fitnelerinden ve şüphe fitnelerinden kurtulur. Başarı veren ve koruyan Allah'tır.

DOKUZUNCU HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ حَتَّى الْعَجْزِ وَالْكَيْسِ**»

Abdullah b. Ömer *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Her şey kaderledir. Hatta âcizlik ve becerebilmek bile."***[36]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, îmânın altı esasından büyük bir esas ifade edilmektedir. O da, kadere, hayrına ve şerrine, tatlısına ve acısına, geneline ve özeline, öncesine ve sonrasına îmân etmek; kulun, Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığını, O'nun, kulun amellerinin iyi olanını da kötü olanını da ve bundan başka her şeyi bildiğini ve bunların Levh-i Mahfûz'da yazılı olduğunu itiraf etmesidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ڻ ٹ ٹ ٹ ۀ ہ ۂ ہ ھ ھ ے ے ۓ ۓ ڭ ڭ
ڭ)

"Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Bu da, bir kitap (Levh-i Mahfûz) içindedir. **Şü**phe-siz ki b**u Allah'a** çok kolaydı**r."** [22/Hac, 70]

Sonra Allah, olmuş ve olacak her şeyi kapsayan, yaratmayı ve emretmeyi içine alan hikmet ve dilemesinin gerektirdiğine göre, bu takdir

---

(36) Müslim, Kader (2655); Ahmed, Müsned (5859); Mâlik, Câmi' (1663). Müellif kitabının aslında hadisi Abdullah b. Amr'a nisbet etmiştir. Doğru olan hadisin Abdullah b. Ömer'den olduğudur.

edilenleri zamanı gelince yaratır. Bununla birlikte; kullarını, onların fiillerini ve özelliklerini yaratmış olmasına rağmen, onlara tercihlerine göre kendi fiillerini meydana getirecek bir kudret ve irade vermiş, onları bu fiilleri yapmaya zorlamamıştır. Onların (kulların) güç ve isteklerini yaratan da O'dur. Tam sebebi yaratan müsebbebin de yaratıcısıdır. Kulların fiil ve sözleri, Allah'ın onlarda yarattığı güç ve istekle meydana gelir. Ayrıca kulların diğer, açık ve gizli güçlerini de o yaratmıştır. Fakat Yüce Allah herkese ne için yaratılmış ise onu kolaylaştırmıştır.

Yüzünü Rabbine çevirip ona yönelene îmânı sevdirdi ve onu kalbinde süsledi. Küfrü, günâhkârlığı ve isyanı çirkin gösterip onu râşitlerden (doğru yolda olanlardan) yaptı. Böylece, onun üzerinde Allah'ın nimetleri her yönden tamamlanmış oldu.

Yüzünü Allah'tan başkasına çeviren hatta Allah düşmanı olan şeytanla dostluk kurana yukarda sayılan şeyleri kolaylaştırmadı, şeytanla dost olduğu sürece onu terk etti, ona yardım etmedi, onu kendi nefsine havâle etti, böylece, Rabbine karşı hiçbir bahanesi kalmadan sapıklığa düştü. Çünkü Allah ona, hidâyeti elde edebileceği bütün sebepleri vermişti. Ama o sapıklığı hidâyete tercih etti. Artık sadece kendine çatmalıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ئبئى ئى ئدى ييئج ئح ئم ئى ئي بج بح بخ بم بى)

"**O**, bir topluluğu doğru yola iletti, bir topluluğa da sapıklık **müstehak oldu. Çünkü onlar, Allah'ı** bırakıp şeytanları **dost edindiler.**" [7/A'râf, 30]

(ٽٿڐڈژڑڑکککگکگگگڳگ)

"**Allah,** bu **Kur'ân** ile rızasının peşinde gidenleri esenlik yollarına iletir ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru bir yola götürür." [5/Mâide, 16]

Bu kader, kulun bütün hal, davranış ve özelliklerini, hatta aciz olma ve becermeyi de içine alır.[37] Bunlar, birincisiyle, kaybetme ve zarara uğrama, ikincisiyle Rahmân'a itaat konusunda elinden geleni yapma kasdedilen birbirine zıt iki özelliktir. Burada kastedilen, kulun kınanmasına sebep olan acizliktir. Bu da, irade etmemek, tembellik yapmaktır. Gücü yetmeme anlamındaki âcizlik değildir. Bu mana, başka bir hadiste şöyle gelmiştir:

«اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ»

"Amel edin! Herkese ne için yaratılmış ise o kolaylaştırılmıştır."[38]

---

[37] Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat i'tikâdında kişinin îmânının sahîh olabilmesi için inanması gereken altı temel esastan biri de kadere îmândır. Kadere îmânın sahîh olabilmesi için de, onun şu dört rüknüne îmân etmesi gerekir:

Birinci rükün: İlimdir. Yani, Yüce Allah'ın her şeyi çepeçevre kuşatan, ne göklerde ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeyin bile dışında kalmadığı ilmine îmân ederiz. Yüce Allah bütün yarattıklarını yaratmadan önce bilir, rızıkları-nı, ecellerini, sözlerini, amellerini, bütün hareketlerini ve sukûnetlerini, gizli ve açık bütün hallerini, onlardan kimin cennet ehli, kimin cehennem ehli ol-duğunu bilir. Allah, bütün olmuş, olacak ve olmamış şeyleri, olacak olsalardı nasıl olacaklarını bilir.

İkinci rükün: Kitâbettir. Yani, Yüce Allah'ın söz konusu şeylerin tümünü yazdığına îmân ederiz. Allah bütün yarattıkları ve onlarla ilgili her şeyi, olmuş olacak şeylerin tamamını levh-i mahfûz'da yazmıştır. Levh'e ve kalem'e îmân etmek de bunun kapsamındadır.

Üçüncü rükün: İrâde ve meşîettir. Yani, Yüce Allah'ın etkin meşîetine ve irâdesine îmân ederiz. Kâinatta O dilemedikçe hiçbir şey olmaz. Allah'ın dilediği olur. O'nun dilemediği olmaz. Hiçbir irâde Allah'ın irâdesinin önüne geçemez ve ona galebe çalamaz.

Dördüncü rükün: Yaratmadır. Yani, ne göklerde ne yerde ne de ikisi arasın-da zerreden daha küçük ve daha büyük her şeyi ama her şeyi, onların özellik-lerini, fiillerini, hareket ve sukunlarını Allah'ın yarattığına îmân ederiz.

[38] Buhârî, Cenâiz (1362), Tefsîru'l-Kur'ân (4945); Müslim, Kader (2647); Tirmizî, Kader (2136); Ebû Dâvûd, Sunne (4694); **İbn Mâce**, Mukaddime (78); Ahmed, Müsned (622).

Saâdet ehline, saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılacaktır. Bu, onların akıllı davranmaları ve Allah'ın onlara tevfîki ile olur. Akıllı ve âciz, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisinde zikredilmektedir:

«الْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ»

"Akıllı, nefsini hesaba çeker ve ölümden sonrası için (iyi) amel işler. (Nefsini yenmekten) âciz adam da o kimsedir ki nefsini arzusuna uydurur. Sonra Allah'tan (mağfiret) temennî eder."[39]

[39] Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme (2459); **İbn Mâce**, Zühd (4260); Ahmed, Müsned (16674); Tayâlisî, Müsned (1122); **İbn Ebi'd**-Dunyâ, Muhasebetu'n-Nefs (1); Taberânî, el-Kebîr (7/284); Ebû Nuaym, el-Hılye (1/267); Hâkim, Müstedrek (1/57); Behyakî, Sunenu'l-Kubrâ (3/369); **Beğavî**, Şerhu's-Sunne (4116). Bunların tamamı ve başkaları hadisi Ebû Bekr b. Ebî Meryem > Damre b. Habîb > Şeddâd b. Evs radıyallahu anh, tarikiyle rivâyet etmişlerdir. Zehebî *Telhîs* (2/601)'de, el-Elbânî *Daîfu'l-Câmi'* (4305)'de, el-Arnavûtî *Tahrîcu Şerhi's-Sunne* (14/309)'da hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

ONUNCU HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:«مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنْ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنْ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا»

Ebû Hureyre'nin *radıyallahu anh* rivâyet ettiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim bir hidâyete çağırırsa, ona kendisine uyanların sevaplarının aynısı kadar sevap vardır. Ancak bu, diğerlerinin sevaplarından hiçbir şey eksiltmez. Kim de bir sapıklığa davet ederse ona kendisine uyanların günahlarının aynısı kadar günah vardır. Ancak bu, diğerlerinin günahlarından hiçbir şey eksiltmez."[40]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis ve benzerlerinde, hidâyete ve hayra davet etmeye teşvik ve davetçinin fazileti, sapıklığa davet etmekten sakındırma ve buna davet edenin suçunun ve cezasının büyüklüğü vardır. Hadiste geçen hidâyet, faydalı ilim ve sâlih ameldir. Her âlim veya ilim yapmak isteyenleri ilmi elde edecekleri bir yola yönlendiren kimse, hidâyete davet edendir.

Yine Allah'ın hakkıyla veya insanların genel ve özel haklarıyla il-

(40) Müslim, İlim (2674); Tirmizî, İlim (2674); Ebû Dâvûd, Sunne (4609); Ahmed, Müsned (8915); Dârimî, Mukaddime (513). Müslim'de Câbir *radı-yallahu anh*'den gelen diğer bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Her kim İslâm'da güzel bir çığır açarsa…" Müslim, (1017)

gili sâlih bir amele davet eden herkes, hidâyete davet ediyor demektir.

Dine sarılıp ona dayanmayı sağlayan, dinî veya dünyevî bir nasihatta bulunan herkes hidâyete davet edendir. İlmi ve ameli doğru olup başkalarının kendisini örnek aldığı herkes hidâyete davet ediyor demektir. Hayırlı bir işte veya faydası genel olan bir projede başkalarına öncülük yapan herkes bu kategoriye giriyor demektir. Bütün bunların zıddı, sapıklığa davet edendir. Hidâyete davet edenler, muttakilerin önderleri ve mü'minlerin seçkinleridir.

Sapıklığa davet edenler, cehenneme davet eden önderlerdir.[41]

İyilik ve takva konusunda başkalarına yardım eden herkes, hidâyete davet edenlerdendir.

---

[41] Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* aracılığı ile bize bu cehennem davetçilerini haber veren Allah'a hamd olsun. Huzeyfe b. Yemân radıyallahu anh şöyle anlatır: İnsanlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hayırdan sorarlardı. Ben ise bana ulaşmasından korkarak şerden sorardım. Derken, [bir gün]: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz cahiliyette ve şer içinde idik. Sonra Allah bize bu hayrı getirdi. Acaba bu hayırdan sonra şer var mı? dedim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: Evet, buyurdu. Dedim ki: Peki bu şerden sonra hayır gelecek mi? Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: Evet, yalnız onda bulanıklık olacaktır, buyurdu. Dedim ki: Onun bulanıklığı nedir? Buyurdu ki: Benim sünnetimden başkasına uyan, getirdiğim hidâyetten başkasına tâbi olan bir kavim olacaktır. O gün gördüklerinden bazısını tanıyacaksın bazısını tanıyamayıp inkar edeceksin. Dedim ki: Peki bu bulanık hayırdan sonra bir şer daha var mı? Buyurdu ki: Evet! Cehennem kapılarında bir takım davetçiler olacak ve kendilerine icâbet edenleri oraya atacaklar. Dedim ki: Ya Rasûlallah! Bana onların vasıfla-rını anlat! Buyurdu ki: Evet! Onlar içimizden olan bir kavimdirler ve bizim dilimizle konuşurlar. Dedim ki: Ya Rasûlallah! Bu şer bana yetişirse ne yap-mamı emredersiniz? Buyurdu ki: Müslümanların topluluğuna ve devlet baş-kanlarına sarılırsın. Dedim ki: Onların bir toplulukları ve devlet başkanları yoksa? Buyurdu ki: O zaman bu fırkaların hepsinden ayrılırsın. Bir ağacın köklerini ısırarak bile olsa –bu hal üzere- ölüm sana gelinceye kadar beklersin. Buhârî, (7084); Müslim (1847). Lafızlar Müslim'e aittir.

Günah ve haksızlık konusunda başkalarına yardım eden herkes de sapıklığa çağıranlardandır.

ON BİRİNCİ HADİS

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْن أَبِي سُفْيَانَ قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ يُرِدْ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»

Muâviye *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fakîh yapar." Muttefekun aleyh[42]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, ilmin üstünlükleri hakkında en önemli hadislerden birisidir. Hadiste, faydalı ilmin, kulun mutluluğunun belirtisi olduğuna ve Allah'ın ona (ilim sebebiyle) hayır dilediğine işaret vardır.

Hadiste geçen, ("fakîh yapar" anlamındaki) "Yufakkıhu" kelimesinin kökü olan *fıkıh*, îmânın asıllarını, İslâm'ın temel esaslarını ve hükümlerini ve ihsânın hakikatini kavramayı içine alır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e îmân, İslâm ve ihsânı soran Cebrail hadisinde olduğu gibi, bunların üçü dinin tamamını kuşatır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* o hadiste, bunların tanımlarını yapmış, îmânı altı e-

(42) Buhârî, İlim (71), el-İ'tisâm bi'l-Kitâb ve's-Sunne (7312); Müslim, Zekât (1037); **İbn Mâce**, Mukaddime (221); Ahmed, Müsned (16392).

sasıyla, İslâm'ı beş temeliyle ve ihsânı da:

«أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ»

"Allah'a, onu görüyormuş gibi ibâdet etmendir. Her ne kadar sen onu görmüyorsan da o seni görüyor" (43)diye açıklamıştır. Akâidi, selefin bu konudaki yolunu bilmek ve kavramak, zâhiren ve bâtınen onu gerçekleştirmek, bu hakka muhalif görüşleri ve onların Kitâb ve Sünnet'e muhalefetlerinin açıklamasını bilmek dinde fakîh olmanın kapsamındadır.

Dinde tefakkuhun kapsamına; fıkıh ilmi, usûlü ve füru'u, ibâdetler, muameleler ve cezalarla ilgili hükümler vs. de dahildir.

Yine buna îmânın hakikatini kavramak, Kitap ve Sünnet'in delâletine muvâfık olan Allah'a seyr-ü sülûku bilmek de dahildir.

Yine, çeşitleriyle birlikte Arapça'yla ilgili ilimler gibi dinde fakîh olmayı sağlayan bütün vasıtaları öğrenmek de buna girer.(44)

Allah, hayır dilediği kimseyi bu konularda bilgili hale getirir ve ba-

---

(43) Meşhur Cibril hadisinin bir parçasıdır. Müslim, Îmân (8); Tirmizî, Îmân (2610); Nesâî, Îmân (4990); Ebû Dâvûd, Sunne (4695); **İbn Mâce**, Mukaddi-me (63); Ahmed, Müsned (185, 192 ve 369).

(44) Muhaddis Şeyh Nâsıruddîn el-Elbânî *rahimehullah* şöyle der: "Fıkıh kelimesini furu' ilimlere tahsis etmenin herhangi bir delili yoktur. Dârimî [Mukaddi-me (302)] şöyle rivâyet eder: İmrân el-Minkarî der ki: Birgün el-Hasen el-Basrî'ye söylediği bir şey hakkında: Ey Ebâ Sa'îd! Fakîhler böyle söylemiyor, dedim. Bunun üzerine dedi ki: Yazıklar olsun sana! Sen hiç fakîh gördün mü? Fakîh ancak; dünyaya karşı zahid, âhirete karşı rağbetli, dini hususunda basi-retli, rabbine ibâdette devamlı olandır." [*Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb*, 1/136] İmam İbn Kayyım rahimehullah şöyle der: "Hatta selef fıkıh ismini ancak be-raberinde amel olan ilim için kullanırlardı. Nitekim Sa'd ibnu İbrâhîm'e: Me-dine'lilerin en fakîhi kimdir diye sorulunca, "en muttakileri kimse odur" diye cevaplamıştır.[Dârimî, Mukaddime (303)]" [*Miftâhu Dâri's-Saâde*, 1/319. Dâ-ru İbni Affân baskısı.]

şarılı kılar.

Hadisin mefhûmu, bu ilimlerin tamamından yüz çeviren kimse hakkında Allah'ın hayır dilemediğine, kendisine hayırlar elde etmesini sağlayacak ve mutluluk kazandıracak sebeplerden yoksun olması sebebiyle hayır dilemez.

ON İKİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللهِ مِنْ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ، احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجَزْ وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ قَدَرُ اللَّهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Güçlü mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlı ve Allah'a daha sevgilidir. Bununla birlikte hepsinde hayır vardır. Sana fayda veren şeye karşı hırslı ol, Allah'tan yardım dile ve âciz olma. Başına bir şey gelirse şöyle yapsam şöyle olurdu deme. Fakat bu Allah'ın takdiridir. O ne dilerse yapar, de. Çünkü "şöyle olsaydı" ifadesi şeytanın ameline yol açar." Müslim[45]

---

[45] Müslim, Kader (2664); **İbn Mâce**, Mukaddime (79), Zühd (4168); Ahmed, Müsned (8573 ve 8611). Hadisin İbn Mâce ve Ahmed'in Müsned'indeki rivâyetinde "başına bir şey gelirse" yerine "iş aleyhine dönerse" şeklindedir.

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste oldukça büyük esaslar ve özlü sözler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Allah için "sevgi/muhabbet" sıfatı sâbittir. Bu sevgi, sevilen şeyler ve onları yerine getirenlere taalluk eder. Yine hadis, bu sevginin Allah'ın kendi irâdesine ve meşîetine bağlı olduğuna ve birbirinden farklı derecelerde olabileceğine delâlet eder. Allah'ın güçlü mümine sevgisi zayıf mümine sevgisinden daha büyüktür.[46]

Hadis, îmânın kalbî inançları, sözleri ve fiilleri kapsadığına delâlet etmektedir. Nitekim bu, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşüdür. Îmân, yetmiş küsûr şubedir. En üstünü, "Lâ ilâhe illallah" sözü, en aşağısı da yoldan zarar verecek şeyi kaldırmaktır. Haya (utanma), îmândan bir şubedir.[47] Bâtınî ve zâhirî amelleri içeren bu şubelerin tümü îmândandır.

---

[46] Muhabbet/sevmek, Yüce Allah'ın Kitap, Sünnet ve Selef-i Sâlihîn'in icması ile sabit sıfatlarındandır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Allah yakında öyle bir kavim getirir ki, Allah onları sever onlar da Allah'ı severler." [4/Nisâ, 93] Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de Hayber günü şöyle buyurdu: "Yarın bu sancağı öyle birine vereceğim ki, o Allah ve rasûlünü sever, Allah ve rasûlü de onu sever." [Buhârî, (4210); Muslim, (2406)] Selef-i Sâlihîn rahmetullahi aleyhim ecmaîn de Yüce Allah hakkında muhabbet/sevmek sıfatının sübutunda icma etmişlerdir. Yüce Allah sever ve sevilir. Öyleyse tahrif/bozma ve değiştirme, ta'til/kabul etmeme ve inkar, tekyîf/nasıllığını belirleme, temsîl/yaratılmışlara benzetme gibi bâtıllardan uzak durarak bu sıfatın Allah'a hakikat olarak nisbet edilmesi vâcibtir. Allah'ın bu sevme sıfatı, Yüce Allah'a yaraşır bir surette hakiki bir sevmedir. Sıfat inkarcıları ise onu, [rıza sıfatında olduğu gibi] sevap ile tefsir etmişlerdir. Onların bu sözleri Kur'ân ve Sünnetteki nassların zahirine aykırıdır. Selef-i Sâlihîn'in yoluna aykırıdır ve buna dair hiçbir sahîh delil yoktur. [Muhammed b. Sâlih el-Useymîn/ [illegible] *Muhtasarun ala Kitâbi Lum'ati'l-İ'tikâd, s: 20, 21*]

[47] Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinde de böylece sâbit olmuştur. Buhârî, (8); Müslim, (35 ve 58).

Onları hakkıyla yerine getirip faydalı ilim ve sâlih amelle kendisini, hakkı ve sabrı tavsiye ederek başkasını, mükemmel hale getiren kimse, îmânın en üst derecesini elde eden güçlü mü'mindir. Bu dereceye ulaşamayan, zayıf mü'mindir.

Bu, selefin îmânın artıp eksildiğine dair ileri sürdüğü delillerdendir. Îmânın artması, îmân ilimlerinin ve amellerin miktarına göre olur.

Kitâb ve Sünnet'te birçok yerde bu temel esasa deliller vardır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* güçlü mü'minlerle zayıf mü'minleri mukayese edip birini diğerine üstün tutunca, daha az faziletli olana hakaret gibi bir vehme yol açacağı endişesiyle şöyle buyurdu:

"Bununla birlikte hepsinde hayır vardır." Bu duyarlılıkta, güzel bir ders vardır. O da, şahıslar, cinsler veya ameller arasında mukayese yapan kimsenin tercih etme yönünü zikretmesi gerektiğidir. Daha az faziletli olana bir kötüleme olmaması için üstün gelenle düşük derecede olan arasındaki ortak üstünlüğü belirtmeye de dikkat etmek gerekir. Şerri ve şerlilerin dereceleri belirtildiği ve aralarındaki fark zikredildiği zaman da bu böyledir. İki şer veya şerli arasındaki farkı zikrettikten sonra, hayır veya şer sebeplerinden dolayı aralarındaki ortak dereceyi de zikreder. Bunun örnekleri, Kitâb ve Sünnet'te çoktur.

Bu hadiste, mü'minlerin hayırlı olmada, Allah tarafından sevilmede ve dini ile amel etmede farklı oldukları hepsinin kendisine ait dereceleri olduğu vurgulanmaktadır.

(لدئائئـ)

"Her birinin yaptıkları işlerden dereceleri vardır."

[46/Ahkâf, 19]

Müminlerin tamamı üç kısımdır:[48]

---

[48] Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Sonra biz o Kitâbı kullarımız ara-

[1.] Hayırda öne geçmiş olanlar: Bunlar farz ve müstehabları yapıp haram ve mekruhlardan uzak duran, fazladan olan mübahları terk eden, başladıkları amelleri tamamlayan ve bütün kemal (mükemmellik) sıfatları ile donananlardır.

[2.] Orta durumda olanlar: Sadece farzları yerine getirmek ve yasakları terketmekle yetinenlerdir.

[3.] Zalimler: Bunlar da iyi ameli kötüyle karıştırarak kendilerine zulmedenlerdir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *"sana faydalı olan şeye karşı hırslı ol ve Allah'tan yardım dile"* sözü; özlü, faydalı, dünya ve âhiret mutluluğunu ihtiva eden bir ifadedir.

Faydalı şeyler, dinî olanlar ve dünyevî olanlar olmak üzere iki kısımdır. Kulun, dinî olanlara ihtiyacı olduğu gibi, dünyevî olanlara da ihtiyacı vardır. Kulun mutluluğu ve başarılı olması, Allah'tan yardım dilemekle birlikte, dinî ve dünyevî şeylerde gayret göstermesiyle olur. Kul, faydalı şeyler konusunda gayret ve çaba sarfeder, bunların sebeplerine sarılıp yollarını izler ve onları elde edip tamamlamada Rabbinden yardım dilerse, bu onun kemalinin ve felâhının belirtisi olur. Eğer bu üçünden biri olmazsa, o nisbette hayırdan mahrum kalır. Faydalı şeyler için çalışıp çabalamaz ve tembellik ederse hiçbir şey elde ede-mez. Tembellik, kaybetmenin ve başarısızlığın esasıdır. Tembel, iyi ve güzele kavu-

sından seçtiklerimize bir miras yaptık. Onlardan bir kısmı nefislerine zulmedenlerdir. Bir kısmı orta yollu gidendir. Bir kısmı da Allah'ın izniyle hayırlar-da öne geçenlerdir. İşte o büyük lütuf budur. Adn cennetleri... Oraya girerler, altın bilekliklerle ve incilerle süslenirler. Orada giysileri de ipektir." [35/Fâtır, 32-33].Bu âyette söz konusu edilen Kitâb'a vâris kılınanlar bu ümmettir. [Bkz: Tefsîru İbn Kesîr] Yüce Allah'ın onları "seçilmiş" olarak vasfetmesi ne kadar büyük bir şereftir.

şamaz, dini ve dünyayı kazanamaz. Kişi çalışıp çabalar, ama faydalı olmayan, zararlı ya da kemâli gideren bir yol izlerse, onun da çabasının sonucu zarar etmek, iyi olanı elden kaçırmak, kötülük ve zarar elde etmek olur. Fayda vermeyen yollarda yürüyen ve oralarda emek sarfeden nice kimseler; yorgunluk, sıkıntı ve mutsuzluktan başka bir şey elde etmemişlerdir.

Kul, faydaları elde edebileceği yollarda yürür ve onlar için emek sarfederse onun için geriye sadece, samimiyetle Allah'a sığınmak, Allah'tan yardım istemek, kendisine, çevresine ve gücüne güvenmeyip içi ve dışıyla Rabbine tam bir güven duymak kalmıştır. Böylece sıkıntılar ona kolay ve hafif gelir. Din ve dünya işlerinde iyi sonuçlar gerçekleşir.

Ancak kul, bu durumlarda, çaba ve ciddiyet gösterilmesi gereken şeyleri bilmeye muhtaç, hatta son derece mecburdur.

Dinde faydalı şeyler, şu iki başlık altında incelenebilir: Faydalı ilim ve sâlih amel.

Faydalı ilim, kalp ve ruhları temizleyen ve iki cihan mutluluğu sağlayan ilimdir. O, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in getirdiği hadis, tefsir, fıkıh, insanın içinde bulunduğu zaman ve yere göre, bunlara yardımcı olan Arapça'yla ilgili ilimlerdir. Bunların belirlenmesi, durumlara göre değişir. Yaklaşık olarak durum, ilim yapmak isteyenin, meşgul olduğu branştaki muhtasarlardan (konuyu özetleyen kitaplardan) birini ezberlemeye çalışmasıdır. Eğer lâfız (metin) olarak ezberlenmesi zorsa, manalarını düşünerek, onu çokça tekrar etmelidir, böylece manaları zihnine yerleşir. Sonra, yorumlama, açıklama ve dallara ayırma gibi, bu branşa ait diğer kitaplar, tanıdığı ve anladığı o asıl üzerine bina edilecektir. İnsan temel esasları bellediğinde ve o temel esasları bilmede kendine ait tam bir meleke meydana geldiğinde, büyük olsun küçük olsun, o

branştaki bütün kitaplar ona kolay gelir. Temel esaslar olmayınca maksada ulaşmak da mümkün değildir.[49]

Belirttiğimiz bu şeyler için çaba gösteren ve Allah'tan yardım isteyene Allah yardım eder, ilmini ve yürüdüğü yolu bereketli yapar.[50]

İlim elde etmek için bu faydalı yoldan başkasında yürüyen[51], zaman kaybeder ve sıkıntıdan başka bir şey elde edemez. Nitekim bu, tecrübeyle sabittir. Vakıa da bunu göstermektedir. Allah ona, öğretim metodunu ve anlama yollarını güzelleştiren bir öğretmenle karşılaşma imkânı verirse, onun için ilme ulaştıran sebep gerçekleşmiş olur.

İkincisi yani sâlih amel ise, Allah'a karşı samimi olmayı ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymayı bir araya getiren ameldir. Sâlih amel, Allah'ın vâcib olan kemal sıfatlarına, kulları üzerindeki hakkı

---

[49] Örnek olması açısından, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ulemasından pek çoğunun akîdede okunmasını ve okutulmasını öngördükleri bazı temel metinleri şunlardır: 1. Usûlu's-Selâse 2. el-Kavâidu'l-Erbaa 3. Keşfu'ş-Şubuhât 4. Kitâbu't-Tevhîd. Bu dört kitap Şeyhulislam, İmam Muhammed b. Abdilvahhâb'a aittir. 5. el-Akîdetu'l-Vâsıtiyye 5. el-Hameviyye 6. et-Tedmuriyye. Bu üç kitap Şeyhulislam İbn Teymiyye'ye aittir. 7. el-Akîdetu't-Tahâviyye ve Şerhi. Bu da İbn Ebi'l-İzz el-Hanefî'ye aittir. [Bkz: *Kitâbu'l-İlm*, İbn 'Useymîn s: 92]

[50] İmam İbn Kayyım rahimehullah şöyle der: "İlim altı mertebedir: Birincisi: Güzel soru sormaktır. İkincisi: Güzelce susup dinlemektir. Üçüncüsü: Güzel bir şekilde anlamaktır. Dördüncüsü: Ezberlemektir. Beşincisi: Öğretmektir. Altıncısı –ki bu onun meyvesidir-: Onunla amel etmek ve sınırlarını gözet-mektir. [*Miftâhu Dâri's-Saâde*, 1/511]

[51] İlimden mahrum olmanın sebepleri altı tanedir: Birincisi: Soru sormayı terk etmektir. İkincisi: Kötü bir şekilde susmak ve dinlememektir. Üçüncüsü: Kötü bir anlayıştır. Dördüncüsü: İlmi neşretmemek ve öğretmemektir. Her kim ilmi biriktirir, onu yaymaz ve öğretmez ise, Allah onu, ilmi unutmaya ve ilmin gitmesine mubtela kılar. Altıncısı: İlimle amel etmemektir. Çünkü ilimle amel etmek, onu hatırlamayı, düşünmeyi, ona riâyet etmeyi ve üzerine eğilmeyi gerektirir. Seleften bazıları şöyle demişlerdir: "Bizler, ilmi ezberlemek için onunla amel etmenin yardımına başvururduk." [*Miftâhu Dâri's-Saâde*, 1/519]

olan ubudiyyete i'tikâd etmek, celâline uygun olmayan şeylerden onu tenzih etmek, geçmişe dair, peygamberler, kitaplar, melekler, âhiret halleri, cennet, cehennem, sevap ve ceza vs. hakkında verdikleri her haberde O'nu ve elçisini tasdik etmek sûretiyle Allah'a yaklaşmaktır. Sonra Allah'ın kullarına farz kıldığı, Allah'a ve yarattıklarına dair hakları yerine getirmek için çalışır. Bunu nafilelerle ve gönüllü yaptıklarıyla, özellikle, vakitlerinde yapılan müekkedelerle, yaparken, gerçekleştirirken ve tamamlarken, nefsin isteklerinden birinin bozmadığı ihlasla; yaparken Allah'tan yardım dileyerek mükemmel hale getirir. Haram olanları, özellikle nefislerin çağırdığını ve meylettiğini terketmek suretiyle Allah'a yaklaşır. Emredilenleri yaparak yaklaştığı gibi, Allah için onları terk ederek Rabbine yaklaşır. Kula, amel ederken bu yolda yürümesi nasip olur ve Allah'tan bu konuda yardım isterse, kazanmış ve başarmış olur. Onun mükemmelliği bu yaptıklarına göre, eksikliği de yapmadıklarına göredir.

Dünyada faydalı olanlara gelince; kulun rızık araması zorunludur. Durumuna uygun en faydalı dünyevî sebeplere sarılması gerekir. Bu, insanlara göre farklıdır. Kişi, çalışması ve gayreti ile, rızkını kazanmayı; kendinin, bakımını üstlendiği kimselerin ve rızkını temin ettiği kimselerin vâcib olan haklarını yerine getirmeyi kasdetmeli, insanlardan istememe, kimseye muhtaç olmamaya niyyet etmelidir. Ayrıca çalışması ve kazancıyla, zekât, sadaka özel ve genel hayır harcamaları gibi malî ibâdetleri yerine getirmeye niyyet eder. Pis ve haram kazançlardan çekinerek temiz ve helâl kazançlara niyyet eder. Kulun dünyalık isteği ve çalışması bu yüce maksatlar için olur ve durumuna uygun gördüğü en faydalı yolda yürürse, onun hareketleri ve çalışması Allah'a yaklaşmasını sağlayan bir ibâdet olur. Bunu mükemmel hale getirecek olanlar da: Ki-

şinin çevresine, gücüne, zekâsına, bilgisine, sebepleri bilme ve kullanmadaki becerisine güvenmeyip, Rabbinden en kolay, en başarılı işi ve arzusunu yerine getirmeye en yakın olanı nasip etmesini umarak ve ona güvenerek yardım istemesidir. Rabbinden rızkına bereket vermesini ister. Rızkın ilk bereketi, takva ve iyi niyyet üzere kurulmuş olmasıdır. Kişinin rızkı, farz ve müstehab olan yerlerine koymayı başarması, onun bereketidir. Kişinin iyi muamele etmeyi unutmaması da rızkın bereketindendir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ئى ئدى ى)

"**Aranı**zda birbirinize iyilik etmeyi unutmay**ın.**"

[2/Bakara, 237]

Böylece kul birçok hayır elde eder.

"Hangi kazanç daha üstündür? diye sorulursa, ilim ehli bu konuya farklı cevaplar vermişlerdir. Bazıları çiftçiliği tercih edip üstün görmüş, bazıları alış-verişi, bazıları da sanat ve benzeri işleri yeğlemişlerdir. Hepsi de bazı delilller ileri sürmüşlerdir. Bu hadis, münakaşa ve çekişmenin arasına girmekte ve en üstün olanını açıklamaktadır. Bu da, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Sana fayda veren şeyi elde etmeye çalış. Allah'tan yardım dile"* buyruğudur. Böylece faydalı olanın, hallere ve şahıslara göre değiştiği bilinmiş oldu. Bazıları hakkında tarım daha iyi, bazıları hakkında da ticaret ve becerdiği sanatı yapmak daha iyidir. En üstünü en çok fayda verenidir.

Allah'ın salât ve selâmı, kendisine en özlü ve en faydalı sözlerin sahibinin üzerine olsun.

Sonra Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* kişiyi, çaba sarfettikten, faydalı olanı elde etmek için elinden geleni yaptıktan sonra Allah'ın kaza ve kaderine razı olmaya teşvik etti. Kişinin başına hoşlanmadığı bir şey ge-

lirse, bunu, yaptığı takdirde faydalı olabileceği varsayımında bulunduğu bazı sebeplerin terkine bağlamamalıdır. Aksine îmânının artması ve kalbinin sükunu için; Allah'ın kaza ve kaderine razı olmalıdır. "Eğer" ifadesi kadere îmânı eksiltmesi ve ona itiraz etmesiyle, kalbi zayıflatan, üzüntü ve keder kapılarını açmasıyla, şeytanın ameline yol açar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gösterdiği bu yol, kalbi rahatlatmanın en büyük yolu, kanaatkârlığı ve iyi bir hayatı en çok sağlayanıdır. Faydalı şeyler için çaba göstermek, onları elde etmek için çalışmak ve bunlar için Allah'tan yardım istemek, nasip ettiği şeylerden dolayı Allah'a şükretmek, kaçırdığı ve elde edemediği şey sebebiyle O'ndan razı olmaktır.

Bil ki, "eğer şöyle olsaydı" ifadesini kullanmanın hükmü, kast edilene göre farklıdır. Kaçırılan şeyin telâfi edilmesi mümkün olmayan bir durumda kullanılırsa, daha önce geçtiği gibi kulu şeytanın ameline götürür. Yine kötülük ve günah temenni etmede kullanılırsa, bu da kınanmış bir kullanımdır. Sahibi o günahı işlemese bile günahkârdır. Çünkü meydana gelmesini temenni etmiştir.

Hayrı temenni etme ve faydalı ilmi açıklamada kullanılırsa iyidir. Çünkü vasıtaların niyyete ait hükümleri vardır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in belirttiği bu temel esas, yani faydalı şeyler için çaba gösterme ve onun kaçınılmaz bir gereği olan zararlı şeylerden çekinme ve bunlarla birlikte Allah'tan yardım isteme emri, kul ve onunla ilgili olan bir takım cüz'î meseleleri kapsadığı gibi ümmetle ilgili umumî meseleleri de kapsar.

Öyleyse ümmetin hepsinin toplu olarak, faydalı şeyleri, yani genel menfaatleri elde etmek, düşmanlara karşı zamana uygun maddî ve manevî, elden gelen her türlü güçle hazırlık yapmak ve bunlara aykırı olan her şeyi defetmek için çalışmaları, Allah'tan yardım isteyerek, bu konu-

da son güçlerini sarfetmeleri gerekir. Bu konunun açıklaması uzundur ve detayları bilinmektedir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste, kaza ve kadere îmân ile faydalı sebepleri yerine getirmeyi bir araya getirmiştir. Bu iki temel meseleye Kitâb ve Sünnet birçok yerde temas etmektedir. Din ancak bu iki meseleyle gerçekleşir, hatta bütün maksatlar ancak bunlarla gerçekleşir. Çünkü "sana fayda veren şey için çaba göster" sözü, dinî ve dünyevî her sebebi emretme, hatta, hem niyyet ve düşüncede, hem de davranışta, ciddiyet ve gayret göstermeyi emretme anlamındadır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Allah'tan yardım dile"* sözü, kaza ve kadere îmânı ve Allah'a tevekkülü emretmektedir. Allah'a tevekkül ise, faydaları celbedip zararları defetmede Allah'ın güç ve kuvvetine tam bir güvenden ibarettir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uyan kimsenin, din ve dünyasıyla ilgili şeylerde Allah'a tevekkül etmesi ve kendi gücüne, ilmine ve bilgisine göre faydalı olan her sebebi yerine getirmesi gerekir. Yardım istenilecek sadece Allah'tır.

ON ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا** » ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anh şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* parmaklarını birbirine geçirerek:

"Mü'min, mü'min için birbirini perçinleyen duvar gibidir" buyurdu. Muttefekun aleyh[52]

AÇIKLAMALAR

Bu, içinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den mü'minlerin

(52) Buhârî, Salât (481), Zekât (1432); Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2585); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (1928); Nesâî, Zekât (2556); Ahmed, Müsned (19127).

bu nitelikte olduğuna dair haber bulunan önemli bir hadistir. Onda bu temel esasa dikkat edilmesine, mü'minlerin, birbirlerine acıyan, birbirlerini seven ve birbirlerine şefkat gösteren, kendisi için istediğini öbürü için de isteyen ve bu yolda gayret gösteren kardeşler olmalarına, bütün menfaatlarını toplayan genel menfaatları gözetmeleri ve bu nitelikte olmaları gerektiğine teşvik vardır. Evler duvarlardan oluşmuştur ve bu duvarlar birbirine destek olarak onların yıkılmalarına engel olur. Müslümanların da böyle olmaları, dinlerini ayakta tutan ve güçlendiren şeylere dikkat etmeleri, engel teşkil eden şeyleri yok etmeleri gerekir.

Farz-ı ayın olanları her bir yükümlü yerine getirir, yapabilecek güçte olan yükümlü onu terkedemez veya bozamaz. Farz-ı kifaye olanlar ise, bazı müslümanların yapmasıyla kastedilenin ve istenilenin gerçekleştiği farzdır. Yüce Allah cihâd konusunda şöyle buyurmuştur:

(ﭙﭚﭛﭜﭝ ﭞﭟﭠﭡﭢﭣﭤﭥﭦﭧ
ﭨﭩﭪﭫﭬﭭﭮﭯﭰﭱﭲﭳﭴ)

"Bununla beraber müminlerin hepsinin birden topyekün **savaşa katılmaları uygun değildir. Her kabileden bir kısım insanlar da din ilimlerinde derinleş**meli ve kabileleri **savaştan dönüp gelince onları uyar**malıdır **ki, böylece Allah'ın azabı**ndan **sakınırlar.**" [9/Tevbe, 122]

(ﮗﮘﮙﮚﮛﮜﮝﮞﮟﮠﮡﮢﮣ)

"[redacted]inizden hayra ça[redacted]an, iyili[redacted]buyurup kötülükten men eden bir ümmet bulun[redacted][3/Âl-i İmrân, 104][53]

(53) Bu âyete yukarıdaki meal verilebileceği gibi şu meal de verilebilir: "Sizler, hayra çağıran, iyiliği buyurup kötülükten men eden bir ümmet olun." Allâme Şeyh İbn 'Useymîn rahimehullah şöyle der: "Âyetteki (مِنْ) teb'ız için olabileceği gibi cinsin beyânı için de olabilir. Birinci durumda mana: "Bazılarınız hayra davet etsin" ikinci durumda mana: "Hepiniz topluca hayra davet edenler olun" olur.

Yüce Allah, iyilik ve takvada yardımlaşmayı emretti. Çünkü Müslümanların maksat ve istekleri birdir. O da, dinin ancak kendileriyle gerçekleşeceği din ve dünya işlerini yerine getirmektir. Müminlerden her bir topluluk, zaman ve şartlar elverdiği oranda görevini gerçekleştirmeye çalışmalıdır. Bunlar da ancak onların istişareler yapması ve genel menfaatleri araştırmasıyla gerçekleşir. İşlerin hangi vasıtayla yapılacağı, hangi yollara başvurulacağı istişare edilmelidir. Her topluluk, görüş, davranış ve sözleriyle engellerin kaldırılmasında, diğerine yardım etmelidir. Müminlerden bazıları okur öğrenir, bazıları öğretir, bazıları savaşla ilgili bilgileri aldıktan sonra cihâda çıkar, bazıları da askerliğin çeşitli hizmetlerinde bulunur. Kimisi, her devre uygun, yetecek kadar silahlar üreten sanatlarla uğraşır, kimisi tarımla, ticaretle ve çeşitli mesleklerle uğraşır, kimisi ekonomiyle ilgili işlerde çalışır, kimisi de siyasetle, savaş ve barış meseleleriyle uğraşır. İslâm'ın ve Müslümanların menfaatına yönelik olması, en üstün menfaatın en düşük olana tercih edilmesi, en zararlının en düşük dereceye indirilmesi gibi amaçlarla düşmanlarla birlikte çalışma konusunun takdir edilmesi de siyasetle uğraşanların görevi dahilindedir. Meseleler arasında mukayese yapılıp asıl menfaat ve zararın ne olduğu ve derecelerinin bilinmesi gerekir.

Müminlerin hepsi tamamen, yardımlaşarak ve birbirlerine destek olarak ve hedefin aynı olduğunu görerek din ve dünyalarıyla ilgili menfaatleri gerçekleştirmeye çalışırlar, maksat bir, ona giden yollar ve vasıtalar farklı olsa bile.

İçinde, o yüce Peygamber'in ümmetine birbirini perçinleyen du-

---

Eğer (مِنْ)'i cinsin beyânı için kabul edersek, bunun anlamı, ümmetin tamamına hayra davet görevinin vâcib kılınmasıdır. Yani: Hayra davet eden bir ümmet olun, demektir. (مِنْ)'i teb'ız için kabul edersek, bazınız hayra davet edin, demektir." [*Tefsîru Sûreti Âli İmrân*, 2/5]

varlar gibi, organlarından biri rahatsızlandığında, ateşlenmek ve uykusuz kalmak suretiyle diğer organların onun acısına ortak olduğu tek vücut gibi olmalarını tavsiye ettiği bu hadise göre hareket etmek ne kadar faydalıdır! Bundan dolayı din, bu işi güçlendiren, mü'minler arasında sevgiyi gerektiren, faydalı şeylerde yardımlaşmayı gerçekleştiren her şeye teşvikte bulunmuş, ayrılığa düşmeyi, birbirine düşman olmayı ve birliklerini bozmayı, birçok nassta yasaklamıştır. Böylece bu temel esas, gözetilmesi, ibret alınması ve başkasına tercih edilmesi ve mümkün olduğu kadar onun için çalışılması gereken dinin temel konularından önemli birisi haline gelmiştir.

Yüce Allah'tan, müslümanlar için bu temel esası gerçekleştirmesini, onların kalplerini uzlaştırmasını ve kendilerine düşmanlık yapanlara karşı tek el yapmasını diliyoruz. O, kerîmdir (yücedir, cömerttir).

ON DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْه قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَتَاهُ السَّائِلُ وَرُبَّمَا قَالَ جَاءَهُ السَّائِلُ أَوْ صَاحِبُ الْحَاجَةِ قَالَ: **«اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا وَيَقْضِي اللَّهُ عَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ مَا شَاءَ»**

Ebû Mûsâ *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir dilenci veya ihtiyacının yerine getirilmesini isteyen birisi geldiğinde bize:

"Sizde (bu işin meydana gelmesi için) aracılık yapın ki ecir kazanasınız. Allah, Rasûlünün dili üzere dilediğini yerine getirecektir."

Muttefekun aleyh[54]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, büyük bir aslı ve önemli bir faydayı içermektedir. O da, kişinin, ister maksat ve sonuçlarına ulaşsın, ister bir kısmı gerçekleşsin, isterse hiçbir şey gerçekleşmesin, hayır işlerine koşmasının gerektiğidir. Bu da, ihtiyaç sahipleri için, hükümdarlar, büyükler ve ihtiyaçları kendileriyle ilgili kimseler nezdinde aracılık yapmakla olur. Birçok kimse aracılığının kabul edileceğini bilmediği için bu konuda çabalamaktan geri durur. Böylece, Allah'ın vereceği birçok hayrı, müslüman kardeşindeki birçok iyiliği kaybeder. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sahabîlerine: *"Aracılık yapın ki ecir kazanasınız"* sözüyle Allah katındaki ecri hemen almak için, aracılık yapmak suretiyle ihtiyaç sahiplerine yardım etmelerini emretti. Çünkü güzel bir aracılık, Allah'ın sevdiği bir şeydir ve onu hoşnut eder.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(پيسدئائا ئـہئـہ)

"**Kim** güzel bir aracılık yaparsa, onun da o işten bir payı **olur.**" [4/Nisâ, 85]

Onun için hazır olan ecir çabuklaştırılır, kardeşine hemen iyilik etmiş ve kardeşinin yanında iyi bir iş ile bilinmiş, böylece kendisi için onun yanında bir desteğe sahip olmuş olur.

Ayrıca, belki onun aracılığı, aracılık yaptığı kimseden istenilenin elde etme sebebi olabilir. Nitekim vakıa da böyledir. Elde edilme veya edilmeme ihtimali bulunan hayır ve iyilik işleriyle uğraşmak, âcil bir hayırdır, kişileri hayra yardım etmeye alıştırmak, gerçekleşecek veya kabul

---

[54] Buhârî, Zekât (1432), Edeb (6027); Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2627); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (1928); Nesâî, Zekât (2556); Ahmed, Müsned (19127).

edilmesi umulan aracılıkları yapmaya hazırlamaktır.

Hadisten çıkarılacak bir takım dersler vardır: Bunlardan biri: ümitsizliği gideren her şeyi yapmaya çalışmaktır. Çünkü istemek ve gayret etmek, arzu edilenin meydana gelmesini ümit etmeye delildir. Tam tersine istememek ve gayretsiz olmak da ümitsizliğe delildir. Hadiste, insanları hayır işlemeye yöneltme konusunda teşvik vardır. Kendisine aracılık yapılarak başvurulanın bu aracılığı kabul etmesi, aracılığın vâcib olan hakların edası için yapılması müstesna vâcib değildir. Çünkü aracılık yapılmasa bile, vâcib olan hakkın edası ve sahibine ulaştırılması gerekir, bu aracılıkla birlikte daha bir kesinlik kazanır.

Ayrıca, hadiste, her türlü yoldan ümmeti için hayırlar meydana gelmesini isteyen Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in merhametine delâlet vardır. Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mükemmel merhamet ve şefkatine delâlet eden binlerce örnekten sadece biridir. Ümmet, bütün hayırları, genel ve özel menfaatleri, ancak onun vasıtasıyla, onun öğretmesi ve rehberliğiyle elde etmiştir. Ayrıca o, kötülükleri, genel ve özel zararları defetmek için onlara her türlü yolu gösterdi. Tebliğde bulundu, emaneti yerine getirdi ve ümmete öğüt verdi. Allah'ın salâtları, selamları ve bereketleri O'nun, ailesinin ve ashâbının üzerine olsun

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: "*Allah, Rasûlünün dili üzere dilediğini yerine getirecektir*" sözünün açıklaması şöyledir: Allah'ın kazası (yerine getirmesi) iki türlüdür. *Kaderî kaza* ki, hayrı, şerri, itaat ve isyanları hatta bütün olmuş ve olacakları ve bütün geçmiş ve gelecek olayları içine alır. Bundan daha özeli ise, Allah'ın istediği ve hoşnut olduğu şeylere ait olan *dinî kaderî kaza*sıdır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dilinden yerine getirilecek olan ikinci türde bir kazadır. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir kul ve elçidir. Kulluktaki gö-

revini mükemmel olarak yerine getirmiş ve peygamberlik mertebelerini tamamlamıştır. Onun bütün söz ve davranışları, yaptığı rehberlik ve ahlâkı Allah'a kulluktur ve Allah'ın sevdiği şeylerle ilgilidir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* için, emredilmiş olmayan şöyle dursun, sevâbı ve ecri olmayan, sırf mübah olan bir şey yoktur. Bu, hükümdar olan elçi veya kul olan elçi olmak arasında muhayyer bırakıldığında en üstün mertebe olan mertebeyi seçen kul olan elçinin durumudur.(55)

---

(55) [illegible] *lahu anh* [illegible] Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem* [illegible]du. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* [illegible]-te [illegible]n: Bu öyle bir melektir ki yara[illegible]elek inince: Ey Muhammed! Beni sana Rabbin gönderdi ve buyurdu ki: Seni hükümdar bir nebî mi [illegible]*aleyhisselam* [illegible]için alçak gönüllü ol! Dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de: Kul olan bir ra-sûl ol[illegible]Ahmed, Müsned (7120); [illegible]Dunyâ, et-[illegible] [illegible]Müsned (6105); [illegible]Sahîh (6365). el-Elbânî, *Silsile-*[illegible]*Sahîha* (1[illegible]ir.

ON BEŞİNCİ HADİS

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ»

'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle anlatmaktadır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlara seviyelerine göre davranın." Ebû Dâvûd[56]

AÇIKLAMALAR

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ne kadar hikmetli bir sözü! Onda, ümmetini hikmeti gözetmeye teşvik etmektedir. Hikmet, her şeyi yerli yerince yapmanın adıdır. Yüce Allah hem yaratmasında ve takdirinde, hem de şeriatında, emrinde ve yasaklamasında hakîmdir (hikmet sahibidir). Kullarına hikmeti ve her şeyde onun gözetilmesini emretmiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de bütün emir ve tavsiyeleri

---

(56) Ebû Dâvûd, Edeb (4842); Ebû Nuaym, Hılye (4/379); Müslim *Sahîh*'in mukaddimesinde ta'liken rivâyet etmiş ve "'Âişe'den şöyle anlatılmış…" diyerek zayıflığına işaret etmiştir. Sehâvî *el-Mekâsıdu'l-Hasene*'de hasen olduğunu, Hâkim *Ulûmu'l-Hadîs*'de sahîh olduğunu söylemiştir. el-Elbânî, *Silsiletu'd-Daîfa* (1894)'de hadisin zayıf olduğunu söyleyip gerekçelerini sıralar. Hadis i-ki değişik sened ile rivâyet edilmiştir. Biri diğerinden daha kötüdür. Ebû Dâ-vûd'un isnâdının ki bu diğerinden daha iyidir, üç illeti vardır: Birincisi: İnkıta, yani senedde kopukluk. Nitekim buna hadisi rivâyet eden Ebû Dâvûd da ha-disi zikrettikten hemen sonra işaret etmiştir. İkincisi: hadisin râvîlerinden Habîb b. Ebî Sâbit mudellistir ve bu hadisi 'anane' ile rivâyet etmiştir. Üçün-cüsü: Hadisin râvîlerinden Yahyâ b. Yemân hakkında konuşulmuştur. İmam Ahmed b. Hanbel onun hakkında: "Sevrî üzerinden acâib şeyler aktarırdı" demiştir.

hikmetin etrafında döner durur.

Bu özlü hadis, insanlara seviye ve derecelerine göre davranılmasını emretmektedir. Buna, hem bütün muamele ve konuşmalarda, hem de öğrenme ve öğretmede dikkat etmek gerekir.

İnsanlar iki gruptur: Bazılarının özel bir hakkı vardır. Anne, baba, çocuklar, akrabalar. Komşular, dostlar, âlimler, genel ve özel durumlarına göre iyilik yapanlar bu gruptandır. Bunlara karşı takınılacak tutum, dinen ve örfen bilinen haklarını yerine getirmektir. Bu haklar, iyilik, ilgi, saygı, vefa, eşitlik ve diğer tüm haklardır. Bu gruptaki insanlar, diğerleriyle bu özel haklar sayesinde ayırt edilirler.

Diğer grubun özel bir hakka sahip olma meziyeti yoktur. Bunların sadece müslüman olmaktan ve insan olmaktan doğan bazı hakları vardır. Ortak hakları: Müslümanlara, söz veya fiille kötülük etmemen ve zarar vermemen, kendin için istediğin iyiliği müslümanlar için de istemen, kendin için istemediğin kötülüğü müslümanlar için de istememendir. Hatta bütün insanlara kötülük etmemen ve gücün yettiğince onlara iyiliği ulaştırman gerekir.

Yine, insanlara seviyelerine göre davranmak gerekir. Büyüğe saygı gösterilir. Küçüğe de durumuna uygun merhamet ve yumuşaklıkla davranılır.(57) Akran olan öbürüne, kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa

---

(57) Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şöyle buyurduğu sahîh olarak sâbit olmuştur: "Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimizin hakkını bilmeyen bizden değildir." Ebû Dâvûd, Edeb (4943); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (1842); Ahmed, Müsned (6445). Bu hadis, aralarındaki kuşak farklılıklarına rağmen küçüğüyle, büyüğüyle; genciyle, yaşlısıyla; İslâm ümmetinin sevgi ve saygı üzerine kurulu olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Batıdaki küfür ve şirk toplumlarının en şiddetli sancılarından biri de hiç şüphesiz ki kuşaklar arası çatışmadır. Babasından nefret eden kız ve erkek çocukların, çocuklarını görmek bile istemeyen anne babaların sayısını ancak Allah bilir. Aile için-

o şekilde davranır. Annenin hakkı başka, hanımın hakkı başkadır. Güvenilen kimseye başka davranılır, güvenilmeyene bir başka davranılır. Devlet başkanı ve idarecilerle, mertebelerine uygun yumuşak bir dille konuşmak gerekir. Bundan dolayı Yüce Allah Mûsâ ile Harûn'a şöyle buyurmuştur:

(ﯔﯕﯖﯗﯘ ﮬ ﮭﮮﮯ)

"**Firavun'a gidin, çünkü o azdı**. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır **veya korkar.**" [20/Tâhâ, 43-44][58]

---

de ki karmaşa ve kaostan sonra toplumun genelini sormaya ne hacet?

(58) Şeyh es-Sa'dî rahimehullah kendi adıyla da bilinen, *Teysîru'l-Kerîmu'r-Rah-mân fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân* isimli oldukça değerli tefsîrinde bu âyet hak-kında şöyle söyler: "«**Ona yumuşak söz söyl**eyin» yani, ince, kibar, edebli söz-ler söyleyin. Ağır, kaba, çirkin, bayağı sözler söylemeyin. Sözlerinizde kabalık, fiillerinizde sertlik olmasın. «Belki» bu yumuşak söz sebebiyle kendisine fayda verecek şeyleri düşünerek «öğüt alır» kendisine zararı olacak şeylerden «kor-kar» ve onları terk eder. Şüphesiz ki yumuşak sözler söylemek bunları sonuç verir. Kaba söz ise, insanları söyleyeninden uzaklaştırır. Yüce Allah "yumuşak sözü" şu buyruğuyla bize açıklamıştır: "De ki: İster misin? Arınasın ve seni rabbine yönlendireyim, sen de saygı duyasın." [79/Naziat, 18-19] Şüphesiz ki bu sözde biraz düşünen kimseye gizli kalmayan kabalık ve sertlikten uzak bir incelik ve yumuşak-lık, vardır. Arzetme ve istişare yapmaya delâlet eden (هَلْ) i-le başlamıştır. Böyle bir başlangıç ise hiç kimseye itici gelmez. Sonra onu pis-liklerden arınmaya ve temizlenmeye çağırmıştır. Bunun da aslı şirkten temiz-lenmektir. Bu ise, hiçbir akl-ı selîm'in reddetmeyeceği bir şeydir. Sonra: «Seni arındırayım mı?» dememiş, «İster misin? Arınasın» demiştir. Yani sen bizzat kendin arınmak ister misin? Sonra onu, kendisini yaratıp şekillendiren, bes-leyip büyüten ve böylece terbiye eden; O'na şükretmeyi ve O'nu zikretmeyi gerektiren zâhirî ve bâtınî pek çok nimetler ihsân eden Rabbinin yoluna davet ederek şöyle dedi: «Seni rabbine yönlendireyim, sen de saygı duyasın.» Fira-vun, güzelliği ile kalpleri etki altına alan bu yumuşak sözleri kabul etmeyince, ona öğüdün fayda vermeyeceği bilinmiş oldu. Allah da onu azîz ve muktedir olanın yakalayışı ile yakaladı." [*Teysîru'l-Kerîmu'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân,* el-Luveyhık tahkiki. Müessesetu'r-Risâle 1421 tarihli tek ciltli baskı]

Âlimlere saygıyla davranılır, faydalı ilimlerine ihtiyaç duyulduğunu göstermek için onlara karşı mütevazi olunur, özellikle bilgi ve fetva verdiklerinde çokça dua edilir.

Küçüklere iyi olanı emredip yumuşak ve teşvik edici bir şekilde kötünün yasaklanması, onları harekete geçirmek ve iyiye yöneltmek için uygun olan dünyalığı sarfetmek, sözlü ve fiilî sertlikten sakınmak da seviyeye göre davranmaktır. Bu sebeple Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

« مُرُوا أَبْنَاءَكُمْ بِالصَّلَاةِ لِسَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا لِعَشْرِ سِنِينَ»

"Yedi yaşına gelince çocuklarınıza namazı emredin ve on yaşına gelince (namazı kılmazlarsa) dövün."(59) Yine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* müellefe-i kulûb'a (kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenilenlere), bol ikramda bulunarak farklı davranmıştır. İnsanlara durumlarına göre davrandığı için bu ikramları, samimî mü'min olarak tanınan kimseye yapmamıştır. Bu O'nun eşsiz hikmetli davranışlarından biridir.

Hanıma ve küçük çocuklara, sevinip neşelenecekleri şekilde yumuşak ve nazik konuşmak da böyledir.

Hem dinî hem dünyevî görevlerin, o görev için başkalarına tercih edilen yeterli ve seçkin kişilere verilmesi de böyledir. Bilinmektedir ki özellikle devlet başkanının seçilmesinde – genellikle de başka pek çok meselelerde– güçlülük, cesaret, sabırlılık, dış ve iç siyaset bilgisini bir araya getirmiş olmak, adâleti uygulamak, hakları sahiplerine ulaştırmak, za-

---

(59) Ahmed, Müsned (495, 665 ve 6717); Ebû Dâvûd, Salât (494); Dârimî, Salât (1431); Dârekutnî, Sunen (876); Hâkim, Müstedrek (1/197); **İbn Ebî Şeybe**, Musannef (1/382); Beyhakî, Sunenu'l-Kubrâ (2/229). el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl* (247)'de sahîh olduğunu söylemiştir. Hadisin lafzı Ahmed'e aittir. Hadisi Tirmizî, Salât (372)'de: "Çocuğa öğretin…" lafzı ile rivâyet eder..

limlere ve suçluları engellemek vs. için yeterli güce sahip kimselerden uygun olan birisinin getirilmesi için alimlerle ve toplum önderleri ile istişare yapılmalıdır..

Yargıçlık görevi de böyledir. Kanunları en iyi bilen, dini, aklı ve övgüye değer özelliklerinde en üstün olan seçilir.

Mescidlere imam tayini de böyledir. İbadetlerle ilgili hükümleri en iyi bilen en muttaki ve en uygun kimse seçilir. Büyük, küçük diğer görevler için de aynı şeyler söz konusudur. Bunlar, Yüce Allah'ın şu buyruğuna dâhildir:

(ۇۆ ۆۈۉۊۋۏ)

"Allah, size emanetleri ehline vermenizi emreder."

[4/Nisâ, 58]

Bu görevler, en büyük emanetler arasındadır. Onların sahiplerine verilmesi ve lâyık olanlara verilmesi gerekir. Her görev için yeterli ve uzman kişiler vardır. Bu da, hadisin hükmüne girmektedir.

Âsi ve suçlulara nasıl davranılacağı da bu konuya girmektedir. Şeriatta o suça hangi ceza belirlenmişse, o verilmelidir. Çünkü bu, genel ve herkesi içine alan önemli bir maslahattır. Eğer şeraitte işlediği suçla ilgili bir ceza belirlenmemiş ise, böylelerinden bazıları durumuna ve makamına münasip bir şekilde azarlama ve kınama ile cezalandırılır. Bazıları ise daha sert bir surette cezalandırılırlar.

Sadaka ve hediye konusunda da duruma göre davranılır. Halk arasında gezip yardım toplayan adama verilen, zenginlikten sonra fakîr düşen şeref ve izzet sahibi yoksula verilen gibi değildir. Halk arasında gezip dolaşana bir iki hurma, bir iki lokma yeter. Bir eserde[60] şöyle gelmiştir:

---

[60] *Eser*: Hadis usûlü ilminde bazen haber ile aynı anlamda kullanılıp gerek Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen gerek sahâbeden ve tebiînden gelen

"Bir topluluğun zelil düşen azizine acıyın."[61] Eser sahibi, geçmişte hizmetleri olmuş, zengin ve müslümanlara faydası olan, öyle olmayandan farklı tutulur. Bu meseleler ve benzerleri, dinle aklın uygun gördüğü [açıklamakta olduğumuz] bu özlü kelâmın hükmüne girmektedir. *"Müslümanların güzel gördüğü, Allah katında da güzeldir."*[62]

---

rivâyetlere denilse de çoğunlukla isnâdı sahâbeye kadar ulaşan ve mevkûf hadis de denilen rivâyetlere ve isnâdı tabiîne kadar ulaşan ve maktu hadis de denilen rivâyetlere eser denilir. Daha açık ve âmiyâne bir tarifle eser, sahabe ve tabiîn sözleridir.

(61) Enes b. Mâlik'den merfu' olarak rivâyet edilse de sahîh değildir. Doğru olan İbnu'l-Cevzî'nin *el-Mevdûât* 1/237'de dediği gibi, Fudayl b. 'Iyâd'ın sözü olduğudur. Beyhakî bunu Fudayl'dan, *el-Medhal ile's-Sunen* (699)'da rivâyet etmiştir. Bkz: Keşfu'l-Hafâ (318)

(62) Abdullah b. Mes'ûd'dan sâbit olmuş bir eserdir. Ahmed, Müsned (1/379) Hâkim, Müstedrek (3/78); Hâkim ve Zehebî sahîh olduğunu söylemişlerdir.

ON ALTINCI HADİS

عَنْ أَبِي صِرْمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْه قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ ضَارَّ ضَارَّ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ»

Ebû Sırme *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim zarar verirse, Allah da onu zarara sokar. Kim eziyet ederse Allah da o kimseyi incitir." Tirmizî ve İbn Mâce(63)

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, dinin temel esaslarından iki esasa delâlet etmektedir.

Birinci Esas: İyilik ya da kötülüğün karşılığı, kendi cinsindendir. [Bu Arapça'da bir esas olarak şöyle zikredilir: *el-Cezâu min cinsi'l-a'mel*] Bu, Allah'ın kendisi sebebiyle övüldüğü hikmetlerindendir. Bu esasın pek çok örnekleri vardır: Allah'ın sevdiği bir ameli yapanı, bunun karşılığında Allah sever. Allah'ın buğzettiği bir ameli yapan kimseye karşılık olarak Allah buğzeder. Müslümanlara kolaylık gösterene, Allah dünyada ve âhirette kolaylık gösterir. Mü'mini, dünya sıkıntılarından birinden kurtaranı, Allah, kıyâmet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. Kul kardeşinin ihtiyacını gördüğü sürece Allah da onun ihtiyacını görür. Aynı şekilde kim bir müslümana zarar verirse, Allah da onu zarara sokar. Kim bir müslümana tuzak kurarsa, Allah da ona tuzak kurar. Kim bir

(63) Ebû Dâvûd, Akdiyye (3635); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (1940); İbn Mâce, Ahkâm (2342); Ahmed, Müsned (15328). el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl* (3/414)'de şahitleriyle birlikte hasen olduğunu söylemiştir.

müslümana güçlük çıkarırsa, Allah da ona güçlük çıkarır. Herkese yaptığının cinsinden bir karşılık ile karşılık verilir.

İkinci Esas, zararın ve zarar verici şeylerin önlenmesi gereğidir. Nitekim: "Ne zarar vermek vardır, ne de zarara uğramak."(64) Bu, bütün zarar türlerini içine alır.

Zarar şu iki şeyden biridir: Ya bir menfaatin kaybedilmesidir ya da herhangi bir şekilde zarar meydana gelmesidir. Haksız yere zararın insanlara ulaştırılması ve onlara zarar verilmesi helâl değildir, hatta insanın, olabilecek kendi zararının, insanlara ulaşmasını her şekilde engellemesi gerekir.

Dolandırmak, muamelelerde hile yapıp aldatmak, kusurları gizlemek, sahtekârlık yapmak, alma niyyeti olmaksızın sırf malın sürümünü ve fiyatını artırmak için mala fiyat verip talip gözükmek, yolda satıcıları karşılamak, müslümanın, kardeşinin yaptığı satış üzerine satış yapması, satın alması üzerine satın alması, kiralaması üzerine kiralaması ve böylece pazarlığı bitmiş olan alış-verişi bozmak ve diğer bütün muamelerde Müslümanın işini bozmak, kardeşinin nişanlısına talip olmak ve lâyık olan kimselere verilen görevlerin talep edilmesi de bunun hükmüne girer. Bunların hepsi yasaklanan zarar verme türünde-dir.

Allah, bu türden olan muamelelerin hiçbirine bereket vermez, çünkü bir müslümana zarar verene Allah da zarar verir. Allah'ın zarar verdiği kimseden hayır ayrılır, şer ona yönelir. Bu, onun kendi ellerinin kazandığı (yaptığı) sebebiyledir.

Ortağın ortağına, komşunun komşusuna, söz veya fiille zarar ver-

(64) Ebû Sa'îd el-Hudrî radıyallahu anh'den merfu' olarak: Dârekutnî, Sunen (3060); Hâkim, Müstedrek (2/57); Beyhakî, Sunenu'l-Kubrâ (6/69)'da rivâyet etmişlerdir. el-Elbânî Silsiletu's-Sahîha (250)'de sahîh olduğunu söylemiştir.

mesi de bu hükme girer. Öyle ki, doğrudan zarar vermek şöyle dursun, kendi mülkünde komşusuna zarar veren bir şey meydana gelmesi, ona helâl değildir.

Borçlunun alacaklıya zarar vermesi, alacaklıya zarar verecek işlemler peşinde koşması da bu hükme dâhildir. Öyle ki, borçlunun, üzerine vâcib olan borçtan bağışta bulunması ve vazgeçmesi ancak alacaklının izniyle helâldir. Elindekileri öbürleri dışında alacaklılardan yalnızca birine rehin bırakması, vakfetmesi, alacaklıya zarar verecek şekilde (köleyi) azat etmesi yahut izinsiz olarak gerekenden fazla infak etmesi de böyledir.

Yine vasiyetler konusunda zarar vermek de böyledir. Nitekim Yüce Allah şunu buyurmuştur:

(ﭽﭾﭿﮀﮁﮂ)

"Bu taksim zarar vermeyen vasiyet ve borçtan sonra uygu**lanır."** [4/Nisâ, 12]

Zarar veren taksim: Kişinin, varislerinden birine hak ettiğinden daha fazla vermesi, varise eksik vermesi, varislere zarar vermek kastıyla, varisten başkasına vasiyette bulunması ile olur.

Yine kocanın hanımına zarar vermesi helâl değildir: Bu da pek çok şekilde olur: Boşadıktan sonra zulmetmek maksatıyla evlenmesine engel olmak, zarar vermek amacıyla karısını boşadıktan sonra tekrar nikahlamak (ricî talak uygulaması), eşlerinden birine, diğerine zarar verecek şekilde eğilim göstermek, hanımını cinsel ilişki yönünden tamamen terk ederek onu boşanmış gibi yapması gibi şeylerin tamamı bu hükme dâhildir.

Hükümlerde, şahitlikler ve taksimlerde, birine yarar sağlamak için iki kişiden birinin aleyhinde adâletsiz davranmak da bunlar arasındadır.

Bunların hepsi, zarar vermeye dahildir. Bunu yapan, cezayı ve Allah'ın zarar vermesini hak eder.

Bunlardan daha ağırı, ceza vermesini, bir şeylerini almasını veya haklarını engellemesi için kışkırtmak amacıyla, insanları idarecilere jurnallemektir. Bunu yapan zalimdir. Dünyadaki ve ahiretteki cezasını beklesin.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, zararlı olduğu için: "Devesi hasta olanın develerini, devesi sağlam olanın develerinin yanına uğratmasını" yasaklaması bundandır.(65)

Yine cüzzamlı ve benzerlerinin diğer insanların arasına girmelerinin yasaklanması da böyledir.(66) Bu ve başkaları Yüce Allah'ın şu sözünün hükmüne girmektedir:

(ککگگ گگگڳگڳڳ
ڳگگگڳ)

"Mü'min erkekler ve mü'min kadınları yapmadıkları bir şeyle suçlayıp incitenler bir iftira ve açık bir günah yüklenirler." [33/Ahzâb, 58]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şakayla olsa bile, Müslümanı korkutmayı yasaklamıştır.(67)

İnsanlarla alay etmek, namuslarına dil uzatmak ve aralarını aç-

(65) Bunu, Buhârî, Tıb (5774); Müslim, Selâm (2221); Ebû Dâvûd, Tıb (3911); Ahmed, Müsned (9339)'da rivâyet etmişlerdir.

(66) Bunu, Ahmed, Müsned (9429)'da rivâyet etmiştir. Buhârî, Kitâbu't-Tıb'da cezm sîğâsı ile ta'liken rivâyet eder. el-Elbânî, *Silsiletu's-Sahîha* (783)'de sahîh olduğunu söylemiştir.

(67) Nitekim Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: "Müslümanın müslümanı korkutması helal değildir." Ebû Dâvûd, Edeb (5004); Ahmed, Müsned (22555); Beyhakî, Sunenu'l-Kubrâ (10/249). el-Elbânî *Ğâyetu'l-Merâm* (447)'de sahîh olduğunu söylemiştir.

mak bu hükme dâhildir. Hepsi de, zarar verme ve rahatsız etmeye girer.

Sonuç olarak hadisin mantûku: Her kim zarar verir veya incitirse, Allah da onu zarara uğratır ve incitir demektir. Hadisin mefhûmu ise şudur: Müslümandan zarar ve sıkıntıyı gideren kimseye Allah hayır getirir, ister kendisiyle ilgili olsun, ister başkasıyla ilgili olsun, uygun bir karşılık olarak ondan zarar ve sıkıntıyı giderir.

ON YEDİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:«اتَّقِ اللَّهِ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعْ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»

Ebû Zer el-Gıfârî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Nerede olursan ol, Allah'tan korunup sakın. *Kötülüğün arkasından hemen bir iyilik yap ki onu yok etsin. **İnsanlara karşı** iyi ahlâ**klı ol."*** Ahmed, Tirmizî[68]

AÇIKLAMALAR

Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in içinde, Allah'ın hakkıyla kulların haklarını bir araya getirdiği büyük bir hadistir. Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, kendisinden hakkıyla korunup sakınmalarıdır. Bu da, yasaklananlardan çekinerek, emredilenleri yerine getirerek onun gazabından ve azabından korunup sakınmaktır.

Bu tavsiye, Allah'ın insanlığın öncekilerine ve sonrakilerine yaptığı bir tavsiyedir. Yine her peygamberin milletine yaptığı tavsiye de budur:

(يپيث)

---

(68) Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (1978); Ahmed, Müsned (20847); Dârimî, Rikâk (2791); Hâkim, Müstedrek (1/54);. Ebû Nuaym, Hılye (4/378); Kudâî, Musnedu'ş-Şihâb (652). el-Elbânî, *Sahîhu'l-Câmı'* (97)'de hasen olduğunu söylemiştir.

"Allah'a ibâdet edin ve O'ndan korunup sakının" [71/Nûh, 3]

Allah, takvanın/korunup sakınmanın özelliklerini şu buyruğunda belirtmiştir:

(ٱ ٻ ٻ ٻ ٻ پ پ پ پ ڀ ڀ ڀ ٺ
ٺ ٺ ٺ ٿ ٿ ٿ ٿ ٹ ٹ ٹ
ٹ ڤ ڤ ڤ ڤ ڦ ڦ ڦ ڦ
ڄ ڄ ڄ ڃ ڃ ڃ ڃ چ چ چ چ
ڇ ڇ ڇ ڇ ڍ ڍ ڌ ڌ ڎ ڎ)

"Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik, o (kimsenin iyiliği)dir ki, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere îmân eder; sevdiği malını yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulunan (köle ve esir)lere verir; namazı kılar, zekâtı verir. Andlaşma yaptıkları zaman andlaşmalarını yerine getirenler; sıkın-tı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler, işte **sâdık** olanlar onlardır, **(Allah'ın** azabından) korunanlar da onlardır." [2/Bakara, 177]

(ٱ ٻ ٻ ٻ ٻ پ پ پ پ ڀ
ڀ ڀ)

"Rabbinizden bir bağışa ve genişliği göklerle yer arası kadar olan, korunanlar için hazırlanmış cennete koşun." [3/Âl-i İmrân, 133]

(ٺ ٺ ٺ ٺ ٿ ٿ ٿ ٹ ٹ ٹ
ٹ ڤ ڤ)

"O korunanlar, bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar, öfkelerini yutkunurlar, insanları affederler, Allah da güzel

davrananları **sever.**" [3/Âl-i İmrân, 134]

Bu âyetlerde müttakîler/korunanlar, îmânın asıllarına ve diğer i'tikâdî esaslara îmân etmekle, zâhirî ve bâtınî ameller ile, bedenî ve mâlî ibâdetler ile, sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabretmek, insanları affetmek, onların eziyetlerine katlanmak, iyilikte bulunmak, kötü bir şey yapıp da kendilerine zulmettiklerinde, hemen tevbe ve istiğfar etmek gibi sıfatlar ile nitelenmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kulun, nerede olursa olsun, her zaman ve her şartta takvadan ayrılmamasını emretmiştir. Çünkü kul, takvaya gayet muhtaçtır, hiçbir durumda ona ilgisiz kalamaz.

Kişinin takva ile ilgili hususlarda ihmalkârlık yapması kaçınılmaz olunca, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu giderecek ve yok edecek şeyi de emretti. Takvadaki eksiklikleri giderecek bu şey, kötülüğün arkasından hemen iyilik yapılmasıdır.

"İyilik" Yüce Allah'a yaklaştıran her şeyi biraraya getiren bir isimdir. Kötülükleri gideren iyiliklerin en önemlisi, tevbe-i nasûh[69], istiğfar, zikrederek ve severek Allah'a yönelmek, O'ndan korkmak ve ümit etmek, her zaman O'nu ve lütfunu istemektir. Şeriat koyucunun belirle-

---

(69) Tevbe-i nasûh'u Yüce Allah azze ve celle şu buyruğunda söz konusu etmiştir: "Ey Îmân edenler! Nasûh bir tevbe ile Allah'a tevbe edin." [66/Tahrîm, 8] el-Hâfız İbn Kesîr rahimehullah bu âyetin tefsîrinde şöyle der: "Yani kat'î ve sâ-dık bir tevbe ile; kendisinden önce işlenmiş günah namına ne varsa hepsini si-len, tevbe edenin hata ve kusurlarını örtüp gizleyen, daha önce işlemiş olduğu kötülükleri ve pislikleri engelleyen bir tevbe." Nevevî, *Riyâzu's-Sâlihîn*'de şöy-le der: "Ulema şöyle demiştir: Bütün günahlardan tevbe etmek vâcibtir. Günah kul ile Allah arasında olur ve herhangi bir kulun hakkına tealluk etmez ise, tevbenin üç şartı vardır: 1. Günahı terk etmek. 2. Onu işlemekten dolayı pişmanlık duymak. 3. Ona bir daha ebediyen geri dönmemeye azmetmek. Bu üç şeyden birisi olmadığı zaman tevbe sahîh değildir." [Bâbu't-Tevbe]

diği mâlî ve bedenî bütün kefâretler bunların arasındadır.

Kötülükleri gideren iyilikler arasında, insanları affetmek, insan ve insan dışındaki yaratıklara iyi davranmak, sıkıntıları gidermek, güç durumda olanlara kolaylık göstermek, her yerden zarar ve sıkıntıyı yok etmek de vardır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ﮯ ﮰ ﮱ ﯓ)

"İyilikler kötülükleri (günahları) **giderir.**" [11/Hûd, 114]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurmuştur:

«الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ ، وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ، مُكَفِّرَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا اجْتُنِبَتْ الْكَبَائِرُ»

"Beş vakit namaz, öbür cumaya kadar cuma namazı, öbür Ramazan'a kadar Ramazan orucu, büyük günahlardan sakınıldıkça aralarında işlenen günahlar için keffârettirler."(70)

Pek çok nassta, birçok ibâdetten dolayı mağfiret edileceği geçmektedir.

Başa gelen musibet ve belalar, Allah'ın hatalara keffâret yapacağı şeylerdendir. Mü'minin başına gelen üzüntü, keder, sıkıntı, bir diken batması gibi şeylerden ötürü, Allah bunları, o mü'min günahlarının kefareti yapar. Bunlar, ya sevilen bir şeyin kaybedilmesi, ya da bedenî, kalbî, mâlî, dâhilî ve hârici hoşlanılmayan bir şeyin meydana gelmesi türünde şeylerdir. Ancak musibetler kulun kendi fiilleri dışındadır. Bundan dolayı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona kendi fiilinden olan şeyi emretti. Bu da, kötülüğün arkasından hemen iyilik yapmaktır.

Akîde, zâhirî ve bâtınî ameller türünde dinin tamamını kuşatan ve Allah'ın hakkı olan takvayı emrettikten sonra: *"İnsanlara karşı iyi ahlâk-*

(70) Müslim, Tahâret (233); Tirmizî, Salât (214); **İbn Mâce**, Tahâret (590), İkâmeti's-Salât (1086); Ahmed, Müsned (7089). Ebû Hureyre radıyallahu anh'den

lı ol" buyurdu. Böylelikle yaratılmışların hakkını da edâ etmeyi emretti.

İyi ahlâkın başı: insanlardan, her bakımdan kötülüğünü menetmen, sana yaptıkları kötülükleri affetmen, sonra söz ve fiil olarak onlara iyi davranmandır. Güzel ahlâkın en belirgin olanı: İnsanlara karşı halim olmak, sabırlı olmak, kızmamak, güler yüzlü olmak, nazik ko-nuşmak, arkadaşa neşe veren, yalnızlığını ve sıkıntısını gideren hoş sözler söylemektir. Bir faydası olacaksa bazen şaka yapılması da iyi olabilir. Fakat bunu çok yapmamak gerekir. Konuşma esnasında şaka yapmak, yemeğin içindeki tuz gibidir. Hiç olmazsa veya haddinden fazla olursa kötüdür.

Herkese lâyık olduğu ve durumuna uygun bir şekilde davranmak da güzel ahlâktandır. Küçükle büyüğe, akıllıyla akılsıza, âlimle câhile aynı davranılmaz.

Allah'tan korunup sakınan, takvasını gerçekleştiren insanlara durumlarına göre, güzel huylu davranan kimse hayrın tamamına sahip olmuştur. Çünkü o, Allah'ın hakkını ve kulların haklarını yerine getirmiştir. Ayrıca o, hem Allah'a iyi kulluk yapanlardan hem de Allah'ın kullarına iyi davrananlardandır.

ON SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : قَالَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:«**الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ**»

Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhumâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallal-lahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Zulüm, kıyâmet günü zulumâttır/karanlıktır."

Muttefekun aleyh(71)

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, zulümden sakındırma ve onun zıddına, yani adâlete teşvik vardır. Din tamamen adâlettir ve adâleti emredip zulümden men eder. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ﯨﯩﯪﯫ)

"**De** ki: Rabbim bana adâleti emretti." [7/A'râf, 29]

(ﭻﭼﭽﭾ)

"**Allah** adâleti **emreder.**" [16/Nahl, 90]

(ﭑﭒﭓﭔﭕﭖﭗ ﭘﭙﭚ)

"Îmân edenler ve îmânlarını bir zulümle bulamayanlar...

İşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da onlard**ır.**"

[6/En'âm, 82]

Îmânın –usulû, fürû'u, bâtını ve zâhiri– tamamı adâlettir, zıddı da zulümdür. Adâletin en büyüğü ve esası, Allah'ın birliğini itiraf etmek ve O'nu birlemekte ihlaslı olmak, O'nun sıfatlarına, güzel isimlerine îmân

(71) Buhârî, el-Mezâlim ve'l-Ğasb (2447); Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2079); Tirmi-zî, el-Birr ve's-Sıla (2030); Ahmed, Müsned (5629, 5798 ve 6171); Dârimî, Siyer (2558)

etmek ve sadece ona ibâdet ve kulluk etmektir. En büyük ve en ağır zulüm ise, Allah'a şirk koşmaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ڨﭻﭼﭽ)

"Şirk elbette, büyük bir zulümdür." [31/Lokman, 13]

Adâlet, bir şeyi yerli yerine koymak ve gerekli hakları yerine getirmektir. Zulüm ise, bunun zıddıdır. Hakların en büyük ve en gerekli olanı, Allah'ın kulları üzerindeki hakkıdır. Bu da, kulların O'nu tanımaları ve O'na ibâdet etmeleri, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamalarıdır. Sonra îmânın esaslarını ve İslâm'ın şiarlarını yerine getirmek yani namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan'da oruç tutmak, hacca gitmek, sözle ve fiille Allah yolunda cihâd etmek, hakkı ve sabrı tavsiye etmektir.

Bunlardan birini terketmek, zulümdür. Ayrıca, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in haklarını yerine getirmek, ona îmân etmek, onu sevmek, onun sevgisini bütün yaratılmışların sevgisine tercih etmek, ona saygı göstermek, onun emrini ve sözünü, başkasının emir ve sözüne tercih ve takdim etmek adâlettir.

Kişinin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in haklarından birini terketmesi büyük bir zulümdür. O Peygamber, mü'minlere kendilerinden daha değerlidir. O da müminlere, bütün yaratılmışlardan daha merhametli ve şefkatlidir. Hayır, ancak onun eliyle ulaşmıştır.

Anne ve babaya iyi davranmak, akrabalara ilgi göstermek, dostların ve görüşülen kimselerin haklarını vermek de adâlettir, bunları yapmamak ise, zulümdür.

Eşlerden her birinin diğerinin hakkını yerine getirmesi adâlettir. Bu hakları yerine getirmeyen ise zalimdir.

İnsanların zulmü çok çeşitlidir. Bunları, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* veda haccı hutbesinde şu sözlerinde toplamıştır:

«إِنَّ دِمَاءَكُمْ، وَأَمْوَالَكُمْ، وَأَعْرَاضَكُمْ، عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا»

"Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız, şu beldenizde, şu ayınızda, şu gününüzün dokunulmazlığı gibi dokunulmazdır."(72)

Zulmün tamamı her türüyle, kıyâmet gününün karanlıklarıdır. Zalimler, zulümlerinin derecesine göre cezalandırılırlar. Mazlumlara zalimlerin sevaplarından aktarılır. Sevapları yoksa veya bittiyse kötülüklerinden (günahlarından) alınır, zalimlerin üzerine atılır.(73)

Adâletin tamamı, kıyâmet gününde nurdur.

([illegible])

"**O gün** îmân eden erkekleri ve îmân eden kadınları nurları, önlerinde ve sağlarında koşuyorken görürsün. (Kendilerine); "**Bu gün müjdeniz, altları**ndan ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacağınız cennetlerdir. **İşte en büyük başarı**

(72) Buhârî, İlm (67 ve 105), Meğâzî (4406), Tevhîd (7447), Fiten (8087), Edâhî (5550); Müslim, el-Kasâme (1679); Ahmed, Müsned (19873); Dârimî, Menâsik (1916).

(73) Nitekim bir hadiste şöyle gelmiştir: Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anla-tır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:* "Müflis kimdir, biliyor musunuz?" diye sordu. Ashab: Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimsedir, dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem:* "Şüphesiz ki ümmetimin müflisi şu kimsedir: Kıyâmet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelir, ancak şuna sövmüş, buna zina isnad ve iftirası atmış, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş, şunu dövmüştür. Bundan dolayı, iyiliklerinin sevâbı onlara verilir. Üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilir sonra da cehenneme atılır" buyurdu. Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2581). Bu hadis aklı başında olup da faydasını ve zararını hesap eden kul için büyük bir ibret sahnesi sunmaktadır. Kıyâmet günü kaybedenlerden ol-mamak için, sâlih amel yapmak kadar onları korumak da önemlidir.

budur." [57/Hadîd, 12]

Yüce Allah zulmü kendisine de haram kıldı ve kulları arasında da. Allah, sözleri, fiilleri ve karşılıkta bulunması itibariyle dosdoğru bir yol üzerindedir. Bu da, adâlettir. Kullarına, adâleti esas alan doğru yolu göstermiştir. Kim ondan saparsa, cehenneme götüren zulme sapmış olur.

Zulüm üç çeşittir.

1. Allah'ın asla affetmediği tür ki, bu Allah'a şirk koşmaktır.

([illegible])

"**Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz.**"

[4/Nisâ, 48]

2. Allah'ın hiçbirinden vazgeçmediği tür. Bu, kulların birbirlerine zulmetmesidir. İnsanların, yaptıkları zulüm kadar birbirlerinden haklarını almaları, O'nun adâletinin mükemmelliğidir.

3. Bir tür de Allah'ın dilemesine bağlıdır. Dilerse, cezalandırır, dilerse zulmedeni affeder. Bu, şirk dışında, kullarla Rableri arasındaki günahlardır.(74)

(74) Bu üç çeşidiyle zulme Enes radıyallahu anh'den merfu' olarak gelen şu hadis delâlet etmektedir: "Zulüm üç çeşittir: Allah'ın vazgeçmediği zulüm, bağışlanabilecek zulüm ve bağışlanmayacak zulüm. Bağışlanmayacak zulüm şirktir. Allah onu asla affetmez. Bağışlanabilecek zulüm kul ile rabbi arasındaki günahlardır. Allah'ın vazgeçmeyeceği zulüm ise, Allah bazılarının hakkını bazılarından alacağı [insanların arasındaki] zulümlerdir." Bu hadisin isnâdı zayıftır. Muhaddis Şeyh el-Elbânî şöyle der: "Hadis bana göre hasendir. Çünkü 'Âişe *radıyallahu anhâ*'nın merfu' hadisinden bir şahidi vardır." [*Silsiletu's-Sa-hîha* (1927)]

ON DOKUZUNCU HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:«**انْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْكُمْ ، وَلَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ ، فَهُوَ أَجْدَرُ أَنْ لَا تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Siz (dünya işlerinde) kendinizden aşağıda olanlara bakın ve (dünyalık bakımından) sizden yukarıda olanlara bakmayın. Çünkü bu, Allah'ın nimetini küçümsemememeniz için daha elverişlidir."

Muttefekun aleyh(75)

AÇIKLAMALAR

Ne faydalı bir öğüt ve ne mükemmel ve yeterli bir söz! Bu hadiste, nimetlerini itiraf etmek, anmak, nimet vericiye itaatta onlardan faydalanmak sûretiyle Allah'a şükretmeye ve şükür için belirli bütün sebepleri yapmaya teşvik vardır. Allah'a şükür, ibâdetin başı, hayrın temeli ve kullar üzerindeki vâciblerin en büyüklerindendir. İnsanların elindeki, açık, gizli, özel veya genel bütün nimetler Allah'tandır. Hayır ve iyilikleri veren, kötülük ve kötüleri gideren O'dur. Kulların güçlerinin yettiği kadar O'na şükretmeleri ve şükretmeyi sağlayan her türlü vasıtaya başvurmaları gerekir.

---

(75) Buhârî, Rikâk (6490); Müslim, Zühd (2963); Ahmed, Müsned (4886). Hadi-sin lafızları Müslim'e aittir. Buhârî'de şu şekildedir: "Sizden biri Allah'ın malca ve yaratılışça kendisinden daha üstün kıldığı bir kimseye bakacak olursa, hemen kendisinden daha aşağı olan kimseye baksın."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'ın nimetlerine şükretmek için bu hayret veren ilâcı ve güçlü sebebi tavsiye etti. Bu da, kişinin her zaman akıl, soy, mal ve çeşitli nimetler konusunda kendisinden aşağıda olana bakmasıdır. Böyle bakmaya devam ederse, Rabbine bol bol şükretmeye ve ona övgüde bulunmaya mecbur kalır. Çünkü o, devamlı, dereceleri kendinden aşağıda olan bu nitelikte birçok insan görür. Onların çoğu, ona verilen afiyet, mal, rızık, yaratılış ve huyun benzerine (yakınına) ulaşmak isterler. O bunları düşününce Allah'a bol bol hamdeder ve: "Bana nimet veren ve beni yaratıklardan birçoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun!" der.[76]

Akıldan yoksun birçok kimseye bakar ve kendi aklının tam oluşu sebebiyle Rabb'ine hamdeder. Mutfağında erzağı, sığınacak evi olmayan birçok yoksul görür. Halbuki kendisi evinde rahat içindedir ve bol erzağı vardır.

Kendisi sağlıklı ve afiyetteyken çeşitli hastalıklara tutulmuş bir-çok kişi görür, yine dinden ayrılmak ve günah pisliğine düşmekle bun-dan daha beter bir belaya yakalanmış birçok kişi görür. Allah bunlar-dan veya birçoğundan korusun.

Üzüntü, gam, vesvese ve can sıkıntısının sardığı birçok kimse gö-

---

[76] Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'in naklettiği bir hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: "Her kim belaya uğramış birini görür de: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا» «Seni müptela ettiğinden yana beni afiyette kılan ve beni yarattıklarından pek çoğuna üstün yapan Allah'a hamd olsun!» derse, bu bela ona asla isabet etmez." Tirmizî, Deavât (3432). Hadis şahidiyle birlikte sahîhtir. *Silsiletu's-Sahî-ha* (602 ve 2737). Bu hadis, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mirasından kal-mış, eşsiz hazinelerden biridir. Kul bu duayı devamlı virdleri arasına koymalı, dilinden hiç eksik etmemelidir. Umulur ki böylelikle hem her türlü bela ve musibete karşı alınabilecek önlemlerin en kuvvetlisine sarılmış olur, hem de duanın anlamını tefekkür ettikçe kendi üzerindeki nimetleri düşünerek şük-reder.

rür. Sonra onların bu dertten nasıl kurtulacaklarını düşünür. Bunların ilacı kalp huzurudur. Hatta belki de bu nimet sebebiyle –kanaat ve kalp huzuruyla– yoksul, birçok zenginden üstün durumdadır.

Kendisinde bunlardan birisi bulunan kimse, daha büyük ve daha şiddetli bir derdi olan birçok kimse görür. Afiyette olduğu ve başında derdin hafif olması sebebiyle Allah'a hamdeder. Çünkü bir kötülükten daha büyüğünün bulunmaması mümkün değildir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı bu tavsiyeye göre hareket eden kimse, şükrüne daha güçlü ve daha fazla devam eder. Allah'ın nimetleri de ona peşpeşe gelmeye devam eder.[77] Zıddını yapan kimse de, gözünü, sağlık, mal ve rızık yönünden kendinden üsttekine diker ve böyle yapmaya devam ederse mutlaka Allah'ın nimetini hafife almış ve ona şükretmeyi bırakmış olur. Şükrü bırakınca da nimetler ondan gider ve nikmetler (ceza ve gazap) gelir. Devamlı gam, keder, elindeki nimete memnun olmama, Rab ve yönetici olarak Allah'a razı olmama, sıkıntı ve dertlerine tutulur. Bu da, din ve dünya konusunda zarar etmek ve açıkça kaybetmek demektir.

Bil ki, Allah'ın nimetlerinin çokluğunu düşünen, bu açık ve gizli nimetlerin sırf onun lütfu ve ihsânı olduğunu ve onlara şükretmek şöy-le dursun, Allah'ın nimetlerinden bir türün bile sayılamayacağının far-kına varan kimse, nimetleri tam olarak itiraf etmeye ve Allah'a çok öv-güde bulunmaya mecbur kalır. Sevmediği ve hoşnut olmadığı şeye kar-şı onun

---

(77) Şükrün nimetleri artırma sonucunu doğuracağına pek çok âyet delâlet etmektedir. Bunlardan biri de Yüce Allah'ın şu buyruğudur:

(ﭪ ﭫ ﭬ ﭭ ﭮ ﭯ ﭰ ﭱ ﭲ ﭳ)

«Bir vakit, Rabbiniz şöyle ilan etmişti: Andolsun ki! Eğer şükrederseniz kesinlikle artırırım, eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz azabım çok şiddetlidir.» [14/İbrâhîm, 7]

nimetlerinden birisini kullanmak için Rabb'inden haya etmesi gerekli olur. Rabbinin, kendisini yasakladığı yerde görmesinden veya emrettiği yerde görmemesinden utanır.

İyilik ve nimet şükre bağlı olduğu için, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mu'âz b. Cebel'e şöyle demiştir:

«يَا مُعَاذُ إِنِّي لَأُحِبُّكَ! فلَا تَدَعَنَّ أَنْ تَقُولَ دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ: اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِك، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ»

"Ben seni seviyorum ey Mu'âz! Sakın, her farz namazın sonunda şöyle demekten vazgeçme: Allah'ım! Seni zikretmekte, sana şükretmekte ve iyi kulluk etmekte bana yardımcı ol."[78]

Mu'âz şöyle derdi: "Allah'ım! Beni, sana çok şükreden ve seni çok anan yap. Allah'ım! Emrini çok iyi yerine getiren ve ona çok iyi dikkat eden yap."[79]

Şükredenlerin en büyüğü, Allah'ın nimetlerini şükretmekten aciz olduğunu şöyle itiraf etmişti:

«لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ»

"Sana övgüde bulunmayı sayıp bitiremem. Sen kendini nasıl övdünse öylesin."[80] En iyi Allah bilir.

---

(78) Ebû Dâvûd, Salât (1522); Nesâî, Sehv (1303); Ahmed, Müsned (21621);. Buhârî, Edebu'l-Müfred (690)'da rivâyet etmiştir. el-Elbânî *Sahîhu Edebi'l-Müfred* (533)'de ve *Tahrîcu Kelimu't-Tayyib* (114)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

(79) Ebû Dâvûd, Salât (1510); Tirmizî, Deavât (3551); **İbn Mâce**, Dua (3730); Ahmed, Müsned (1998);. Buhârî, Edebu'l-Müfred (695) *Sahîhu Suneni İbn Mâce* (3077).

(80) Müslim, Salât (476); Tirmizî, Deavât (3493); Nesâî, Tatbîk (1100); Ebû Dâvûd, Salât (879); **İbn Mâce**, Dua (3841); Ahmed, Müsned (23791); Mâlik, en-Nidâ ile's-Salâ (497)

YİRMİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ أَحَدِكُمْ، إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden birisi abdestini bozduğunda tekrar abdest almadıkça, Allah onun namazını kabul etmez." Muttefekun aleyh[81]

AÇIKLAMALAR

Hadisin mantûku şuna delâlet etmektedir: Abdesti bozulan birisi tekrar abdest almazsa, namazı kabul edilmez yani sahîh olmaz.

Hadisin mefhûmu ise, abdest alırsa namazı kabul olur, yani namazın diğer şartlarını da yerine getirirse namazı kabul edilir, demektir. Çünkü şeriat koyucu, hükümlerden pek çoğunu, tek başlarına hükmün yerine gelmesine yetmeyen belirli şartlara bağlamıştır. Abdest namaz için şart olduğu halde tek başına namaz hükmünün yerine gelmesine yeterli değildir. Diğer şartlar da bu şarta katılır ve engeller kaldırılırsa hüküm yerine gelir.

İlim ehli bu dinî esasta ittifak etmişlerdir. Çünkü, –meselâ namaz gibi– birçok meseleyi içeren ibâdetin hükümlerinin, Allah'ın veya Rasûlünün tek bir yerdeki sözünde toplanması şart değildir. Aksine bu ibâdet hakkındaki hükümlerin hepsi biraraya getirilir ve hükümlerin yekûnu

(81) Buhârî, Vudu (135); Müslim, Tahâre (225); Tirmizî, Tahâre (76); Ebû Dâ-vûd, Tahâre (60); Ahmed, Müsned (8017)

birçok metinden alınır. İşte bu; sıralamak, konularına göre ayırmak, aynı cins ve türden olanları birbirine katmak suretiyle fakîhlerin ortaya koydukları fıkıh ilimlerinin ve hükümlerin ortaya çıkmasının en büyük sebebidir. Onların bu konuda büyük hizmetleri vardır. Allah onları İslâm ve Müslümanlar adına en hayırlı mükafât ile mükâfatlandırsın.(82)

---

(82) Allâme Şeyh Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn rahimehullah *eş-Şerhu'l-Mum-tı' alâ Zâdi'l-Mustekni'* isimli muazzam eserinde şöyle der: "İnsanlardan bazıları fakîhlere yaptıkları amelde itirazda bulunup: Şartlar, rükünler, vâcibler, farzlar, müfsidler, mevan'iler ve benzerleri... Bu isimlendirmelerin Kitâb ve Sünnetten delili nerede? Rasûl *sallallahu aleyhi ve sellem*: "Namazın şartları şunlardır, rükünleri şunlardır, vâcibleri şunlardır" demiş midir? Evet, diyecek olursanız, gösterin bize! Hayır, diyecek olursanız, o halde fakîhler Rasûl *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yapmadığı bir şeyi ihdas etmişlerdir!

Bunun cevabı şudur: Bu türde sözler, sahibinin kavrayışsızlığının ve vesîle ile gayeyi ayırt edemediğinin delilidir. Ulemâ: şartlar, rükünler ve vâcibler dedikleri zaman şeriate bir ekleme yapmış olmadılar. Ennihayetinde yaptıkları şey ilimler bir araya gelsin, toparlansın ve sonuç olarak anlaşılsın ve kavransın diye şeriatın delâlet ettiği şeyi tasnîf etmekten ibarettir. Onlar bunu yapmakla Allah'ın şeriatına bir eklemede bulunmadılar. Bu ancak şeriat için bir yakınlaştırma ve kolaylaştırmadır. Şer'î hükümlerin maksadlarına bir vesîledir. Tıpkı bu güne değin Müslümanların yapageldikleri medreseler binâ etmek, kitaplar yazıp, temize çekmek gibi. Kitap yazıp temize çekme işleri son zamanlarda matbaalarda kitap basmaya dönüşmüştür. Aynı şekilde birisi: Neden kitap basıyorsunuz? Rasûl *aleyhi's-salâtu ve's-selâm* zamanında insanlar elleriyle yazarlardı. Neden sonradan çıkarılmış bir iş yapıyorsunuz, diyecek olursa; deriz ki: Bunlar Allah'ın, kullar için, işleri halletsinler diye kolaylaştırdığı vesîlelerdir. Aynı şekilde alimler şeriata bir eklemede bulunmamışlardır. Aksine onu konulara ayırmış ve tertib etmişlerdir. Meselâ Rasûl *aleyhi's-salâtu ve's-selâm* şöyle buyurmaktadır: "Allah tahâretli olmadıkça namazı kabul etmez." Bu hadisten anlaşıldığı gibi, insan tahâretsiz olarak namaz kıldığı zaman namazı bâtıldır. Öyleyse, tahâret namazın sıhhati için şarttır. Böyle dememizle şöyle dememiz arasında ne fark var? Namazın şartlarından biri tahârettir. Tahâreti olmayanın namazı yoktur. O halde deriz ki: Fakîhler *rahimehumullah*'a yaptıklarından dolayı itiraz edilemez. Hatta onlar yaptıklarından dolayı teşekkürü hak edenlerdir. Allah'ın şeriatını kulları

Bu temel esası her yerde göz önüne alman gerekir. Yani, hükümler ancak şart ve gereklerinin bir araya gelmesi, mahzurlarının da yok olmasıyla gerçekleşir.

Hadiste geçen «إِذَا أَحْدَثَ» abdesti bozan her şeyi içermektedir. Buna, ön ve arka abdest bozma yollarından çıkan şeyler, abdesti bozan uyku, necis ise bedenin diğer yerlerinden fazla miktarda çıkan, deve etinin yenilmesi, şehvetle kadına dokunulması ve el ile avret yerine dokunulması gibi abdesti bozan her şey girer. Bunların bir kısmında ihtilâf vardır.

Bu abdesti bozan şeylerden birisi kendisinde meydana gelen kişi, dinin tarif ettiği şekilde tekrar abdest almazsa namazı sahîh olmaz. Allah'ın Mâide sûresinde belirttiği organları sıraya göre ve birbiri ardınca yıkar(83), yahut su kullanma güçlüğü varsa, su yerine toprakla temizlenir

---

için kolaylaştırmışlardır." [*eş-Şerhu'l-Mumtı' alâ Zâdi'l-Mustekni'*, 2/93] Fakîlere ve fıkıh ilimlerine ta'n eden bazı sefîh zavallılar inşa-Allah düşünürler.

(83) Şeyh Sa'dî rahimehullah'ın oldukça vecîz bir surette beyân ettiği abdest, söz konusu ettiği âyette şöyle açıklanmıştır: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ey îmân edenler! Namaz için kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerle beraber ellerinizi yıkayın, -başlarınıza meshedip- ayaklarınızı, bileklerindeki iki çıkıntı kemikle beraber yıkayın...." [5/Mâide, 6] Bu âyete göre namazı kasdeden kişi: (1) Yüzünü yıkamalıdır. Yüzü yıkama emrine ağzı ve burnu -su vererek- yıkamak da dahildir. Çünkü ağız ve burun yüzdendir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de bunu asla terk etmemiştir. Bu ikisini ya da onlardan birini terk eden kişi yüzü yıkama emrini yerine getirmemiş olur. (2) Dirseklerine kadar ve onlarla birlikte, ellerini/kollarını yıkamalıdır. (3) Başına –tamamına birden- mesh etmelidir. Başın bir kısmını mesh etmek yeterli değildir. Ayrıca kulakların mesh edilmeleri de başa mesh etme emrine dahildir. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: "Kulaklar baştandır" buyurmuştur. [Ebû Dâvûd, (134); Tirmizî, (37); **İbn Mâce**, (444); Darekutnî, (353). el-Elbânî hadi-sin sahîh olduğunu belirtmiştir.] (4) Ayaklarını ayak bileğinin yanlarında olan iki çıkıntı ile birlikte yıkamalıdır. (5) Bütün bunları Yüce Allah'ın emrettiği sıra ile yapmalıdır. Eğer sıraya riâyet etmek gerekmeseydi, Allah *subhânehu ve teâlâ* Arapça söz dizimine de aykırı olarak mesh edilecek azayı (yani başı) yıkanacak

(teyemmüm eder). Su kullanma güçlüğü, ya olmamasıdır, ya da kullanıldığı taktirde zarar verme endişesidir.

Hadiste, unutarak veya bilmeden abdestsiz namaz kılan kişinin hadisin genel hükmüne göre namazı tekrar kılmasının gerekliliğine delil vardır. Bunda ittifak edilmiştir. Namazın şeklini ve ondaki ibâdetleri yapmış olması sebebiyle sevap kazanmış olsa da borcundan kurtulmak için tekrar kılması gerekir. Bu, temizlenip de (abdest alıp da), bedenindeki veya ebisesindeki necaseti unutan kimsenin zıddınadır. Çünkü sahîh olan görüşe göre, o namazın tekrarı yoktur.[84] Zira temizlik, sadece yapmakla borçtan kurtulunan emirler türündendir. Necasetten sakınmak ise, yaptığında yasaktan sakınma türündendir. Böyle bir durumda insan mazurdur ve tekrar etmesi gerekmez.

---

azaların arasında zikretmezdi. (6) Bu azaları ardı ardına yıkamalı, a-ralarında maruf bir süreden fazla olmamalıdır. Bu azaları ayrı ayrı vakitlerde yıkamak abdest değildir. Çünkü bu azaların yıkanması birbirine bağlıdır ve hepsi tek bir defada yıkandığı zaman kişi abdestli olmuş olur.

(84) Bunun delillerinden biri şu hadistir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabına namaz kıldırmakta iken namazın içinde birden ayakkabılarını çıkardı ve onları sol tarafına bıraktı. İnsanlar bu işi görünce, onlar da ayakkabılarını çıkardılar. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazını bitirince: "Ayakkabılarınızı çıkarmaya sizi iten sebep nedir?" diye sordu. Onlar: Senin ayakkabılarını çıkardığını gördük. Biz de ayakkabılarımızı çıkardık, dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "Cebrail bana geldi ve ayakkabımda bir pislik olduğunu bildirdi. Ben de onları çıkardım." Daha sonra şunları söyledi: "Sizden herhangi bir kimse mescide geldiğinde ayakkabılarına baksın. Eğer ayakkabılarında bir pislik varsa onları yere sürtsün ve namazı onlarla kılıversin." *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, (657); *İrvâu'l-Ğalîl*, (284). Görüldüğü gibi Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*, namazın, ayakkabılarında olan necasetle kılmış olduğu kısmını iade etmemiş, edilmesini emretmemiştir. Eğer bilmeden ve unutarak, necis bir şey bulaşmış elbise ile kılınan namazın iadesi gerekseydi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* iade ederdi.

YİRMİ BİRİNCİ HADİS

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**عَشْرٌ مِنْ الْفِطْرَةِ : قَصُّ الشَّارِبِ، وَإِعْفَاءُ اللِّحْيَةِ، وَالسِّوَاكُ، وَاسْتِنْشَاقُ الْمَاءِ، وَقَصُّ الْأَظْفَارِ، وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ، وَنَتْفُ الْإِبِطِ، وَحَلْقُ الْعَانَةِ، وَانْتِقَاصُ الْمَاءِ.**» قَالَ: زَكَرِيَّاءُ، قَالَ: مُصْعَبٌ وَنَسِيتُ الْعَاشِرَةَ إِلَّا أَنْ تَكُونَ: «**الْمَضْمَضَةَ.**»

'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"On şey vardır ki bunlar fıtrattandır: Bıyığı kesmek, sakalı uzatmak, misvaklanmak, burna su çekmek, tırnak kesmek, parmak mafsallarını yıkamak, koltuk altı kıllarını yolmak, etek traşı olmak, su ile taharetlenmek."

Râvî şöyle demiştir: Onuncuyu unuttum, ancak mazmaza, yani, ağza su almak olabilir. Müslim[85]

AÇIKLAMALAR

Fıtrat, Allah'ın kullarını kendisi üzerine yarattığı yaratılıştır. Allah onları; hayrı sevmek ve onu tercih etmek, şerden hoşlanmamak ve onu gidermek fıtratı üzere yaratmıştır. Yine onları hanîf olarak, hayrı kabul etme, Allah için ihlaslı olma ve ona yaklaşma eğilimi ile var etmiştir.

Yüce Allah, fıtratın şiarlarını iki çeşit yapmıştır.

Biri, kalbi ve ruhu temizler ki bu; Allah'a îmân ve bunun peşinden

---

(85) Müslim, Tahâre (261); Tirmizî, Edeb (2757); Nesâî, Ziyne (5040, 5041 ve 5042); Ebû Dâvûd, Tahâre (53); İbn Mâce, Tahâre (293); Ahmed, Müsned (24539)

gelen Allah'tan korkma, O'ndan ümit etme, O'nu sevme ve O'na yönelmedir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

ﮋ ۆ ۇ ۈ ۋ ۉ ۊ ۋ ۇ ۈ ۋ ۋ ۋ ۋ ې

ې ﯦ ﯧ ﯨ ﯩ ﯪ ﯫ ﯬ ﯭ ﯮ

ﯯ ﯰ ﯱ ﯲ ﯳ ﯴ ﯵ ﯶ ﯷ ﯸ ﯹ ﮊ

"**Sen yüzünü, Allah'ı** birleyici olarak doğruca dîne çevir: O **Allah'ın fıtratına** ki, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez. 'İşte dosdoğru din bu-dur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Yalnız **O'na yöne**-lin ve **O'ndan korkun; namazı** ikâme edin **ve (Allah'a)** or-tak koşanlardan olmayın." [30/Rûm, 30-31]

Bu, nefsi arındırır, kalbi temizler ve geliştirir, kötü âfetleri ondan uzaklaştırır ve onu güzel ahlâkla süsler. Bunların tamamının kaynağı, îmânın asılları ve kalplerin işlediği amellerdir.

Fıtrat şiarlarının ikincisi, zâhirin temizlenmesine, onun temizliğine, pislik ve kirlerin ondan giderilmesi türünde olanlardır. İşte bunlar, hadiste geçen on şeydir. Onlar, İslâm dininin güzelliklerindendir. Çünkü bunların hepsi, sağlıklı olmaları ve dinin sağlıkla ilgili gördüğü her şeye hazır olmaları için, organları temizlemek ve mükemmelleştirmek demektir.

Mazmaza (ağza su almak) ve istinşak (burna su çekmek): Bunlar büyük ve küçük hadesten temizlenme de ittifakla meşru kılınmıştır. Ağzın ve burnun temizlenmesi ve nezâfeti için ikisi de hem küçük hadesin hem de büyük hadesin giderilmesinde farz kılınmıştır. Çünkü ağız ve buruna birçok kir, kötü kokulu hava ve benzeri şeyler gelmektedir. İnsan bunları gidermeye mecburdur.

Aynı şekilde misvaklanmak da ağzı temizler.[86] Misvaklanmak:

«مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ»

"Ağzı temizleyici, Rabb'in rızasına erdiricidir."[87] Bundan dolayı o, her vakit meşru kılınmıştır. Abdestte, namazda, uykudan uyanıldığında, ağzın kokusu değiştiğinde dişler sarardığında ve benzeri şeylerde kesinlikle uygulanmalıdır.

Bıyığı kesmenin veya dudak görününceye kadar onu kısaltmanın sebebi ise, temizlik ve burundan çıkan şeylerden sakınmaktır. Bıyığın kılları dudağın üzerine sarktığında, görünüşündeki çirkinliğin yanı sıra yediği yiyecek ve içeceklere dokunur. Her ne kadar değersiz bazı kimselerin hoşuna gitse de bıyıkları uzatmak çirkinliktir. Bu da, sakalın hilafınadır. Çünkü Allah sakalı, erkek için heybet ve güzellik yapmıştır. Bundan dolayı, sakalı olduğu için, yaşlılığında erkeğin güzelliği devam eder. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e karşı gelip sakalını kazıyan kimseye bakıp bundan ders al. Onun yüzü, özellikle yaşlılıkta, güzellikleri gitmiş ve çirkinleşmiştir. Sakalını kesen kimse o yaşa ulaştığında, adeta gençliğinde en güzel kadınlardan olsa bile, güzellikleri gitmiş, kocakarı gibi olurlar. Bu, apaçık, ortada olan bir şeydir. Fakat gelenekler ve körü körüne taklit, çirkini güzel görmeyi, güzeli de çirkin görmeyi gerektirmektedir.

---

[86] Hadiste geçen ve misvaklanmak olarak tercüme edilen «sivâk» kelimesi kendisiyle ağzın temizlendiği aletin adı olabileceği gibi, ağzı temizleme işleminin adı da olabilir. Çünkü her ikisine de «sivâk» denilir. Bundan dolayı faziletli olan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kullandığı erak ağacının dalını kullanmaktır denilebilir, ama misvaklanmak sadece onunla yapılır, fırça veya başka bir şeyle yapılamaz, denilemez.

[87] Nesâî, Tahâre (5); Dârimî, Tahâre (684). Buhârî, Kitâbu's-Savm'da cezm sîğâsıyla ta'liken rivâyet etmiştir. el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl* (66)'da sahîh olduğunu söylemiştir.

Tırnakları kesmekde, koltuk altındaki kılları yolmakda ve parmaklardaki boğumları yıkamakda –ki buralar, bedenin kirleri toplayan yerleridir– terkedilmesi mümkün olmayan temizlik ve rahatsız edicileri giderme söz konusudur. Etekleri traşı olmak da böyledir.

İstincaya gelince, iki yoldan çıkanı su veya taşla gidermektir. Tahâretin şartlarından ve bağlayıcı gereklerinden biridir.

Bunların hepsinin, insanın dışını mükemmel hâle getirdiğini, onu temizlediğini, ondan zararlı ve çirkin görülen şeyleri giderdiğini ve temizliğin îmândan olduğunu böylece anlamış oldun.

Maksad şudur: Fıtrat, şeriatın tümüne, bâtınına ve zâhirine şâmildir. Çünkü o, insanın bâtınını, rezil ahlâklardan temizler, aslı akîdeye, îmâna ve tevhide, Allah'a karşı samimi olmaya dönen güzel ahlâklar ile donatır. Zâhiri de pisliklerden kirlerden ve bunların sebeplerinden temizler, maddî ve manevî bir temizlik sağlar. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ»

"Temizlik îmânın yarısıdır."[88] Yüce Allah da şöyle buyurmuştur:

(ۆۈۇۋۉۊ)

"**Allah** tevbe **edenleri de sever, temizlenenleri de sever.**"

[2/Bakara, 222]

Dinin tamamı, temizlik ve mümemmelliktir. O, şerefli şeylere teşvik eder, düşük ve basit şeyleri yasaklar. Allah en iyi bilendir.

---

(88) Müslim, Tahâre (223); Tirmizî, Deavât (3517); **İbn Mâce**, Tahâre (280); Ahmed, Müsned (22395); Dârimî, Tahâre (653).

YİRMİ İKİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**الْمَاءَ طَهُورٌ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ.**»

Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Su temizdir, onu hiçbir şey necis (pis) yapmaz." Ahmed, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî[89]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, birçok hususu kendinde toplayan temel bir esasa delâlet etmektedir. O da, suyun –yani yerden çıkan, gökten yağıp da olduğu gibi kalan veya durması yahut akması ile değişikliğe uğrayan, ya da içine atılan temiz şeyler sebebiyle değişen bütün suların– çok değişse bile, temiz olduğu ve onların temizlik ve başka şeylerde kullanılacağıdır. Bu özlü sözden, sadece, necasetle rengi, tadı veya kokusu değişen su istisna edilir. Nitekim bu, hadisin bir lâfzında geçmektedir.

Âlimler, necasetle değişen suyun pis olduğunda ittifak etmişlerdir. İmam Ahmed ve başka âlimler Yüce Allah'ın şu sözünü buna delil yapmışlardır:

(ٱ ب ببب پ پپپ پ پپ
ٹ ٹ ٹٹ ٹ ٹٹ ٹ ٹ ٹٹ ٹ ٹٹ ڤ ڤ
ڦ ڦ ڦ ڦڦ ڄ ڄ ڄ ڄ ڄ ڄ ڄ ڃ

(89) Ebû Dâvûd, Tahâre (66); Tirmizî, Tahâre (66); Nesâî, Miyâh (326); Ahmed, Müsned (10735). Muhaddis Şeyh el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl* (14)'de sahîh olduğunu söylemiştir.

چچچڇڇڍڍڌڌڎڈ
ڈژژڑڑکککگگ)

"Leş, kan, **domuz eti, Allah'tan baş**kası adına boğazla-nan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hay-vanlarla) canavarların yediği hayvanlar –ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna– dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız si-ze haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfir-ler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişler-dir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bu gün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamla-dım ve sizin için din olarak **İslâm'ı** beğendim. Kim, gö-nülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." [5/Mâide, 3]

Yani ne zaman, suda bu haram kılınan şeylerin özellikleri görülürse, o necis ve pis olur.

Bu hadis ve başka hadisler, temiz şeylerle değişikliğe uğrayan suyun temiz olduğuna, kişiden arta kalan suyun mutlak olarak men edilmeyeceğine ve geceleyin uykudan kalkan kimsenin içine elini daldırdığının temiz olduğuna delâlet etmektedir. Ancak uykudan kalkanın, üç defa yıkamadıkça elini daldırması yasaklanmaktadır. Fakat bu hadis, suyun yasaklandığına delâlet etmez.

Kastedilen şudur: Bu hadis, suyun iki çeşit olduğuna delâlet etmektedir:

Necis: Bu, özelliklerinden biri necasetle, az veya çok değişendir.

Tahûr: Öyle olmayandır.

Ne temiz, ne de necis olan, hatta temiz olup da temizleyici olmayan üçüncü bir türün varlığına dair şer'î bir delil yoktur.[90] Böylece su, aslı üzere, temiz olma özelliği ile kalır.

Bu genel hükmü, Yüce Allah'ın şu buyruğu te'yid etmektedir:

(ﭼﭽﭾﭿﮀﮁ)

"Su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin."

[5/Mâide, 6]

Bu, her su hakkında genel bir hükümdür. Çünkü nefiy siyakında nekira olarak gelmiştir. Dolayısıyla bütün suları kapsamına alır. Bu kapsamlı ifadeden sadece hakkındaki icma sebebiyle necis su hariçtir.

Bu hadis aynı zamanda, sularda da onun dışındaki şeylerde de aslolanın temizlik olduğuna delâlet eder. Bunlardan birisinde: Acaba onda necis kılan bir şey var mı? diye şüphe meydana gelirse, şüpheye itibar edilmez çünkü aslolan temizliktir.

---

[90] Şeyh Abdullah b. Abdirrahmân el-Bessâm –Şeyh Sa'dî'nin gözde talebelerindendir- değerli fıkıh eseri *Neylu'l-Meârib*'de şöyle der: "Suyu üçe taksim etmek ulemanın cumhûrunun görüşüdür. Hanbelîlerin meşhûr görüşleri de böyledir. Şeyhulislâm İbn Teymiyye'nin tuttuğu yol ise, suyu, tâhir ve necis diye ikiye taksim etmektir. Şöyle der: Üçüncü kısım olarak zikredilen, "temiz ancak temizleyici olmayan su" şeklindeki taksimin ne Allah'ın kitabında ne de rasûlünün sünnetinde aslı yoktur. Suyu ikiye taksim etmek, selefî davet ulemasından Necdli muhakkiklerin mezhebidir. Şeyh Muhammed b. Abdilvahhâb, Abdullatîf b. Abdirrahmân b. Hasan, Hamed b. Atîk, Sa'd b. Atîk, Muhammed b. İbrâhîm, Abdurrahmân es-Sa'dî, Abdulaziz b. Bâz bunlardandır." [*Neylu'l-Meârib*, 1/31.Dâru'l-Meymân 1426 tarihli ilaveli 3. baskı.]

YİRMİ ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْهِرَّةِ: «**إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ إِنَّهَا مِنْ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ وَالطَّوَّافَاتِ**»

Ebû Katâde *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kedi hakkında şöyle buyurdu:

"O, necis değildir. Çünkü o devamlı etrafınızda dolaşan hayvanlardandır." Mâlik, Ahmed ve Dört Sünen sahibi[91]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, iki temel esası içermektedir:

Birincisi: Meşakkat kolaylığı getirir. Bu, şeriatın esaslarından büyük bir esastır. Bundan dolayı, sakınılması zor olan şeyler tâhirdir. Kedilerin ağız, el veya ayaklarını dokundurdukları şeyin yıkanması vâcib değildir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu şu sözüyle gerekçelendirmiştir: *"O, devamlı etrafınızda dolaşan hayvanlardandır."* Şeriatımızda bu temel esasın pek çok tatbiki vardır. İki abdest bozma yolundan çıkanın yerini taş ile temizlemenin yeterli olması, yine; ayakkabı, mest ve elbisenin alt tarafındaki necasetin yere sürtüldüğü zaman kendiliğinden temiz olması, yollardaki necis çamurun az olanının affedilmesi, akıtılan kandan sonra et ve damarların içinde kalan kanın mübah kılınması, köpeğin ağzının dokunduğu av ve buna benzer şeylerin mübah görülmesi

---

(91) Tirmizî, Tahâre (92); Nesâî, Tahâre (68); **İbn Mâce**, Tahâre (367); Ahmed, Müsned (22022); Mâlik, Tahâre (44); Dârimî, Tahâre (736). el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl* (173)'de sahîh olduğunu söylemiştir.

bu büyük temel esasın şeriatımızdaki tatbikidir. Çünkü bunların hepsinde tek sebep vardır, o da meşakkattir.

İkincisi: Kedi ve fare gibi yapı olarak kediden küçük hayvanlar canlıyken temizdirler, dokundukları yiyecek, içecek, elbise vb. necis değildir. Bundan dolayı, arkadaşlarımız şöyle dediler: **Hayvanlar beş kısımdır:**

1- Canlısı, ölüsü, kendisi, parçaları ve dışkıları necis olanlar: Köpekler, bütün yırtıcı hayvanlar, domuz ve benzerleri böyledir.

2- Canlısı temiz, öldükten sonra necis olanlar: Kedi ve yapısı ondan küçük olanlar böyledir. Kesilmeleri de bundan başkası da helal değildir.

3- Canlısı da ölüsü de temiz olan fakat yenilmesi helal olmayanlar: Akıcı kanı olmayan haşeratlar ve benzerleri böyledir.

4- Canlısı ve kesildikten sonra ölüsü temiz olanlar: Yenilmesi mübah olan dört ayaklı hayvanlar böyledir.

5- Canlısı da –kesilsin veya kesilmesin- ölüsü de temiz olanlar: Bütün deniz hayvanları ve çekirge böyledir ve helaldir.

İlim ehlinden pek çok kimse Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: "O devamlı etrafınızda dolaşanlardandır" sözü ile bebeklerin temizliğine ve isterse necasetin isabet etmesinden sonra olsun ağızlarının temizliğine istidlâlde bulunmuşlardır. Aynı şekilde eşeğin ve katırın salyası, terleri ve tüyleri de temizdir. Kedinin necis sayılmasından doğabilecek meşakkat nerde, katır ve eşek necis sayılırsa doğabilecek meşakkatler nerde!? Katır ve eşekle ilgili bir diğer delil de şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashâbı onlara binerlerdi ve onlardan sakındıkları ve çekindikleri bize aktarılmamıştır. Doğru olan da budur. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşek eti hakkındaki Hayber günü

söylediği: “Şüphesiz ki o pisliktir” sözüne gelince, bunun anlamı: Etlerinin pis, necis ve yenilmesi haram olduğudur. Salyalarına, terlerine ve tüylerine gelince bundan nehyetmemiş ve ondan sakınmamıştır.

Köpeklere gelince, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, köpeklerin yaladığı şeylerin birisi toprakla olmak üzere yedi defa yıkanmasını emretmiştir.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْه قَالَ: قَالَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ ، وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ، مُكَفِّرَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا اجْتُنِبَتْ الْكَبَائِرُ»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatmıştır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

***"Büyük günahlardan kaçınıldığı** takdirde, beş vakit namaz, iki cuma ve iki ramazan, aralarındaki günahlara keffârettirler."* Müslim[92]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, bu üç büyük ibâdet sebebiyle, Allah'ın lütuf ve kereminin büyüklüğüne, onların Allah katındaki üstün derecesine ve bunların getirdiği kazançların sayılamayacağına delâlet etmektedir.

Bu ibâdetlerin getirdiği kazanç ve kârlardan bazıları şunlardır:

Allah onları, kulun dinini ve müslümanlığını tamamlayıcı yapmıştır.

Îmân onlarla büyür ve îmân ağacını onlar sular. Allah, îmânlarına göre mü'minlerin kalplerine îmân ağacını dikmiş, lütfederek bu ağacı sulayacak, büyütecek ve ondan âfetleri uzaklaştıracak, farzlar ve sünnetler takdir etmiştir. Böylece o ağacın meyveleri gittikçe olgunlaşır, her

(92) Müslim, Tahâret (233); Tirmizî, Salât (214); **İbn Mâce**, Tahâret (590), İkâmeti's-Salât (1086); Ahmed, Müsned (7089).

zaman Rablerinin izniyle yemişlerini verir ve âfetleri kendilerinden uzaklaştırırlar.[93] Günahların zararı büyüktür,[94] onların îmânı eksilttikleri bilinmektedir.

Kul, büyük günahlardan sakındığında, Allah bu üç farîzayla küçük günahları bağışlar. Bunlar, Yüce Allah'ın:

---

(93) Yüce Allah Kur'ân'da şu misali vermektedir: "Görmedin mi Allah nasıl bir misal verdi: Kelime-i tayyibe kökü yerde sâbit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. Rabbinin izniyle her zaman meyve verir. Belki düşünürler diye Allah insanlara böyle misaller verir." [14/İbrâhîm, 24-25]

(94) Allâme Sa'dî rahimehullah şöyle der: "Günahların dünya ve âhirette, kalbe ve bedene yönelik oldukça çirkin ve kötülenmiş zararları vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: İlim ve rızıktan mahrumiyet, günahkar ile Allah arasında ürkütücü bir uzaklık ve yabancılık, kendisi ile halk arasında işlerinin zorlaşması, kalpte, yüzde ve kabirde karanlık, kalpte ve bedende bitkinlik, yorgunluk, zayıflık ve korku, itaatlardan mahrumiyet, ömrü kısaltma, Allah'a yönelme hususunda kalpte zayıflık, günahların çirkinliğinin kalpte kaybolması, kulun Allah karşısında değersiz olması, kendi zararına diğer insanları ve hayvanları da katmak, aklın ifsad olması, kalbin mühürlenmesi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in laneti kapsamına girmek, pek çok işler ve işleyicileri hakkında onun yaptığı dualardan mahrum kalmak, berzah/kabir hayatında çeşitli ceza--lar, yeryüzünde çeşitli fesadlara yol açması, suların, havanın, ziraatin, meyve--lerin ve meskenlerin bozulması, hayanın, gayretin ve rabbi ta'zim etme duy--gusunun kaybolması, Allah'ın kulu kendi haline terk etmesi –ki bu durumda helak olur-, kulun ihsân dairesinden çıkması ve muhsinlerin sevaplarından mahrum kalması, nimetlerin gitmesi, bela ve musibetin çoğalması, korku ve vahşet, diri ve sağlam iken kalbin hastalanması veya ölmesi, basiretin körel-mesi, kişinin şeytanın ve kötülüğü emreden nefsin esiri ve kölesi olması, kul-dan övgüye değer isimlerin alınması, kötülenen isimler kazanması, ilmin, a-melin, rızkın, ömrün ve diğer her şeyin bereketinin yok olması, beraberindeki meleklerden uzaklaşması, düşmanları olan şeytanlara yakınlaşması, kalpte o-luşan kir, pas, katılık, körleşme, mühürlenme, nifak, çirkin ahlâk gibi kötü et-kiler. Özet olarak: Dünyevî ve uhrevî umumen ve hususen kalplere ve beden-lere etki eden bütün şerlerin kaynağı günahlardır." [*Tarîku'l-Vusûl ile'l-İlmi'l-Me'mûl*, 244, 245. Mektebetu İbn Teymiyye] Allah'ım bizi günahların küçüğünden ve büyüğünden koru. Âmîn

(ﮱ ﯓ ﯔ ﯕ ﯖ)

"İyilikler kötülükleri giderir." [11/Hûd, 114]

sözünün hükmüne girenlerin en önemlilerindendir. Ayrıca Allah, lütfu sebebiyle büyük günahlardan sakınmayı küçük günahlara keffâret sebebi yapmıştır.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

(ﮗ ﮘ ﮙ ﮚ ﮛ ﮜ ﮝ ﮞ ﮟ ﮠ ﮡ ﮢ ﮣ ﮤ)

"Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere sokarız." [4/Nisâ, 31]

Büyük günahlar için ise, mutlaka tevbe edilmesi gerekir.

Bu hadisten öğrenildi ki, bazı iyi amellerin kötülüklere keffâret olduğunun belirtildiği bütün nasslarda kastedilen küçük günahlardır. Çünkü, bu büyük ibâdetler sebebiyle büyük günahlar affedilmezse, onların dışındakilerde nasıl olur acaba?

Hadis, günahların; büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrıldığı hususunda açıktır. Büyük günahla küçük günah arasındaki fark konusunda pek çok söz söylenmiştir. Söylenenlerin en güzeli şudur: Kendisinden dolayı dünyada had gereken, ahirette cezaya çarptırılacağı söylenen, işleyenine lânet edilen veya kendisine bir gazap vs. gerekendir. Küçük günahlar da, bunların dışında olanlardır.

Yahut şöyle denilir: Büyük günahlar: Haramlığı, maksatlarının haram olması sebebiyle haram kılınanlardır. Küçük günahlar: Vasıtaların haram olması sebebiyle haram kılınanlardır. Vasıtalar: Yabancı kadınla yalnız kalmakla birlikte haram olan bakış gibidir. Büyük günah: Bizzat zina ve nesie (gecikme) faiziyle birlikte fazlalık faizi gibidir. Allah en iyi bilendir.

YİRMİ BEŞİNCİ HADİS

عَنْ مَالِكِ بْنُ الْحُوَيْرِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي، فَإِذَا حَضَرَتْ الصَّلَاةُ، فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ**»

Mâlik b. el-Huveyris *radıyallahu anh* şöyle aktarır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle namaz kılın. Namaz vakti gelince, içinizden birisi size ezân okusun, en yaşlınız da size imam olsun." Muttefekun aleyh[95].

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste üç cümle vardır. En önemlisi birincisidir.

Birinci cümle: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: "Namaz vakti gelince, içinizden birisi size ezân okusun" sözüdür.

Bu cümlede, ezânın meşruiyyeti, emredildiği için vâcibliği ve ezânın vakit girdikten sonra okunacağı hükümleri yer almaktadır. Sabah namazı ise, bundan müstesnadır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ»

"Bilâl, ezânı gece okuyor. O zaman siz İbn Ummî Mektûm ezân o-

---

(95) Buhârî, Ezân (631); Müslim, Mesâcid (674); Tirmizî, Salât (287); Nesâî, Ezân (634); Ebû Dâvûd, Salât (589); **İbn Mâce**, İkâmetu's-Salâ (979); Ahmed, Müsned (15171).

kuyuncaya kadar yeyin için."[96]

Râvî şöyle demiştir: İbn Ummi Mektûm gözleri kör bir kimseydi. Kendisine "sabah oluyor, sabah oluyor" denilmedikçe ezân okumazdı. Ezân farz-ı kifayedir, farz-ı ayn değildir. Çünkü şeriat koyucunun emriyle her yükümlü kişiye hitap edilip onun, bunu yapması isteniyorsa, bu, farz-ı ayndır. Herkes göz önüne alınmadan sadece meydana gelmesi isteniyorsa, bu, farz-ı kifayedir. Burada Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"İçinizden birisi size ezân okusun."* Ezânın sözleri ise, bilinmektedir.

Müezzinin, gür sesli, dürüst, vakti bilen ve onu dikkatle takip eden birisi olması gerekir. Çünkü bu, maksadın hâsıl olması için çok önemlidir. Çoğunlukla duyurma işini yapan kimseyle yetinilir.

Hadis, hazarda (yolculuk dışında) ve seferde ezânın vâcibliğine delâlet etmektedir. Kâmet, ezânın tamamlayıcısıdır. Çünkü ezân, namaz vaktinin girdiğini duyurmaktır. Kâmet ise, namaz kılmaya kalkıldığını duyurmaktır.

Ezânın faziletine, sevâbının çokluğuna, müezzine icâbet etmenin müstehab olduğuna dair birçok nas vardır. Müezzine icâbet onun söylediklerinin aynen söylenmesidir. Ancak "Hayye ale's-salâh ve "hayye ale'l-felâh" dediğinde kişi, davet ettiği "salât" ve hayrın tümü demek olan "felâh"la ilgili olarak Allah'tan yardım isteme ifadesi olan "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah"ı söyler[97], ezândan sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salât getirir ve sonunda şu duayı okur[98]:

---

[96] Buhârî, Ezân (617); Müslim, Sıyâm (1092); Tirmizî, Salât (203); Nesâî, Ezân (637); Ahmed, Müsned (4537).

[97] Müslim, Salât (385); Ebû Dâvûd, Salât (527).

[98] Buhârî, Ezân (614); Tirmizî, Salât (211); Nesâî, Ezân (680); Ebû Dâvûd, Salât (529); **İbn Mâce**, Ezân (722); Ahmed, Müsned (14403). Câbir b. Abdillah

«اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ»

"Şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e vesîleyi ve fazîleti ver. O'nu kendisine vadettiğin övülmüş makama yükselt!" Bundan sonra da kendisi için duâ eder, çünkü bu vakit, dua edenin önem vermesi gereken, duânın kabul edildiği yerlerdendir.(99)

İkinci cümle: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu sözüdür: *"En yaşlınız da size imam olsun."* Bu buyrukta namazı cemaatle kılmanın vâcibliğine delil vardır. Cemaatin en azı, bir imam ve bir me'mûmdur.(100) İmamlığa en lâyık olan, imamlık konusunda en yetenekli kimsedir. Nitekim Sahîh'te şöyle sâbit olmuştur:

«يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ، فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً، فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ إِسِلْامًا»

"Cemaate, Allah'ın kitabını en iyi okuyan imam olur. Okuma konusunda eşit iseler, sünneti en iyi bilen, sünnet konusunda eşit iseler, önce hicret eden veya önce müslüman olan, imam olur."(101) Bu hadiste olduğu gibi, eşit veya birbirine yakın durumdaki iki kişiden en lâyık olanı, en

---

radıyallahu anhumâ'dan.

(99) Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:
«لَا يُرَدُّ الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ»
[illegible] Ebû Dâvûd, (521); Tirmizî, (212). el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalil* (244)'de sahîh olduğunu söylemiştir.

(100) *Me'mûm:* Namazın başından itibaren imama uymuş kişiye me'mûm denilir.

(101) Müslim, Mesâcid (673); Tirmizî, Salât (235); Nesâî, İmâme (780); Ebû Dâvûd, Salât (572); **İbn Mâce**, İkâmetu's-Salâ (980); Ahmed, Müsned (16615 ve 16643).

yaşlı olanıdır. Çünkü küçüğün, fazladan bir üstünlüğü olmadığı zaman büyüğün tercih edilmesi, sıralama istenen her şeyde meşrudur. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* [bir olayı anlatmak üzere yanına gelenlerin küçük olanı söze başlayınca, sözü büyüğe bırakmasını isteyerek] şöyle buyurmuştur:

«كَبِّرْ، كَبِّرْ»

"Büyüğe, büyüğe"[102]

Namaz, imam ve cemaat düzenine bağlı olduğuna ve imam da kendisine uyulması için imam yapıldığına göre, o tekbir getirince, arkasındakiler de tekbir getirirler... O ruku' ve secde yapıp doğrulunca, arkasındakiler de ona uyarlar.[103] Cemaatin namaza ait fiilleri, imamla aynı anda yapması yasaktır. Cemaatin, ruku', secde, secdeye inme veya doğrulma gibi şeylerde imamdan önce davranması ise haramdır ve bu namazı bozar. Cemaate, imamlarına uymaları emredilmiş; birlikte veya ondan önce hareket edilmesi yasaklanmıştır. Cemaat iki ve daha fazla olursa, faziletli olan, imamın arkasında saf olmalarıdır. Sağında veya iki tarafında durmaları da caizdir. Tek kişi, imamın sağ tarafında durur. Kadın, erkeğin veya erkeklerin arkasında durur. Kadın tek olduğu zaman tek başına durur, yanında başka kadınlar olursa, erkekler gibi saf olmak mecburiyetindedirler. Tek kişi, imamın arkasında veya mazereti

(102) Buhârî, Ahkâm (7192); Müslim, Kasâme (1669); Tirmizî, Diyât (1422); Nesâî, Kasâme (4710); Ebû Dâvûd, Diyât (4520); **İbn Mâce**, Diyât (2677); Ahmed, Müsned (15664).

(103) Nitekim Enes b. Mâlik radıyallahu anh'den Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "İmam ancak kendisine uyulması için tayin edilmiştir. O halde o tekbir alınca siz de tekbir alın. Secde ettiği zaman, siz de secde edin. Doğrulduğu zaman siz de doğrulun. «Semiallahu limen hamideh» dediğinde «Rabbena ve lekel hamd» deyin. Oturarak kıldığında hepiniz birden oturarak kılın." Buhârî, (378); Müslim, (411).

olmaksızın safın gerisinde tek başına durursa namazı bâtıl olur.

İmamın, hareket değişikliklerinde açıktan tekbir getirerek (Allahu ekber diyerek) ve (Semiallahu limen hamideh)i açıktan söyleyerek, cehrî okuyuşta da cehrî okuyarak imametin maksadını yerine getirmesi; öne geçmede, geride kalmada, namazı tam ve mükemmel ama hafif kıldırarak cemaati dikkate alması gerekir.

Üçüncü cümle: –ki bu hadisin ilk cümlesidir– Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu sözüdür: *"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle namaz kılın."* Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* 'in söz ve davranışla yaptığı bir öğretimdir. Nitekim bunu hacda da yapmıştır. Orada, hem hac ibâdetlerini/menâsikini kendi yerine getiriyor hem de insanlara şöyle diyordu:

«خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُم»

"Hac menasikini[104] *benden alın."*

"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle namaz kılın." cümlesi, onun namazla ilgili yaptığı, söylediği ve emrettiği şeylerin tamamını içermektedir. Böyle bir namaz için kul, namazın bütün şartlarını tamamlar, sonra namaz için kalkar, kalbinden muayyen olarak hangi namazı kılacak ise ona niyyet ederek[105] kıbleye yönelir ve: "Allahu ekber" diyerek, namaza başlar. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'-

---

(104) Hac menâsiki: Hac sırasında yapılması gereken ibâdetlerdir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunları bizzat yaparak göstermişti. O gün sahâbe *radıyallahu anhum*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cahiliye dönemindeki hacdan neleri aynen yapacağını, neleri farklı değişeceğini çok dikkatli bir şekilde izliyorlardı.

(105) Namaza kalp ile niyet etmek demek, denilince bazı bilgisiz kimseler, bunun, daha önce dilleriyle söyledikleri uzunca cümleleri kalpten geçirmeye çalışmak olduğunu zannetmektedirler. Niyet için ikinci hadise ve ordaki dipnota bkz.

den rivâyet edilen çeşitli başlama ve korunma dualarını yapar[106] sonra besmele çeker, arkasından Fatiha'yı, sabah namazında uzun bir sûre, akşam namazında kısa bir sûre, diğer namazlarda, bu ikisi arası, bir sûre okur, tekbir getirerek ruku' yapar ve her rekatteki ruku'sunda ve ondan doğrulduğunda ellerini omuz hizasına kadar kaldırır, iftitah tekbirinde ve –sahîh olan görüşe göre- dört ve üç rekatlı namazların birinci teşehhüdünden doğrulduğunda da elini omuz hizasına kadar kaldırır ve "Subhâne Rabbiye'l-azim"i en az bir defa söyler. Mükemmel olmasının en azı: Üç ve daha fazladır. Secdede: "Subbhane Rabbiye'l-â'lâ" denilmesi de böyledir. Ruku'dan –imam veya tek başına ise– "Semiallahu limen hamideh, Rabbenâ ve leke'l-hamd, hamden kesirân, tayyiben mubâreken fih" diyerek başını kaldırır. Cemaat de böyle yapar ancak cemaat: "Semiallahu limen hamideh" demez. Sonra tekbir getirir ve yedi organ üzerine secde eder. Bu organlar, iki ayak, iki diz, iki el ve burunla birlikte alındır. Onları yere yerleştirir, aralarını açar kollarını köpekler gibi yere yaymaz. Sonra tekbir getirerek (Allahu ekber diyerek) kalkar ve sağ ayağını dikerek, parmakları kıbleye doğru yönelterek yatık haldeki sol

---

(106) Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilen en önemli istiftah/başlama dualarından ikisi şunlardır:

«اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنْ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ»

"Allah'ım doğu ile batının arasını uzaklaştırdığın gibi benimle hatalarımın arasını açıp uzaklaştır. Allah'ım beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi beni günahlarımdan temizle. Allah'ım günahlarımı kar ile, su ile ve dolu ile yıka." Buhârî, Ezân (744); Müslim, Mesâcid (598)

Diğer bir dua da şudur:

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ»

"Allah'ım seni hamdin ile tesbih ve takdis ederim. Senin ismin bereketlidir. Şanın çok yücedir. Senden başka hak ilâh yoktur." Sünen sahipleri rivâyet etmişlerdir. *Sahîhu Suneni İbn Mâce*, (655).

ayağın üzerine oturur. Namaz oturuşunun tamamı iftiraştır (sol ayağın üzerine oturup sağ ayağı dikmek). Yalnız son teşehhüdde teverrük (makad üzerine oturmak) etmesi gerekir. Yere oturur, sol ayağını sağ tarafından çıkarır. İki secde arasında şöyle der:

«رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَارْفَعْنِي وَاجْبُرْنِي»

"Allah'ım! Beni bağışla! Bana merhamet et! Beni doğruya ilet! Bana rızık ver! Benim eksiğimi gider, hâlimi düzelt ve beni yükselt." Sonra birincisi gibi ikinci secdeyi yapar. Her rekatte böyle yapar. Namaz kılan kişinin, her kalkış, iniş, ruku', secde, kıyam ve kuûdda itminan ile beklemesi gerekir. Sonra teşehhüd için oturur ve şunları okur:

«التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ»

"Tahiyyeler (selâmlar), salâtlar ve tayyibeler, Allah'a mahsustur. Ey Nebi! Selâm, Allah'ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun. Selâm, bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Ben, tek ve ortağı olmayan Allah'tan başka hak ilah olmadığına, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim" Bu, birinci teşehhüddür, sonra, namaz dört veya üç rekatli ise, kalkar, geri kalan rekatleri sadece Fatiha ile kılar. Arkasından selam gelen teşehhüdde ise:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»

"Allah'ım! İbrâhîm'in ailesine salât ettiğin gibi, Muhammed'e ve ailesine de salât et. Sen hamîd (çok övülen) ve mecîdsin (şereflisin). İbrâhîm'in ailesine bereket verdiğin gibi, Muhammed'e ve ailesine bereket

ver. Sen hamîd ve mecîdsin."

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ»

"Allah'ım! cehennem azabından, kabir azabından, hayat ve ölüm fitnesinden, Mesih Deccal'in fitnesinden sana sığınırım."

Bundan başka istediği duayı yapar ve selâm verir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivâyet edilenlerle Allah'ı zikreder. Namaz hakkında, fiil, söz, öğretme ve yol gösterme olarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen her şey onun şu sözünün içine girer: *"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle namaz kılın."* Bunlar, ya yapılması emredilen bir vâcib ya da delâletine göre müstehaptır.

Namazın cüzlerinden ne sehven, ne bilinmediği için ne de kasten sâkıt olmayan şeylere: "rükûn" denilir. İftitah tekbiri, fatihanın okunması, son teşehhüd, selâm, kıyam, rükû, secde ve bunlardaki itminan gibi.

Sehven sâkıt olup da sehiv secdesiyle telafi edilene: "vâcip" denilir. Birinci teşehhüd, birinci teşehhüd için oturmak, iftitah tekbirinin dışındaki tekbirler, imamın ve tek başına kılanın "Semiallahu limen hamideh" demesi, her namaz kılanın "Rabbena ve leke'l-hamd" demesi, rüku'da bir defa "subhane Rabbiye'l-azim, secdede bir defada "subhâne Rabbiye'l-a'lâ" denilmesi ve iki secde arasında "Rabbi'ğfir li" denilmesi gibi.

Bunların dışındakiler, namazın tamamlayıcıları ve müstehablarıdır. Özellikle, namazın ruhu ve özü olan, kalp huzuru, kıraatte söylediğini, zikir ve duâyı, yaptığı kıyam, ka'de, ruku' ve secdeyi düşünmek. Al-

lah'a boyun eğmek ve huşu duymak.[107]

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, namazda, gülmek, konuşmak, zorunluluk olmadan peşpeşe çok hareket etmek gibi, yapılmasını yasakladıklarından sakınmak da, buna dâhildir. Çünkü namaz ancak, şart, rükûn ve vâciblerinin var olmasıyla ve iki şeyden yani ya gerekli olanın ihlâli, ya da konuşma vs. gibi yasak olan bir fiilden kaynaklanan iptal edicilerin olmamasıyla gerçekleşir.

---

(107) Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(ٱٻٻٻٻپپپپ)

"Felâha ermiştir o mü'minler! Onlar ki namazlarında huşu içindedirler." [23/Mü'minûn, 1-2]

YİRMİ ALTINCI HADİS

عَنْ جَابِرِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الأنبياء قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِي ، الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا ، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ، وَأُحِلَّتْ لِي الْمَغَانِمُ، وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً**»

Câbir b. Abdullah *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bana, daha önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey verildi: Bir aylık yoldan (düşmanımın kalbine) korku verilerek yardım olundum. Yeryüzünün tamamı benim için mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden birisine, nerede namaz vakti gelirse orada namaz kılsın. Ganimetler bana helâl kılındı. Halbuki benden önce hiç kimseye helâl kılınmamıştı. Bana şefaat verildi. Diğer peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderiliyordu. Ben ise bütün insanlara gönderildim."
Muttefekun aleyh(108)

AÇIKLAMALAR

Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, bütün peygamberlerden üstün olmasını sağlayan birçok özellik verilmiştir. Her övgüye değer özelliğin kaynağı, yararlı ve doğru ilimlerle sâlih amellerdir. Bizim Peygamberimizde ise, bunların en üstünü, en iyisi ve en mü-

(108) Buhârî, Teyemmüm (335); Müslim, Mesâcid (521); Nesâî, Ğusl (432); Ahmed, Müsned (13852).

kemmeli vardır. Bundan dolayı, Allah Peygamberlerden bahsederken, Peygamber'ine şöyle buyurdu:

(ئـہئـہ ئوئوئوئۇئۇئۆئۆ)

"İşte onlar, Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Onların «hudâ»s**ına uy"** [6/En'am, 90]

"Onların hudası", onların üzerinde oldukları, zâhir ve bâtın faziletler demektir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, emredileni gerçekleştirmiş ve bütün yaratılmışlardan üstün olmuştur. Bu sebeple, Allah, Peygamberimize diğer peygamberlerden hiçbirinde olmayan bazı özellikler vermiştir. Ümmeti için, her türlü hayır, bereket ve faydayla dönüşmüş olan bu beş şey, o özelliklerden sadece bazılarıdır.

Birincisi: Bir aylık yoldan kalbe korku verilerek yardım olunmasıdır. Bu, Rabbânî bir yardım, Allah'ın, Peygamber'ine ve onun yoluna uyan ümmetine, kendisiyle yardım ettiği gökten gelen bir ordudur. En az bir aylık mesafede olsa bile düşmanına, onun korkusu verilir. Allah, birisine yardım etmek istediğinde, düşmanlarının kalplerine korku verir.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ٹ ٹ ٹ ٹ ڤ ڤ ڤ ڤ ڤ ڦ ڦ ڄ
ڄ ڃ ڃ)

"Allah'ın kendilerine hiçbir güç, (haklarında hiçbir delil) indirmediği **şeyleri, Allah'a ortak koş**tuklarından dolayı, kafirlerin kalplerine korku salaca**ğız."** [3/Âl-i İmrân, 151]

Allah, mü'minlerin kalplerine de, zaferin en önemli vasıtalarından olan güç, sebât, iç huzuru ve sekîneti verdi. Yüce Allah, Peygamberimize ve ümmetine büyük bir zaferi vaat etti. Onlara, bir araya gel-

me, uyum sağlama, sabır, elden gelen her türlü güçle düşmanlara karşı hazırlık yapma gibi, öğrettiği vasıtalar ve hikmetli bilgilerle yardım edeceğine söz verdi. Bu zaferin kazanılmasında onlara yardım etti. Yüce Allah, Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, ona tâbi olan Hulefa-i Râşidîn'in ve iyi hükümdarların durumundan belli olduğuna göre, sözünü yerine getirdi. Başkalarına nasip olmayan, zafer ve büyük şeref en kısa zamanda onlar için gerçekleşti.

İkincisi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu sözüdür: *"Benim için yerin tamamı mescid ve temiz kılındı."* Bunu şu sözüyle gerçekleştirdi: *"Ümmetimden birisi, nerede namaz vakti gelirse, orada namaz kılsın."* Dünyanın her yeri, dinin yasak olduğunu bildirdikleri dışında, istisnasız, namaz kılınabilir mescidlerdir. Kabirde, hamamda ve deve ağıllarında ise, namaz kılınması yasaklanmıştır. Gaspedilmiş yerde ve bedenin, kıyafetinin ve namaz kılınan yerin temiz olması şartından dolayı necis yerde de namaz kılmak yasaklanmıştır.

Su bulamayan veya kullandığı takdirde zarar görecek kimse de öyledir. Böyle bir kişinin, ister tozu olan toprak olsun, ister başka toprak olsun, yeryüzünde üstte olan her şeyle teyemmüme yönelir. Nitekim bu, Yüce Allah'ın sözünde açıklanmaktadır:

(ڇڇڃ ڃڇڇڃ)

"Temiz yeryüzüne teyemmüm edin; ondan yüzlerinize ve **ellerinize sürün."** [5/Mâide, 6]

"Saîd" kelimesi, bütün cüzleriyle yeryüzünün yüzeyinde olan her şeydir.

Bu âyet, yüz ve ellere teyemmüm etmenin, suyla temizlenmenin yerine geçtiğine delâlet etmektedir.[109] Bunu, namaz, tavaf, mushafa do-

---

(109) İmam İbn Kayyım *rahimehullah* şöyle der: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve*

kunma ve su ile temizleme yaptığı başka şeylerden dolayı yapar. Şeriat koyucu, toprağı, kullanma imkânı olmadığında suya bedel kılmıştır. Bu, toprakla temizlendiğinde ve abdesti bozulmadığında, vaktin çıkması ve girmesiyle teyemmümün geçersiz olmadığına, nafile için teyemmüme niyyet ettiğinde, suyla temizlenmek (abdest almak) gibi farzı da mübah kıldığına ve hükmünün imkânsızlık durumunda, bütün hükümlerde su hükmünde olduğuna delâlet etmektedir.

Üçüncüsü: *"Ganimetler bana helâl kılındı. Halbuki benden önce, hiç kimseye helâl kılınmamıştı"* sözüdür. Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Rabb'inin yanındaki şeref ve değerinden ve ümmetinin değeri, üstünlüğü ve ihlâslarının kemâli sebebiyledir. Böylece ganimetleri onlara helâl kıldı ve cihâdlarının ecrinden hiçbir şey eksiltmedi. Ganimetler sayesinde, bu ümmetin rızkında bolluk ve nimetlerde artış meydana gelmiştir. Ganimetin din ve dünya işlerinde yardımı ise sayılamayacak kadar fazladır. Bu sebeple, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«وَجُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي»

---

sellem yüzü ve elleri için ellerini sadece bir defa yere vururdu. Ondan iki defa ellerini yere vurduğu sahîh olarak nakledilmemiştir. Aynı şekilde dirseklere kadar meshettiğine dair de herhangi bir sahîh rivâyet yoktur. İmam Ahmed şöyle demiştir: Her kim teyemmüm dirseklere kadardır derse, kendi indinden şeriata yaptığı bir ziyâdeden başka bir şey yapmamış olur. Yine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ister normal toprak olsun, ister çorak toprak olsun, istersekum olsun üzerinde namaz kıldığı her yer ile teyemmüm ederdi. Şöyle buyurduğu sahîh olarak nakledilmiştir: "Ümmetimden herhangi birine namaz vakti nerede erişirse erişsin. Mescidi de temizleyicisi de yanındadır." Namaz vakti her kime kumluk bir yer parçasında erişirse, kumun onun için temizleyici olduğu hususunda bu hadis açık bir delildir. [*Zâdu'l-Me'âd*, 1/92]

"Rızkım, mızrağımın gölgesi altında konuldu."(110) Bizden önceki milletlerin cihâdı, bu ümmete göre azdır. Onlar, îmân ve ihlas gücünde, bu ümmetten daha düşük ibr seviyededirler. Onlara merhametinden ihlâslarını bozmamaları için, ganimetlerden vermemiştir. Allah en iyi bilendir.

Dördüncüsü: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Bana şefaat verildi"* sözüdür. Bu, büyük peygamberlerin özür beyân ederek yanaşmayacakları, onların sonuncusu olan Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üstleneceği büyük şefaattır.(111) Allah onun, yaratılmışlar

(110) Ahmed, Müsned (5093); **İbn Ebî Şeybe**, Musannef (4/575); Abd b. Humeyd, Muntehab (848); Tahâvî, Muşkilu'l-Âsâr (231); Herevî, Zemmu'l-Kelâm (476); Hatîb, el-Fıkh ve'l-Mutefakkıh (766). Buhârî, Kitâbu'l-Cihâd'da ta'liken rivâyet etmiştir. el-Hâfız Irâkî, *el-Muğnî* (1593)'de, el-Elbânî, *Sahî-hu'l-Câmı'* (2731)'de sahîh olduğunu söylemişlerdir. Kalpleri titreten bu ha-disin tamamı şu şekildedir: "Ortağı olmaksızın yalnız Allah'a tapılıncaya dek, kıyâmete yakın kılıçla gönderildim. Rızkım mızrağımın gölgesine konuldu. Emrime muhalefet edenlere zillet ve aşağılanma takdir olundu. Her kim de bir kavme benzemeye çalışırsa, onlardandır." el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî rahimehullah hadisin: "Rızkım mızrağımın gölgesine konuldu." kısmı için şöyle der: "Bu, Allah'ın Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'i; dünyayı talep et-mek, dünya malı toplamak, biriktirmek ve bunların sebebleri uğrunda çalış-mak için göndermediğine işarettir. Allah onu ancak kılıç ile tevhidine davetçi olarak göndermiştir. Bunun da gereği tevhidi kabul etmekten yüz çeviren Al-lah'ın düşmanları ile şavaşmaktır. Allah onların mallarını mübah, kadın ve evladlarını esir kıldı. Böylece Allah'ın, düşmanlarının malından ona verdikle-ri Rasûlullah'ın rızkı oldu." [*Mecmû'u Resâil el-Hâfız İbn Receb*, 1/239.]

(111) Müellif, bu sözleri ile uzun şefaat hadisine işaret etmektedir. Bu hadiste kıyâmet günü insanların mahşer meydanının sıkıntılarından ve beklemekten dolayı Allah'ın hesabı başlatması için peygamberlerin aracılığına başvurmala-rı anlatılmaktadır. Her peygamber farklı gerekçeler ile Allah'tan korktuklarını ve buna güç yetiremeyeceklerini söyler ve başka bir peygambere gitmelerini önerirler. En sonunda insanlar, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelir ve ara-cılık yapmasını isterler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de aracılık yapar ve ka-

hakkındaki bu şefaatini kabul eder. Böylelikle onun için, öncekilerin, sonrakilerin, göktekilerle yerdekilerin, kendisiyle onu övdükleri Makâm-ı Mahmûd açığa çıkar. Bu şefaatten en büyük ve en mükemmel payı onun ümmeti alacaktır. Ayrıca onlara özel bir şefaatte de bulunacak Allah da onun şefaatini kabul edecektir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ قَدْ تَعَجَّلَهَا، وَقَد خَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي، فَهِيَ نَائِلَةٌ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ، مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا»

"Her peygamberin [kabul olunacak] bir duası vardır, [Diğer peygamberler] onda acele ettiler. Ben ise duâmı, (kıyâmet gününde) ümmetime şefaat olarak sakladım. Ona ümmetimden inşâ-Allah Allah'a herhangi bir şeyi şirk koşmadan ölenler nail olacaktır."(112)

Yine şöyle buyurmuştur:

«أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ»

"Şefaatimle insanların en mutlu olacak olanı, kalbinden ihlas ile «Allah'tan başka hak ilâh yoktur» diyendir."(113)

Beşincisi: *"Diğer peygamberler özellikle kendi kavimlerine gönderiliyordu. Ben ise bütün insanlara gönderildim."* sözü. Bu, onun şeriatının kemâlinden, genel, geniş ve kapsayıcı olmasından, mutlak hayrı ve salâhı ihtiva etmesi, her zamana ve yere uygun olmasından ve onsun salâhın olmamasından dolayıdır. Onun dini insanlara önemli esaslar getirmiştir. Eğer onlar o esasları kabul ederlerse, dinleri düzgün olduğu gi-

bul edilir. İşte büyük şefaat de budur. Buhârî, (4712); Müslim, (194)

(112) Buhârî, Deavât (6304); Müslim, Îmân (199); Tirmizî Deavât (3602); **İbn Mâce**, Zühd (4307); Ahmed, Müsned (7657).

(113) Buhârî, İlm (99); Ahmed, Müsned (8641).Hadiste Lâ ilâhe illallah sözünün geçerli olma şartlarından birinin ihlas olduğuna işaret edilmektedir.

bi, dünyaları da düzgün olur.

YİRMİ YEDİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَلَاثٍ: صِيَامِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرَكْعَتَيْ الضُّحَى، وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنَامَ.

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: "Halîlim *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şu üç şeyi tavsiye etti: "Her ay üç gün oruç tutmak, iki rekat kuşluk namazı ve vitir namazını yatmadan önce kılmak." Muttefekun aleyh[(114)]

AÇIKLAMALAR

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetinden bir kimseye tavsiyesi ve hitabı, özel olduğuna bir delil olmadığı sürece, bütün ümmete yapılmış bir hitaptır. Bu üç tavsiye, nafile namaz kılmayı ve nafile oruç tutmayı te'yid etmektedir.

Her ay, üç gün oruç tutmanın, bir yıl oruç tutmaya denk olduğu varid olmuştur.[(115)] Çünkü iyiliğe on misli sevap verilir. Her ay, üç gün

---

(114) Buhârî, Cumua (1178); Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn (721); Tirmizî Savm (760); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl (1677); Ebû Dâvûd, Salât (1432); Ahmed, Müsned (7098).

(115) Buhârî, Savm (1979); Müslim, Sıyâm (1159). Hadis şöyledir: Abdullah b. Amr der ki: "Hayatta bulunduğum sürece geceleri namaz kılacağım, gündüz-leri oruç tutacağım, diye yemîn ettiğim, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sel-lem*'e haber verilince: Şöyle şöyle diyen sen misin? Diye sordu. Ben: Evet ya Rasûlallah! Ben söyledim, dedim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: "Sen buna güç yetiremezsin. Bazen oruç tut, bazen tutma! Biraz uyu, biraz da kalk namaz kıl. Her

oruç tutmak, tam bir ay oruç tutmaktır. Şeriat kolaylık üzerine kuruludur. Onda lütuf yönü ağır basmaktadır. Bu amel, Allah'ın kolaylaştırdıklarına kolaydır, insana zor gelmez. Önemli işlerinden hiç birinden alıkoymaz. Kolay olmasına rağmen büyük bir fazileti vardır. Çünkü amel, Rab için gönülden, kul için de yararlı olursa, böyle olmayandan daha üstün olur.

Şevval ayında altı gün(116), Arafe günü(117), Muharrem'in onuncu (Âşûrâ) günü(118), pazartesi ve perşembe günü(119) oruç tutmaya teşvik

---

aydan da üç gün oruç tut. Şüphesiz ki her hasene on misli ile karşılık görür. Bu, bütün sene oruç tutmak gibidir" buyurdu. Bu hadis, Yüce Allah'ın rahmetine delâlet ettiği gibi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ümmetine düşkünlüğüne de bir delildir.

(116) Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: "Her kim Ramazan orucunu tutar. Sonra Şevvalden altı günü peşine eklerse, bütün sene aralıksız oruç tutmuş gibidir." Müslim, Sıyam (1164). Bayram günü oruç tutmak caiz olmadığı için Şevval'in ikisinden itibaren başlar. Bu orucun birbiri ardınca tutulması hadisin zâhirine daha uygun ulduğu için daha râcihtir.

(117) Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Allah'tan ümid ediyorum ki, arefe günü orucu, kendisinden önceki ve sonraki senelerin günahlarına kefârettir." Tirmizî, Savm (749); **İbn Mâce**, Sıyâm (1730). Hadisin aslı Müslim (1162)'dedir.

(118) Âşûrâ günü orucu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisi ile sâbit-tir: "Allah'tan ümid ediyorum ki, âşûrâ günü orucu kendisinden önceki se-nenin günahlarına kefârettir." Tirmizî, Savm (752); Ebû Dâvûd, Savm (2425) **İbn** Mâce, Sıyâm (1738). el-Elbânî *Sahîhu Suneni İbn Mâce* (1413)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir. Âşûrâ günü orucunun onuncu güne dokuzuncu gün de eklenerek tutulması sünnettir. Nitekim Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kendisine: Ya Rasûlallah! Muhakkak ki bu Yahudilerin ve Hıristiyan-ların ta'zim ettikleri bir gündür, denilince şöyle buyurdu: "Gelecek sene inşa-Allah dokuzuncu gününü de oruçlu olarak geçiririz." Ancak sene henüz dol-madan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat etti. Müslim, Sıyâm (1134)

(119) 'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle aktarır: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç tutmaya çalışırdı." Tirmizî, Savm (745); Ne-sâî,

eden rivâyetler vardır.(120)

Kuşluk namazının fazileti hakkında, birçok hadis vardır. Âlimler, kuşluk namazını her gün devamlı kılmanın müstehablığı veya insanın onu arada bir kılması, konusunda ihtilâf etmişlerdir. Doğru olan, bu hadis ve başkaları sebebiyle, kuşluk namazını devamlı kılmanın müstehab olduğudur. Sadece gece namazı kılma alışkanlığı olan bundan müstesnadır. Bazen onu terk ederse, sakınca yoktur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle haber vermiştir:

«يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ آدَمِى كُلَّ يَوْمٍ ثَلَاثَمِئَةٌ وَسِتُّو نَ صَدَقَةٌ فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنْ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَيُجْزِئُ مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنْ الضُّحَى»

"[İnsan üçyüz altmış mafsal üzerine yaratılmıştır. Her mafsal için bir sadaka vermek gerekir.] Herkes her gün üç yüz altmış sadaka üzerine borç olarak sabahlar. Her tesbih (subhânallah) bir sadakadır. Her elhamdulillah bir sadakadır. Her tekbir (Allahu ekber) bir sadakadır. İyiliğin emredilmesi sadakadır. Kötülüğün menedilmesi sadakadır. Kulun kuşluk vakti kıldığı iki rekat namaz, bunların hepsine denktir." 121

Âlimler: Kuşluk namazının en azı iki rekattir. En fazlası sekiz rekâttir. Vakti ise, güneşin bir mızrak boyu yükselmesinden itibaren zevalden az öncesine kadardır, demişlerdir.

Sıyâm (2361); **İbn Mâce**, Sıyâm (1739). el-Elbânî *Sahîhu Suneni İbn Mâce* (1414)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

(120) Müellif *rahimehullah*'ın işaret etmediği müstehap oruçlardan biri de bir gün yiyip bir gün tutmak şeklindeki Dâvûd aleyhisselam orucudur. Müslim, Sı-yâm (1159)

(121) Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn (720); Ebû Dâvûd, Salât (1285).

Vitir ise, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in teşvik ettiği, kendisinin hazarda ve seferde devamlı kıldığı bir sünnet-i müekkededir. Vitirin en azı, tek rekattir, kişi isterse, üç, beş, yedi, dokuz veya on bir rekat kılabilir. Tek selâmla bitirebilir ve her iki rekatte bir selâm da verebilir. Vitirin vakti, yatsının sonrasından, fecrin doğmasına (tan yerinin ağarmasına) kadardır.[122] Gece kalkmak isteyen için en faziletlisi, gecenin sonudur. Kalkamayacak ise, faziletli olan bu hadiste olduğu gibi başında kılmasıdır.[123]

[122] Ebû Busra el-Ğıfârî Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şöyle buyurduğunu nakleder: "Şüphesiz ki Allah üzerinize bir namaz daha artırmıştır ki o da, vitirdir. Onu yatsı namazı ile sabah namazı arasında kılınız." Tahâvî, Şer-hu Maani'l-Âsâr, (2499); Taberânî, Kebîr (2/279); Ahmed, Müsned (6/397)

[123] Câbir radıyallahu anh şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöy-le buyurdu: "Gecenin sonunda kalkamamaktan korkan, vitiri gecenin evve-linde kılsın. Gecenin sonunda kalkmayı ümid eden vitiri o vakitte kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namaz şahitlidir ve daha faziletlidir." Müs-lim, (755)

YİRMİ SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
«إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنْ الدُّلْجَةِ»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Şüphesiz bu din kolaydır. Hiçbir kimse yoktur ki, din hususunda kendini zorlasın da din ona galip gelmesin, öyle olunca doğru yoldan gidin. [En mükemmeli yapamazsanız] ona yaklaşın, [az olsa da devamlı amel ve ibâdetten dolayı] sevinin; sabah, akşam ve gecenin bir kısmından faydalanın."(124)

Başka bir rivâyette şu ilâve vardır:

«وَالْقَصْدَ الْقَصْدَ تَبْلُغُوا»

"Bütün hal ve hareketlerinizde mutedil (orta) olun, mutedil olun ki maksadınıza eresiniz."(125)

AÇIKLAMALAR

Bu hadis ne kadar önemli ve ne kadar çok hayrı, faydalı tavsiyeleri ve temel esasları bir araya getirmiştir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* önce sözünün başında şu büyük esası getirdi: *"Bu din kolaydır"*

(124) Buhârî, Îmân (39) –lafızlar ona aittir-; Müslim, Sıfatu'l-Kıyâme (2816); Nesâî, Îmân (5034); **İbn Mâce**, Zühd (4201); Ahmed, Müsned (27285). Müs-lim'de sadece: "Yaklaşın, doğru gidin ve sevinin" kısmı vardır.

(125) Buhârî, Rikâk (6463).

yani akâidinde, ahlâkında, amellerinde, fiillerinde ve terklerinde kolaylaştırılmıştır. Bu dinin akîdesinin aslı, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerriyle kadere îmân etmektir. Kalplerin kendileri ile huzur bulduğu, kendilerine uyanları en yüce gayeye ve en üstün isteğe ulaştıran sahîh inançlardır. Bu dinin ahlâki öğretileri, en mükemmel ahlâktır, amelleri en iyi amellerdir. Öyleki din, dünya ve ahiret iyiliği ancak bu ameller ve ahlâk ile mümkündür. Onların kaybedilmesiyle, iyiliğin tamamı kaybolur. Bunların hepsi kolaydır, mümkün olan şeylerdir. Her yükümlü, kendisini bunları yapabilecek kapasitede görür, ona ağır gelmez ve zorlamaz. Bu dinin akîdesi doğru, sağlam ve sadedir. Sağlam kafalar ve düzgün fıtratlar onu kabul eder. Farzları işlerin en kolayıdır.

Beş vakit namazı ele alacak olursak; namaz, her gün ve gece, kendileri için en uygun zamanlarda, beş defa tekrarlanmaktadır. Latîf ve Habîr olan Allah, cemaatı ve onlar için toplanmayı vâcib kılarak, beş vakit namazın kolay olmasını sağlamıştır. Çünkü ibâdetlerde bir araya gelip toplanmak, heveslendirici ve kolaylaştırıcı şeylerdendir. Bu da beraberinde dinde hayrı ve îmânda salâhı gerektirir. Allah'ın hemen verdiği ve sonra vereceği karşılık da mü'minin, bunlardan tad almasını ve kullara bunları farz kıldığı için Allah'a hamdetmesini gerektiren şeylerdir. Zira onlar için bunlar kaçınılmazdır.

Zekât, nisap miktarı (zekât vermeyi gerektirecek kadar) malı olmayan yoksula vacib değildir. O, dinlerini, müslümanlıklarını mükemmel hale getirmek, mallarını çoğaltmak, ahlâklarını güzelleştirmek, kendilerini ve mallarını afetlerden korumak, kendilerini kötülüklerden temizlemek, muhtaçlarına yardım etmek ve onların bütün işlerini halletmek için, zenginlere vacibdir. Bütün bunlara rağmen zekât, Allah'ın

verdiği mal ve rızka göre, çok az bir kısımdır.

Her yılın bir ayında, bütün müslümanlar farz olan orucu tutarlar. Gündüz, yiyecek, içecek ve cinsel ilişki olarak temel isteklerinden vazgeçerler. Allah, bunun karşılığında, dinlerini ve îmânlarını tamamlamak, daha da olgunlaştırmak, büyük ecrini, umumî iyiliğini ve orucun gerektirdiği bol hayrı artırmak için, onlara lütuf ve ihsânda bulunur. Oruç, bütün hayırları yapmanın ve kötülükleri terketmenin esası olan takvanın meydana gelmesine sebep olur.

Allah haccı, ancak, gücü yetene, ömürde bir defa farz kılmıştır. Onda, sayılamayacak kadar, çok dinî yararlar vardır. Hacla ilgili meseleleri ve faydalarını başka bir yerde açıklamıştık. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﮖ ﮗﮘﮙ)

"Kendilerine ait bazı yararları yakî**nen görmeleri için..."** [22/Hac, 28]

Yani dinî ve dünyevi bazı yararları yakinen görmeleri için.

Artık bunlardan sonra, Allah'ın hakkını ve kullarının hakkını eda etmekle ilgili son derece kolay olan, İslâm'ın diğer emir ve yasakları vardır. Kolaylık onların bizzat kendisindedir. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﯗﯘﯙﯚﯛﯜ ﯝ)

"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez." [2/Bakara, 185]

Buna rağmen kul, hastalık, yolculuk veya başka bir şeyle karşılaşırsa, onun için hafifletme vardır, bazı vâciblerin sakıt olması ya da o ibâdetin sıfatlarında ve şeklinde bazı hafifletmeler gibi durumlar söz konusudur.

İnsan, kulların bir gün ve bir gecede vazifeli olduğu, farz ve nafile,

namaz, oruç, sadaka ve bunlar gibi ibâdetlerin hepsini yerine getirmek ve bunlarda, yaratılmışların en mükemmeli ve önderi Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'e uymak istediğinde, bunun kendisi için aslında hiç de zor olmadığını ve dünya işlerine de engel olmadığını görür, hata bunlarla bütün hakları, Allah'ın hakkını, kendi hakkını, aile ve dostların hakkını, insan olarak hakkı olan herkesin hakkını, kolayca ve suhuletle yerine getirebilir. Kendisine şiddet ve baskı uygulayan kimse, Peygamber'in yeterli gördüğüyle, onun ümmetine öğrettiği ve gösterdiğiyle yetinmemiş, hatta daha da ileri gidip başka ibâdetlere dalmıştır. Böylesine din galebe çalar. Böylesinin durumu, sonunda beceremeyip normal ibâdetlerden de kopmaktır. Bundan dolayı Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Hiç kimse yoktur ki, din hususunda kendini zorlasın da din ona galip gelmesin."* Mutedil davranmayarak, aşırılıkla dine karşı di--renç gösteren kimseye din üstün gelir, bir müddet sonra yorulur ve geri geri gider. Bunun için Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* orta yolu, mutedil olmayı emretti ve ona teşvik etti: *"Orta yolu takip edin, orta yolu takip edin ki maksadınıza ulaşasınız."*

Sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* doğru olmayı, ona yaklaşmayı ruhların, iyi şeyler müjde edilerek güçlendirilmesini ve ümitsizliğe düşülmemesini tavsiye etti. Doğru olmak, insanın doğru söz söylemesi, doğru iş yapması, doğru yolda gitmesi demektir. Bu, söz ve işlerinde her yönden isabet etmek demektir. Her yönden doğruya ulaşamazsa, becerebildiği kadar Allah'tan sakınır ve gayeye yaklaşır. Tam yapmayı beceremeyen, becerebildiği kadarını yapar.

Bundan, Yüce Allah'ın:

(هييه)

"O halde Allah'tan, gücünüz yettiğince korunup sakı-nın."

[64/Teğâbun, 16][126]

buyruğuyla, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in:

«إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ»

"Size bir şeyi emrettiğimde, onun gücünüzün yettiği kadarını yapın"[127] sözünün delâlet ettiği faydalı bir esas elde edilmektedir. Bu esasa dayalı meseleler birkaç taneyle sınırlanamaz. Başka bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır:

«يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَبَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا»

"Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin."[128]

[Şerh etmekte olduğumuz] hadis, nefislere hafif gelen ve son derece faydalı bir tavsiyeyle sona ermektedir: *"Sabah, akşam ve gecenin bir kısmından faydalanın."* Bu üç vakit, maddî âlemdeki yolculuklarda yolcunun ve bineğinin rahat etmesi, ulaşmak istediği yere rahatça ve kolayca ulaşmasını sağlaması, yakın ve uzak mesafeleri kat etmesi için biricik sebep olduğu gibi, uhrevî yolculuğu kat etmenin, doğru yolda yürümenin ve Allah'a güzelce gitmenin de biricik sebebidir.

Amel eden kimse nefsini ele geçirir, onu gündüzün başında, sonunda, biraz gece ve özellikle gecenin sonunda, iyi şeylerle ve vaktine uygun sâlih amellerle meşgul ederse, hayrın ve sâlih amellerin en mü-

---

(126) Allâme Sa'dî rahimehullah bu âyetin tefsirinde şöyle der: "Bu âyet, kulun yerine getirmekten aciz olduğu her vacibin ondan sâkıt olacağına delâlet etmektedir. Emredilen hususun bir kısmına güç yetirebildiği, bir kısmından da aciz olduğu durumlarda, yerine getirebildiğini yapar, aciz olduğu kısmı kendisinden sâkıt olur. Fer'î hükümlerden sayılamayacak kadar çok hüküm bu şer'î kâidenin kapsamına dâhildir." [*Tefsîru's-Sa'dî*, iligili âyetin tefsiri]

(127) Buhârî, İtisâm (7288); Müslim, Hacc (1337); Nesâî, Menâsik (2619); İbn Mâce, Mukaddime (1); Ahmed, Müsned (7320). Buhârî'nin diğer bir rivâyetinde: "Müjdeleyin" yerine "sakinleştirin" şeklindedir.

(128) Buhârî, İlm (69); Müslim, Cihâd (1734); Ahmed, Müsned (11924).

kemmel ve en bol payına sahip olur. Mutluluk, kurtuluş ve felâha erişir, dünyalık ve nefsî amaçları yerine geldiği gibi, rahat ve huzur içinde başarıyı da elde eder.

Bu, Allah'ın, ebedî mutluluğun unsuru olan bu dinle kullarına acıdığını gösteren delillerin en büyüğüdür. Zira onu, kulları için belirlemiş, peygamberlerin diliyle açıkladı, kolay hale getirdi, her yönden yardım etti, amel edenler lütufta bulunup onları engellerden korudu.

Böylece, bu hadisten birçok temel esası elde ettiğini anladın.

Birinci esas: Dinin tamamını kapsayan kolaylık.

İkinci esas: Meşakkat, mevcut olduğu zaman kolaylık getirir.

Üçüncü esas: [Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu sözü:] Size bir şeyi emrettiğimde, onun gücünüz yettiği kadarını yapın.

Dördüncü esas: Amel sahiplerini heveslendirmek, onlara, amellerinin gerektirdiği hayır ve sevâbı müjdelemek.

Beşinci esas: Allah'a nasıl seyr u sulûk edileceği konusunda, hiçbir şeye muhtaç olmayan ve hiçbir şeyin de ona muhtaç olmadığı özlü tavsiye.

Allah'ın salavât ve selâmı, kendisine cevâmi'i'l-kelim ve onun faydaları verilen kimseye olsun.

YİRMİ DOKUZUNCU HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ.**» قِيلَ: مَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: **«إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ ، وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ ، وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَسَمِّتْهُ، وَإِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ، وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ»**

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı altıdır." Nedir onlar? Ey Allah'ın Rasûlü! diye sorulunca, şöyle cevap verdi: ***"Karşılaştığında ona selâm ver. Davet ettiğinde icâbet et. Senden tavsiyede bulunmanı isterse, ona tavsiyede bulun. Aksırıp da hamdederse, ona teşmitte bulun (yerhamukellah = Allah sana merhamet etsin, de), hastalanırsa onu ziyaret et, öldüğünde cenâzesinin arkasından git."*** Müslim[(129)]

AÇIKLAMALAR

Müslümanların bu altı hakkını yerine getiren kimse, bunlardan başka haklarını daha öncelikli olarak yerine getirir. Böylece kendilerinde pek çok hayır olan ve Allah'ın büyük bir ecir vereceği görev ve hakları

(129) Hadis muttefekun aleyhtir. Buhârî, Cenâiz (1240); Müslim, Selâm (2162) –lafızlar ona aittir.-; Tirmizî, Edeb (2737); Nesâî,, Cenâiz (1937); Ebû Dâvûd, Edeb (5030); **İbn Mâce**, Cenâiz (1435); Ahmed, Müsned (27511 ve 10583). Buhârî'nin lafzı şu şekildedir: "Müslümanın Müslüman üzerinde hakkı beştir: Selam almak, hastayı ziyaret etmek, cenâzeyi takib etmek, davete icâbet etmek, aksırana teşmitte bulunmak."

yerine getirmek nasip olur.

Birincisi: *"Karşılaştığında ona selâm ver."* Çünkü selâm, [Müslümanlar arasında] sevgiye götüren bir sebeptir. [Böyle bir] sevgi ise, cennete girmeyi gerekli kılan îmânın, bir gereğidir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«والَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَفَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ، أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ»

"Canım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, îmân etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de îmân etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde, birbirinizi seveceğiniz bir şeyi size bildireyim mi? Aranızda selâmı yayın."(130) Selâm İslâm dininin güzelliklerindendir. Çünkü birbirlerine selâm verdikleri takdirde karşılaşan iki kişiden her biri, diğerine, kötülüklerden zarar görmeme, rahmet ve her türlü hayrı getiren bereket duası yapmış olur. Bunu, dostluk ve sevgiyi gerektiren güler yüz ve uygun selâm sözcükleri takip eder, böylece soğukluk ve dargınlık gider.

Selâm, müslümanın hakkıdır ve selâm verilenin selâmı aynen veya daha güzeliyle alması gerekir. İnsanların en hayırlısı da, selâmı ilk verendir.(131)

İkincisi: *"Seni davet ettiğinde, davetine icâbet et."* Yani seni, bir

(130) Müslim, Îmân (54); Tirmizî, İsti'zân (2688); Ebû Dâvûd, Edeb (5193); **İbn** Mâce, Mukaddime (68); Ahmed, Müsned (8841).

(131) Allah en doğrusunu bilir, günümüzde Müslümanların yaşadığı bereketsizli-ğin en açık sebeplerinden biri de selâmı terk etmeleridir. Halbuki selâmın ne kadar önemli olduğunu kavramak için Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de on-dan söz ettiğini bilmemiz yeterlidir. Yüce Allah azze ve celle biz mümin kul-larına selamlaşma âdâbını şu sözleri ile öğretmektedir:

(ﯾﺠﺢﺄﻢ ﺌﻳﺠﺢ)

"Sizi bir selâm ile selamladıkları zaman, siz de ondan daha güzeli veya aynıyla karşılık verin." [4/Nisâ, 86]

yemeğe veya içeceğe davet ettiğinde, seni davet etme lütfunda bulunan kardeşini memnun et ve mazeretin yoksa buna icâbet et.

Üçüncüsü: *"Senden tavsiyede bulunmanı istediğinde ona tavsiyede bulun."* Yani herhangi bir iş hakkında, yapayım mı yapmayayım mı, diye sana görüşünü sorduğunda, ona, kendin için sevip istediğin şeyi tavsiye et. İş, her yönden yararlıysa, onu o işi yapmaya teşvik et, zararlıysa, onu o işten sakındır. Hem faydalı, hem zararlıysa, bunu ona açıkla, iyilerle kötülerin mukayesesini yap. Yine birisiyle iş yapma, çocuğunu evlendirme veya evlenme konusunda seninle istişârede bulunursa, ona samimî tavsiyelerde bulun. Ona, kendine uyguladığın görüşü uygula. Bunlardan birinde onu aldatmaktan sakın. Müslümanları aldatan, onlardan değildir ve üzerine vâcib olan, görevini terk etmiş olur.

Müslümanlara içtenlik ve iyi niyyetle davranma mutlak olarak vâcibtir. Fakat bu hüküm, müslüman senden tavsiye ve faydalı görüş istediğinde daha da çok pekişir. Hadiste özellikle istediğinde tavsiye vermenin zikredilmesinin sebebi budur. "Din içtenlik ve iyi niyetliliktir" hadisinin açıklaması tekrara gerek kalmayacak şekilde, daha önce geçmişti.

Dördüncüsü: *"Aksırdığında, Allah'a hamdederse ona teşmîtte bulun."* Çünkü aksırmak, insan vücudunun bazı yerlerinde toplanan gazın çıkması sebebiyle, Allah'ın bir nimetidir. Allah ona, vücuttan çıkacağı menfezi (geçidi) hazırlar, böylece aksıran rahatlar. Aksırana, bu nimetten dolayı Allah'a hamdetmesi; kardeşinin de ona: "Yerhamukellah (Allah sana merhamet etsin)" demesi, aksıranın da ona: "Yehdîkumullahu ve yuslihu bâlekum (Allah size hidâyet etsin ve durumunuzu düzeltsin" sözüyle cevap vermesi emredilmiştir. Allah'a hamdetmeyen teşmiti hak etmez. Böylesi otursun da sadece kendisini kınasın. Çünkü o, iki nimeti birden, Allah'a hamdetme nimetini ve hamdetmesi sebebiyle, kardeşinin ona yapması gereken dua nimetini elden kaçırmıştır.

Beşincisi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Hastalandığında onu ziyaret et"* sözüdür. Hasta ziyareti, müslümanın haklarındandır. Özellikle, akraba, dost vs. gibi üzerinde başkalarından daha çok hakkı olanlar hasta olurlarsa bu böyledir. Ayrıca bu, sâlih amellerin en faziletlisidir. Müslüman kardeşini ziyaret eden, dâimî rahmet içindedir. Hastanın yanında oturduğunda, rahmet onu da bürür. Hastayı günün başında ziyaret edene, akşam oluncaya kadar melekler salât ederler.(132) Günün sonunda ziyaret edene, sabah oluncaya kadar melekler salât ederler. Ziyaretçinin, hastaya şifa bulması için dua etmesi(133), onu teselli etmesi, iyi göründüğünü söyleyerek içini rahatlatması, Allah'a tevbe etmesini ve faydalı vasiyeti hatırlatması gerekir. Onun yanında uzun süre oturmaz sadece ziyaret görevini yerine getirecek kadar oturur. Çok ziyaret etmesi ve yanında uzun süre oturması hastaya etkili olacaksa, bunda bir sakınca yoktur. Her duruma uygun bir davranış vardır.

Altıncısı: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Öldüğünde, onun cenâzesini takip et"* sözüdür. Namazı kılınıncaya kadar bir cenâzeyi takip edene bir kîrât, gömülünceye kadar onu takip edene iki kîrat ecir vardır.(134) Cenâzenin peşinden gitmede, Allah'ın, ölünün ve ölünün sağ

---

(132) Meleklerin salât etmesi: Kişi için duâ ve istiğfar etmeleridir.

(133) 'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hastayı ziyaret ettiği zaman şöyle derdi:

«أَذْهِبِ الْبَاسَ، رَبَّ النَّاسِ، اشْفِهِأَنْتَ الشَّافِي، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا»

"Sıkıntıyı gider, ey insanların Rabbi! Şifa ver, şifa verici sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Geride hiçbir rahatsızlık koymayacak bir şifa ile."

(134) Ebû Hureyre *radıyallahu anh* Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu aktarmıştır: "Her kim inanarak ve karşılığını umarak bir Müslümanın cenâzesinin peşinden gider, üzerine namaz kılınıp defnedilinceye kadar ayrılmaz ise, şüphesiz ki, her biri uhud dağı gibi olan iki kîrât ecir ile birlikte geri döner. Kim de üzerine namaz kılar, defnedilmeden önce döner-se, bir kîrât ile döner." Buhârî, Îmân (47); Müslim, Cenâiz (945).

olan akrabalarının hakkı vardır.

OTUZUNCU HADİS

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا»**

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kul, hasta olduğunda veya yolculuk yaptığında, onun için mukimken (yolculuğa çıkmadığında) ve sağlıklıyken yaptığı ibâdetin benzeri yazılır." Buhârî[135]

AÇIKLAMALAR

Bu, Yüce Allah'ın mü'min kullarına en büyük lûtuflarından biridir. Onların devamlı ve her zamanki amellerini bir hastalık veya yolculuk kesintiye uğratırsa, amellerin hepsi tam olarak amel defterine yazılır. Çünkü Allah, bu engel olmasaydı, onların bu amellerini yapacaklarını bilmekte ve böylece Yüce Allah onlara, niyyetleri sebebiyle, amel edenlerin ecri gibi ecir vermektedir. Bununla birlikte, yerine getirdiği kadarıyla sabır görevini yapmaktan veya bundan daha mükemmeli rıza ve şükürden, yine Allah'a boyun eğme ve O'nun için kalbi kırık olmaktan doğan hastalığa ait özel bir ecir de vardır.

Aynı şekilde yolcu da, mukimken yapamadığı ibâdetlerin sevâbını

(135) Buhârî, Cihâd (2996); Ebû Dâvûd, Cenâiz (3091); Ahmed, Müsned (19180).

aynen alır. Bununla birlikte, yolcunun işleyebildiği, belki de hazarda-/mukimken yapamayacağı; öğretmeden, öğüt vermeden, dinî veya dünyevî bir maslahata irşâd etmeden, özellikle, cihâd, hac, umre vs. gibi hayırlı yolculuklarda yaptığı amellerden doğan ecirler de vardır.

Bu hadise şu husus da dahildir: İbadeti mükemmel bir şekilde yapmaktan aciz olduğu için, eksik bir şekilde yerine getiren kişi için, Allah, niyyeti sebebiyle, güç yetirebilseydi yapacağı ibâdeti, mükemmel hale getirir. Çünkü ibâdetlerin kemâli ile ilgili hususları yerine getirmekten aciz olmak da bir çeşit hastalıktır. Hastalık için söz konusu olan şey onun içinde söz konusudur. Allah en iyi bilendir.

Yine kimin niyyeti, iyi bir amel yapmak olur, ama ondan daha iyi başka bir işle uğraşır da, iki şeyi birleştiremezse, benzerini yapsa bile, daha iyisinin engel olduğu o amelin onun lehine yazılması uygundur. Yüce Allah'ın lütfu büyüktür.[136]

---

(136) Allâme Şeyh Sa'dî *rahimehullah*'ın dile getirdiği bu hususlara Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu hadisi delâlet etmektedir: "…Kim bir hasene işlemek ister de yapamazsa, Allah bunu kendi katında tam bir hasene olarak yazar. Hasene işlemek ister sonra da onu yaparsa, Allah o haseneye karşılık kendi katında on mislinden başlayıp yedi yüz misliyle, hattâ kat kat fazlasıyla hasene yazar. Kim, bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse, Allah bunu kendi katında tam bir hasene olarak yazar. Bir kötülük yapmak ister sonra da onu yaparsa, Allah o fenalığı sadece bir günah olarak yazar." Buhârî, Rikâk (6010); Müslim, Îmân (128).

Allâme Şeyh İbn 'Useymîn *rahimehullah* çok ince bir ayrıntıya ve önemli bir faydaya işaret ederek şöyle der: "İnsan bir ameli yapmaya niyyet eder de herhangi bir engelden dolayı yapamaz ise, onun için niyyet etme ecri vardır. Bir ameli herhangi bir özür hali yokken yani yapmaya güç yetiriyorken yapan, sonra da bundan aciz olan kişiye gelince ona tam olarak amelin ecri yazılır. Hayra karşı istekli ve düşkün olan bir kişinin, bu, adeti ve devamlı ameli olur, bir engel dolayısıyla bu hayrı işleyemez, yapamaz olursa onun için tam bir ecir yazılır. Mesela insanın devamlı adeti mecsidde cemaatle birlikte namaz kılmaktır. Ancak uyku, hastalık ve benzeri bir engel dolayısı ile bunu yapa-maz. İşte böy-

lesi için tam bir şekilde eksiksiz olarak namazı cemaatle kılanın sevâbı yazılır. Ancak kişinin niyetlendiği amel devamlı işlediği bir amel değil-se, onun için sadece niyyet ecri vardır, amel ecri değil. [*Şerhu Riyâzu's-Sâ-lihîn*, 4. hadisin şerhi. -Çok az kısaltılarak-]

OTUZ BİRİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ، فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ ، تُقَدِّمُونَهَا إِلَيْهِ، وَإِنْ تَكُ غَيْرَ ذَلِكَ فَشَرٌّ، تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ»**

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Cenâzede çabuk olun. Eğer o sâlih bir kişi idiyse, bu bir hayırdır. Onu (bir an önce kabirdeki) hayır ve sevâbına ulaştırmış olursunuz. Eğer böyle değilse, bu da bir şerdir. Onu omuzlarınızdan çabuk indirmiş olursunuz." Muttefekun aleyh[137]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, aslî ve fer'î birkaç meseleyi ihtiva etmektedir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Cenâzede çabuk olun"* ifadesi, onun çabuk yıkanıp kefenlenmesi, götürülmesi, gömülmesi ve techizle ilgili her şeyi içine almaktadır. Bundan dolayı, bu tür şeyler farz-ı kifâyedir. Geciktirilmesinde tercih edilecek bir maslahat varsa, çabuk davranmak gerekmez. Meselâ, kişi birden bire ölür, kalp sektesi geçirmiş olması ihtimaliyle, ölümü gerçekleşinceye kadar, geciktirilmesi uygundur. Yine topluluğun fazla olması veya akraba ve benzeri, üzerlerinde

---

(137) Buhârî, Cenâiz (1315); Müslim, Cenâiz (944); Tirmizî, Cenâiz (1015); Nesâî, Cenâiz (1910); Ebû Dâvûd, Cenâiz (1811); **İbn Mâce**, Mâ Câe Fî'l-Cenâiz (1477); Ahmed, Müsned (574, 7714 ve 27304).

hakkı olduğu kimselerin gelmesi için geciktirilmesi uygundur. Cenâzede çabuk davranmak, ölünün, kendisi için hayırlı olan nimete çabucak kavuşturulması veya dirinin hızla kötülükten uzaklaştırılması gibi bir maslahat ile gerekçelendirilmiştir.

Çabuk davranma onun techiziyle ilgili şeyler hakkında emredildiğine göre, zimmetinde olan borçları ödenmesi ve hakların eda edilmesi hususları daha çabuk davranılmalıdır.[138] Çünkü onun buna daha çok ihtiyacı vardır.

Hadiste, diriyken de ölüyken de müslüman kardeşinin durumuyla ilgilenmeye, dini ve dünyası hakkında hayrı olan şeyde hızlı davranmaya teşvik vardır. Ayrıca onda, hem şerrin sebeplerinden uzaklaşmaya hem de insanın beraber bulunma zorunluluğunda olduğu durumlarda bile günahkarlardan uzaklaşmaya teşvik vardır.

Bu hadiste, Berzah'ın/kabir hayatının nimetinin ve azabının isbâtı da vardır. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bununla ilgili pek çok hadisi vardır.[139] Berzah'ın başlangıcı, defin gerçekleşince ölünün kabre

---

(138) Ölünün borcunu ödemekte acele etmekle ilgili Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'ın naklettiği hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: "Müminin ruhu, ödeninceye kadar borcuna bağlıdır" Tirmizî, Cenâiz, (1084). el-Elbânî *Sahîhu'l-Câmı'* (6779)'da hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

(139) Kabir azabına ve nimetine iman etmek, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat i'tikâdında önemli bir esastır. Yine bunun inkar edilmesi, bid'at ve dalâlet ehlinin açık vasıflarındandır. Kabir azabı Kitâb, Sünnet ve Selef'in icması ile sâbittir. Sünnet ve Cemaat ehlinin imamları pek çok akîde eserinde bu önemli esasa vurgu yaparlar.

İmam Ebû Ca'fer et-Tahâvî *rahimehullah* şöyle der: "Hak edenler için kabir azabı olacağına, Münker ve Nekir meleklerinin kişiye kabirde rabbinden, dininden ve peygamberinden soracaklarına, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ve sahâbeden gelen haberler uyarınca iman ederiz." [İbn Ebi'l-İzz el-Hanefî, *Şerhu'l- Akîdeti't-Tahâviyye*, 2/604]

konulmasıdır. Bundan dolayı, bu durumda, onun kabri başında durup, ona dua ve istiğfar edilmesi, Allah'tan onun için sebat dilemesi emredilmiştir.(140)

Yine bu hadiste, Berzah nimetinin ve azabının sebeplerine, nimet sebeplerinin, *"eğer o sâlih bir kişi idiyse"* sözünden dolayı, salâh yani iyi ve düzgün olmak olduğuna dikkat çekme vardır. Salâh, Allah'ı ve Rasûlünü tasdik etmeyi, Allah'a ve Rasûlü'ne itaatı ihtiva eden özlü bir kelimedir. Çünkü o, gelen habere inanmak, emri tutmak, yasaktan çekinmektir; azabın sebebi ise, salâhı bozmaktır. Bu da ya dinde şüphe etmek, haram işlemeye cüret etmek veya bazı görev ve yükümlülükleri terk etmektir. Hadis ve rivâyetlerde açıklanan sebeplerin hepsi bundan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﭙﭚﭛﭜ ﭝﭞ)

"O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren kötüler girer."

[92/Leyl, 15-16]

Yani haberi yalanlayıp emirden yüz çeviren kötüler o ateşe girer.

(140) Nitekim Osman b. Affân *radıyallahu anh*'den şöyle dediği aktarılmıştır: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* ölüyü defnetme işini bitirince, kabrin yanında durur ve şöyle buyururdu: "Kardeşiniz için istiğfar ediniz ve onun için sebâtkarlık isteyiniz. Şüphesiz ki o şu anda sorgulanmaktadır." Ebû Dâvûd, (3221); Hâkim, (1/370). Zehebî, Hâkim'in sahîhtir hükmüne muvâfakat etmiştir. el-Elbânî, *Sahîhu Ebî Dâvûd* (3221)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

OTUZ İKİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«لَيْسَ فيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ مِنْ التَّمْرِ صَدَقَةٌ، وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ مِنْ الْوَرِقِ صَدَقَةٌ، وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ مِنْ الْإِبِلِ صَدَقَةٌ»**

Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Beş veskden daha az hurmanın zekâtı yoktur. Beş okiyyeden daha az gümüşte zekât yoktur. Beş tane üçer yaşında deveden daha aşağısında zekât yoktur." Muttefekun aleyh(141)

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, zekâtın vâcib olduğu hububat, meyve, üç tür hayvan, para ve ona bağlı olan ticaret malları gibi zekât verilecek malların pek çoğunun nisaplarını içermektedir.

Hububat ve meyvelerin zekât nisabı, bu hadisten anlaşıldığına göre beş vesktir. Bunun altında olanın zekâtı yoktur. Vesk, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ölçüsüne göre, altmış sa'dır. Beş vesk, üç yüz sa'dır. Kimin yetiştirdiği hububat veya elde ettiği meyve bu miktarda ve daha fazla olursa, emek sarfedilerek sulananın yirmide birini, emek sarf

---

141 Buhârî, Zekât (1459); Müslim, Zekât (979); Tirmizî, Zekât (626); Nesâî, Zekât (2445); Ebû Dâvûd, Zekât (1558); **İbn Mâce**, Zekât (1793); Ahmed, Müsned (10647, 10860 ve 11012). Hadisi Müslim Câbir b. Abdillah *radıyalla-hu anh*'den de nakletmiştir.

edilmeden sulananın ise onda birini zekât vermesi gerekir.

Hayvanların zekâtında, beş deveden aşağısına zekât yoktur. Beş deveye ulaştığında, zekât olarak bir koyun verilmesi gerekir. Sonra, yirmi beşe kadar, her beşte, bir koyun verilmesi gerekir. Yirmi beşte bir yaşını doldurmuş bir dişi devedir. Otuz altıda, iki yaşında bir dişi deve, kırk altıda, dört yaşında bir dişi deve, altmış birde, dört yaşında bir dişi deve, yetmiş altıda, iki yaşını doldurmuş iki dişi deve, doksan birde üç yaşında iki dişi deve, yüz yirmiden fazla olursa, her kırkta, iki yaşında bir dişi deve, her ellide, üç yaşında dişi bir devedir.

Sığırların zekâtında ise, otuz sığır için bir yaşında bir erkek veya dişi buzağı, kırk sığır için, iki yaşında bir dişi buzağı, sonra her otuz sığırda bir buzağı, her kırkta da iki yaşında bir buzağı verilir.

Koyunların zekâtındaki nisap miktarının en azı kırktır. Kırk koyunda, bir koyun, yüz yirmi birde, iki koyun, iki yüz birde üç koyun verilir. Sonra her yüz koyunda, bir koyundur. İki farz arasındakine, özellikle hayvanlarda "vaks" denilir, bunlar hakkında hiçbir şey yoktur, bu affedilmiştir.

At, katır, eşek ve diğer hayvanlar için zekât yoktur, ancak alıp satmak için yetiştirilirlerse, zekâtları verilir.

Gümüş paranın nisabı, en az beş okiyyedir. Bir okiyye, kırk dirhemdir. Gümüş iki yüz dirheme ulaşırsa, kırkta biri zekât olarak verilir. İki paranın ticaret mallarıyla bağlantılı olanı, kazanmak ve kâr etmek amacıyla, alış-veriş için hazırlanan her şeydir. Bir yıl geçince, ticaret malına para kadar paha biçilir ve ondan kırkta bir çıkarılıp verilir. Hububat ve meyveler dışında, hepsinde bir yılın dolması gerekir. Hububat ve meyvelerin zekâtı, hasat edildiği ve toplandığı zaman verilir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ﮛﮜ ﯗ)

"Hasat edildiği gün onun hakkını **verin."** [6/En'âm, 141]

Bunlar, zekâtı verilmesi gereken malların çeşitleridir. Zekâtın verileceği kimseler ise, Yüce Allah'ın şu sözünde zikredilenlerdir:

(ﮠﮡ ﮢﮣﮤﮥﮦ

ﮧﮨﮩﮪﮫﮬﮭﮮﮯﮰﮱﯓﯔﯕﯖﯗ

ﯘﯙ)

"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak fakîrlere, miskînlere, onlar üzerinde çalışan (zekât toplayan) memurlara, kalpleri **(İslâm'a)** ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yoluna ve yolcuya mahsustur (toplanan zekât, ancak bu sayılan yerlere verilir). Allah bilendir, **ve hikmet sahibidir."** [9/Tevbe, 60][142]

---

(142) Allâme Şeyh Sa'dî *rahimehullah* bu âyetin tefsîrinde şöyle der: "Zekât verilecek kimseler sekiz sınıftır:

Birincisi ve ikincisi: Fakîrler ve Miskînlerdir. Burada fakîrler ve miskînler iki farklı kesimdir. Fakîr, miskînden daha çok ihtiyaç sahibi olandır. Çünkü Yüce Allah öncelikle fakîrleri söz konusu etmiştir. Daha önemli olanın, daha önce zikredilmesi ise kaçınılmazdır. Buna binâen fakîr hiçbir şeyi olmayan veya ihtiyaçlarının yarısından daha azını bulabilen olarak açıklanmıştır. Miskîn ise, ihtiyaçlarının yarısını ve daha fazlasını karşılayabildiği halde tamamını karşılayamayan demektir. Eğer ihtiyaçlarının tümünü karşılayabiliyor ise bu durumda zengin olur. Bunlara zekâttan fakîrliklerini ve miskînliklerini giderecek kadar verilir.

Üçüncüsü: Zekât toplama görevlileridir. Bunlar da zekâtı muhafaza etmek, zekâtı vermesi gerekenlerden toplamak, zekât olarak alınan hayvanların çobanlığını yapmak, zekâtı taşımak, yazıcılığını yapmak ve buna benzer zekât ile ilgili herhangi bir işte çalışan ve faaliyette bulunan herkestir. Bütün bunlara çalışmaları dolayısıyla, yaptıkları işin ücreti zekâttan ödenir.

Dördüncüsü: Kalpleri ısındırılacak olanlardır. Kalbi ısındırılacak kimse kavmi içinde itaat edilen önder kişidir. Bu kişi, İslâm'a girmesi umulan veya

şerrinden korkulan veya verilecek bağış ile imanının güçlenmesi veya ona benzer kimselerin İslam'a girmesi sağlanacak olan ya da ona vermek sayesinde zekât vermeyenlerin zekâtlarının toplanması söz konusu olan kimsedir. Böyle bir burumda söz konusu kimselere zekâttan maslahatı ve kalbin ısındırılmasını gerçekleştirecek kadar verilir.

Beşincisi: Kölelerdir. Bunlar efendileriyle özgürlüklerini satın almak üzere antlaşma yapmış olanlardır. Bunlar kendilerini kölelikten kurtarmak için [efendileri ile üzerine antlaştıkları parayı kazanmaya] çalışırlar. Bunlara zekâttan verilerek yardımcı olunur. Kafirlerin köleliği altında bulunan müslümanın kurtarılması da buna dâhildir. Hatta bu daha önceliklidir. Yine kölenin satın alınarak azad edilmesinin caiz olması da bunun kapsamındadır. Çünkü bu da Yüce Allah'ın: "Köleler" buyruğuna dahildir.

Altıncısı: Borçlulardır. Bunlar da iki kısımdır: Birincisi insanların arasını düzeltmek için borca girmiş olanlardır. Bu kişi, iki topluluk arasında şer ve fitne varken, düzeltme amaçlı aralarına girip onlardan birine veya tümüne mal bağışlayan kimsedir. Bu durumdaki bir kimseye gayretini artırmak ve azmini güçlendirmek için –zengin bile olsa- zekâttan bir pay vardır. İkincisi: Kendi adına borç alan sonra da ödemekte zorlanan kimsedir. Buna da borcunu ödeyecek kadarı verilir.

Yedincisi: Allah yolunda savaşandır. Bunlar kendileri için bir divan olmayan (devletten maaş almayan), gönüllü olarak savaşanlardır. Bunlara da, silah veya binek parası türünde savaşlarına yardımcı olacak veya kendisinin ve çoluk çocuğunun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde zekâttan bir pay vardır. Tâ ki kendini cihâda adasın ve kalbi huzurlu olsun. Fakîhlerin çoğunluğu, şöyle demektedirler: Kazanmaya gücü yettiği halde kendini ilim öğrenmeye adayana da zekâttan verilir. Çünkü ilim de Allah yolunda cihâda dâhildir. Yine, farz olan haccın edası için de fakîr kimseye zekâttan verileceğini söylemişlerdir. Ancak bu söz tartışmaya açıktır.

Sekizincisi: Yolculardır. Bunlar kendi beldelerinden başka bir yerde olan ihtiyaç sahibi yabancılardır. Böylesine de zekâttan onu kendi beldesine ulaştıracak kadar verilir. İşte bunlar zekâtın yalnızca kendilerine verileceği sekiz sınıftır. Bil ki bu sekiz sınıf [aslı itibariyle] iki grup sayılabilirler: Birincisi: Bizzat kendi ihtiyaçları ve faydalanmaları için zekât alanlar. Bunlar, fakîr, miskîn ve benzerleridir. İkincisi: Kendisine ihtiyaç duyulan ve İslâm'ın kendisi ile faydalandığı kimselerdir. Yüce Allah'ın zenginlerin mallarında zekât payını farz kılması, İslâm'ın ve Müslümanların özel ve genel ihtiyaçlarını

kapatmak içindir. [Tefsîru's-Sa'dî, ilgili âyetin tefsîri].

OTUZ ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : **«وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ، وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنْ الصَّبْرِ»**

Ebû Sa'îd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

***"Kim iffetli** olursa, Allah onu iffetli kılar. Kim insanlardan müstağni (muhtaç olmayan) olmak isterse, Allah onu müstağni kılar. Kim sabretmeye çalışırsa, Allah ona sabır verir. Sizlere sabırdan daha hayırlı ve sabırdan daha geniş bir bahşiş verilmemiştir."* Muttefekun aleyh(143)

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, özlü ve faydalı dört cümle içermektedir.

Birincisi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Kim iffetli olursa, Allah onu iffetli kılar"* sözü.

İkincisi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *"Kim insanlardan müstağni olmak isterse, Allah onu müstağni kılar."*

(143) Buhârî, Zekât (1469); Müslim, Zekât (1053); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (2024); Nesâî, Zekât (2588); Ebû Dâvûd, Zekât (1644); Ahmed, Müsned (10606, 10622 ve 10660). Hadisin vurûd sebebi Müslim'de şöyle geçmektedir: "Ensardan bir takım insanlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bağışta bulunmasını istemişlerdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de onlara ver-di. Sonra yine istediler, yine verdi. Nihayet yanındaki mal tükenince: Maldan yanımda hiçbir şey kalmadı, sizden asla bir şey gizlemiş de değilim. Kim iffet-li olursa...."

Bu iki cümle, birbirlerinden ayrılmazlar. Şüphesiz ki kulun kemâli, rağbetini/istemesini, rahbetini/korku ve çekinmesini ve taallukunu/kalp bağlılığını yaratılmışlardan koparıp sırf Allah'a yöneltmesindedir. Onun bu olgunluğu gerçekleştirmeye çalışması ve buna ulaştıran her türlü sebebe sarılması gerekir. Böylece o, yaratılmışlara köle olmaktan kurtularak, Allah'ın gerçek ve özgür bir kulu olur. Bu da, iki şeye karşı kendisiyle mücadele etmekle olur. *Birincisi:* Ellerindeki şeylerden uzak durarak yaratılmışlarla taalluku/kalp bağını koparmaktır. Ne sözle, ne de hal diliyle/davranışlarla onların ellerindekini istememelidir. İşte bundan dolayı Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Ömer'e şöyle demiştir:

«مَا أتاكَ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَأَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلَا سَائِلٍ فَخُذْهُ، وَإِلَّا فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ»

"Kendin harîs olmadığın ve isteyicisi de bulunmadığın halde, sana maldan bir şey geldiğinde onu al. Böyle kendi gelmeyen ve nefsin meylettiği bir malın arkasından nefsini koşturma."(144) İnsanların elindeki nimetlere karşı iffetli ve başı dik olarak, kalbin onlarla bağını koparak, kalpteki hırsı ve dille istemeyi kesmek, iffetin meydana gelmesi için güçlü bir sebeptir.

Bunu tamamlayıcı *ikinci husus ise*: Nefisle, Allah'ın verdiğiyle yetinmek hususunda mücahede etmektir. Kim Allah'a dayanıp güvenirse, Allah ona yeter. Maksat budur.

---

(144) Buhârî, Zekât (1473); Müslim, Zekât (1045); Nesâî, Zekât (2605); Ebû Dâvûd, Zekât (1647); Ahmed, Müsned (101, 137 ve 281). Ömer ibnu'l Hattâb radıyallahu anh'den nakledilmiştir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana [Beytu'l-Mâl'dan]bağışta bulunur, ben: Bunu benden daha muhtaç olan birine veriniz, derdim. Bir gün yine bana bir mal bağışladı. Ben de yine: Benden daha muhtaç birine veriniz, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Kendin harîs olmadığın ve isteyici-si de bulunmadığın...."

Birincisi, buna götüren vasıtadır. İnsanların ellerindekilere ve onlara ulaştıran şeylere karşı iffetli olan kimseye Allah'a bağlılığını, Allah'ın lütuf ve ihsânına olan umudunu güçlendirmesi, Rabbine zan ve güvenini iyileştirmesi en büyük gerekliliktir. Yüce Allah, kulunun kendisi hakkında iyi zanda bulunmasını ister. Eğer o iyi zanda bulunursa, zannettiği gibidir. Başka zanda bulunursa, yine zannettiği gibidir. Bu iki hustan biri kuvvetlenince diğeri de kuvvetlenir. Kulun Allah'a bağlılığı güçlendikçe yaratılmışlara bağlılığı zayıflar. Bunun zıddı da olur.

Peygaber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle bir duâsı vardır:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى»

"Allah'ım! Senden hidâyet, takva, iffet ve gönül zenginliği isterim."(145) O, bu duâda, hayırların hepsini bir araya getirmiştir. Hidâyet, faydalı ilimdir. Takva, amel-i sâlih (iyi amel) ve haram olanların hepsini bırakmaktır. İşte bu da, dinin salâhı (iyi olması)dır. Bunlar da, kalbin salâhı, insanlara karşı iffetli davranmakla itminan bulması ve Allah ile yetinmektir. Kim Allah ile yetinirse o gerçek anlamda zengindir. Sözlerimizi özetlersek, zenginlik mal çokluğu değildir. Asıl zenginlik kalp zenginliğidir. İffetlilik ve kalp zenginliği sayesinde, kul için iyi ve güzel bir hayat, dünya nimeti ve Allah'ın verdiğine kanaat etme gerçekleşir.

Üçüncüsü: "Kim sabretmeye çalışırsa, Allah ona sabır verir" sözüdür.

Sonra **dördüncü** cümleyi zikretti: Allah, bir kuluna sabır verirse, bu, en iyi, en geniş ve en büyük armağandır ve her iş için bir yardımcıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﮯ ﮰ ﮱ)

(145) Bu hadis kitabımızın seksen dokuzuncu hadisidir. Tahrici ve şerhi orada gelecektir.

"Sabır ve namazla yardım isteyin." [2/Bakara, 45]

Yani bütün işleriniz için, sabır ve namazla yardım isteyin.

Sabır, diğer huylar gibi nefisle mücadeleyi ve onu eğitmeyi gerektirir. Bundan dolayı "kim sabretmeye çalışırsa" denilmiştir, yani sabretmek için nefsiyle mücadele ederse, "Allah ona sabır verir" ve yardım eder. Gerçekten sabır, armağan ve ihsânların en büyüğüdür. Çünkü o, kulun bütün işleri ve olgunluklarıyla ilgilidir. Kulun her durumu, sabır gerektirir. Kul, hem Allah'a ibâdet görevini yerine getirmek için hem Allah için terkedinceye kadar, O'na isyan konusunda hem de Allah'ın acı veren takdirine karşı sabra muhtaçtır. Allah'ın acı veren kaderinden dolayı öfkelenmemeli, aksine Allah'ın nimetlerini ve nefsin sevdiği şeyleri göz önüne getirerek sabretmelidir. Nefsin şımarmasına ve kötülenen bir şekilde sevinmesine müsade etmemelidir. Allah'a şükretmeye çalışmalıdır. Kul, her halinde sabra muhtaçtır. Sabretmekle de felâha kavuşur. Bundan dolayı, Allah cennetliklerden bahsederken şöyle buyurmuştur:

(ﮔ ﮕ ﮖ ﮗ ﮘ ﮙ ﮚ ﮛ ﮜ ﮝ ﮞ ﮟ ﮠ ﮡ ﮢ)

"Melekler **her kapıdan üzerlerine girer ve**: Sabrettiğiniz için size selâm olsun. Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir! (derler)." [13/Ra'd, 23-24]

(ﮮ ﮯ ﮰ ﮱ ﯓ)

"**İşte onlara, sabretmelerine karşılık cennette evler verilecek...**" [25/Furkan, 75]

Onlar cennetin nimetlerini elde etmişler ve sabrederek yüce makamlara kavuşmuşlardır. Fakat kul, âkıbetinin ne olduğunu bilmediği için belalardan yana Allah'tan afiyet ister. Eğer başına gelirse görevi, sabretmektir. Afiyet, denenme ve imtihan edilme meselelerinde tabîatıyla arzu edilen bir şeydir. Sabır ancak, sebepleri ve onunla ilgili şeyler ol-

duğunda emredilir. Yardım edecek sadece Allah'tır.

Allah, sabredenlere, kitabında ve elçisinin diliyle, yüce ve üstün bazı şeyler va'detti. Onlara her türlü işlerinde yardım edeceğini, kendisinin, yardım etmek, başarı nasip etmek ve doğruya yöneltmek suretiyle onlarla birlikte olacağını, onları seveceğini, kalplerine ve ayaklarına sebat vereceğini, onlara iç huzuru ve rahatlık vereceğini, ibâdetleri onlara kolaylaştıracağını, onları cezalardan koruyacağını, musibetlerde, salât, rahmet ve hidâyet etmek suretiyle onlara lütufta bulunacağını va'd etmiştir. Allah onları, dünyada ve ahirette en yüce makamlara yükseltecektir. Yine onlara zaferi ve en kolayı hazırlayacağını en zordan da uzaklaştıracağını va'detti. Mutluluğu, felâhı ve başarıyı, ecirlerini hesapsız vereceğini, dünyada onlara, onlardan alınan iyi şeylerin, yaşanan musibet ve kötü olayların karşılığını, hemen kat kat olarak vereceğini söz verdi. Sabır başlangıçta çok zordur. Sonunda ise, kolaydır ve övgüye değer bir şeydir. Nitekim şöyle denilmiştir:

Sabrın, adı gibi tadı da acıdır.[146] Ancak sonunda verdiği, baldan daha tatlıdır.

---

[146] Sabrın adı gibi acı olması, Arapça'da bu kelimeden türeyen bazı kelimelerin hoşa gitmeyen anlamlarda olmasıdır. Meselâ, "Sabbâr"ın bir manası "Kaktüs" demektir. "Sabra", "şiddetli soğuk"tur. (Çevirenin notu).

OTUZ DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:**«مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا ، وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ»**

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sadaka maldan hiçbir şey eksiltmez, affetmesi sebebiyle Allah kulunun sadece izzetini artırır. Bir kişi Allah için tevazu gösterirse, Allah onun mutlaka derecesini yükseltir." Müslim[147]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, sadakanın, affetmenin ve mütevazi olmanın fazileti, bunların hemen ve sonra ele geçecek faydalarının açıklaması, kişinin, sadakanın malı eksilttiğine, affetmenin şerefi, tevazunun üstünlüğü giderdiğine dair zanlarının tümü, yanlış ve asılsızdır.

Sadaka malı eksiltmez, çünkü, bir yönden malın eksildiği varsayılsa, diğer yönlerden artar. Çünkü sadaka; malı bereketlendirir, ondan âfetleri giderir ve onu çoğaltır, sadaka verene, rızık kapılarından ve artma sebeplerinden, başkalarına açılmayanı açar. Şu eksilme, bu yüce kâr ve kazançların bir kısmına bile denk olabilir mi?

Allah için, yerinde verilen sadaka, kesinlikle malı tüketmez, hem Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisine, hem de bilinen göz-

---

(147) Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2588); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (2029); Ahmed, Müsned (7160, 8782 ve 9360).

lem ve deneylere göre malı eksiltmez. Bütün bunlardan başka, sadaka verene, Allah katında bol sevap, hayır ve üstünlük vardır.

Söz ve davranışlarıyla kötülük edenlerin suçlarının affedilmesi affeden için bir düşüklük zannedilmemelidir, aksine bu, izzetin ta kendisidir. İzzet ise, Allah katında ve insanlara göre üstünlüktür. Çünkü kişi, hasım ve düşmanlarını ezme gücüne sahipken onları affetmiştir.

Affedene, insanların iyi davranmaları, onu övmeleri, düşmanın dosta dönüşmesi, insanların affedene karşı tavırlarının değişip, söz ve davranışla, hasmına karşı ona yardımcı olmaları affetmenin bilinen sonuçlarıdır. Allah'ın da ona muâmelesi, onun yaptığı cinsten olacaktır. Muhakkak ki, kullarını affedeni, Allah da affeder. Yine Allah'a ve kullarına tevazu gösterenin, Allah derecelerini yükseltir. Allah, yükseklik ve üstünlüğü şöyle zikretmiştir:

(بمبيتج تختمتي)

"... **tâ ki** Allah sizden iman edenleri yükseltsin ve kendilerine ilim verilenleri de derecelerle **yükseltsin.**"
[58/Mucâdele, 11]

Tevazû, ilim ve îmânın verdiği kazançların en üstünlerindendir. Çünkü o, hakka tam olarak teslim olmak, Allah'ın ve Rasûlü'nün emrine; emredilenlere sarılarak ve yasaklananlardan kaçınarak boyun eğmektir. Bununla birlikte, Allah'ın kullarına tevazu göstermek, onlara karşı alçak gönüllü olmak, küçüğü, büyüğü, üstün olanı olmayanı gözetmektir. Bunların zıddı ise, kibirdir. O da hakkı kabul etmemek ve insanları hakîr görmektir.

Bu hadiste zikredilen üç husus, muhsinlerin özelliklerine ait öncüllerdir. Biri, malıyla ve muhtaçların ihtiyacını gidererek ihsânda bulunur. Diğeri, kötülerin yaptıklarını affederek ihsânda bulunur. Biri de, halim selim davranarak, tevazu göstererek ve bütün insanlara güzel huy-

lu olarak ihsânda bulunur. İşte bunlar, insanlara ahlâkları ve ihsânları ile genişlik sağlamışlardır, Allah da onları yüceltti ve kullar arasındaki en şerefli yer onların oldu, ayrıca Allah onların hanesine sevaplar yazdı.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Bir kimse Allah için tevazu gösterirse, Allah onun mutlaka derecesini yükseltir"* sözünde, iyi niyetli olmaya ve tevazusunun sırf Allah için olmasına dikkat çekilmektedir.[148] Çünkü birçok kimse, dünyalıklarından elde etmek için zenginlere, sayelerinde isteklerine kavuşmak için idarecilere tevazu gösterirler. Bazen tevazu, riyâ için gösterilir. Bunların hepsi, bozuk ve kötü amaçlardır.

Kula ancak, Allah'a yaklaşmak, sevâbını istemek ve insanlara iyilik etmek için gösterilen tevazu fayda verir. İhsanın kemâli ve özü, Allah'a karşı ihlaslı olmaktır.

---

(148) Tevazunun "Allah için" olması kaydı, tevazu ile ilgili ve tevazunun insan üzerindeki tezahürünü konu alan başka bir hadiste şöyle geçmektedir:

«مَنْ تَرَكَ اللِّبَاسَ تَوَاضُعًا لِلَّهِ، وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ، دَعَاهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ حَتَّى يُخَيِّرَهُ مِنْ أَيِّ حُلَلِ الْإِيمَانِ شَاءَ يَلْبَسُهَا»

"Her kim gücü yettiği halde Allah için tevazu göstererek [lüks] elbise giymeyi terk ederse, Allah kıyâmet günü bütün insanların önünde onu çağırır ve iman [ehlinin giyeceği cennet] elbiselerinden dilediğini giymekte onu serbest bırakır." Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme (2598). el-Elbânî, *Sahîhu'l-Câmı'* (6145)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

OTUZ BEŞİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: إِلا الصَّوْمُ فَإِنَّهُ لِي، وَأَنَا أَجْزِي بِهِ يَدَعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِي. لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ وَفَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ وَلَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَالصَّوْمُ جُنَّةٌ وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلَا يَرْفُثْ وَلَا يَصْخَبْ، فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ، فَلْيَقُلْ: إِنِّي امْرُؤٌ صَائِمٌ»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Âdemoğlunun işlediği her hasene on mislinden yedi yüz misline kadar artırılır. Yüce Allah şöyle buyurdu: Ancak oruç böyle değildir. Çünkü oruç benim içindir. Onun mükâfatını ben veririm. Oruçlu kişi şehvetini ve yemeğini benim için bırakır. Oruçlu için iki sevinç vardır. Birinci sevinç iftar vaktindeki sevincidir. Diğer sevinci de Rabbbine kavuştuğu zamanki sevincidir. Oruçlunun ağzının kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Oruç kalkandır. Sizden birisi oruçlu olduğu gün, müstehcen söz söylemesin, bağırıp çağırmasın. Birisi ona söver veya onunla kavga ederse, ben oruçluyum, desin. " Muttefekun aleyh[149]

AÇIKLAMALAR

---

[149] Buhârî, Savm (1894); Müslim, Sıyâm (1151); Tirmizî, Savm (764); Nesâî, Savm (2210); Ebû Dâvûd, Savm (2363); İbn Mâce, Sıyâm (1638); Ahmed, Müsned (7295, 7441 ve 7636).

Ne büyük bir hadis! Genel olarak amelleri özellikle orucu, faziletini, özelliklerini, hemen ve sonra verilecek sevâbını, hikmetinin açıklamasını, maksadını, onun hakkında gereken üstün âdâbı saymaktadır. Bunların hepsini, bu hadis içermektedir.

Hadiste, şu temel esas beyân edilmektedir: -Söz veya davranış, açık veya gizli olarak, ister Allah'ın hakkıyla, ister kulların haklarıyla ilgili olsun– bütün sâlih amellerin mükafatı on mislinden yedi yüz misline ve daha birçok misline kadar artırılabilir.

Bu, Allah'ın lütfunun genişliğine ve mü'min kullarına ihsânda bulunduğuna delâlet eden şeylerin en büyüklerinden biridir. Kulların suç ve hatalarına ise, bire bir ceza verilir. Yüce Allah'ın mağfireti bunun da üstündedir. İyi ve güzel olanda artırmanın en azı, bire ondur. Bazı sebeplerle bu daha da artırılabilir. Amel edenin îmânının güçlü olması, ihlâsının tam olması, bu se-bepler arasındadır. Îmân ve ihlâs ne kadar güçlü olursa, amelin sevâbı o kadar artırılır.

Cihâd, ilim ve genel dinî projeler için yapılan harcamalar gibi, işlenen amelin etkisinin büyük olması da bu sebepler arasındadır. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu, mağara arkadaşlarının[150] ve köpeği sulayıp da Allah'ın kendisine yaptığından ötürü iyi bir karşılıkta bulunduğu ve ona mağfiret ettiği fahişenin[151] hikâyelerinde belirtmiştir. Başka amelleri doğuran ve başkasının da ona uyduğu ve ortak olduğu amel de böyledir. Amellerin sevâbını artıran şeylerden ayrıca,

---

(150) Müellif *rahimehullah*'ın işaret ettiği hadis meşhûr yağmurdan mağaraya sığınan ve bir kayanın yuvarlanıp mağaranın ağzını kapamasıyla mahsur kalan üç kişinin kıssasıdır. Bu kıssa için bkz: Buhârî, Buyu' (2215), İcâre (2272), Ehâdîsi'l-Enbiyâ (3465); Müslim, Zikir (2743); Ebû Dâvûd, Buyu' (3387).

(151) Müellif *rahimehullah*'ın işaret ettiği hadis için bkz: Buhârî, Ehâdîsi'l-Enbiyâ (3467); Müslim, Selam (2245).

o amel ile önemli zaruretlerin giderilmesi ve büyük hayırların meydana gelmesini, amelin işlendiği zamanın, mekânın yüceliğini veya Allah katında, amel edenin üstünlüğünü de sayabiliriz.

Bütün bu artışlar her türlü amelde vardır.

Bu hadiste oruç istisna edilmiştir. Allah onu kendisine izafe etmiştir. Onun karşılığını, diğer amellerin ortak olduğu, söz konusu artırmayla değil, sırf kendi fazlı ve keremi ile vereceğini belirtti. Bu, anlatılması mümkün olmayan bir şeydir, onlara hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın aklına gelmeyecek şekilde karşılık verecektir.

Hadiste, bu özel durumun hikmetine dair bir tenbih de vardır. Oruçlu, tabiatı icabı nefsin sevdiği ve başka şeylere tercih ettiği zaruri ihtiyaçlarını terk ettiği zaman, bu onun Rabbinin sevgisini onların önüne aldığını gösterir. Onları Allah için, sadece Allah'ın bildiği bir durumda terk eder. Böylece Allah'a olan sevgisi, onun nefsine ait her türlü sevginin önüne geçer ve üstesinden gelir. Allah'ın rızasını ve sevâbını istemeyi de kendine ait amaçları gerçekleştirmenin önüne geçirir. Bundan dolayı Allah onu kendine ayırmış ve oruçlunun sevâbını kendi indinde takdir etmiştir.

Bütün varlık alemine pek çok lütuf ve ihsânda bulunan, en büyük ve en mükemmel payı da özellikle dostlarına ayıran, onlara, sayelerinde akla gelmeyen şeylere kavuşacakları sebep ve lütufları takdir eden, Rahmân, Rahîm, Kerîm ve Mennân olan Allah'ın garanti verdiği ecir ve mükafat hakkındaki zannın ne olabilir? Onlar hayaldan bile geçmez. Allah'ın, ihlâsla oruç tutan bu kimselere, ne yapacağını zannediyorsun?

Burada kalem durur, Allah'ın kendisine ayırdığı, mükâfatını sırf kendi lütuf ve ihsânından oluşturduğu amel sebebiyle, oruçlunun kalbi,

sevinç ve neşeden yerinden oynar. Bunlar, Allah'ın dilediğine verdiği lütfudur. Allah, büyük lütuf sahibidir.

Hadis, mükemmel bir oruçta kulun iki şeyden vazgeçtiğine delâlet etmektedir:

Birincisi: Yiyecek, içecek, cinsel ilişki ve orucun bozulmasına sebep olan diğer şeylerdir.

İkincisi: Sevapları eksilten, orucu zedeleyen şeyler. Bundan dolayı oruçlu, müstehcen ve kötü söz söylemez, bağırıp çağırmaz, haram olan bir şeyi yapmaz, haram olan bir söz söylemez, bütün günahlardan, kin ve nefret doğuracak kavga ve çekişmelerden uzak durur. Bundan dolayı çirkin söz söylemez, fitne ve anlaşmazlık çıkaracak şekilde konuşmaz. Nitekim başka bir hadiste de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَا حَاجَةَ لِلَّهِ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ»

"Yalan söylemeyi ve yalana dayanarak hareket etmeyi terk etmeyen kimsenin, Allah, yemesini, içmesini bırakmasına muhtaç değildir."(152)

İki şeyi, yani, orucun bozulmasına sebep olanları ve diğer yasakları terketmeyi gerçekleştiren için, oruçlulara verilecek ecir de gerçekleşmiş olur. Bunu yapmayan ise, sadece kendisini kınasın.

Sonra Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* oruç tutanın karşısına, kavga etmek ve sövüp hakaret etmek isteyen birisi çıktığında, ona, diliyle, "ben oruçluyum" demesini tavsiye etti.

---

(152) Buhârî, Savm (1903); Tirmizî, Savm (707); Ebû Dâvûd, Savm (2362); İbn Mâce, Sıyâm (1689); Ahmed, Müsned (9529, 10184). Ebû Hureyre radıyallahu anh'den. Hadisin diğer bazı rivâyetlerinde: "Yalan söylemeyi, cahilliği ve cahilce davranmayı terk etmeyen" şeklindedir.

Bunun faydası şudur: Sanki o, şöyle demek ister: Haberin olsun, ben senin söylediğine karşılık vermekten âciz değilim, ama oruçluyum. Ben orucuma saygı duyuyorum, onun mükemmel olmasına, Allah'ın ve elçisinin emrine dikkat ediyorum. Şunu bilmelisin ki, oruç beni karşılık vermemeye davet ediyor ve beni sabra teşvik ediyor. Benim yaptığım, senin bana yaptığından daha iyi ve daha üstündür, kavgacı adam!

Hadiste, oruç ve diğerleri olmak üzere, bütün amellere özen gösterilmesi, onların mükemmel olmasına dikkat edilmesi, onları kusurlu hale getiren her şeyden uzak durulması, amelin gereklerini, ameli kusurlu hale getiren sebepler meydana geldiğinde, amel edenin yapması gereken şeyi hatırlaması söz konusudur.

"Oruç kalkandır" sözü, kulun dünyada, kendisiyle günahlardan sakındığı, hayır işlemeye alıştığı ve âhirette azaptan korunduğu vasıtadır, anlamındadır.

Bu, orucun yararları hakkında, şeriat koyucunun en büyük hikmetlerindendir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ٿٿٿ ٹ ٹٹٿ ڤڦڦڦ
ڤ ڦڦ)

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere yazıldığı gibi korunanlardan olmanız için sizin de üzerinize de oruç yazıldı." [2/Bakara, 183]

Orucun kalkan ve takvanın/korunmanın meydana gelme sebebi olması, orucun hikmeti ve faydaları hakkında açıklanan hikmetlerin toplu ifadesidir. Çünkü oruç, haramlara engel olur veya onları azaltır, birçok ibâdete teşvik eder.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in; *"Oruçlu için iki sevinç vardır. Birincisi, iftar vaktindeki sevinci ve Rabb'ine kavuştuğundaki sevinci"*

sözüne gelince... Bunlar, biri peşin, diğeri sonraya bırakılmış sevaplardır. Peşin olana, oruçlu iftar ettiğinde tanık olunur. Orucunu tamamlamayı nasip ettiği ve gündüz engellendiği arzularına yeniden kavuştuğu için Allah'ın nimetiyle, sevinir.

Sonraki de: Rabb'ine kavuştuğu sırada, onun hoşnut kalmasına ve lütufta bulunmasına sevinmesidir. Bu peşin sevinç, o sonraki sevincin örneğidir ve Allah bunları oruç tutan için bir araya getirecektir.

Hadiste, oruçlunun iftar etme zamanı yaklaşıp da, onun için bu sevinç meydana geldiğinde bunun, gündüz çektiği, o arzuları terk etme meşakkatinin karşılığı olduğuna işaret vardır. Bu da, heveslendirme, himmet ve gayretleri hayra yönlendirme türündendir.

"Oruçlunun ağzının kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir." Ey oruç tutan kimse! Oruçluyken ağızdan çıkan koku, tiksinti verirse, üzülme. Çünkü o, Allah katında, misk kokusundan daha güzeldir. Şüphesiz ki bu, kulun üzerinde O'na ibâdetten ve yakınlaşmaya çalışmaktan doğan bir etkidir. İbadetlerden doğan her meşakkati ve hoşlanılmayan şeyi, Allah sever. Allah'ın sevdiği ise, mü'minler tarafından her şeye tercih edilir.

OTUZ ALTINCI HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

«إِنَّ اللَّهَ قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ : يَكْرَهُ الْمَوْتَ، وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ،.ولا بدَّ لَهُ مِنْهُ»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

*"**Allah** şöyle buyurdu: Kim benim dostuma düşmanlık ederse, ona savaş ilan ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha çok sevdiğim bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana, nâfile ibâdetlerle de yaklaşmaya devam eder. Sonunda ben onu severim. Kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. **Bir şey** isterse, mutlaka onu kendisine veririm. Bana sığınmak isteyince de, onu sığındırır, korurum. Yapmayı dilediğim hiçbir şey hakkında, **mü'minin canını almaktaki** gibi tereddüt etmedim. Kulum ölümden hoşlanmaz, ben de kuluma acı gelen şeyi sevmem. Ancak onun için **bundan kurtuluş yoktur.**"* Buhârî[153]

---

(153) Buhârî, Rikâk (6502). "Ancak onun için bundan kurtuluş yoktur" ifadesi Buhârî'de yoktur. Bu ziyadeyi **İbn Ebi'd**-Dunyâ, el-Evliyâ (1); Ebû Nuaym, Hılye (8/318); **Kuşeyrî**, Risâle (s: 143)'de rivâyet eder. el-Elbânî, *Silsiletu'd-Daîfe* (1775)'de bu ziyâdenin çak zayıf olduğunu söylemiştir.

AÇIKLAMALAR

Bu, büyük hadis, velilerin nitelik, fazilet ve makamları hakkında, hadislerin en şereflisidir. Yüce Allah velilerine düşmanlığın, kendisine düşmanlık ve savaş açmak olduğunu bildirdi. Kim, Rabbine düşman olmaya kalkar, mâliku'l-mulk'le savaşırsa, perişan ve rezil olur. Kime de Allah koruyacağına dair teminat verirse, o muzaffer olur. Allah'ın dostlarının, böyle bir şerefe ve izzete sahip olmaları Allah'ın sevdiği şeylere tam anlamıyla muvâfakatleri sebebiyledir. Böylece Allah da onları sever, onları korur ve sıkıntılarından kurtarır.

Sonra hadiste, velilerin kâmil sıfatları zikredilmektedir. Allah'ın velileri, öncelikle; namazdan, oruçdan, zekâttan, hacdan, emr-i ma'rûftan, nehy-i münkerden, cihâddan, Allah'ın hakkı ve kullarının vâcib olan hakkından üzerlerine farz olanların edası ile Allah'a yakınlaşmaya çalışanlardır. Daha sonra onlar, bu dereceden, nafilelerle Allah'a yakınlaşmaya geçmişlerdir. Şüphesiz ki yapılması vâcib olan ibâdetlerin tümünün kendi cinsinden nafileleri de meşrudur. Bunlarda büyük bir fazîlet ve farzların ve sevabın mükemmelleştirilmesi vardır.

Allah'ın velileri böylece, farz ve nafileleri yerine getirince, Allah da onları dost edindi, sevdi ve onlara, rızasına ulaştıracak her yolu kolaylaştırdı. Onlara başarı verdi. Bütün davranışlarında doğruya yöneltti. Dinlediklerinde Allah ile dinlerler, gördükleri zaman Allah ile görürler. Tutmaları veya yürümeleri, Allah'a itaat içindir.

Hareketlerinde doğruya yöneltmekle birlikte, onları, duaları makbul kimseler yaptı. İsterlerse, dinî ve dünyevî menfaatlerini verir. Kötülüklerden sığınırlarsa, onları sığınmasına alır.

Ayrıca onlara, bütün hallerinde yumuşak davranır. Eğer Allah kullarının ölmelerini, kesin bir karara bağlamasaydı, velileri mutlaka ondan kurtulurdu. Çünkü kullar, zorluğundan ve dehşetinden dolayı ölümü is-

temezler. Allah da onlara acı vermekten hoşlanmaz. Allah'ın kararının yerine gelmesi mutlak olan bir şey olunca, onlar için de ölüm kaçınılmaz bir şey olmuştur.

Bu hadiste, Allah, velilerin özelliğini, çeşitli faziletlerini, insanların uğrunda yarıştıkları şeylerin en büyüğü olan Allah'ın sevgisini kazanmayı, O'nun onlarla birlikte olduğunu, onlara yardım ettiğini, onları desteklediğini, onları doğruya yönelttiğini ve dualarını kabul ettiğini açıklamıştır.

Bu hadis, Allah'ın sevgisinin var olduğunu ve onun makam ve derecelerine göre, dostlarına (velilerine) farklı olduğuna delâlet etmektedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Allah'ın velilerini, farzları yerine getiren ve nafileleri çok yapan diye tarif etmesi, Allah'ın onları;

(ٱ ٻ ٻ ٻ ٻ پ پ پ پ ڀ ڀ ڀ
ٺ ٺ ٺ)

"**İyi bil ki, Allah'**ın velilerine asla korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar, iman edenler ve korunanlardır." [10/Yûnus, 62-63]

sözünde îmân edenler ve korunanlar diye tarif etmesine uygundur. Mü'min ve muttaki (korunup sakınan) olan, Allah'ın velisidir. Çünkü îmân, inançları, kalp ve organların amellerini içine alır. Takva/korunma ise, bütün haramları terketmektir.

Hadis büyük bir temel esasa delâlet etmektedir ki o da şudur: Farzlar, nafilelerden önce gelir, Allah onları daha çok sever ve daha çok ecir ve sevap verir. Çünkü şöyle buyurmaktadır: "Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha çok sevdiğim bir şeyle yaklaşamaz." Kıyâmet gününde, farzlar nafilelerin önüne geçecektir.

OTUZ YEDİNCİ HADİS

عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا، بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا، مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا»**

Hakîm b. Hızâm *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler. Bunlar doğru söyleyip (mal ve fiyatla ilgili hususları) birbirlerine beyan ederlerse, yaptıkları alış-verişte kendilerine bereket verilir. Eğer onlar yalan söyleyip (mal ve bedelle ilgili şeyleri) gizlerlerse, alış-verişlerinin bereketi giderilir." Muttefekun aleyh[154]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, faydalı ve zararlı muâmelelerin beyânı hakkında temel bir asıldır. Bu iki tür muâmeleyi birbirinden ayıran şeyler ise, sıdk/ doğruluk ve beyânda bulunmaktır. Kim yaptığı muâmelede doğru olur ve muâmeleye esas olan kastedilen nitelikleri, kusur ve eksiklikleri beyân edip açıklarsa, bu, Allah'ın ve Rasûlü'nün emrine uyma, günahtan kurtulma ve yaptığı işleme bereket inmesi sebebiyle dünyada; sevap elde etme ve cezadan kurtulma sebebiyle âhirette faydalı bir muâmeledir.

Yalan söyleyip kusurları ve akdi yapılan şeyin özelliklerini gizleyen kimsenin muâmelesinin, kişiye günah getirmesinin yanında bereketi yok olmuştur. Muâmeleden bereket kaldırılırsa, sahibi dünyasını ve âhiretini kaybeder.

---

(154) Buhârî, Buyu' (2079); Müslim, Buyu' (1532); Tirmizî, Buyu' (1246); Nesâî, Buyu' (4457); Ebû Dâvûd, Buyu' (3459); Ahmed, Müsned (14890, 14900).

Bu hükümle, kandırmanın ve kusurları gizlemenin, aldatmanın ve her çeşit ölçü ve terazide hile yapmanın haram olduğu delillendirilmiştir. Çünkü bunlar, yalan ve gizlemektir. Aynı şekilde almayacağı malın fiyatını artırmak, işlemlerde sahtecilik yapmak, satmak veya satın almak için, mal getirenleri yolda karşılamak da onlardandır.

Fiyat ve fiyatı takdir edilenin miktarı ve akdi yapılanın özelliği hakkında yalan söylemek de bunun hükmüne girer.

Sözün özü: Müslüman kardeşinin veya başkasının sana yapmasını ve sana söylemesini istemediğin her şey, yalan, gizleme ve aldatmaya girer. Şunlar da bunun hükmüne dâhildir: Her tür alışveriş, kiralamalar, ortaklıklar, takaslar, bunların süreleri ve belgeleri. Bunların hepsinde, kulun doğru, dürüst olması ve açık bir beyânda bulunması gerekir. Yalan söylemesi ve gizleyip saklaması helâl değildir.

Bu hadiste şunlar da vardır: Alış-verişte meclis muhayyerliği vardır. Alış-veriş yapanlardan her biri, alış-veriş edilen yerde oldukları sürece imza etme veya feshetme serbestliğine sahiptir. Ayrıldıklarında alış-veriş gerçekleşir ve vâcib olur. Bundan sonra ikisininde herhangi bir muhayyerliği kalmaz. Feshi gerektiren, bir şart muhayyerliği veya alıcıdan gizlenen bir kusurun bulunması veya kandırma yahut fiyatı veya fiyatı takdir edileni öğrenmenin imkânsızlığı gibi şeyler olması müstesnadır.

Meclis muhayyerliği ile ilgili hükmün konulmasının hikmeti, alış-veriş olayının çok olmasıdır. Genellikle insan, sattığından veya aldığından dolayı pişman olur, onun için din ona, düşünmesi, imza etmesi veya fesh etmesi konusunda durumunu gözden geçirmesi için muhayyerlik vermiştir. Allah en iyisini bilir.

OTUZ SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْحَصَاةِ وَعَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatmıştır: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* hasât satışını (çakıl taşı ile satış yapma) ve garar satışını yasakladı." Müslim[155]

AÇIKLAMALAR

Bu, her türlü "Garar"ı bir araya getiren sözdür. "Garar": Tehlike ve cehalet demektir. Bu da, kumarın hükmüne dâhildir. Şüphesiz ki, kumar, at, deve ve ok yarışları müstesna, yarışlarda ve oyunlarda olabildiği gibi, alış-veriş meselelerinde de olabilir.

Riskli her alış-veriş garara dâhildir. Kaçan kölenin ve ürken hayvanın satılması, gasb edenden başkasından gasbedilenin alınması, ele geçirilmesi mümkün olmayanın satılması, özellikle erteleyip oyalayan ve zorluk çıkaran insanların zimmetlerinde olanın satılması gibi.

Maksadın farklı olduğu, açık bir meçhullüğün olduğu her alış-veriş de böyledir. Bunların hepsi garara dâhildir. Evinde veya dükkânında veya satış yerinde olmayan ne kendisinin ne de onun bilmediği bir eşyayı satmak, garar örneklerinden birisi olan hasât satışı gibi. Mesela hasât satışı şöyle olur. Kişi "şu çakılları at, hangi eşyanın üzerine düşerse, onu sana sattım", "yahut onu araziye at, ulaştığı kısım senin olsun" der. Münâbeze (atmak suretiyle satış) ve mülâmese (dokunmak sûretiyle ya-

---

(155) Müslim, Buyu' (1513); Tirmizî, Buyu' (1230); Nesâî, Buyu' (4518); Ebû Dâvûd, Buyu' (3376); **İbn Mâce**, Ticârât (2194); Ahmed, Müsned (7363).

pılan) satış, hayvanların karınlarındakilerinin satılması da böyledir.

Şeriat koyucunun bu tür alış-verişi haram kılmasındaki hikmet riskli olduğu, birinin diğerini, çok aşırı ve zarar verecek şekilde aldatabileceği haksızlıklar ortaya çıkaracağı içindir.

Bundan dolayı alimler, alış-veriş için, satılanın ve fiyatın bilinmesini şart koştular. Akid yapanın tasarrufunun caiz olmasını bunun için de bâliğ, a-kıllı ve reşid olması gerektiğini de şart koştular. Çünkü küçükle veya re-şid olmayanlarla akidde zarar verici bir aldatma meydana gelmesi kaçı-nılmazdır. Bu da garardandır.

Yine, paranın tamamının veya bir kısmının, yahut malın ertelendiği bir satışta, sürenin bilinmesini şart koştular. Çünkü sürenin bilinmemesi, akdi, garara dönüştürür.

Satıcı ile alıcının üzerine anlaştıkları gararda, garar satışı yasağının kapsamına dâhildir. Onların anlaşmış olması bunu yasak kapsamından çıkarmaz. Böyle olunca iki tarafın üzerine anlaşmadıkları bir garar ve tarafların birinin diğerinden, akde konu olanı, akit yapılanı veya özelliklerinden birisi gibi muâmele ile ilgili hususlardan bir şeyi gizlemesi rahatlıkla gararın hükmüne dâhildir.

Aldatmanın hepsi garar yapmanın hükmüne girer. Aldatmayı tek tek ve detaylı olarak kaydetmek mümkün değildir. Bunlar, halk arasında bilinen şeylerdir.

Özet olarak, garar satışı, habelu'l-habele(156) gibi, olmayanın satılmasından, kaçan köle vs. gibi, teslimine güç yetirilmeyenin satılmasından yahut kendisi, cinsi veya özellikleri mutlak olarak bilinmeyenin satılmasından ibarettir.

---

(156) Habelu'l-habele: Gebe devenin karnındakini satmaktır.

OTUZ DOKUZUNCU HADİS

عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْمُزَنِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ، إِلَّا صُلْحًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا، وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلَّا شَرْطًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا»

Amr b. Avf el-Muzenî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslümanlar arasında sulh (anlaşıp uzlaşma) câizdir. Ancak helâlı haram veya haramı helâl kılan sulh bundan müstesnadır. Müslümanlar, şartları üzeredirler. Ancak helâli haram veya haramı helal kılan şart bunun dışındadır." Nesâî dışındaki Sünen sahipleri[157]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis-i şerif, sulhun çeşitlerini –doğru ve bozuk olanını ve şartlarını, sayılamayacak kadar, eşsiz bilgi türünü içine alan bir sözle, açık ve net bir tarifle bir araya getirmiştir.

Sulhte aslolanın, caizlik olduğunu ve hiçbir sakıncasının olmadığını; ancak, helâli haram kıldığında veya haramı helâl kıldığında, caiz olmayacağını haber verdi. Bu, oldukça kuşatıcı bir sözdür. Sulhun bütün kısımları buna dâhildir. Sulh, kavga ve çekişmeyi kesme, kalpleri [kin ve

(157) Tirmizî, Ahkâm (1352); **İbn Mâce**, Ahkâm (2353); Ebû Dâvûd, Akdiyye (3594); Ahmed, Müsned (8566). el-Elbânî *İrvâu'l-Ğalîl* (1303)'de tarîklerinin mecmu'u ile sahîh olduğunu söylemiştir. Hadisi bu lafızla ve tamamıyla rivâyet eden Tirmizî'dir. Hadisin bir bölümünde bir miktar zayıflık olsa da mana itibariyle pek çok rivâyet ile te'yid olmaktadır.

düşmanlıktan] temizleme, berâat-ı zimme [yani, aksine delil olmadıkça suçsuzluk ilkesi] özelliklerine sahip olduğu için çok hayırlıdır.

Bir borcun, bir malın veya bir hakkın ikrâr edilmesi sûretiyle, mallar konusunda sulh de buna dâhildir. Böylece kişi, ikrar vasıtasıyla hakkın bir kısmında veya başka bir konuda diğeriyle anlaşır.

İnkâr sulhü, birinin borç veya mal olarak bir hak iddia etmesi, öbürünün de inkâr etmesiyle olur. Sonra ikisi, para, borç, menfaat, ibrâ [yani, alacaktan vazgeçme] gibi yollardan biri ile aralarında anlaşırlar. Bunların hepsi caizdir.

Yine bilinmeyen haklar konusunda sulh da böyledir. Bu da iki kişi arasında; hakkın sübutu, birine veya ikisine karışık gelen yahut miktarı şüpheli olan, uzun bir muâmeledir. Bu durumda onlar, anlaştıkları şeyde sulh yaparlar ve adâleti gözetirler.

Bunun sonunda, her biri diğerine hakkını helâl eder yahut ikisi arasında, miras, vakfetme, vasiyyet yahut borç veya para olarak başka bir malda ortaklık meydana gelir. Sonra, adâlete ve doğruya en yakın gördükleri şekilde, bu konuda sulh yaparlar.

Nafaka, giyim veya konut vs. olarak, geçmişe veya o güne ait evlilik haklarından birinde eşler arasındaki sulh de bunun içinde yer almaktadır. Durum, hakkın kalanının ödenmesi, evlililiğin devam etmesi, ayrılığın kalkması veya başka bir maksat için, birisinin, hakkının bir kısmından vazgeçmesini gerektiriyorsa, bunların hepsi güzeldir. Nitekim Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

(ﭙ ﭚ ﭛ ﭜ ﭝ ﭞ ﭟ ﭠ)

"Sulh ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur. Sulh **daima iyidir.**" [4/Nisâ, 128]

İki kişinin üzerinde anlaştıkları bir mal karşılığında canlar ve be-

denin diğer kısımlarına dair kısas hakkında veya canlar ve bedenin diğer kısımlarına dair yaraların diyetlerinin takası hakkında sulh de böyledir. Yahut hâkimin, iki tarafın menfaatlerini gözeterek, durumun gerektirdiği şekilde hasımların arasını düzeltmesi de böyledir.

Bunların hepsi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Müslümanlar arasında sulh caizdir"* sözüne dâhildir.

Sulhte; özgür kimseleri köle yapmak, haram olan kadınları mübah hale getirmek gibi helâlı haram kılma veya haramı helâl kılma varsa veya zulüm içeriyorsa bu hadisin açık ifadesine göre böyle bir sulh fasittir, geçersizdir. Bu sebeple Allah, sulhu şu buyruğuyla kayıtlamıştır:

(ۓ ڭ ڭ ڭ ڭ ۇ ۇ ۆ ۆ ۈ)

"Onların arasını adâletle düzeltin ve her hususta âdil olun. Allah âdil olanları **sever.**" [49/Hucurât, 9]

Yine zorlanan kimsenin sulhu, boşadığı halde zulmederek yeniden evlenmesine engel olan eski kocasından kurtulmak için kadının yaptığı sulh, izni olmadan başkasının hakkı üzere yapılan sulh gibileri de haram kılınmış ve sahîh olmayan sulh türündedirler.

Şartlara gelince; bu hadiste, müslümanların şartlarına göre davranacakları, ancak haramı helal kılan veya helâli haram kılan bir şartın olamayacağı haber verilmiştir. Bu, önemli bir hükümdür. Şartlar, akit yapanlardan birinin diğerine, içinde pay ve faydalanması olan şeylerle öne sürdüğü şeylerdir. Bu, caizdir ve [akit yapan] diğer taraf uygun gördüğü ve kabul ettiği takdirde bağlayıcıdır.

Müşterinin, kölede yazı yazmayı bilme, falanca işi iyi yapma; hayvanda rahvan olma,[158] sütlü olma veya avcı olma; câriyede, bâkire olma,

---

[158] Rahvan: At, deve, katır gibi binek hayvanlarının, birinciyi sarsmadan ve sürâtlice gidebilme anlamına gelen bir özellikleridir.

güzel olma ve kastedilen başkaca bir özellik gibi öne sürülen şeyler şartların örneğidir.

Alınan malda kastedilen bir niteliği şart koşması da bunun gibidir. Müşterinin, paranın tamamını veya bir kısmını belirli bir süre erteleme veya bir şeyi satmayı şart koşması, satıcının, maldan belirli bir süre daha faydalanmayı şart koşması da böyledir. Nitekim Câbir b. Abdullah el-Ensârî *radıyallahu anh* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e devesini satmış ve Medine'ye kadar kendisinin bineceğini şart koşmuştu.(159)

Evde veya dükkanda belirli bir süre oturmayı yahut bir eşyayı belirli bir süre kullanmayı şart koşmak da aynıdır.

Yine rehin, tazmînât ve kefaletin şartları da, sahîh ve gerekli şartlardandır.

Müdarabe [emek-sermaye ortaklığı], şeriket-i ınân [ticarî ortaklık], şeriket-i vucûh [itabar ortaklığı], şeriket-i ebdân [emek ortaklığı], müsâkat [ağaç ortaklığı] veya müzâraa (ziraat ortaklığı) gibi bütün ortaklıklarda iki ortağın ileri sürdükleri şartlar da böyledir.(160) Bunların hepsi sahîhtir, ancak haramı helâl kılan şartlar bundan müstesnadır. Bunun zıddı, belirsizlik ve garardan kaynaklananlar gibidir.

Vakfedenlerin vakıfları hakkında, vasiyette bulunanların vasiyetlerinde ileri sürdükleri belirli şartlar da böyledir. Harama karışmadıkça bunların hepsi sahîhtir.

Eşler arasındaki şartlar da böyledir. Kadının evi, memleketi veya

(159) Câbir b. Abdillah'ın devesini Peygamberimize satmasına dair nice ibretler ve hikmetler içeren hoş kıssası için bkz: Buhârî, Şurût (2718); Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn (715); Tirmizî, Nikâh (1100); Nesâî, Buyu' (4590); Ebû Dâvûd, Buyu' (3347); **İbn Mâce**, Nikâh (1860); Ahmed, Müsned (13710, 13764).

(160) Bu tür ortaklıklar ve onlara dair hükümler için fıkıh kitaplarına müracaat edilmelidir.

belirli bir nafaka gibi bir şeyi ileri sürmesi, bunun örneğidir. Şartları tam olarak yerine getirilmeye en lâyık olan da, bu türdeki şartlardır.

KIRKINCI HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Genişlik içinde olanın** borcunu ödemeyi geciktirmesi bir zulümdür. Birinizin isteğinin ödenmesi bir zengine havâle edildiğinde (havâleyi kabul ederek) ona müracaat **etsin." Muttefekun aleyh[161]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, borcun güzelce ödenmesi ve hakkın güzelce alınması emri vardır.

*"Genişlik içinde olanın borcunu ödemeyi geciktirmesi"*nin anlamı: Vâcib olan hakkı ödemede güçlük çıkarmanın zulüm olduğudur, çünkü bu, vâcib olan adâleti terk etmektir. Gücü yetenin, hak sahibini, istemeye, ısrar etmeye ve şikâyet etmeye mecbur etmeden hemen üzerine düşeni yerine getirmesi gerekir. Ödemeye gücü yettiği halde, böyle yapan kimse zâlimdir. *"Genişlik içinde olan"*: Ödemeye gücü yetecek kadar

(161) Buhârî, Havâlât (2287); Müslim, Müsâkât (1564); Tirmizî, Buyu' (1308); Nesâî, Buyu' (4688); Ebû Dâvûd, Buyu' (3345); **İbn Mâce**, Ahkâm (2403); Ahmed, Müsned (7291).

mâlî varlığı olan kimsedir.

Hadisin mefhûmu: Elinde verecek bir şeyi olmayanın geciktirmesinde bir günah olmayacağıdır. Allah, hak sahibine, borçluya, rahatlayıncaya kadar mühlet tanımasını vâcib kılmıştır.

Yine bu hadisten anlıyoruz ki, mâlî zulüm, sadece haksız yere, başkasının malını almak değildir. Hangi şekilde olursa olsun, başkasının malına veya hakkına yapılan her türlü saldırı ve haksızlık, bunun hükmüne girer.

Başkasının malını gasbeden, çalan, başkasının kendisindeki hakkının tamamını veya bir kısmını inkâr eden, kendisine ait olmayan, bir hakkın aslına veya özelliğine sahip olduğu iddiasında bulunan, birinin hakkını başka vakte atarak onu oyalayan –kalite ve değer itibariyle– borçlu olduğundan daha azını ödeyenlerin hepsi, durumlarına göre zâlimdirler. Zulüm, zâlimlere kıyâmet gününün karanlıklarıdır.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* diğer cümlede, hakkı güzelce almayı, hak sahibinin borçluya, rahatsız etmeden, zorluk çıkarmadan, iyilikle ve kolaylık göstererek baş vurmasını zikretti. Kendi işi sebebiyle, borçluyu zora sokmamalı; kendisine zarar ve eksiklik getirmeyen bir tarafa yönlendirilğinde, bunu reddetmemelidir. Borçlu onu, hakkı konusunda bir zengine gönderdiğinde de, ona gitmeyi kabul etmelidir. Bu, hakkı güzelce almak, kolaylık ve tolerans göstermektir.

Yüce Allah, bu iki hususu şu buyruğunda zikretti:

(ﮕﮖﮗﮘﮙﮚﮛ ﮜﮝ)

"Kim, kardeşi tarafından affedilirse, o zaman (affedenin) uygun olanı yapması (uygun diyeti istemesi, affedilenin **de) güzelce onu ödemesi gerekir."** [2/Bakara, 178]

Böylece, hak sahibine, borçlu durumda olana iyilikle, örfe ve akla

göre beğenilen bir şekilde gidip istemeyi, borçlunun da iyilikle ödemesini emretti.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu güzel niteliğe sahip olan için şu duayı yapmıştır:

«رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا سَمْحًا إِذَا بَاعَ ، سَمْحًا إِذَا اشْتَرَى ، سَمْحًا إِذَا اقْتَضَى، سَمْحًا إِذَا اقْتَضَى»

"Satarken, satın alırken, öderken ve hakkını isterken kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet etsin."(162)

İşleme başlarken, öderken ve hakkını isterken kolaylık gösteren için, mutlaka kabul edilecek bu mübarek duanın hükmü altına girmesi sebebiyle, dinî ve dünyevî her türlü hayır umulabilir.

Bu, açık seçik görülen şeylerdendir. Bu nitelikte bir tacire rastlarsan, Allah'ın ona rızık yağdırdığını ve ona bereket indirdiğini mutlaka görürsün. Bunun zıddı, sert ve kaba davranmak zorluk çıkarmak ve birlikte iş yaptığı kimselere eziyet etmektir. Amellerin karşılığı, kendi türündendir. Kolaylık göstermenin karşılığı, kolaylık gösterilmesidir.

Genişlik içinde olanın oyalaması zulüm olduğuna göre, alacaklısı şikâyette bulunduğunda, borcunu ödemeye zorlanması vâcibtir. Öderse ne âlâ, yoksa ödeyinceye kadar veya alacaklısı bağışlayıncaya kadar ta'zîr edilir.(163) Şikâyeti sebebiyle alacaklısının borçlanmasına sebep olursa, bu da onun malından alınan ile ödenir. Çünkü sebep olan odur. Yine haksız olarak; başkasının borçlanmasına sebep olana tazmînât gerekir.

Bu hadis, havâle (borcun nakli) konusunda temel bir esastır. Hak-

(162) Buhârî, Buyu' (2076); Tirmizî, Buyu' (1320); **İbn Mâce**, Ticârât (2203); Ahmed, Müsned (14248).

(163) Ta'zîr: Şeriat koyucu tarafından belirlenmemiş ve yöneticinin takdirine bırakılmış cezalardır.

kı, ödeyebilecek derecede zengin olan birine havâle edilen kimsenin ona gitmesi ve bundan kaçınmaması gerekir. Bunun da mefhûmu: Ödeyebilecek derecede zengin olmayan birine havâle edildiğinde, zarara uğrayacağı için ona gitmemesidir.

Havâle olunan hak, borç verme veya alınan malının değeri olarak zimmetlerle (akitlerle) sabit olan borçlardır. Borçlu, alacaklısını zengin birisine havâle edip ona gönderirse, havâle edenin yükümlülüğü kalkar, alacaklının hakkı, havâleyi kabul edene geçer. Allah en iyi bilendir.

KIRK BİRİNCİ HADİS

عَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ»

Semura b. Cundub *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"El, aldığı (başkasına ait) malı, (sahibine) ödeyinceye kadar o maldan sorumludur." Nesâî dışındaki Sünen sahipleri(164)

AÇIKLAMALAR

Bu hüküm, gasp ve benzeri gibi yollarla, elin, insanların mallarından haksız olarak aldığını da; rehin ve kiralama gibi yollarla hak olarak aldığını da ihtiva etmektedir.

Birinci kısım, gasptır. Bu, başkasının malını, haksız olarak, rızası olmadan ele geçirmektir. Gasp, en büyük zulüm ve haramlardandır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(164) Tirmizî, Buyu' (1266); Ebû Dâvûd, Buyu' (3561); **İbn Mâce**, Ahkâm (2400); Ahmed, Müsned (19582 ve 19643). el-Hâfız İbn Hacer *et-Telhîs*'de hadisin hasen olduğunu söylemiştir. el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl* (1516)' de hadisin zayıf olduğunu söyler.

«مَنْ غَصَبَ قِيدَ شِبْرٍ مِنْ الْأَرْضِ طُوِّقَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرَضِينَ»

"Kim başkasının bir karış yerini gasbederse, kıyâmet gününde, yedi kat yerden (o karış kadar yere tekabül eden) gasbedenin boynuna halka gibi geçirilir."(165)

Gaspçının, gasbettiğini geri vermek için asıl bedelinden kat kat fazla borçlanacak ve bu konuda zarara uğrayacak olsa bile, aldığını iade etmesi gerekir. Çünkü o, zarar veren durumundadır. Eğer eksik olursa, onu eksilttiğinin tazmînâtıyla birlikte iade eder. Elinde kaldığı sürece, ona ücret ödemesi gerekir, eğer telef olursa, onu tazmîn eder.

Eğer el, başkasının malını, kiralama, rehin alma, müdârebe, müsakât veya müzâraa vs. yoluyla, sahibinin rızasıyla almışsa ki bu durumda elin sahibi, dürüst ve güvenilirdir, çünkü malın sahibi ona güvenmiştir.

Mal, onun elindeyken haddi aşma ve ihmalkârlık olmadan telef olursa, tazmînât ödemesi gerekmez.

Eğer onun korunmasında ihmalkârlık veya haddi aşma yoluyla telef olursa, onu tazmîn eder. Onunla ilgili amacı sona erince, onu sahibine iâde eder.

Sahibine iade edilinceye kadar borç da: *"El, aldığı (başkasına ait) malı, (sahibine) ödeyinceye kadar o maldan sorumludur"* hadisinin hükmüne tâbidir.

Âriyeti (ödünç alınan) de, ödünç alan kimsenin, onu almakdaki amacı gerçekleştikten sonra veya sahibi istediğinde vermesi gerekir. Çünkü âriyet (ödünç), sadece caiz olan bir akiddir, vereni bağlayıcı değildir.

(165) Buhârî, Mezâlim (2453); Müslim, Musâkât (1412); Ahmed, Müsned (23832). Hadis bu kaynaklarda «غَصَبَ» lafzı yerine «ظَلَمَ» lafzı ile sâbit olmuştur.

Âriyet, haddi aşma ve ihmal olmaksızın telef olursa, âlimler arasında, ödünç alan kimse onu tazmîn eder, diyenler vardır.

Nitekim İmam Ahmed'in meşhur görüşü böyledir.

Âlimlerden; diğer emîn kimse-ler gibi, ödünç alan da onu tazmîn etmez diyenler vardır.

Âlimlerden bazıları da konuyla ilgili detaya girmiş ve şöyle demişlerdir: Eğer ödünç veren onun tazmîn edilmesini şart koşmuşsa, alan onu tazmîn eder, değilse tazmîn etmez. Bu, üç görüşün en iyisidir.(166)

Mal, bir deli, sefîh veya küçüğün elinde bulursa, onu korumak için alır. Haddi aşma ve ihmalkârlık olmaksızın, onun elinde telef olursa, şüphesiz ki o iyilik yapan bir muhsindir ve iyilik yapanların aleyhine bir yol yoktur.

Kişi, yerden alınması caiz olan kayıp bir lukata (buluntu) yı alırsa, onu tam bir yıl ilan etmesi gerekir. Eğer buluntu malın sahibi çıkmazsa, o bulanındır. Bundan sonra sahibi ortaya çıkar da onu tarif ederse, bulan kişi, duruyorsa bulduğunu ona teslim eder. Kullanarak veya başka bir şekilde, onu telef etmişse de tazmîn eder. İhmalkârlık yapmadan ve haddi aşmadan, ilân edildiği bir yıl içinde telef olursa, bulanın tazmînât ödemesi gerekmez. Çünkü o da, emîn kimseler arasındadır ve buluntu, o sırada, bulanın mülküne girmemişti.

Allah iyi bilendir.

---

(166) Bunu ödünç veren şart koşabileceği gibi, ödünç alanda böyle bir şartla alabi-lir. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Huneyn savaşı için Safvân b. Umeyye'den bir miktar zırh ödünç istemiş, Safvân'ın: Gasb ederek mi ey Muhammed? demesi üzerine: "Hayır, tazmînâtlı bir ödünç olarak" buyur-muştur. Ebû Dâvûd, Buyu' (3562). el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl* (1513)'de sahîh ol-duğunu söylemiştir.

KIRK İKİNCİ HADİS

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَا لَمْ يُقْسَمْ ، فَإِذَا وَقَعَتْ الْحُدُودُ، وَصُرِّفَتْ الطُّرُقُ، فَلَا شُفْعَةَ

Cabir b. Abdullah *radıyallahu anhumâ* şöyle anlatır: *"Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem taksim olunmamış her şeyde şuf'a*[167] *hakkı olduğuna hükmetti. Sınırlar konulup yollar belirlenince şuf'a hakkı yoktur."* Buhârî[168]

AÇIKLAMALAR

Bu hadisten, şuf'anın, şuf'alık olanın ve olmayanın bütün hükümleri öğrenilmektedir.

Şuf'a, ancak ortak mallarda söz konusudur. İkiye ayrılır: Gayr-ı menkul ve bunun dışındakiler. Bu hadiste, gayr-i menkullerde şuf'a isbât edilmiştir. Hadis, gayr-i menkul olmayan mallarda şuf'a olmadığına da delâlet etmektedir. Hayvan, ev eşyası, para ve bütün diğer menkullerdeki ortaklıkta, payını sattığın zaman, şuf'a yoktur.

Gayr-i menkuller ifraz edilip [yani bölünüp], sınırlar çizildiğinde, yollar belirlendiğinde ve iki ortaktan her biri payını seçtiğinde, hadisin açık ifadesine göre şuf'a yoktur. Çünkü böyle bir durumda onlar ortak

---

(167) *Şuf'a*: Sözlükte bir şeyi yanında olan diğer bir şeye katmaya ve ilave etmeye, biri iki yapmaya denilir. Şeriatta ise, bir hissesi satılmış olan ortaklı bir malın, müşteri üzerine takarrur eden şartlarla diğer hisse sahibine geri intikal etmesidir.

(168) Buhârî, Buyu' (2213); Müslim, Musâkât (1608); Tirmizî, Ahkâm (1370); Nesâî, Buyu' (4646).

olmaktan çıkıp komşu olurlar ve komşunun, komşuda şuf'a hakkı yoktur.

Sınırlar çizilmeyip yollar belirlenmeden, birisi payını satarsa, ortağın veya öbür ortakların, akdin gerçekleştiği değeri almaları karşılığında şuf'a hakları vardır. Her biri, mülkü kadar şuf'a hakkına sahiptir.

Hadisin zâhirine göre, bölünmesi mümkün olan ile olmayan gayr-i menkul arasında fark yoktur ve bu da, doğrudur. Çünkü şuf'anın sebebi –ki ortaktan zararın giderilmesidir– iki türde de mevcuttur. Hadis geneldir. İki türü birbirinden ayırmak için getirilen delil, zayıftır.

Âlimler, ortak bir yol veya kuyu gibi, aralarında iki mülkün de haklarından birisi olduğunda, komşunun komşuda şuf'a hakkı olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir.

Âlimler arasında bu türde şuf'ayı vâcib görenler vardır. Şöyle derler: Bu haktaki ortaklık, bütün mülkteki ortaklığa benzer. Bundaki zarar, ondaki zarar gibidir. Delillerin gösterdiği de budur.(169)

Bunda şuf'a olmadığını söyleyenler de vardır. İmam Ahmed *rahimehullah*'ın görüşü olarak bu meşhûrdur.

Âlimler arasında, komşu için mutlak olarak şuf'a olduğu görüşün-

---

(169) Şeyh *rahimehullah*'ın söz konusu etmediği delillerden biri şudur: Câbir *radıyallahu anhumâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken işittim:

«الْجَارُ أَحَقُّ بِشُفْعَةِ جَارِهِ يَنْتَظِرُ بِهَا وَإِنْ كَانَ غَائِبًا إِذَا كَانَ طَرِيقُهُمَا وَاحِدًا»

"İki akarın yolu bir olduğu zaman komşu hazır olmasa bile komşusunun şuf'asına öncelikle hak sahibidir ve bu sebeple beklenir." **İbn Mâce**, Şuf'a (2494); Ebû Dâvûd, Buyu' (3518). el-Elbânî, *Sahîhu Suneni İbn Mâce* (2023)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir. Bu hadisin açık ifadeleri âlimlerden ortak mülkî haklardan dolayı komşular arasında da şuf 'a vardır diyenlerin sözüne delâlet ettiği gibi, hadisin mefhûmu da, böyle bir durum söz konusu olmadı-ğında komşular arası şuf'a olmayacağını göstermektedir. Çünkü komşu şuf'a-sı iki akarın yolunun bir olması ile kayıtlanmıştır.

de olanlar da vardır. Onlara göre bu şekil çok tabii bir durumdur. Nitekim bu, İmam Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ortak için şuf'a hakkını isbât etti. O dilerse alır, dilerse almaz. Bu, ancak, açıkça düşürülmesiyle veya düşürmeye delâlet eden şeye düşen haklar arasındadır. Üzerinde ittifak edilen bu hakta bir imkânı olmaksızın, onu almada çok hızlı davranma şartına gelince, bu, delili olmayan bir görüştür.

Bu görüşte olanların delil olarak ileri sürdükleri

«الشُّفْعَةُ كَحَلِّ الْعِقَالِ»

"Şuf'a, ayağa takılan zinciri çözmek gibidir"(170)

ve *"Şuf'a hemen isteyenindir"*(171) hadisleri Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sahîh olarak gelmemiştir.

Doğrusu, bu hak, şartta, kusurda veya benzeri şeylerdeki muhayyerlik hakkına benzer bir haktır. Hak sabittir, ancak hak sahibi, söz veya davranışıyla hakkını ortadan kaldırmışsa, o başkadır.

---

(170) **İbn Mâce**, Ahkâm (2500); Beyhakî, Sunenu'l-Kubrâ (6/108); **İbn Hıbbân**, el-Mecrûhîn (2/275); **İbn Adiy**, el-Kâmil (6/2188). el-Hâfız İbn Hacer *et-Telhîs* (1278)'de şöyle der: İsnâdı şiddetli zayıftır. el-Elbânî *İrvâu'l-Ğalîl* (1542)'de hadisin şiddetli zayıf olduğunu söyler.

(171) Herhangi bir isnâdı yoktur. el-Hâfız İbn Hacer'in işâret ettiği gibi Abdurrezzak Kâdî Şureyh'in sözü olarak nakletmiştir. Bkz: el-Elbânî *İrvâu'l-Ğalîl* (5/380)

KIRK ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ أَنَا ثَالِثُ الشَّرِيكَيْنِ مَا لَمْ يَخُنْ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَإِذَا خَانَهُ خَرَجْتُ مِنْ بَيْنِهِمَا**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ortaklardan biri arkadaşına hıyanet etmediği sürece, ben iki ortağın üçüncüsüyüm. Ama birisi diğerine hıyanet edince aralarından çekilirim." Ebû Dâvûd[172]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, genel olarak, şerike-i inân [ticarî ortaklık], şerike-i vucûh [itibar ortaklığı], müdârebe [emek-sermaye ortaklığı], müfâveza [kâr ortaklığı] gibi iki ortağın üzerinde anlaştığı bütün ortaklık türlerinin caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Ortaklıkla ilgili bir şeyi reddedene, bunu gösteren delil getirmesi gerekir. Aksi takdirde ortaklıklarda aslolan, bu hadisten ve onun umum ifade etmesinden dolayı, caiz olduğudur. Çünkü muâmelâtta [ibâdâtın zıddına] aslolan caizliktir.

Hadis, doğruluk ve dürüstlük temeli üzere kurulduğu takdirde or-

(172) Ebû Dâvûd, Buyu' (3383); Dârekutnî, Sunen (2910); Hâkim, Müstedrek (2/52). Hâkim, Zehebî ve *et-Terğîb*'de Munzirî hadisin sahîh olduğunu söylemişlerdir. el-Elbânî, *İrvâ* (5/380)'de: "Hadis, isnâdının mürsel ve mevsûl olmasındaki ihtilaf ve râvîsinin durumunun bilinmemesi sebebiyle zayıftır" der.

taklıkların faziletine ve bereketine delâlet etmektedir. Şüphesiz ki Allah, kiminle beraber olursa rızkına bereket verir, rızık elde etmesini sağlayan sebepleri ona kolaylaştırır, beklemediği yerden ona rızık verir, yardım eder ve onu doğru olana yöneltir.

Çünkü ortaklıklarda, ortakların görüş ve işlerinde yardımlaşma meydana gelir. İşler, her birinin tek başına becerebileceği işler olmayabilir. İş ve paraların bir araya gelmesiyle, başarıya ulaşmak mümkün olur.

Ortaklıkların birçok dalda olması, yer ve iş olarak, genişletilmesi mümkündür.

Ayrıca, genel olarak, insanın tek başına çalışmasıyla gerçekleşmeyen rahatlık, ortaklık sayesinde gerçekleşir. Birisi, başka bir işine gittiğinde veya hastalandığında yahut dinlenirken, öbürü işi yürütür.

Bunların hepsi, doğru ve dürüst olmakla gerçekleşir. Ortaklığa hıyanetlik karşılığında, birisi veya her ikisi, diğerine hıyanet etmeye veya sahip olduğu şeyi gizlemeye kalkarsa, Allah aralarından çekilir, bereket gider, sebep ve vasıtalar kolaylaşmaz. Tecrübe ve gözlem de bu hadise tanıklık etmektedir. Allah en iyi bilendir.

KIRK DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**إِذَا مَاتَ الْعَبْدُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ : مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، وَعِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، وَوَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

[redacted] zaman, [redacted] üç [redacted] müstesna amelleri kesilir. Sadaka-i câriye, faydalan[redacted]an ilim ve kendisine dua eden sâlih [redacted]Müslim[173]

AÇIKLAMALAR

Allah, dünyayı amel yapma yeri yapmıştır. Kullar, âhiret için oradan hayır ve şerri alırlar. Âhiret, karşılık yurdudur. Haddi aşanlar, dünyadan âhiretleri için, kendilerini mutlu edecek şeyleri almadan gittiklerinde pişman olacaklar, o zaman telâfi etmeleri de mümkün olmayacaktır. İyiliklerini zerre miktarı artıramayacak, yine kötülüklerinden de zerre miktarı silemeyecek kulun, kendi amelinin eseri olan şu üç amel dışında, amelleri kesilecek:

Birincisi: Sadaka-i cariye: Yani faydası sürekli olan sadaka. Gelirinden faydalanılan gayr-i menkulleri, kullanılarak istifade edilen kapları, binilerek ve başka şekillerde yararlanılan hayvanları, kitap ve mushafları, mescit, okul ve evleri yararlanılsın diye vakfetmek sadaka-i ca-

---

(173) Müslim, Vasıyye (1636); Tirmizî, Ahkâm (1376); Nesâî, Vesâyâ (3651); Ebû Dâvûd, Vesâyâ (2880); Ahmed, Müsned (8627).

riyedir.

Herhangi bir şekilde bunlardan faydalanıldığı sürece, bunların bütün ecirleri kulun üzerine yazılır. Bu da vakıfların en büyük faziletlerindendir. Özellikle, ilim, cihâd ve ibâdete çekilme gibi dinî hususlarda yardımı olanlar böyledir.

Bundan dolayı, âlimler vakfetme sebebinin iyilik yapma ve ibâdet etme olmasını şart koştular.

İkincisi: Kendisinden sonra faydalanılan ilim: Kişinin, öğrenmeye meraklı öğrencilere öğrettiği ilim, insanlar arasında yaydığı ilim, faydalı birçok dalda yazdığı kitaplar, bu türdendir.

Doğrudan doğruya veya yazarak öğretmesi sebebiyle faydası devam eden her şey böyledir. Onların ecri, o kişinin sevap hanesine yazılır. Yüz yıllarca yıl önce ölmüş nice yol gösterici âlimin kitapları hâlâ kullanılmaktadır ve öğrencileri de onlara yaptığı iyiliği devam ettirmektedirler. Bu, Allah'ın lütfudur.

Üçüncüsü: Sâlih çocuğun babası –kendi soyundan gelen, oğlunun veya kızının çocuğu, erkek veya dişi olsun– onun yaptığı iyilikten ve duadan yararlanır. Böyle bir çocuk, her zaman, anne ve babasına mağfiret ve rahmet etmesi, derecelerini yükseltmesi ve sevap vermesi için Allah'a duâ eder.

Bu hadiste zikredilenler, Yüce Allah'ın:

(ۋۆووۆ ۋىيې)

"Ölüleri ancak biz diriltiriz. Onların yaptıkları her işi, bıraktıkları her izi yazarız." [36/Yâsîn, 12]

sözünün muhtevâsıdır.

"Yaptıkları her iş", yaptıkları iyi veya kötü amellerdir.

"Bıraktıkları her iz" de, başkalarının yaptığı veya başkalarının fay-

dalandığı şeylerden dolayı, amellerine gereken karşılıklardır. Kula, amelinin eseri olarak ulaşanlar ise üçtür:

1. Kendisinin sebep ve destek olmasıyla, yönlendirmesiyle başkasının yaptığı şeyler.

2. Faydası ne olursa olsun, başkalarının yararlandığı. Bu faydanın miktarı da hayırda kendisine uyulmasına bağlıdır.

3. Başkalarının yapıp da ona bağışladığı şeyler[174] yahut onun nâ-

---

(174) Allâme Şeyh İbn 'Useymîn *rahimehullah* şöyle der: "İlim ehlinden bazıları:

(ئم ئى بج بح بخ بم)

"Doğrusu, insanın çalıştığından başkası kendinin değildir" [53/Necm, 39] buyruğu ile ölünün başkalarının amelinin sevabı ile faydalanamayacağına de-lil getirmişlerdir. Buna göre –ölü olduğu halde- Zeyd için kıldığı namazın ve orucun ona bir faydası yoktur. Çünkü âyetin umumu bunu gerektir. Onlara, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: "Her kim üzerinde oruç borcu oldu-ğu halde ölürse, onun adına velisi tutar." [Buhârî, Savm (1952); Müslim, Sıyâm (1147)] sözü söylendiğinde derler ki: Bu vâcib olan oruç hakkındadır, tatavvu' oruç hakkında değildir. Aynı şekilde vâcib olan hacc hakkında da Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine sorulan: "Onun yerine haccedebilir miyim?" sorusuna: "Evet" diye cevap vermiştir. [Buhârî, Sayd (1855); Müs-lim, Hacc (1334)] Onlara: "Ya Rasûlallah! Annem ansızın vefât etti. Zannedi-yorum eğer dursaydı tasaddukta bulunacaktı. Onun adına tasadduk edeyim mi?" diye soran ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den: "Evet" cevabını alan kişi [Buhârî, Cenâiz (1388); Müslim, Zekât (1004)] söylendiğinde, der-ler ki: Bu nas ile istisna kılınmıştır. Hakkında nas varid olan için söylenecek söz yoktur. Âmm olanın, muhalif bir hükümle tahsîs edilmesi caizdir. Buna göre biz de şöyle diyebiliriz: İnsanın, sünnette vârid olanlar hariç, -diri olsun ölü olsun- başkasının amelinden faydalanması mümkün değildir. Şüphesiz ki, bu görüş inceleme cihetiyle kuvvetli bir görüştür. Ancak İmam Ahmed *rahimehullah* şöyle der: İşlediğin ve sevâbını Müslümanlardan bir ölüye veya diriye bağışladığın her türlü ibâdetten onlara fayda olur." [*Tefsîru Kur'âni'l-Kerîm min Sûreti'l-Hucurât ilâ Sûreti'l-Hadîd*, s: 242]

Buradaki ifadelerinden ve tefsîrinde, Necm sûresinin otuz dokucuncu âyeti münasebetiyle söylediklerinden dolayı Şeyh Sa'dî *rahimehullah*'ın İmam Ahmed'in görüşüne meylettiği anlaşılmaktadır.

mına verilen sadaka ya da onun için ettiği dua. Bunlar, kendi soyundan gelen çocukları, onun rehberliğinde ve yol göstermesiyle yetişen manevî çocukları [yani, talebeleri], akrabaları, seven dostları veya ölen kişinin dinî konumu, başkalarına yaptığı ve vasıta olduğu iyilikler ve Allah'ın insanların kalbine, ölene dua etme, istiğfarda bulunma gibi pek çok sonuçları olanlar sevgi vermesiyle, bütün müslümanlar tarafından yapılmış olabilir.

Bunların hepsi, bu hadis-i şerifte yer almaktadır.

Kul için, bir tek şeyde birçok menfaat bir araya gelebilir. Babasının bizzat eğitimi için uğraştığı, âlim ve sâlih çocuk gibi, vakfettiği veya faydalanacak kimseye bağışladığı kitaplar gibi.

Bu hadis ile sâlih çocukların doğması ve bundan başka kadının eğitimi ve ıslâhı, kendisiyle faydalanılması ve başkasına faydalı olması gibi maslahatlara sebep olması sonuçlarını doğuran evliliğe teşvik için delil getirilir.(175)

Allah en iyi bilendir.

---

(175) Allâme İmam Abdulaziz b. Abdillah b. Bâz *rahimehullah* şöyle der: "Şehveti şiddetlenen ve nefsi hakkında korkan kişinin, -Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu kavli gereğince- evlilik için elini çabuk tutması, bunu yapamadığı takdirde oruç tutması gerekir:

«يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ»

"Ey gençler topluluğu! Sizden herkim evlenmeye güç yetirebiliyorsa hemen evlensin. Çünkü evlilik, göz için alıkoyucu, ferc için koruyucudur. Her kim de güç yetiremiyorsa ona oruç vardır. Çünkü oruç, şehveti kırıcıdır."

[Buhârî, Nikâh (5065); Müslim, Nikâh (1400); Tirmizî, Nikâh (1081); Nesâî, Nikâh (3211); Ebû Dâvûd, Nikâh (2046); **İbn Mâce**, Nikâh (1845); Ahmed (1/378); Dârimî, Nikâh (2165)]" [*Mecelletu'l-Buhûs*, 27. sayı 129-130. sayfalar]

KIRK BEŞİNCİ HADİS

عَنْ أَسْمَرَ بْنِ مُضَرِّسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ :أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ سَبَقَ إِلَى مَا لَمْ يَسْبِقْهُ إِلَيْهِ مُسْلِمٌ فَهُوَ لَهُ»

Esmer b. Mudarris *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim bir müslümanın kendisinden önce erişemediği şeye herkesten önce erişecek olursa, bu kimse, o şeye sahip olmaya herkesten daha çok lâyıktır." Ebû Dâvûd[176]

AÇIKLAMALAR

Birinin mülkü olmayan ve birine özel olarak verilmeyen bütün mübahlarda önce davranmanın hükmü bu hadiste yer almaktadır.

Ölü araziyi diriltmede öncelik hakkı da bu hadisin hükmüne girmektedir. Kim, su çıkarmak, onun üzerinde akıtmak veya bina yapmak suretiyle ölü araziye herkesten önce ulaşırsa, onun mâliki olur. İhya etmeden (diriltmeden) ona sahip olamaz. Fakat idareci veya nâibi (onun

(176) Ebû Dâvûd, el-Harâc ve'l-İmâra (3071); Taberânî, el-Kebîr (1/280); Beyhakî, Sunenu'l-Kubrâ (6/142). el-Elbânî *İrvâu'l-Ğalîl* (6/9)'da şöyle der: "Bu, zayıf ve karanlık bir isnâddır. Sahâbî olan ilki ile Ebû Dâvûd'un şeyhi olan sonuncusu haricinde ricâlinden hiçbiri ma'ruf değildir. Aralarındaki meçhul-lerden tek bir kişi bile sika değildir." Ayrıca Şeyh, Ebû Dâvûd'un basılı nüshalarından bazılarında bulunan bir tashîfe işaret etmiştir. O da, hadisteki «ما» nın «ماء» diye yazılmasıdır. Bu yazım hatası pek tabii mânâyı da değiştirmektedir. Arapça bazı baskılarda olan bu hata Türkçe baskılarda ve tercümelerinde de tekrarlanmıştır. Böylece hadisin anlamı: "Kim bir suyu başka Müslümanlardan önce elde ederse…." olarak tercümelere yansımıştır.

vekili) ona bir miktar arazi verirse veya o ihya etmeden ölü arazinin dört tarafına taşlar dikerse, maliki olmadan buradan faydalanmaya başkasından daha lâyıktır. İhya edecek birisi bulunursa, ona: Ya orayı imar edersin, ya da oradan elini çekersin, denilir.

Kara ve deniz avında, görünmeyen ve akmayan madenlerde önce davranma, odun, ot ve istenmediği için atılanı almada önce davranma, cami, okul, pazar, han ve misafirhanelerde oturmada önce davranma da, bunun hükmüne girer. Bunlar kendisine sıralama ve belirleme gö-revi verilmiş bir yöneticiye bağlı değilse, bu konuda vakfeden ve vasiyet edenin ifadesine başvurulur.

Sahibi olmayan mübahlardan birine önce yetişen kimse, onlara başkalarından daha lâyıktır. Onlara sahip olma hakkı, sadece alınan kadardır.

Yine, sahibinin "kim benim için şu işi yaparsa, şu onun olsun" dediği mükâfatlardaki çalışmalarda önce davranan kimse, öncelik tanınmasını ve mükafatı hak eder.

Lukatayı (buluntuyu) ve başka bir şeyi almakta önce davranan da böyledir. Hepsi de bu hadisin hükmüne girer.

Allah en iyi bilendir.

KIRK ALTINCI HADİS

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ**»

İbn Abbas *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mirâs paylarını (Kur'ân'da bildirilen) sahiplerine verin. Bu paylardan geri kalan baba tarafından en yakın olan erkeğe aittir." Muttefekun aleyh[177]

AÇIKLAMALAR

Bu hadise dair açıklamalarımız bundan sonraki kırk yedinci hadisle birlikte gelecektir.

---

[177] Buhârî, Ferâiz (6732); Müslim, Ferâiz (1615); Tirmizî, Ferâiz (2098); Ebû Dâvûd, Ferâiz (2898); İbn Mâce, Ferâiz (2740); Ahmed, Müsned (2652).

KIRK YEDİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: **«إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ ، فَلَا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ»**

Ebû Umâme el-Bâhilî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu duydum:

"Allah, her hak sahibine mirastan hakkını verdi. Vârise vasiyet yoktur." Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce [178]

AÇIKLAMALAR

Bu iki hadis, miras ve vasiyetle ilgili hükümlerin çoğunu içine almaktadır. Allah, mirasla ilgili hükümleri, tam ve açık olarak belirtti. Her hak sahibine mirastan hakkını verdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de miras paylarının sahiplerine verilmesini emretti. Ashab-ı ferâiz asabelerden [yani, baba tarafından yakın akrabalardan] öncedir. Ashab-ı ferâizden ne artarsa, o pay yakın olan erkeklere verilir –ki onlar da furu'dan olan erkek çocuklar erkek usûl, erkek usûlün furu'u (erkek kardeş ve amcalar) ve velâdır [Velâ, köleyi azat eden mevlâ ve onun erkek asabesinin mirasçılığıdır].

Bu ilkelere bağlı olarak, iki ya da daha fazla asabe bir arada bulun-

---

(178) Tirmizî, Vesâyâ (2120); Ebû Dâvûd, Vesâyâ (2870); **İbn Mâce**, Vesâyâ (2713). el-Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl* (6/95)'de der ki: Hadisin sahîh olduğunda şüphe yoktur. Hatta müteahhirînden bunu kesin ifadelerle belirten Suyûtî ve başkalarının dediği gibi mütevatirdir."

duklarında ciheti yakın olan asabe uzaktakine tercih edilir. Eğer tek cihete dâhil iseler, o zaman ölüye en yakın batındaki tercih edilir. Dolayısıyla oğul, oğlun oğluna; meselâ amca, amcaoğluna tercih edilir. Eğer aynı batında iseler, o zaman biri diğerine göre, akrabalık kuvveti (kuvvet-i karâbet) ile tercih edilir. Bu durum erkek kardeşler ve amcalarda olduğu gibi, usulün fürû'unda söz konusudur. Böylece en kuvvetli –ki öz olandır– baba bire (kardeş ve amcaya) tercih edilir.

Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Baba tarafından en yakın erkeğe aittir"* sözüyle kastettiğidir. Yani ciheti, derecesi (batın) ve kuvveti anlatılan sıraya göre tercih edilir.

Bundan anlaşılıyor ki ashab-ı ferâiz (naslarda hisseleri belirtilenler), başlangıçta asabelerden öncedir. Ashab-ı ferâizin hisseleri, terikeyi tümden alırsa (mal artmazsa), asabeler, hımâriyye meselesi dahil, bütün ferâiz meselelerinde sâkıt olurlar (hisse almazlar). Hımâriyye meselesi şudur: Kadın geride koca, anne, anne bir ve öz kardeşler bıraksa, koca malın yarısını, anne altı da birini, anne bir kardeşler üçte birini alırlar.

Bu durumda asabe olan öz kardeşler, adı geçen ashab-ı ferâizden mal kalmadığı için, sâkıt olmuşlardır. Çünkü onlar asabedirler. Birçok delilden dolayı doğru ve en açık olanı, budur.

Nebî *sallallahu aleyhi ve selem*'in: *"Miras paylarını (Kur'ân'da bildirilen) sahiplerine verin"* sözünden şu hüküm çıkarılmaktadır. Pay, paydadan büyük olursa bu durumda ashab-ı ferâiz birbirlerini mirastan düşürmezler, bu durumda avliyye yoluna gidilir. O zaman avliyye ilkelerine göre, alacakları hisseler azalır, tıpkı; borçlunun mal varlığının, borçlarını kapamaması durumunda olduğu gibi, böyle bir durumda alacaklılara borçları nisbetinde ödeme yapılır. Adâlet bunu gerektirir.

Böyle bir durumda hissedarların hiçbirine, hakettikleri hisseleri tam verilmez. Aynı zamanda, birinin diğerine tercih edilme özelliği yok-

tur. Onun için, her birinden hisseleri oranında düşürülür. Bu durum, hibe, vasiyet, vakıf vs. de söz konusudur. Nitekim fazlalık da onlara hak ettikleri oranda dağıtılır.

Hadis, hiçbir hisse sahibi olmazsa, malın tamamının, yukarıdaki sıraya göre asabelerin olduğuna delâlet etmektedir.

Hadis şunun da delilidir: Sadece ashab-ı ferâiz olur ve hiç asabe olmazsa, avliyyede yapıldığı gibi, bu sefer fazlalık hisselerine göre onlara verilir. Çünkü hisselerin farz kılınmasının ve onlara kıymet takdir edilmesinin hikmeti, geriye kalanın asabe için kalmasıdır. Eğer asabe olmazsa, miraz ashâb-ı ferâize geri döner.

Hadis, vârisin (mirasçının) dışındakine vasiyet etmenin sahîhliğine de delâlet etmektedir. Fakat bu konunun ayrıntısı vardır. Vasiyet eden zengin ise ve vârislerini zengin olarak bırakıyorsa, müstehabtır. Vasiyet eden yoksulsa, varisleri, yoksullukları veya kalabalık olmaları sebebiyle, onun bütün mirasına muhtaç iseler, onun için uygun olan, vasiyette bulunmaması ve malını varislerine bırakmasıdır.

Varise vasiyete gelince; hadis, bunun yasaklandığına delâlet etmektedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu: *"Allah, her hak sahibine mirastan hakkını vermiştir. Vârise vasiyet yoktur"* sözüyle gerekçelendirmiştir.

Vârise vasiyette bulunan, Allah'ın çizdiği sınırları aşmış ve varislerden bazısını, bazısına tercih etmiştir. Bunun, vasiyet veya vârise hibe –ki alimler bunda ittifak etmişlerdir– yahut üçte birini vârislerinden birine vakfetme yoluyla olmasında fark yoktur.

Bazıları bu konuda farklı düşünerek, caiz olduğunu söylemiştir. Ancak bu, hadisin ifade ve manasına aykırıdır.

Yabancıya veya dinî yerlere vasiyette üçte bir ve daha azı caizdir. Üçte birden fazlası, vârislerin müsade etmesine bağlıdır.

KIRK SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**ثَلَاثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُمْ: الْمُكَاتَبُ يُرِيدُ الْأَدَاءَ ، وَالْمُتَزَوِّجُ يُرِيدُ الْعَفَافَ، وَالْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ**»

Ebû Hureyre'nin *radıyallahu anh* rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

***"Üç kişi** vardır ki Yüce Allah bunlara yardım edeceğini vaat etmiştir: Azad edilmesi için vermesi gereken parayı ödemek niyyetiyle anlaşma yapan mukâteb (köle), iffetli kalmak isteğiyle evlenen kişi ve Allah yolunda cihâd eden kişi."* Nesâî dışında diğer Sunen sahipleri [179]

AÇIKLAMALAR

Yüce Allah, harcama yapan kimselere, dünyalık bir karşılık vâd-etti ve onu nafaka olarak belirledi. Bu, Allah'ın sevdiği harcamalara sarf edilir. Çünkü Allah'ın yardım vâdetmesi, ancak Allah'ın sevdiği şeye karşılık olan sevap türündendir.

Allah'ın sevmediği şeyler için yapılan harcamalar ya günahlarda olur, ya da mübahlarda müsrif davranmakla olur. Allah, böylelerine yardım garantisi vermez. Bu tür harcamalar, zarardan başka bir şey değildir.

Bu hadiste zikredilen üç husus, Allah'ın sevdiği en iyi işlerdendir.

---

(179) Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd (1655); Nesâî, Cihâd (3120); **İbn Mâce**, Ahkâm (2518); Ahmed, Müsned (9348). Hadisi Ebû Dâvûd tahrîc etmemiştir. Müellif "Nesâî dışında…" derken yanılmıştır. el-Elbânî, *Ğayetu'l-Merâm* (210)'da hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

Allah yolunda cihâd, dinin doruğu ve en üst noktasıdır. Cihâd, ister silahla, ister ilim ve delille olsun farketmez. Bu yoldaki harcamanın bedeli verilir ve bu yolda yürüyene yardım edilir ve işi kolaylaştırılır.

Mükâtebe [özgürlük anlaşması yapan köleye] gelince; Allah bunun kitâbetini şu sözünde emretmiştir:

(ﭺﭻ ﭼﭽﭾﭿ)

"**Eğ**er kendilerinde iyilik görürseniz bu sözleşmeyi onlar için yaz**ın.**" [24/Nûr, 33]

Yani onların din ve dünyalarını düzeltmede bir iyileşme görürseniz, azatlık sözleşmesini yazın, efendiye böyle emrediliyor, ödeme yapmak, hemen özgürlüğüne kavuşmak, kendini din ve dünyasına vermek isteyen mükâtebe köleye ise, Allah yardım eder, işlerini kolaylaştırır ve ona ummadığı yerden rızık verir.

Efendinin, ödeme sürelerini belirlemede mükâtebine yumuşak davranması, dörtte birini ödediğinde ona özgürlük bedelinden bir miktar vermesi gerekir.

Yüce Allah'ın mükâtebler hakkındaki;

(ﮀﮁﮂﮃﮄﮅ)

"Size verdiği **Allah'**ın mal**ından onlara da verin.**"

[24/Nûr, 33] sözünde, efendiye ve diğer müslümanlara bir emir vardır.

Bundan dolayı Allah:

(ﮩﮪ)

"Kölelik altında **bulunanlara.**" [9/Tevbe, 60] sözüyle, ona zekâttan pay ayırdı.

Bu da, Yüce Allah'ın yardımıdır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, bundan daha genelini

bildiren bir hadis gelmiştir:

«مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ»

"Kim insanların mallarını ödemek niyyetiyle alırsa, Allah ona aldığını ödeme imkânı verir. Kim insanların mallarını telef etmek maksadıyla alırsa, Allah onu telef eder."(180)

Evlenmeye gelince; Allah ve Rasûlü bunu emretmişlerdir. Onun pek çok faydaları oluşmuştur: Allah'ın yardımı, Allah'ın ve Rasûlü'nün emrine uyma ve onun peygamberlerin sünnetleri arasında olduğu gibi...

Evlilikte, zinadan sakınma, haram olana bakmama, nesli devam ettirme, çoluk çocuğa harcamada bulunma vardır. Kul, âilesine, sevâbını Allah'tan umut ede ede bir harcamada bulunursa, yaptığı harcama onun için bir ecir ve Allah katında haseneler (sevaplar) olur. Bunların yiyecek, içecek, giyecek veya diğer bütün ihtiyaçlar için kullanılan bir şey olması aynı derecededir. Kul için hepsi hayırlıdır ve sürekli hasenelerdir. Evlilik, faydası sadece kendinde kalan nafile ibâdetlerin en faziletlisidir.

Evlilikte, Allah'ın kula lütfettiği nimetleri hatırlama, kendini ona ibâdete verme, eşlerin dinî ve dünyevî meselelerinde yardımlaşması söz konusudur. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ﮋ ﮌﮍﮎ ﮏ ﮐ)

"Size helâl olan kadınlardan **nikahlayın."** [4/Nisâ, 3]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurdu:

«تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَجَمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِدِينِهَا، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ»

"Kadınla dört şey için evlenilir: Malı, güzelliği, soyu ve dini için.

---

(180) Buhârî, İstikrâz (2387); **İbn Mâce**, Ahkâm (2411); Ahmed, Müsned (8516).

Sen dindar olanı ele geçirmeye bak. Elleri toprak olasıca!"[181]

Çünkü durumun, evin ve çocukların salâhı (istenen şekilde olması), kocanın rahat ve huzuru ondadır. Dinle birlikte öbürleri de olursa ne âlâ! Yoksa din (dindarlık), ulaşılmak istenen özelliklerin en büyüğü-dür. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ڎ ٺٽٿٽٹٹ)

"**İyi** kadınlar itaatkâr olu**p Allah'ı**n kendilerini korumasına kar**şılık kendileri de gizliyi korurlar.**" [4/Nisâ, 34]

Hanımın, Allah'ın hakkını, kocanın hakkını yerine getirmesi ve kocanın hakkını, bütün insanların hakkından önce yerine getirmesi gerekir.

Kocanın, eşinin iyi durumda olmasına çalışması, aralarındaki uyumu gerçekleştirecek bütün sebep ve vasıtaları yapması gerekir. Uyum, en önemli amaçtır. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, dikkatli ve temkinli olmak için, kişinin evlenmek istediği kadına bakmasını tavsiye etmiştir. Allah en iyi bilendir.

---

(181) Buhârî, Nikâh (5090); Müslim, Ridâ' (1466); Nesâî, Nikâh (3230); Ebû Dâvûd, Nikâh (2047); **İbn Mâce**, Nikâh (1858); Ahmed, Müsned (9237).

KIRK DOKUZUNCU HADİS

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**يَحْرُمُ مِنْ الرَّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنْ الْوِلَادَةِ**»

'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

***"Nesepten dolayı** haram olan süt emmekten dolayı da haram olur."* Muttefekun aleyh(182)

AÇIKLAMALAR

Kur'ân nassıyla ve icma ile nesep yönüyle haram olan kadınlar şunlardır: "Her yönden soy ağacında yukarıda bulunan anneler, her yönden soy ağacında aşağıda bulunan kızlar, kayıtsız şartsız kız kardeşler, erkek kardeşlerin kızları, soy ağacında aşağıda bulunsalar bile, kız kardeşlerin kızları, halalar ve teyzeler.

Bunlardan başka, amcaların kızları, halaların kızları, dayıların kızları ve teyzelerin kızları dışında bütün akraba hanımlar da haramdır.

Süt emzirme, iki yıl içinde, beş ve daha fazla olursa, sütanne ve süt sahibi yönünden, bu yedi kişi süt emmekten dolayı haram olanlardır.

Süt emenin akrabaları yönünden, haramlık, süt emenin kendi soyuyla ilgilidir. Onun, nesep yönünden babası, annesi, usûlleri ve fûru'larının haramla ilgisi yoktur.

---

(182) Buhârî, Şehâdât (2646); Müslim, Rıdâ' (1444); Tirmizî, Rıdâ' (1147); Nesâî, Nikâh (3300); Ebû Dâvûd, Nikâh (2055); **İbn Mâce**, Nikâh (1937); Ahmed, Müsned (23650).

Yine nesep yönünden iki kız kardeşle aynı anda evlenmek, kadının halası veya teyzesiyle aynı anda evlenmek haramdır. Bunun aynısı süt emmede de söz konusudur.

Yine koca hanımıyla beraber olmuşsa, hanımın anneleri [yukarıya doğru], hanımın [başka kocadan olma] kızları [aşağıya doğru], babaların hanımları [yukarıya doğru] oğulların hanımları [her yönden aşağıya doğru] haramdır. Aynısı süt emmede de geçerlidir.

Bir araya getirerek ve kadının akrabasıyla evlenmenin süt emmede de haram olması meselesi ihtilaflıdır. Fakat âlimlerin çoğunun ve dört imamın görüşü, bunun, delillerin umumluk ifade etmesinden dolayı haram olduğudur.

ELLİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**لَا يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Mü'min bir erkek, mü'min bir kadına kin beslemesin, çünkü onun bir huyunu beğenmemişse başka bir huyunu beğenir." Müslim[183]

AÇIKLAMALAR

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kocaya, hanımına nasıl davranacağı konusunda yaptığı bu tavsiye, iyi geçinmeye sevkeden en önemli sebep ve vasıtalardan biridir. Burada mü'minin, hanımına kötü davranması yasaklanmıştır. Bir şeyin yasaklanması, onun zıddının emredilmesi demektir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kocaya, hanımındaki güzel huylara, kendisine uygun olan şeylere bakmasını ve onları beğenmediği huyların karşılığı yapmasını emretti. Çünkü koca, eşindeki güzel huyları, sevdiği güzellikleri düşünüp kendisini ona kızmaya ve kötü davranmaya sevkeden sebebe baktığında, meselâ onun bir veya iki şey olduğunu ve sevdiği şeylerin daha fazla olduğunu görür. İnsaflıysa, iyilikleri arasında kaybolup gitmesi için hatalarına göz yumar.

Böylece karı koca arasındaki beraberlik devam eder, farz ve müs-

---

(183) Müslim, Ferâiz (1469); Ahmed, Müsned (8163).

tehap olan haklar yerine getirilir. Belki de kocasının beğenmediği şeyleri, kadın, düzeltmeye ve değiştirmeye çalışır.

İyileri görmeyip az olsa bile, kötüleri görmek, insafsızlıktır. Böyle bir koca hanımına karşı samîmi değildir.

İnsanlar bu konuda üç kısma ayrılırlar:

En üst seviyede olanlar, güzel huy ve iyi özellikleri gören, kötü şeyleri tamamen görmezden gelen ve unutanlardır.

Îmândan ve güzel ahlâktan nasibi az olanlar, meseleyi tersinden alanlar, ne olursa olsun iyi şeylere değer vermeyen, kötü şeyleri göz önüne alan kimselerdir. Belki de böyleleri, meseleyi eğip bükerek azı çok yapan zan ve yorumlarla açıklarlar. Nitekim realite böyledir.

Üçüncü kısım, iki durumu görüp aralarında mukayese yapan ve hanıma her bir durumun gerektirdiğiyle davrananlardır. Bunlar insaflıdır, ancak mükemmellikten mahrumdurlar.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in tavsiye ettiği bu edebe göre hareket edilmesi ve onun herkes tarafından kullanılması gerekir. Çünkü onun dinî ve dünyevî pek çok faydası vardır. Bunu yapan, içinin rahat ve huzurlu olmasına çalışmış olur. Onun ele geçirdiği vasıtada farz ve müstehab olan hakları yerine getirme vardır, çünkü insanlarda olgunluk seviyesine ulaşmak çok zordur. Kişinin kusurlarının sayılması iyiye göredir. İnsanın bir arada yaşadığı kimselerden gelecek nahoş şeylere karşı hazır olmasını, güzel huylu olma, başkalarına iyilik etme ve iyi davranma sağlayabilir.(184)

---

(184) Şeyh *rahimehullah*'ın içinde bu hadisi de söz konu ettiği ve mutlu bir hayatın nasıl sağlanabileceği üzerinde durduğu küçük ama önemli bir risalesi vardır. Bu risale yayınevimiz tarafından basılmıştır.

ELLİ BİRİNCİ HADİS

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَمُرَةَ لَا تَسْأَلْ الْإِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا وَإِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَائْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ»**

Abdurrahman b. Semura *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana şöyle buyurdu:

"Ey Abdurrahman b. Semura! Emirlik isteme. Eğer sana, istediğin için, emirlik verilirse, o ***işinle*** *başbaşa bırakılırsın* ***(Allah'ın*** *yardımını elde edemezsin). Eğer emirlik, isteğin olmadan sana verilirse, o konuda sana yardım edilir. Bir şeye yemîn eder de başkasını ondan daha hayırlı görürsen, yemînin için keffâret vererek o hayırlı olan şeyi* ***yap."*** Muttefekun aleyh[185]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste iki önemli cümle vardır:

Kulun, emirlik ve halkın işlerini görmek için idarecilik görevlerini istememesi ve kendini bu işlere aday göstermemesi gerekir. Bilakis Allah'tan iyilik ve esenlik diler. Çünkü, o görevin kendisi için iyi mi kötü mü olacağını, yine onu yapıp yapamayacağını bilemez?

---

(185) Buhârî, Eymân (6622); Müslim, Eymân (1652); Tirmizî, Nuzûr (1529); Nesâî, Eymân (3782); Ebû Dâvûd, el-Harac ve'l-Fey (2929); Ahmed, Müsned (20093).

Bu tür görevleri ister ve ısrar ederse, kendi başına bırakılır. Kul kendi başına bırakılırsa, başarılı olamaz, işlerinde doğruya yönelemez ve o konuda ona yardım edilmez.

Kulun yöneticilik makamlarını istemesi, iki tehlikeyi haber vermektedir:

1. Dünya ve başkanlık hırsı. Hırsta, Allah'ın malına dalma ve Allah'ın kullarına üstünlük taslama ihtimali vardır.

2. Onda, bir tür kendine güvenip Allah'tan yardım istemekten vazgeçme vardır. Bundan dolayı: "O konuda yalnız bırakılırsın" buyurdu.

Bu konuda haris davranmayıp ondan bir beklentisi olmayan, görev kendisine, istemeden gelen ve içinden bunu beceremeyeceğini düşünen kimseye Allah o konuda yardım eder ve onu kendi başına bırakmaz. Çünkü yükü kendisi almadı, istemeden yük verilen kimsenin yükü kaldırılır ve görevini yapmada başarılı kılınır. Bu durumda, onun Allah'a tevekkülü güçlenir. Kul, Allah'a tevekkül ederek sebebi yerine getirirse, başarılı olur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"O konuda sana yardım edilir"* sözünde emirlik ve diğer dünyevî görevlerin, iki hususu yani din ve dünyayı bir araya getirdiğine delil vardır. Bütün görevlerden maksat, insanların din ve dünyalarını düzeltmektir.

Bundan dolayı, emir ve yasak, farzlara zorlamak, haramlardan alıkoymak ve hakları yerine getirmeye zorlamak bunlarla ilgilidir. Siyaset işleri ve cihâd da böyledir. Bunlar, sırf Allah için davrananlar ve görevi yerine getirenler için, en üstün ibâdetlerden, böyle olmayanlar için en büyük tehlikelerdendir. Vâciblerden pek çoğu onlara dayandığı için, onlar farz-ı kifayelerden oldu.

Eğer şöyle denilirse: Yûsuf *aleyhisselam*: **"Beni ülkenin hazineleri üzerinde görevlendir"** [12/Yusuf, 55] sözünde maliye bakanlığı gö-

revini nasıl istedi?

Şöyle denilir: Bunun cevabı Yüce Allah'ın şu buyruğudur: **"Çünkü ben iyi korur, (yönetmesini) iyi bilirim."** O, bu görevi sadece, başkasının yapamayacağı bu husustan dolayı istedi. Yani mükemmel bir şekilde koruma, maliyeyle ilgili bütün yönleri bilme, parayı hazineden güzelce, çıkarma, iyi bir harcama ve tam bir adâlet sağlama yeteneğinden dolayı istedi. Hükümdar, gördüğü rüya sebebiyle onu özel dostu ve kendisine başvurulan birisi yaptı. Ayrıca onun, hükümdara ve halka nasihat etmesi vâcibti. Nasihat etmek, onun görevleri arasındaydı.(186)

Bundan dolayı o; Maliye Bakanlığı'na gelince, tarımı çok güçlendirdi. Mısır diyarında, baştanbaşa, tarıma elverişli olup da, yedi yıl ekip biçmediği hiçbir yer bırakmadı. Ürünleri çok ilginç bir şekilde korudu. Kurak yıllar gelip insanlar erzak sıkıntısı çekince, o, halka adâletle dağıttı. Muhtaçlara sıkıntı vereceği korkusuyla, tacirlerin yiyecek maddesi satın almalarını yasakladı. Böylece, bilindiği üzere sayılamayacak kadar faydalı ve iyi şey meydana geldi.

İkinci cümle: *"Bir şeye yemîn ettiğinde, başkasını ondan daha hayırlı görürsen, hayırlı olanı yap ve yemîninin yerine keffâret ver."*

Bu cümle, bir farzı terketmeye veya bir sünneti terketmeye yemîn eden herkese şâmildir. Böyle bir kişi yemîni için keffâret öder ve terk etmeye yemîn ettiği o farz veya sünneti yapar. Yine haram olan veya mekruh bir şeyi yapmaya yemîn edene, o haramı terketmesi ve yemîni için keffâret vermesi emredilmektedir.

Farz/vâcib, sünnet, haram ve mekruh şeklindeki bu dört hüküm

---

(186) Nitekim el-Hâfız İbn Kesîr *rahimehullah* bu âyetin tefsîrinde şöyle der: "Kendisini övdü. Bir kimsenin ihtiyaç halinde ve durumu bilinmediği zaman bunu yapması caizdir." [İlgili âyetin tefsîri]

kısımları Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Hayırlı olanı yap"* sözünün hükmüne girmektedir. Emredileni kayıtsız şartsız yapmak, yasaklananı kayıtsız şartsız terketmek, hayırdır.

Bu, Yüce Allah'ın şu sözünün manasıdır:

(ئۈئى ئِى ئۆئى ئى ئۇى ئىئېئج)

"Yemînleriniz ile **Allah'ı (O'nun adını)**, iyilik etmenize, **O'ndan sakın**manıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın." [2/Bakara, 224](187)

Yani, iyilik etmemeye, muttaki olmamaya ve insanların arasını düzeltmemeye yemîn ettiğinizde, bunları yapmak için yemîni bahane etmeyin, yemînlerinizin keffâretini ödeyin, iyilik edin, muttaki olun ve insanların arasını düzeltin.

Bu hadisten çıkarılan hüküm şudur: Bunların dışındaki şeylerde

---

(187) Sa'dî rahimehullah bu âyetin tefsîrinde şunları söyler: "Yemîn ve kasemden maksad adına yemîn edilenin ta'zim edilmesi, hakkında yemîn edilen husu-sun pekiştirilmesidir. Yüce Allah bundan önce yemînleri korumayı emret-mişti. Bu da her husustа ve durumda yemînlere bağlı kalmayı gerektirir. An-cak yemîne bağlı kalmak Allah'ın sevdiği hususları terk etmeyi içeriyorsa Yü-ce Allah bunu, yemînlere bağlı kalmak hükmünden istisna etmiştir. Allah kullarını yemînlerini nir engel yapmaktan, yani, iyilik yapmanın, hayır işle-menin, şerlerden uzak kalmanın ve insanların arasını bulup düzeltmenin önünde bir engel yapmaktan nehyetmektedir. Bir vâcibi terk etmeye yemîn edenin yemînini bozması vâcib, yemîni üzere kalması haramdır. Bir muste-hâbı terk etmeye yemîn edenin yemînını bozması müstehabtır. Bir haram bir fiili işlemeye yemîn edenin yemîni bozması vâcibtir. Mekruh bir fiili işlemeye yemîn edenin yemîni bozması müstehabtır. Mübâhlara gelince, onlarda ye-mînin korunması ve bozulmaması gerekir. Bu âyet ile şu meşhûr kâideye de-lil getirilmiştir: "Maslahatlar çatıştığında, onların en önemlisi takdim edilir." Burada yemînın tamamlanması da bir maslahattır, ancak sözü edilen konu-larda Allah'ın emrine sarılmak ondan daha büyük bir maslahattır. Bundan dolayı ona öncelik tanınmıştır." [*Teysîru'l-Kerîmu'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâ-mi'l-Mennân*, ilgili âyetin tefsîri]

yemîni korumak evlâdır. Ancak yemîn, emredilen bir şeyi yapmak veya yasaklananı terketmede olursa, bozulamaz. Mübah olan bir şeyde olursa, kişi bozup bozmamakta muhayyerdir, tutulması evladır.

Bilinmelidir ki, keffâret ancak, yemîn edilip de bozulan geleceğe dair kesinleşmiş yemînde gerekir. Keffâret ya köle azat etmek ya da on fakîri doyurmak veya giydirmektir. Bunları yapamayan üç gün oruç tutar.

Geçmiş şeylere yemîn etmek ve lağv yemîni insanın, konuşması sırasında "Lâ, vallahî = Hayır, vallahi", "Belâ, vallahi = Evet, vallahi" demesi gibidir. Bunların keffâreti yoktur. Allah en iyi bilendir.[188]

---

[188] Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

(ﮛﮜﮝﮞﯕﯖﯗﯘﯙﯚﯛﯜﯝﯞ ﯟ ﯠ ﯡ ﯢﯣﯤﯥ ﯦ ﯧ ﯨﯩ ﯪﯫﯬﯭﯮ ﯯﯰﯱﯲﯳﯴﯵﯶ ﯷ ﯸﯹ ﯺ ﯻﯼ ﯽ ﯾ ﯿ ﰀ ﰁ ﰂ)

"Allah sizi yemînlerinizdeki lağvdan sorumlu tutmaz. Ancak akdettiğiniz yemînlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemîn ettiğiniz takdirde yemînlerinizin keffâreti işte budur. Yemînlerinizi koruyun. Allah size âyetlerini böyle açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!" [5/Mâide, 89]

ELLİ İKİNCİ HADİS

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
«مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللّٰهَ فَلْيُطِعْهُ وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَهُ فَلَا يَعْصِهِ»

'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim Allah'a itaat etmeyi adarsa, Allah'a itaat etsin. Kim Allah'a karşı isyan etmeyi (günah işlemeyi) adarsa, Allah'a âsi olmasın." Buhârî[189]

AÇIKLAMALAR

Adak (nezir), kulun, "Allah için, boynumun borcu olsun", "bir köle azat etmeye, şöyle şöyle oruç tutmaya veya şu şu sadakayı vermeyi adadım" demesi gibi ya sebepsiz olarak ya da bir kaybının geri gelmesi, bir hastasının iyi olması, istediği bir şeyin olması veya istemediği bir şeyin yok olmasını ona bağlayarak bir sebeple, kendini Allah'a itaat ve ibâdete zorlamasıdır.

Bu hadis, bütün tâat ve ibâdetleri içine almaktadır. Kim farz ve müstehab olan bir ibâdeti adarsa adağını yerine getirmesi gerekir. Onun keffâreti yoktur. Bu, ancak yerine getirmekle gerçekleşir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste onu emretmiştir. Ayrıca Yüce Allah, adakta bulunmak mekruh olmakla beraber:

(پپ)

(189) Buhârî, Eymân (6696); Tirmizî, Nuzûr (1526); Nesâî, Eymân (3806); Ebû Dâvûd, Eymân (3289); **İbn Mâce**, Keffârât (2126); Ahmed, Müsned (23555).

"Onlar adaklarını yerine getirirler." [76/İnsan, 7] sözünde, adaklarını yerine getirenleri övmüştür.

Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* adakta bulunmayı yasaklamıştır:

«إِنَّهُ لَا يَأْتِي بِخَيْرٍ، وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنْ الْبَخِيلِ»

"O, hiçbir hayır getirmez, onun vasıtasıyla ancak cimriden mal çıkarılır" (190) buyurmuştur.

Günah işlemeyi adamaya gelince; kul adasa bile, Allah'a isyandan vazgeçmesi gerekir.

Diğer adaklar ise şunlardır: Günah işleme adağı, mübah olanı adama, inat için ve öfkeden dolayı adakta bulunma. Bunların hükmü, bozulan yemînin hükmü gibidir.

Yemînle aynı anlamda olduğu için, bunlara yemîn keffâreti söz konusudur.

Allah en iyi bilendir.

---

(190) Buhârî, Kader (6609); Tirmizî, Nuzûr (1538); Nesâî, Eymân (3804); Ebû Dâvûd, Eymân (3288); **İbn Mâce**, Keffârât (2126); Ahmed, Müsned (7167).

ELLİ ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ، وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ، وَيُرَدُّ عَلَيْهِمْ أَقْصَاهُمْ، وَهُمْ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ، أَلَا لَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ، وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ»**

Ali *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslümanların kanları (kısas ve diyet hususunda) eşittir. Onların (kâfirlere verebilecekleri mal, can ve namus) teminatını (mertebe yönünden) en düşük olanı verebilir. (Savaşta alınan ganimet, düşman saflarına en yakın olanlar tarafından) en uzak olana iâde edilir. Onlar başkalarına (düşmanlarına) karşı tek el gibidirler. Hiçbir müslüman, herhangi bir kafiri öldürmesine karşılık öldürülmez ve ahit (güvence) sahibi kâfir ahdi (süresi) içinde öldürülmez." Ebû Dâvûd ve Nesâî, İbn Mâce, İbn Abbas'tan rivâyet etti.(191)

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, Yüce Allah'ın:

(وُؤُوْ)

"**Mü'minler ancak kardeş**tirler" [49/Hucurat, 10]

sözüyle, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in:

«وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا»

---

(191) Ebû Dâvûd, Diyât (4530); Nesâî, Kasâme (4734). Hadisin aslı Buhârî ve Müslim'dedir. Buhârî, Cizye (3180); Müslim, Hacc (1370) **İbn Mâce**, Diyât (2683).

"Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun"(192)

sözünün açıklaması gibidir. Mü'minlerin birbirlerini sevmeleri, birlik olmaları, küsüp düşman olmamaları gerekir. Hepsi birden, din ve dünyalarını ayakta tutan umumî menfaatleri için çabalarlar, üstün olan düşük olana büyüklük taslamaz. Birbirlerini hakir görmezler, Müslümanların kanları eşittir. Kısasta din denkliği ve hürriyet denkliği dışında hiçbir şart koşulmamıştır. Hadiste belirtildiği gibi, müslüman kâfir karşılığında öldürülmez. Hür, köle karşılığında öldürülmez.

Öbür niteliklere gelince; müslümanların hepsi aynı derecededirler, aralarında fark yoktur. Kim kasıtlı olarak ve düşmanca birini öldürür veya bir organı keserse, onlar, aynı organ olmak şartıyla, o kişiye kısas yapma hakkına sahiptirler. Küçükle büyük, büyükle küçük arasında, erkekle kadın, kadınla erkek, arasında, üstünle düşük, tam olanla eksik ve bunların zıddı arasında fark yoktur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Onların kâfirlere verebilecekleri (mal, can ve namus) teminatını (mertebe yönünden) en düşük olanı verebilir"* sözünün manası şudur: Müslümanların zimmeti (teminatı) aynıdır. Kâfir, müslümanların birinden güvence alırsa, tüm Müslümanların ona güvence vermesi gerekir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﯦﯧﯨﯩﯪﯫ ﯬﯭﯮﯯﯰﯱﯲﯳ
ﯴﯵﯶﯷﯸﯹ)

"Eğer müşriklerden biri güvence dileyip yanına gelmek isterse, onu yanına al ki, Allah'ın sözünü işitsin; sonra o-nu güven içinde bulunacağı yere ulaştır." [9/Tevbe, 6]

Eman verme konusunda, yönetici durumundaki üstün birisiyle,

(192)Buhârî, Edeb (6065); Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2559); Tirmizî, el-Birr (1935); Ebû Dâvûd, Edeb (4910); Ahmed, Müsned (11663).

insanlardan birisi arasında fark yoktur.

"Savaşta alınan ganimet, düşman saflarına en yakın olanlar tarafından) en uzak olana iâde edilir." Bu, birbirlerine destek olup yardımlaştıklarını bildirmektedir. Orduların akın yapmaya veya sınırda bekçilik yapmaya giden birlikleriyle ortak hareket etmeleri böyledir. Ordu veya orduya tâbi birliklerden biri ganimet aldığında, elde edilen ganimette hepsi ortaktır. Savaşa ilk atılan onu kendine ayıramaz, çünkü onlar görevlerinde ortak hareket ederler ve birbirleriyle yardımlaşırlar.

"Onlar başkalarına (düş-manlarına) karşı tek el gibidirler" sözünün anlamı da şudur: Bütün Müslümanların, dünyanın her yerinde, kafir düşmanlarına, sözle, davranışla, savaşla ilgili ve ekonomik meselelerde, her vasıtayla savunma yapmada tek el gibi olmaları gerekir.

"Ahit (güvence) sahibi (kâfir) ahdi (süresi) içinde öldürülmez" sözü şu anlamdadır.(193) Kâfirlerden eman zimmet, ateşkes yoluyla dokunulmazlık hakkı verilenlerin öldürülmesi helâl değildir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Hiçbir Müslüman, herhangi bir kafiri öldürmesine karşılık öldürülmez"* deyince, caiz olduğu zannedilmemesi için anlaşmalı kimsenin öldürülmesinin haram olduğu açıklamasını yaparak meseleye dikkat çekti. Allah en iyi bilendir.

---

(193) Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den eman verilmiş veya ahit yapılmış kâfiri öldürmenin günahı ile ilgili oldukça şiddet içeren şu hadis sâbit olmuştur:

«مَنْ قَتَلَ مُعَاهَدًا لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ رِيحَهَا تُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَامًا»

"Her kim ahit yapılmış bir kafiri öldürürse, cennetin kokusunu bile alamaz. Halbuki onun kokusu kırk yıllık yol mesafesinden bile hissedilir." İmam Buhârî *rahimehullah* bu hadisi *Kitâbu'l-Cizye*'de, *Bâbu ismi men katele muâheden bi ğayri curmin* bölümünde rivâyet eder. Allah'ın emri ve koyduğu ölçülerle kâfirlere karşı savaşıldığı zaman va'd edilen mükafat firdevs cenneti i-ken, Allah'ın koyduğu ölçüleri aşarak savaşıldığı zaman öldürülen kâfir bile olsa cezası cehennemdir.

ELLİ DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **«مَنْ تَطَبَّبَ وَلَا يُعْلَمُ مِنْهُ طِبٌّ فَهُوَ ضَامِنٌ»**

Amr b. Şuayb'ın babasından onun da dedesinden rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Önceden tabiplik bilgisi olmadığı halde tedavi etmeye kalkan (ve ***hastaya zarar veren) kimse diyet ödemekle yükümlüdür."*** Ebû Dâvûd ve Nesâî[194]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, sözü ve manasıyla şuna delâlet etmektedir:

Hiç kimsenin, tıp veya başka bir şey olsun, iyi bilmediği mesleklerden birinde iş yapmaya kalkışması ve buna cüret etmesi helâl değildir. Böyle yaparsa, günahkâr olur. Yaptığıyla, bir can ve organın vs. telef olmasına sebep olursa, onun için diyet ödemesi gerekir. İyi icra edemediği o meslekten dolayı aldığı para, onu ödemede bulunanlara geri verilir. Çünkü kişi ona, sadece, onun aldatması, iyi yapmadığı halde, iyi yaptığı zannını vermesiyle ödeme yapmıştır. Bu da, aldatmanın hükmüne girer.

«وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا»

"Bizi aldatan bizden değildir."[195]

Yalan söyleyerek, mesleğinde iyi olduğu zannını vererek ortaya çıkan, usta, marangoz, demirci, kunduracı, dokumacı vs. de bunun gibidir.

---

[194] Nesâî, Kasâme (4830); Ebû Dâvûd, Diyât (4586); İbn Mâce, Tıbb (3466). el-Elbânî, *Silsiletu's-Sahîha* (635)'de şahidleriyle hasen olduğunu söylemiştir.

[195] Müslim, Îmân (101).

Hadisin mefhûmu: Hazik (becerikli) doktor vs. bir işlem yapmaya çalışıp sonunda kayıp olacak şekilde başarısız olursa, tazmînât ödemez. Çünkü ona yükümlü ve velisi tarafından izin verilmiştir. İzinlinin sebep olduğu hiçbir şeye tazmînât yoktur. İzinli olmayanın sebep olduğu şey tazmîn edilir.

Bundan şu sonuç çıkarılmaktadır: Tıp, dinen ve aklen faydalı ve istenilen ilimlerdendir.(196)

Allah en iyi bilendir.

(196) Tıbbın aklen faydalı ve farz-ı kifâye ilimlerden olduğunun delili insanların ona ihtiyaç duymaları ve onsuz yapamamalarıdır. Dinen tıbbın üstünlüğü ise, onun için gönderilmediği halde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ona dair de bazı açıklamalar getirmesi, bu ilme önem vermesi, tedavi olması ve tedaviyi emretmesi gibi hususlarla ortaya çıkmaktadır.

ELLİ BEŞİNCİ HADİS

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«ادْرَءُوا الْحُدُودَ عَنْ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَخَلُّوا سَبِيلَهُ، فَإِنَّ الْإِمَامَ أَنْ يُخْطِئَ فِي الْعَفْوِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يُخْطِئَ فِي الْعُقُوبَةِ»**

'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

***"Müslümanlardan cezaları** gücünüz yettiğince, önlemeye çalışın. Eğer bir çıkış yolu varsa, onu serbest bırakın. Çünkü yöneticinin/yetkili kişinin af konusunda yanılması, cezada yanılmasından daha hayırlıdır."* Tirmizî[197]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, hadlerin (cezaların) şüphe ve ihtimallerle düşürülebileceğine delâlet etmektedir. İnsanın durumunda bir şüphe ve kapalılık varsa, haddi (cezayı) gerektiren bir şey yaptı mı, yapmadı mı, biliyor muydu, bilmiyor muydu? gibi ihtimaller ortaya çıkarsa, ondan ceza geri çevrilir, çünkü cezayı gerektiren şeyden kesin olarak emin değiliz.

Bir şeyde iki ihtimal varsa, sebebini işleyenden cezayı kaldırmadaki hata, sebebini işlemeyen kimseyi cezalandırmada hata yapmaktan

---

[197] Tirmizî, Hudûd (1424); Hâkim (4/384). el-Elbânî *İrvâu'l-Ğalîl* (2355)'de hadisin zayıf olduğunu söyler. Ancak Abdullah b. Mes'ud *radıyallahu anh*'den mevkûf olarak hasendir. **İbn Ebî Şeybe**, Musannef (2/7011). Bkz: *İrvâu'l-Ğalîl* (8/26).

daha hafiftir. Allah'ın rahmeti gazabının önüne geçmiştir. Onun dini, kolaylığı ve yumuşaklığı esas almıştır.

Masum kimselerin kanları, bedenleri ve mallarında aslolan, bunu bize mübah hale getirecek şeyden emin oluncaya kadar, haram (dokunulmaz) olmasıdır.

Âlimler hudûd (cezalar) konusunda, bu temel meseleye dair, çoğu, bu hadise muvâfık olan birçok örnek vermişlerdir.

Bunlar arasında, dikkatle incelemesi gereken örnekler vardır. Vehim ve hayale benzeyen ihtimale ise itibar edilmez. Ölçü, bu hadisin ifadesidir. Onun için bir yol bulabilirseniz veya varsa bir çıkış, onu serbest bırakın.

Bu hadiste, temel bir meseleye delil vardır. O da şudur: Kesinlik veya muhtemellik açısından, iki mefsedet (fenalık) birbiriyle çatıştığında, büyük mefsedeti önümüze alır ve kötülüğü hafifletmek için onu def ederiz.

Allah en iyi bilendir.

ELLİ ALTINCI HADİS

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةٍ إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ**»

Ali *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Masiyette (günah işlemede) itaat yoktur. İtaat ancak, ma'rûftadır." Muttefekun aleyh[198]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, şeriat koyucunun kendilerine itaat etmemizi farz kıldığı yöneticiler, anne ve baba, koca ve diğer itaat edilmesi gereken herkese itaati belirli bir kayıt altına almıştır.

Bunlardan her birinin itaatı, durumuna uygun olan şeylerdedir ve hepsi de ma'rûf ölçüsündedir. Şeriat koyucu, emrettiği birçok hususta, insanları ma'rûfa ve âdete yönlendirmiştir. Meselâ, iyilik, sıla-i rahim, adâlet ve herkese iyi davranmak, bunun örnekleridir. İtaat edilmesi gereken her kişide böyledir.

Haram bir davranışla veya bir farzı terketmekle, Allah'a isyan etmesi emredilen kimse, Allah'a isyan konusunda yaratılmışa itaat edemez. Birisine, suçsuz birinin öldürülmesi veya dövülmesi yahut malının alınması, farz olan haccın veya farz bir ibâdetin bırakılması ya da ilgi

---

(198) Buhârî, Meğâzî (4340), Müslim, İmâre (1840); Nesâî, Bey'a (4205); Ebû Dâvûd, Cihâd (2625); Ahmed, Müsned (623 ve 726).

gösterilmesi gerekenden ilginin kesilmesi emredilse, emredenlere itaat edilmez, Allah'a itaat, kula itaata tercih edilir.

Bu hadisten anlaşılmaktadır ki, bu itaat mercilerinin farz olan itaatlarıyla nafilelerden birisi çatışırsa, farz olan itaat tercih edilir. Çünkü nafileleri terketmek masiyet değildir. Kişi hanımını nafile oruç tutmaktan ve nafile olarak hacca gitmekten menederse veya idareci bir müstehabı terketmeye zorlayarak, idarî işlerden birini emrederse, farz olanın tercih edilmesi gerekir.(199)

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"İtaat ancak ma'rûftadır"* sözü, bizim söylediklerimizi içerdiği gibi, bunun, güç ve imkâna bağlı olduğuna da delâlet etmektedir. Ayrıca dinin temeli olan farzlarla ilgilidir.

Başka bir hadiste *"Gücünüzün yettiği ölçüde dinleyip itaat etmeniz gerekir"* buyurulmuştur.(200)

Allah en iyi bilendir.

---

(199) Allâme Şeyh İbn 'Useymîn *rahimehullah* şöyle der: "İnsanın, Allah'a isyan olmayan hususlarda, yöneticilere ve yetkililere itaatsizlik göstermesi ve "bu din değil ki" demesi caiz değildir. Bazı câhiller, yöneticilerin yaptıkları, Allah'ın şeriatine de aykırı olmayan düzenlemeler hakkında: "Bu düzenlemeler bizi bağlamaz, çünkü bunlar dinden, şeriatten değildir, ne Allah'ın kitabında ne de Rasûlullah'ın sünnetinde yoktur" demektedirler. Bu onların cehâletidir. Bilakis biz deriz ki: Bu düzenlemeler hem Allah'ın kitabında hem de Rasûlul-lah'ın sünnetinde vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Rasûle itaat edin. Sizden olan yöneticilere ve yetkililere de..." [4/Nisa, 59] Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den de yöneticilere itaat ile ilgili çok sayıda hadis varid olmuştur, bu da onlardan biridir. Eğer biz yetkililere ve yöneticilere sadece Allah ve rasûlünün emrettikleri hususlarda itaat edecek isek, o zaman "yöneticilere itaat edin" emrinin ne anlamı var? Çünkü Allah ve rasûlünün emrine itaat, yöneticiler bunu emretseler de emretmeseler de farzdır. [*Riyâzu's-Sâlihîn Şerhi*, 73. hadisin şerhi]

(200) Müslim, İmâre (1836); Nesâî, Bey'a (4155); Ahmed, Müsned (8730).

ELLİ YEDİNCİ HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ وأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا قَالَا: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «**إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ**»

Abdullah b. Amr b. Âs ve Ebû Hureyre *radıyallahu anhumâ* şöyle anlattılar: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir hâkim hü*küm vereceğinde içtihad eder (hakkı arayarak hüküm verir) de bu hükümde isabet ederse, o hâkime iki ecir vardır. Eğer hâkim hüküm vereceğinde içtihad eder, sonunda hata ederse, bu hâkime de bir ecir vardır."* Muttefekun aleyh(201)

AÇIKLAMALAR

Hâkimden maksat, kendisini hüküm vermeye lâyık hâle getiren bilgiye sahip kimsedir. İlim adamları, hâkimde bulunması gereken şartları belirtmişlerdir. Bazıları bu konuda mübalağa etmişlerdir. Bazıları da, kendisini fetva vermeye salahiyetli hale getiren ilim şartıyla yetinmişlerdir. Bu sonuncusu daha uygundur.

Bu hadiste şu da yer almaktadır: Câhil, hüküm verirse hükümde isâbet etse bile, zulmetmiş ve günah işlemiştir. Çünkü ona, bilmeden hüküm vermeye cüret etmesi helâl değildir.

Hadis hâkimin içtihad etmesi gerektiğine delâlet etmektedir: İçtihad iki türlüdür:

(201) Buhârî, İ'tisâm (7352), Müslim, Akdiyye (1716); Ebû Dâvûd, Akdiyye (3574); **İbn Mâce**, Ahkâm (2314); Ahmed, Müsned (6716). Hadis Amr b. As'dan nakledilmiştir, Abdullah'tan değil. Bu müellifin yanılgısıdır.

[Birincisi:] Yargılama başlatılan davayı şer'î hükümlerle ele alma konusunda içtihad.

[İkincisi:] Önünde insanların eşit oldukları, birinin diğerine üstün tutulmağı ve hevaya uyulmayan, hakkın hem akrabaya hem dosta ve aksi durumda olanlara uygulandığı içtihad. Eğer kişi böyle olursa, her durumda ona ecir verilir. İsabet ederse, iki ecir alır. Hata yaparsa, tek ecir alır. Hatası affedilir. Çünkü bu onun gücü ve imkânı dâhilinde değildir. Adâlet, diğer bütün emirler gibi güce bağlıdır.

İctihad eden hâkimle, keyfine göre davranan ve hevasına uyan arasındaki fark, hak sahibinin kendisine emredilen iyi niyyeti ve içtihadı yerine getirmiş olmasıdır. Zâhirde, ona, keyfine göre hareket edenin zıddına, delilinin dayandığı şeye inanması emredilmiştir. Çünkü diğeri, bilgisizce ve hakka yönelmeden konuşmaktadır. Bu ifadeler Şeyhulislâm'a aittir.[202]

Bu hadiste, bu nitelikte olan hâkimin fazileti ve onun hüküm verdiği her davada ecir ve sevap elde edeceğine delil vardır.

Bundan dolayı hâkimlik farz-ı kifayelerin en önemlisi olmuştur. Çünkü halk arasındaki bütün hakların anlaşmazlık veya karışıklık esnasında hâkime ihtiyaçları vardır.

Hâkimin, kendisini yükümlülükten kurtaran, hayır ve büyük ecir elde etmesini sağlayan bu içtihadı gerçekleştirmek için çabba sarf etmesi gerekir.

Allah en iyi bilendir.

---

(202) Benzeri sözler için bkz: Şeyhulislam İbn Teymiyye, *el-Kavâidu'n-Nûrâniyye* (186-187)

ELLİ SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى رِجَالٌ دِمَاءَ قَوْمٍ وَأَمْوَالَهُمْ وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ»**

İbn Abbas *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Eğer insanlara (şahitsiz ve sırf) iddialarıyla (hak) verilmiş olsaydı, bazı insanlar, bazı kimselerin kanları ve malları üzerinde hak iddia ederlerdi. Ancak davalının yemîn etmesi gerekir." Müslim[203]

Beyhakî'nin rivâyetinde ifade şöyledir:

«الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي، وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ»

"Delil getirmek, davacının; yemîn de inkâr edenin (davalının) üzerinedir."[204]

AÇIKLAMALAR

Bu hadisin, derece ve mevkii çok yüksektir. O, dâvâ ve hükümlerle ilgili temel esaslardan birisidir. İnsanlar arasında hüküm vermek, ancak anlaşmazlık esnasında olur. Biri, öbüründe bir hakkı olduğunu iddia eder, o da yapılan iddiayı inkâr eder. Bir başkası da, üzerinde mevcut olan haktan kurtulduğunu iddia eder.

---

(203) Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân (4552); Müslim, Akdiyye (1711); Tirmizî, Ahkâm (1342); Nesâî, Âdâbu'l-Kudât (5425); Ebû Dâvûd, Akdiyye (3619); **İbn Mâce**, Ahkâm (2321); Ahmed, Müsned (2280).

(204) Beyhakî, Sunenu'l-Kubrâ, (10/252). el-Elbânî *İrvâu'l-Ğalîl* (8/266)'da isnâdı hasendir, der.

Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bütün bunların anlaşmazlığını sona erdiren ve haklıyla haksızın ortaya çıktığı temel esası açıklamıştır.

Birisi bir para, borç veya başkası üzerinde bir hak iddia etse, öbürü de bunu inkâr etse, asıl olan inkâr edendekidir. İddia eden, o hakkı ispat eden bir delil getirirse, o onun lehine sâbit olur ve o delille lehine hükmedilir. Eğer bir delil getirmezse, diğerine sadece yemîn etmek düşer.

Yine birisi üzerindeki yükümlülükten kurtulduğunu iddia etse, hak sahibi bunu inkâr etse ve o "O hâlâ senin üzerindedir (sorumluluğundadır), dese ve hakkı ödediğini ve kurtulduğunu iddia eden bir delil getiremezse, hakkın onun sorumluluğunda olduğuna hükmedilir. Çünkü burada o asıldır, fakat hak sahibinin onun devam ettiğine yemîn etmesi gerekir. Kusur dâvâsı, şartlar, süreler ve vesikalar böyledir. Hepsi de bu türdendir. Anlaşıldı ki, hüküm vermekle ilgili bütün meselelerde hâkimlerin bu hadise ihtiyacı vardır. Çünkü delile beyyine denilmesinin sebebi hakkı açıkladığı içindir. Delil, haklara göre farklıdır. Âlimler bunları inceden inceye belirtmişlerdir.

Rasûlullah bu hadiste hüküm vermeyi ve şeriatın tümüyle hikmet olduğunu beyân etmiştir. Şeriat kulların din ve dünyalarının ıslahı içindir. İnsanların şahitsiz ve delilsiz iddialarına dayanarak hak verilirse, kötülük ve fesad çoğalacak, bazı insanlar bazı kimselerin kanları ve malları üzerinde asılsız haklar iddia etmeye kalkışacaktır.

Anlaşıldı ki insanların salahı, İslâm dini sayesindedir. Bunu öğrenmek istersen, onun bütün hükümleriyle zıdları arasında karşılaştırma yap. Büyük farkı göreceksin ve hikmet, adâlet, merhamet, mazluma yardım ve zalime engel olma onda olduğu için, onu gönderenin, Hakîm (hikmet sahibi), Âlim (iyi bilen) ve kullara merhamet eden olduğuna inanacaksın. Bir araştırmacı şöyle demiştir: Din, yemîni, iddia edenlerin (davacıların) iki tarafının en güçlüsüne verdi. Bunu inceleyen anlar.

Allah en iyi bilendir.

ELLİ DOKUZUNCU HADİS

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مَرْفُوعًا: «لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَلَا خَائِنَةٍ وَلَا مَجْلُودٍ حَدًّا وَلَا مَجْلُودَةٍ وَلَا ذِي غِمْرٍ لِأَخِيهِ وَلَا ظَنِينٍ فِي وَلَاءٍ وَلَا قَرَابَةٍ وَلَا الْقَانِعِ أَهْلَ الْبَيْتِ لَهُمْ»

'Âişe *radıyallahu anhâ*'den merfu' olarak rivâyet edilmiştir:

"Hain erkekle hain kadının, kendisine (kazif suçundan dolayı) had cezası uygulanan erkek ve kadının, kardeşine kin tutanın, azatlı olduğu veya akrabalığı şüpheli olanın, âile için âileye hizmet edenin şahitliği caiz değildir." Tirmizî[205]

AÇIKLAMALAR

Bu, şahitliğe leke getiren hususlarla ilgili bir hadistir.

Allah, beğenilen doğru kimselerin şahitlik yapmalarını emretmiştir.

Âlimler, insanlar arasındaki haklarda şahitlik yapan için açıkça âdil olmayı şart koştular ve âdil olmanın niteliklerini belirttiler.

Onlardan biri bunu, Yüce Allah'ın:

(ﮔﮕﮖﮗ)

"Razı olduğunuz **şahitlerden**" [2/Bakara, 282]

sözüyle ta'rif etti ve şöyle dedi: "İnsanlar beğendikleri kimselerin sözlerine ve şahitliklerine güvenirler. Böyleleri makbul kişilerdir. Bu, yapıla-

---

(205) Tirmizî, Şehâdât (2298). el-Elbânî *İrvâu'l-Ğalîl* (2675)'de zayıf olduğunu, söyler. Ancak hadisin pek çok şahitleri vardır. Ebû Dâvûd, Akdiyye (3600) bunlardan biridir. Yine Ahmed, Müsned (6860) da bunlardan biridir.

cak en güzel tariftir. İnsanlar bundan başkasını yapamazlar. ”

Şahitliğe leke getiren şeyler şüpheden veya zandan kaynaklanır. İnsanlar arasında, şahitliğe önem verilen şeylerin hepsinde kayıtsız şartsız şahitliği kabul edilmeyenler vardır. Meselâ, hain erkek ve hain kadın, had gerektiren büyük bir günah işleyen ve ondan dolayı tevbe etmeyen kimse. Böylelerinin hıyanetleri ve günahkârlıkları sebebiyle adâletleri kaybolmuştur ve artık şahitlikleri kabul edilmez.

İnsanlardan adâletli olup da taraf tutarak hakkın dışında şahitlik yapacağından korkulanlar vardır.

Usûl ve fürû'[206], azatlı köle ve âileye hizmet edenler böyledir. Bunların sözü edilenlere şahitlik yapmaları kabul edilmez. Çünkü şüphelidirler, şahitlikleri onların aleyhine kabul edilir.

Karıyla koca, mükâteb kölesine veya azat edilmiş kölesine, efendi de böyledir.

Yukardakilerin aksine olan insanlar vardır, bunlarda kalplerinde kardeşlerine karşı kin bulunan düşmanlar gibidirler. Bu tür, öbürünün lehine şahitlik yaparsa, şahitliği kabul edilir. Eğer düşmanın aleyhine şahitlik yaparsa kabul edilmez. Çünkü düşmanlık, genellikle düşmana zarar vermeye sevkeder. Allah en iyi bilendir.

---

[206] Burada usûl ve furu' ile kasdedilenler şudur. Usûl: Kişinin doğmasına sebep olan anne baba ve yukarıya doğru soy ağacıdır. Furu': Kişinin sülbünden gelen çocukları, torunları ve devamıdır.

ALTMIŞINCI HADİS

عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَاقُو الْعَدُوِّ غَدًا، وَلَيْسَ مَعَنَا مُدًى. أَفَنَذْبَحُ بِالْقَصَبِ. قَالَ: «**مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ، لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفُرَ، وَسَأُحَدِّثُكَ عَنْهُ أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ وَأَمَّا الظُّفُرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ.**» وَأَصَابَنَا نَهْبُ إِبِلٍ وَغَنَمٍ فَنَدَّ مِنْهَا بَعِيرٌ فَرَمَاهَا رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «**إِنَّ لِهَذِهِ الْأَوَابِدَ كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ فَإِذَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا شَيْءٌ فَافْعَلُوا بِهِ هَكَذَا**»

Râfi' b. Hadîc *radıyallahu anh* şunu anlattı: "Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz yarın düşmanla karşılaşacağız, halbuki yanımızda bıçak yok. Kamışla kesebilir miyiz? dedim, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi:

"Eğer bir şey kanı akıtırsa ve hayvanın üzerine besmele çekilirse, ondan ye. Yalnız diş ve tırnak müstesna. Sana anlatayım: Diş kemiktir. Tırnak ise, Habeşlilerin bıçağıdır."

Biz (Huneyn'de) birçok deve ve koyun ele geçirmiştik. Bu arada develerden biri kaçmıştı. Birisi ona ok atıp durdurdu. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bu evcil hayvanların da yabani hayvanlar gibi insanlardan kaçanları vardır. Bunlardan biri size karşı böyle koşarsa onu bu şekilde yabanî hayvanı vurur gibi vurun." Muttefekun aleyh[207]

AÇIKLAMALAR

---

[207] Buhârî, Zebâih (5509); Müslim, Edâhî (1968); Tirmizî, Ahkâm (1491); Nesâî, Sayd (4297); Ebû Dâvûd, Dahâyâ (2821); **İbn Mâce**, Edâhî (3137); Ahmed, Müsned (15379).

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *"Eğer bir şey kan akıtırsa..."* sözü, kanı akıtan, demirden, bakırdan, pirinçten, kamıştan, tahtadan, odundan, keskin çakıldan olan her şeyin ve barutun içindeki kurşun gibi delme etkisi olan şeyin içinde yer aldığı özlü bir sözdür.

Oklarla, eğitilmiş köpeklerle ve kuşlarla avlanan, Allah'ın ismi anıldığında (besmele çekildiğinde) bunun hükmüne girer. Boğazlama yeri ise gırtlak ve yemek borusudur. İkisi kesildiğinde yeterlidir. Bu ikisiyle birlikte iki damarın kesilmesi daha uygun olur. Avlananın, buna gerek duyulduğu için, avın bedeninin herhangi bir yerini yaralaması yeterlidir. Deve, inek veya koyun kaçtığında ve yakalanamazsa, o da av hükmündedir, nitekim hadiste belirtilmiştir. Bu durumda bedeninin herhangi bir yerinin yaralanması yeterlidir. Av –canlı olarak– ele geçirebilecekse, onun kesilmesi gerekir. Hüküm, illetiyle birlikte işlemektedir. Ele geçirilemeyen, ehlî hayvanlardan olsa bile av hükmündedir. Ele geçirilebilenin, yabani hayvan-lardan olsa bile, kesilmesi (boğazlanması) gerekir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunlardan, dişi istisna etti ve onun kemik olduğu açıklamasını yaptı. Böylece bütün kemiklerin –kanı akıtsalar bile– onlarla kesme (boğazlama) işleminin olmayacağını bildirdi. Şöyle de denilmiştir: İllet, iki hususun toplamıdır: Diş olması ve kemik olması. Ama özellikle diş kastedilmiştir. Doğru olan birincisidir. Yine tırnakla, ne kuş ne de başkalarının kesilmesi helâl değildir.

Özet olarak, kesmenin şartları şunlardır: Kesme yerinden kan akıtmak, kesenin, müslüman veya ehl-i kitaptan olması ve kesilen hayvanın üzerine besmele çekilmesi. Av, boğazlama meselesinden daha geniştir. Nitekim daha önce geçti. Avın vücudunun herhangi bir yerinde bir yara olması, eğitilmiş oldukları takdirde yırtıcı kuş ve köpeklerin avının mübah olduğu, onların avın üzerine gönderildiklerinde besmele çekilmesidir. Allah en iyi bilendir.

ALTMIŞ BİRİNCİ HADİS

عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ ، فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ**»

Şeddâd b. Evs *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, her şey hakkında ihsânı (iyi ve yumuşak davranmayı) emretti. Öyleyse (kısas veya had olarak bir kimseyi) öldüreceğiniz zaman öldürmeyi güzellikle yapın. Boğazlayacağınız zaman da boğazlamayı güzellikle yapın. Biriniz (hayvanı boğazlayacağı) bıçağını keskinletsin ve boğazladığı hayvanı rahat ettirsin." Müslim[208]

AÇIKLAMALAR

İhsan iki türlüdür:

1. Yaratıcıya ibâdette ihsân: Kişinin Allah'a, onu görüyormuşçasına ibâdet etmesidir. Çünkü kişi onu görmüyorsa da, Allah onu görmektedir. Bu, samimî ve mükemmel bir şekilde Allah'ın haklarını yerine getirmede gayret göstermek anlamına gelir.

2. Yaratıkların haklarında ihsân:

Farz olan ihsânın temeli şudur: Anne ve babaya iyilik etmek, akrabalarla ilişkiyi kesmemek, bütün işlem ve muâmelelerde âdil olmak,

---

(208) Müslim, Diyât (1409); Nesâî, Dahâyâ (4405); Ebû Dâvûd, Dahâyâ (2815); İbn Mâce, Zebâih (3180); Ahmed, Müsned (16664).

kendi malını tamamladığın gibi üzerindeki bütün hakları ödemek ve insanlara karşı farz olan hakları da yerine getirmektir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ﮕﮖﮗﮘﮙﮚﮛﮜﮝﮞﮟﮠﮡﮢ
ﮣ ﮤﮥﮦﮧﮨﮩﮪﮫ
ﮬﮭﮮﮯﮰ)

> "**Allah'a ibâdet edin**, **O'**na hiçbir şeyi ortak tutmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, câriye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın." [4/Nisâ, 36]

Allah *azze ve celle*, bunların hepsine ihsânı (iyi davranmayı) emretti. İnsan türünün hepsine ihsân ve canlarının çıkacağı durumda bile, hayvanlara ihsân bunun hükmüne dahildir. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Öldüreceğiniz zaman öldürmeyi güzellikle yapın."*

Öldürülmeyi gerektiren bir şeyden dolayı öldürülecek olanın, kötülük ve işkence edilmeden kılıçla boynu vurulur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Boğazlayacağınız zaman boğazlamayı güzellikle yapın"* sözünün anlamı şudur: Boğazlama şeklini güzel yapın. Bunun için şöyle buyurdu: "Biriniz hayvanı boğazlayacağı bıçağını keskinletsin ve hayvanı rahatlatsın." Kula, insanlardan öldürülmeye hak edene iyi davranmayı ve boğazlanmak istenilen hayvana iyi davranması emrolunduğuna göre, başka durumlarda niye olmasın? Bilinmelidir ki emredilen ihsân (iyi davranma) iki türlüdür:

1. Farz olan: Bu, âdil olmaktır. Yaratılmışlara karşı, üzerine düşen görevin, sana verilen haklara göre yerine getirilmesidir.

2. Müstehab olan: Bu da, yukardakilere ilâve olarak, bedenî, malî veya ilmî bir yarar sağlamak, dinî bir hayır yahut dünyevî bir menfaat için tavsiyede bulunmaktır. Her iyilik bir sadakadır. İnsanlara sevinç ve mutluluk getiren her şey bir sadaka ve ihsândır. Onlardan hoşlanmadıklarını, az veya çok beğenmediklerini defedip uzaklaştıran her şey, bir sadaka ve ihsândır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, çok aşırı susamış, köpeğe kuyudan ayakkabısıyla çıkardığı suyu veren ve Allah'ın onun bu hareketini beğenip affettiği fahişenin hikâyesini anlattığında, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e: "Bize, hayvanlardan dolayı da ecir var mı" diye sordular. O da:

«فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ حَرَّى أَجْرٌ»

"Her yaş ciğer sahibini (canlıyı) sulamaktan dolayı ecir vardır"(209) diye cevap vermişti.

İhsan: Hangi türden ve hangi yaratığa olursa olsun, bütün yararlı, iyi şeyleri vermektir. Fakat ihsânın seviyesi ve sevâbı, ihsân edilenlere onların haklarına, mevkilerine, ihsâna, onun mevkiinin büyüklüğüne, faydasının önemine, ihsân edenin îmânına, samimiyetine ve onu buna sevkeden sebebe göre değişir.

Söz veya fiille sana kötülük edene ihsân, ihsân türlerinin en büyüğüdür. Yüce Allah şöyle buyurur:

(ککگـگـگگـگـگـگـگـگـگ
ںڻڻٹٹٹہٹہ ۂہھ)

"Kötülüğü en güzel bir şekilde sav, o zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost ke-

(209) Buhârî, Müsâkât (2363); Müslim, Selâm (2244); Ebû Dâvûd, Cihâd (2550); Ahmed, Müsned (8657).

siliverir. Buna (bu güzel davranışa) ancak saberdenler kavuşturulur; buna ancak (hayırdan) büyük nasibi olan kimse kavuşturulur." [41/Fussilet, 34-35]

Kimin yolu, yöntemi, ihsân (iyilik, güzellik) olursa, Allah'ın ona verdiği karşılık ihsân ile olur.

(ۋووۋۋى)

"[illegible]kar[illegible] ihsândan ba[illegible]ka bir [illegible]ey midir?" [55/Rahmân, 60]

(ٻٻپپپ)

"[illegible]k, bir de fazlas[illegible] vardır[illegible] [10/Yûnus, 26]

(تم ﭻﭼﭽ بمبى)

"[illegible] [39/Zumer, 10]

(ۇۇ ۋووۋۋ)

"[illegible]sân sahiplerine [illegible]n rahmeti çok yak[illegible]nd[illegible]" [7/[illegible]]

Yani Allah'a ibâdette ihsân edenlere ve Allah'ın kullarına ihsân edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.

Yüce Allah, kullarına, ihsân olarak adâleti vâcib kılmış ve onları daha fazla iyilik yapmaya çağırmıştır. Yüce Allah nasıl muâmele edileceği konusunda şöyle buyurdu:

(ئى ئدئىئي)

"Aranızda iyilik ve ihsânı unutmayın." [2/Bakara, 237]

Yani muâmelelerinizde iyilik ve ihsâna yer ayırın. Bütün haklarda en son ve en ince noktasına kadar araştırmayın. Aksine kolaylaştırın, zorlaştırmayın, alış verişte, verirken ve alırken tolerans gösterin. Kim kendisini böyle iyilik yapmaya zorlarsa, birçok hayır ve büyük bir ihsâna

kavuşur.

Allah en iyi bilendir.

ALTMIŞ İKİNCİ HADİS

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ الْحُمُرَ الْإِنْسِيَّةَ، وَلُحُومَ الْبِغَالِ، وَكُلَّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ، وَذِي مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ

Cabir b. Abdullah *radıyallahu anh* şöyle rivâyet etti: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hayber günü, ehlî eşekleri, katır etlerini, yırtıcı hayvanların sivri dişli olanını ve kuşların pençeli olanını haram kıldı." Tirmizî[210]

AÇIKLAMALAR

Bütün yiyeceklerde aslolan, helâl olmalarıdır.[211] Çünkü Yüce Allah, kullarına, yerden çıkardığı tane, meyve ve çeşitli bitkileri helâl kıldı. On-lara, bütün deniz hayvanlarının diri ve ölülerini de helâl kıldı. Karadaki sekiz çeşit hayvandan, kuşlardan ve diğer hayvanlardan temiz olanların hepsini mübah kıldı. Ancak bu türün pis olanlarını haram kıldı ve bunun için bir sınır ve ayırıcı koydu. O günde ehlî eşekleri ve katırları belirtip haram kıldığı gibi bazı haram kılınanları belirtti ve: "Onlar pis-

---

(210) Tirmizî, Et'ıme (1478). Hadisin aslı Buhârî ve Müslimdedir. Buhârî, Meğâzî (4219); Müslim, Sayd (1941);

(211) İslâm şeriatındaki bu temel kâide pek çok âyet ve hadis ile delillendirilmiştir. Bunlardan biri de Yüce Allah'ın şu buyruğudur: "O Allah öyle bir zât ki, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı." [2/Bakara, 29]. Yeryüzünde olan her şeyin bizim için yaratılmış olması eşyada aslolanın mübahlık olduğunu götse-rir. Başka bir deyişle aleyhine delil olmayan her şey helaldir. Muamelât, mua-şerât, yiyecek ve içecekler gibi konularda kullarının önüne oldukça engin bir saha bırakan Rab ne kadar merhametlidir! İbâdetlerde ise, kâide bunun tam zıddınadır. Yani, lehine delil olmayan her ibâdet haramdır. Allah bizleri kendisine ibâdet için yarattı ancak nasıl ibâdet edeceğimiz hususunda bizi serbest bırakmadı.

tir" buyurdu.

Yabanî eşekler ise helâldir. Yine kurt, aslan, kaplan, tilki, köpek vs. gibi, yırtıcıların sivri dişli olanlarını, kuşlardan, doğan, atmaca vs. gibi, pençeli olanların (pençeleriyle avlananların) hepsi haram kılın-mıştır. Göçeğen kuşu gibi öldürülmesi yasaklanan veya karga vs. gibi öldürülmesi emredilenler; yılan, akrep, fare ve haşere türleri gibi pis olanlar, yine mübah hayvanlardan normal olarak ölenler, dinî kurallara aykırı olarak kesilenler haramdır. Allah en iyi bilendir.

ALTMIŞ ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«لَعَنَ اللَّهِ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنْ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنْ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ»

İbn Abbâs *radıyallahu anhumâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, erkeklerden kendilerini kadınlara benzetenlere ve kadınlardan kendilerini erkeklere benzetenlere lânet etsin." Buhârî(212)

AÇIKLAMALAR

Normal şeylerin hepsinde aslolan, mübah olmaktır. Onlardan ancak, Allah ve Rasûlü'nün haram kıldığı haramdır. Şeriat koyucu, altın ve gümüş takmayı, ipekli giymeyi kadınlara özellikle helâl kılmış, erkeklere de haram kılmıştır.

Şeriat koyucunun, erkeklerin kadınlara; kadınların da erkeklere benzemesini haram kılması, giyimde, konuşmada ve bütün durumlardadır.

Meseleyi üç kısımda ele alabiliriz:

1. Elbise ve başka türden, erkeklerle kadınlar arasında ortak olanlar: Bu, iki tür için de caizdir. Çünkü aslolan mübahlıktır, bunda benzeme yoktur.

2. Erkeklere özgü olanlar: Bu, kadınlara helâl değildir.

3. Kadınlara özgü olanlar: Bu da erkeklere helâl değildir.

---

(212) Buhârî, Libâs (5886); Tirmizî, Edeb (2784); Ebû Dâvûd, Libâs (4097); İbn Mâce, Nikâh (1904); Ahmed, Müsned (1983).

Benzemenin yasak oluşunun hikmeti, Yüce Allah'ın erkekleri kadınlara bir derece üstün kılması, kadınların idarecisi yapması, erkekleri kaderî ve dinî bazı üstünlüklerle farklı yapmasıdır. Bu ayrıcalığın ve erkeklerin hanımlara üstünlüğünün mevcudiyeti aklen ve dinen ortada olan bir şeydir. Erkeklerin kadınlara benzemesi, onları bu yüksek dereceden indirir. Kadınların erkeklere benzemesi de ayrıcalığı kaldırır.

Yine erkeklerin, konuşma, giysi ve benzeri şeylerden kadınlara benzemesi, kadın gibi davranma, ahlâken çökme, tehlikesinden korkulan biri olma, onlarla bir arada olmayı isteme gibi sonuçları vardır. Zıddı da böyledir:

Erkeklerle kadınların konumlarının korunması ve onların her birinin Allah'ın yerleştirdiği yere konulması, dinen beğenildiği gibi, aklen de beğenilir.

Tamamen benzemenin ve konumlara itibâr edilmemesinin zararını öğrenmek istiyorsan, beraberinde dinî hamiyet, mertlik ve güzel huyların gittiği, yerine bunların zıddı bütün kötü huyların geldiği basit kadın erkek karışıklığına bak!

Bu, müslümanların, kendilerine has şeylerin de kafirlere benze-melerine –hatta daha da kötüsüne– benzemektedir. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

«مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ»

"Bir topluluğa benzeyen, onlardandır."(213)

Zâhirdeki benzeme, bâtındaki benzemeye davet eder. Şeriat koyucu, kötülüklere götüren yol ve vasıtaları her yönden kesmek istemiştir.

(213) Ahmed, Müsned (5093); **İbn Ebî Şeybe**, Musannef (4/575); Abd b. Humeyd, Muntehab (848); Tahâvî, Muşkilu'l-Âsâr (231); Herevî, Zemmu'l-Kelâm (476); Hatîb, el-Fıkh ve'l-Mutefakkıh (766).

ALTMIŞ DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah** yeryüzüne bir hastalık indirsin de, onun **şifasını** yaratmış olmasın, bu mümkün **değildir."(214)

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, kaza, kader ve sebeplerin isbâtı yer almaktadır.

Bu önemli temel hükmün, kitap ve sünnetle ispatlandığı, onu akıl ve fıtratın da te'yid ettiği daha önce geçmişti. Dinî ve dünyevî faydalarla zararların tamamı, Allah'ın kaza ve kaderiyledir. Onun ilmi, bunların hepsini kuşatmış, kalemi onları yazmış ve iradesi onları yerine getirmiştir. Allah, kullarını faydalı ve zararlı olan şeylere ulaştıran sebep ve vasıtaları yapmalarına imkân tanıdı. Her biri, Allah'ın kendisi için yarattığı, din ve dünya menfaatlerini ve zararlarını yapma güç ve imkanına sahiptir. Sa'îd (bahtiyar), Allah'ın kendisine, en kolay, Allah'ın rızasına en yakın, dini ve dünyası için en uygun şeyi kolaylaştırıp onu yapmaya imkan tanıdığı kimsedir. Şakî'nin (bedbaht), durumu, Sa'îd'in tersinedir.

Bu hadisin genel hükmü şunu gerektirmektedir: Bütün içteki ve dıştaki hastalıkların; gelmeyenlerini uzaklaştırarak, gelenleri tamamen ortadan kaldırarak veya hafifleterek, kendilerine direnen ilaçları vardır.

---

(214) Buhârî, Tıbb (5678); **İbn Mâce**, Tıbb (3439).

Bu hadiste, kalpleri tedavi eden tıbbın öğrenildiği gibi, bedenleri tedavi eden tıbbı öğrenmeye teşvik ve bunun yararlı sebep ve vasıtalar arasında olduğu yer almaktadır. Tıbbın temel esasları ve detayları, bu hadisin açıklamasıdır. Çünkü şeriat koyucu bize, bütün hastalıkların ilaçları olduğunu bildirdi.

Bizim bunları öğrenmeye, daha sonra da uygulamaya çalışmamız gerekmektedir.

Birçok kişi, tüberküloz vb. gibi, bazı hastalıkların ilâcı olmadığını zannediyordu. Tıp ilmi ilerleyip insanlar, tıp ilminde şimdiki noktaya varınca bu hadisin doğru olduğunu ve O'nun genel hükmünün bu olduğunu anladılar.

Tıbbın temel kuralı: Besinin ölçülü bir şekilde alınmasıdır. Yani sırf yemek için yememek daha önce yenileni tamamen sindirmek ve en faydalı besini almaya çalışmak. Bu, ülke, şahıs ve şartlara göre değişebilir. Yemeğin, zarar verecek şekilde ara vermeden mideye doldurulmaması gerekir. Hazmetmeye çalışmalıdır. Ölçü, Yüce Allah'ın şu sözüdür:

(ﭙﭖ ﭗﭘ)

"Yeyiniz, içiniz, haddi aşmayınız." [7/A'râf, 31]

Perhiz, bütün zararların ya miktarında, ya kendisinde, ya da vakti hakkında kullanılır. Sonra mümkünse, hasta kusturulur, ilaçlara başvurmadan, maksat hâsıl olursa, en uygun ve en yararlısı budur. İlaca mecbur kalırsa, onu bir miktar kullanır. Bunu sadece, hâzik/uzman bir doktorun ve anlayan birinin üstlenmesi gerekir.

Bilinmelidir ki, temiz hava, beden ve kıyafet temizliği ve pis kokulardan uzak durmak, sağlığın en iyi yardımcısıdır. Aşırılığa kaçmayan spor da öyledir. Çünkü bunlar, organları, sinirleri ve adaleleri güçlendirir, fazlalıkları giderir, ağır gıdaları hazmettirir. Tıpla ilgili detaylar, dok-

torlar tarafından bilinmektedir. Ancak belirttiğimiz bu temel bilgilere herkesin ihtiyacı vardır.

Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen şu sahîh rivâyetler vardır:

«الشِّفَاءُ فِي ثَلَاثَةٍ فِي شَرْطَةِ مِحْجَمٍ أَوْ شَرْبَةِ عَسَلٍ أَوْ كَيَّةٍ بِنَارٍ»

"Şifa üç şeydedir: Hacamat yaptırmak(215)*, bal şerbeti içmek, vücudu ateşle dağlamak."*(216)

«فِي الْحَبَّةِ السَّوْدَاءِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ»

"Çörek otunda her derdin şifası vardır."(217)

«الْعُودِ الْهِنْدِيِّ فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ يُسْعَطُ مِنَ الْعُذْرَةِ وَيُلَدُّ مِنْ ذَاتِ الْجَنْبِ»

"Ûd-i hindîde yedi türlü şifa vardır. Uzre(218)*hastalığı için burundan, zâtulcenb hastalığı için de ağızdan verilir."*(219)

«الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَابْرُدُوهَا بِالْمَاءِ.»

"Sıtma, cehennemin kaynamasındandır. Onun hararetini su ile soğutun."(220)

«رَخَّصَ فِي الرُّقْيَةِ مِنْ الْعَيْنِ وَالْحُمَةِ وَالنَّمْلَةِ»

"Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem göz değmesi (nazar), zehirli

(215) Hacamat özel bir yöntem ile derinin altından kan aldırmaktır. Genellikle baş, sırt ve vucudun diğer bölgelerine uygulanır. Pek çok hastalık için kullanılan bu tıbbî yöntemin faydasına tecrübe de şahitlik etmektedir. Daha etraflı bir bilgi için *Zâdu'l-Me'âd* tercümesinin dördüncü cildine bakınız.

(216) Buhârî, Tıbb (5681)

(217) Buhârî, Tıbb (5688), Müslim, Selâm (2215); Ebû Dâvûd, Tıbb (3877); **İbn** Mâce, Tıbb (3462).

(218) Uzre: Bademcik iltihabı denilebilecek bir rahatsızlık (çevirenin notu.)

(219) Buhârî, Tıbb (5723); Müslim, Selâm (2214).

(220) Buhârî, Tıbb (123); Müslim, Selâm (2209).

hayvan sokması ve karınca gibi yayılan sivilce ve yaralarda rukye yapmaya izin verdi"(221)

«وَإِذَا اسْتُغْسِلْتُمْ مِنَ الْعَيْنِ فَاغْسِلُوا»

"Göz değmesinden dolayı [sizden şüphelenilir ve yıkandığınız su ile nazarınızın değdiği kişiyi yıkamak için] yıkanmanız istenirse, yıkanın."(222)

«نَهَى عَنْ الدَّوَاءِ الْخَبِيثِ»

"Pis sayılan ilaçlarla tedaviyi yasakladı."(223)

«وَأَمَرَ بِخِضَابِ الرِّجْلَيْنِ لوجعهما»

"Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ağrıdığı için ayaklara kına yakılmasını emretti."(224)

(221) Müslim, Selâm (2196); **İbn Mâce**, Tıbb (3516); Ahmed, Müsned (11763).

(222) Müslim, Selâm (2188); Tirmizî, Tıbb (2062); Ahmed, Müsned (2473).

(223) Tirmizî, Tıbb (2045); Ebû Dâvûd, Tıbb (3870); **İbn Mâce**, Tıbb (3459). el-Elbânî *Sahîhu İbn Mâce* (2802)'de hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

(224) Ebû Dâvûd, Tıbb (3858); **İbn Mâce**, Tıbb (3502); Ahmed, Müsned (27070). el-Elbânî *Sahîhu İbn Mâce* (2821)'de hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

ALTMIŞ BEŞİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:«**الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنْ اللهِ، الْحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ. فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يُحِبُّ فَلَا يُحَدِّثْ بِهَا إِلَّا مَنْ يُحِبُّ ، وَإِذَا رَأَى مَا يَكْرَهُ فَلْيَتْفُلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا، وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهَا، وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا أَحَدًا، فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ**»

Ebû Katâde *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sâlih rüya Allah'tandır. Hulm ise şeytandandır. Sizden birisi hoşlanacağı bir şey gördüğünde, onu sadece sevdiği kimseye anlatsın. Hoşlanmadığı bir şey gördüğünde, onun şerrinden ve şeytandan Allah'a sığınsın ve üç defa üfleyip tüflesin. Onu hiç kimseye anlatmasın. Çünkü böyle yaparsa o rüya, gören kimseye zarar vermez."[225]

AÇIKLAMALAR

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste, sâlih rüyanın Allah'tan olduğunu yani onun, şeytanın karışmasından ve karıştırmasından uzak olduğunu bildirdi. Çünkü insan uyuduğu zaman rûhu çıkar ve onun için, sayesinde birçok bilgiye hazır hale geldiği biraz soyutlanma meydana gelir. Allah'ın kendisine ilham ettiği ve meleğin uykusunda getirdiği şeyle sakinleşir. Daha önce bilmediği şeyler ona görünmüş veya

(225) Buhârî, Tıbb (5747); Müslim, Ru'yâ (2261); Tirmizî, Ru'yâ (2277); Ebû Dâvûd, Edeb (5021); İbn Mâce, Ta'bir (3909); Ahmed, Müsned (22019).

haberdar olmadığı bazı şeyler zikredilmiş olarak uyanır. Ruh, ya bilinmesi veya uygulanması faydalı durumlar için uyanmıştır, ya hiç düşünmediği dinî veya dünyevî zararlara karşı hazır hale gelmiştir, ibret almaya başlamış, arzulu hale gelmiş ve kendisine karışık gelen amellerden korkar olmuştur. O, ya böyle bir şeyle karşı karşıyadır. Ya da dinî hükümlere katmak için, bazı kısmen mevcut olan şeyler için uyanmıştır.

Bu hususların hepsi, peygamberliğin kırk altıda biri olan sâlih rüyanın alâmetidir. Peygamberliğin parçası olan şey yalan olmaz.

Yüce Allah’ın;

(گگںںڻڻڈ ڻۀۀہہ
ہہ ھھھےےۓۓڭ)

“**Allah, sana onları** uykunda az gösteriyordu. Eğer sana onları çok gösterseydi, çekinirdiniz ve savaş içinde birbirinizle çekişirdiniz. Fakat Allah, sizi bundan kurtardı. Çünkü o, göğüslerin öz**ünü bilir**” [8/Enfal, 43]

sözünde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in rüyasına bak. O rüyalar sebebiyle ne kadar fayda meydana gelmiş ve ne kadar zarar uzaklaştırılmıştır.

Yüce Allah’ın şu sözü de böyledir:

(ۓ ۓ ڭ ڭ ڭ ڭۇۇ ۆ ۆ ۈ ۈ ۇٴ
ۋ ۋ ۅ ۅ ۉ ۉ ې ې ى ى ا ا
ئە ئە ئو ئو)

“**Allah, elçisinin rüyasını** doğru çıkardı. Allah dilerse güven içinde (kiminiz) başlarınızı traş ederek ve (kiminiz saçlarınızı) kısaltarak, korkmadan Mescid-**i Haram’a g**ireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bildi, bundan önce size yak**ın bir fetih verdi.**” [48/Feth, 27]

Bu rüya sebebiyle, ne kadar îmân artışı ve mükemmelliği gerçekleşti: Bunlar, Allah'ın büyük belge ve delillerindendi.

Mısır kralının rüyasına ve Yûsuf'un ona getirdiği doğru yoruma bak. O, yorum yapmayı becerdi ve Allah da ona, rüyanın içindeki tedbiri alma görevini verdi. Böylece birçok hayır ve nimet meydana geldi ve onun vesilesiyle zaruret ve ihtiyaçlar giderildi. Allah onunla Yûsuf'un derecesini diğer kullardan üstün kıldı.

Abdullah b. Zeyd'le Ömer'in ezân ve kâmet konusunda gördükleri rüyayı düşün. O rüya, dinî düsturların en önemlilerinden olan bu büyük düsturun getirilmesine sebep olmuştu.

Peygamber, velî ve sâlihlerin –hatta bütün müminlerin ve başkalarının– gördükleri rüyalar bilinmektedir, meşhurdur, ihtiva ettikleri önemli yararlar ve iyi sonuçlar sayılamayacak kadar çoktur. Bunlar, Allah'ın kullarına lütfettiği nimetler, müminlere verdiği müjdeler, gafillere uyarılar, yüz çevirenlere yaptığı hatırlatmalar, inatçılara da delil göstermedirler.

Hulm ise, karışık düşlerdir. O sadece, şeytanın insan ruhuna verdiği karışıklık, onu korkutma, kader ve üzüntü verecek veya onu şımarıklığa zorlayacak ya da onu şer, fesat ve zararlı hırsa sevkedecek şeyleri getirmesidir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* o sırada, kulun, hiç kimseye anlatmamak suretiyle onun kötülüğünü gideren sebeplere sarılmasını emretti. Çünkü böyle yapmak, onun boşa gitmesine ve dağılıp yok olmasına sebep olur. Sağına ve soluna üç defa üfleyip tüfler ve bu hulme sebep olan taşlanmış şeytandan Allah'a sığınır, bu sırada da, onun kendisine zarar veremeyeceğine inanır, çünkü o, Peygamberinin sözüne inanmaktadır, şeytanı defedecek sebep ve vasıtalarında başarılı olacağına gü-

venmektedir.

Sâlih rüyadan dolayı kişinin Allah'a hamdetmesi, ondan o rüyayı gerçekleştirmesini istemesi, sevincine katılması ve bu konuda kendisine dua etmesi için, sevdiği ve dostluğunu bildiği kimseye anlatması gerekir. Keyfine göre yaptığı veya –hasedinden dolayı– nimetin gitmesine çalıştığı bir yorumla kendisine kötülük etmemesi için rüyayı sevmediği kimseye anlatmamalıdır.

Bundan dolayı Yusuf, rüyasında, güneşin, ayın ve on bir yıldızın kendisine secde ettiklerini görüp bunu babasına anlatınca, babası ona şöyle demişti:

(ٱﭑﭒﭓﭔﭕﭖﭗﭘﭙ ﭚﭛﭜ
ﭝﭞ)

"Yavrucuğum! Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmand**ır."** [12/Yusuf, 5]

Bu sebeple, nimetlerin –mümkün olduğu kadar– düşmanlardan gizlenmesi, daha uygundur. Daha ağır basan bir menfaat varsa o zaman durum başkadır.

Bilinmelidir ki, kul, bazen sadık rüyayı, ezânla ilgili rüyada olduğu gibi, aynen görür bazen de ona, Mısır kralının rüyası gibi, ondan, benzerlik bulunan aklî veya maddî şeylere yorması için maddî örnekler verilir. Bunlar, görene, vakte, âdete ve çeşitli durumlara göre değişir.(226)

---

(226) Rüya konusunda daha geniş ve etraflı bir bilgi için Dr. Hâlid el-Anberî'nin *Rüya, Hakikati ve Tabiri* isimli eserine başvurunuz.

ALTMIŞ ALTINCI HADİS

عن عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ»

Ali b. Huseyn *rahimehullah* şöyle rivâyet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanın (dini ve dünyası bakımından) kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terketmesi, onun müslümanlığının güzelliğindendir." Mâlik, Ahmed, İbn Mâce, Ebû Hureyre'den, Tirmizî, Ali b. Huseyn ve Ebû Hureyre'den[227]

AÇIKLAMALAR

İslam kelimesi mutlak olarak sarf edildiği zaman, îmân ve ihsân da ona dâhil olurlar. Bu anlamda İslâm, dinin zâhirdeki ve bâtındaki bütün ilkeleridir. Müslümanlar, İslâm'da iki kısma ayrılırlar. Nitekim bu hadisin muhtevası buna delâlet etmektedir. Müslümanların bir kıs-mının müslümanlığı güzeldir, bir kısmınınki de kötüdür. İslâm'ı zâhi-ren ve bâtınen yerine getiren güzel müslümandır.

(ﮎ ﮏﮐﮑﮒﮓﮔﮕﮖ ﮗ ﮘﮙﮚﮛ
ﮜﮝﮞﮟ)

"İşlerinde doğ**ru olarak kendini Allah'a veren ve** hanîf olarak İbrâh**îm'in** dinine tâbi olan kimseden dince daha güzel

---

[227] Tirmizî, Zühd (2317); **İbn Mâce**, Fiten (3976). Ebû Hureyre hadisi olarak. Tirmizî, Zühd (2318); Ahmed, Müsned (1734). Ali b. Huseyn hadisi olarak. el-Elbânî *Sahîhu Suneni İbn Mâce* (3211)'de sahîh olduğunu söylemiştir.

kim vardır? Allah **İbrahim'i dost edinmiştir.**" [4/Nisâ, 125]

Dini güzel olan, terketmesi gereken günah ve kötülüklerle, yine mekruh olanlar, kendisine faydası olmayan hatta hayrın kaçmasına sebep olacak lüzumsuz mübahlar gibi, terketmesi gereken şeylerden vazgeçip, kendisini ilgilendirenlerle meşgul olur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"İnsanın (dini ve dünyası bakımından) kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terketmesi, onun Müslümanlığının güzelliğindedir"* sözü, söylediklerimizi içine almaktadır.[228]

Hadisin mefhûmu şudur: Kendisini ilgilendirmeyeni terk etmeyen kimsenin müslümanlığı kötüdür. Bu, haram veya mekruh olan söz ve davranışları içine almaktadır.

Bu hadis, genel anlamlı ve özlü sözlerdendir, Bu sözüyle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* İslâmdaki farklı taksimatı ortaya çıkarıp İslâm'ın güzelliğini oluşturan sebepleri açıkladı. Bu da, ilgili olanla meşgul olup ilgili olmayan söz ve davranışı terketmektir. Sebepler, kulun onlar yüzünden kötü olduğu şeydir. Onlar, bu halin tam tersinedirler.

---

(228) el-Hâfız İmam İbn Receb el-Hanbelî rahimehullah şöyle der: "Bu hadis edebin temel esaslarından büyük bir esastır. Asrındaki Mâlikîlerin imamı Ebû Muhammed b. Ebî Zeyd [el-Kayrevânî] şöyle demiştir: "Hayır ve iyilik edebleri şu dört hadiste toplanmıştır: *"Allah'a ve âhiret gününe iman eden kişi ya hayır söylesin ya da sussun"*, *"Kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, kişinin Müslümanlığının güzelliğindendir."*, Kendisinde tavsiyede bulunmasını isteyen kişiye söylediği özlü emri: *"Öfkelenme!"* ve *"Mü'min kendisi için sevip istediğini başkası içinde isteyendir"* hadisleri.[*Câmiu'l-İlm ve'l-Hikem*, ilgili hadisin şerhi.]

ALTMIŞ YEDİNCİ HADİS

عن أَيُّوبَ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نَحْلٍ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ**»

Eyyûb b. Mûsâ b. Amr b. Sa'îd b. el-Âs, babasından, o da dedesinden, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir:

"Hiçbir baba, çocuğuna iyi terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır." Tirmizî(229)

AÇIKLAMALAR

Senin yapacağın iyiliğe en lâyık ve en uygun kimse, çocuklarındır. Çünkü onlar, Allah'ın sana verdiği, beden ve kalplerini uygun bir şekilde terbiye etmeni tavsiye ettiği emanetlerdir. Büyük, küçük senin onlara karşı yaptığın bu türlü şey, vâcibin edâsı ve seni Allah'a yaklaştıran şeylerin en üstünlerindendir. Bu konuda gayret göstermen ve ecrini Allah'tan beklemen gerekir. Onlara yedirip giydirdiğinde ve bedenlerini eğittiğinde, görevi yerine getirmiş ve ecir almış olduğun gibi, ayrıca, faydalı ve doğru ilimlerle, güzel ahlâka yöneltmek ve zıddından sakındırmakla, onların kalp ve ruhlarını eğittiğin zaman da aynı şey –hatta daha büyüğü– olur.

Güzel edep, şimdi ve sonra, onlara, altın, gümüş ve çeşitli dünya malı vermekten daha hayırlıdır. Çünkü onlar güzel edep ve güzel ahlâkla

---

(229) Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (1952); Ahmed, Müsned (14977). el-Elbânî *ed-Daîfa* (1121)'de zayıf olduğunu söylemiştir.

yükselirler, onlarla mutlu olurlar, Allah'ın ve kulların haklarını onlarla öderler, birçok zarardan onlarla sakınırlar, anne ve babalarına yaptıkları iyilik onlarla gerçekleşir.

Çocukları ihmal etmenin zararı büyük ve riski fazladır. Düşün, senin bir bahçen olsa, onun ağaçlarını büyütüp yetiştirsen, meyveleri olgunlaşsa, sonra o bahçeyi ihmal edip korumazsan, sulamazsan, zararlı şeylerden temizlemezsen ve her zaman gelişmeye uygun hale getirmezsen, bu en büyük cahillik ve ahmaklık değil midir? Sen, çiğerinin parçası, gönlünün meyvesi ve ruhunun kopyası, sağlığında ve öldükten sonra yerine geçecek olan, mutlu olmaları sebebiyle senin de mutlu olacağın, felâh ve başarıları sebebiyle birçok hayra kavuşacağın çocuklarını nasıl ihmal edersin?(230)

(ئۇئۆئۆئۇٰئۇٰئى)

"**Bunu ancak** akl-ı selîm sahipleri düşünüp anlar**lar.**"
[2/Bakara, 269]

(230) Çocuk eğitimi ile ilgili pek çok yönlendirmelerde va tavsiyelerde bulunan Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in buyruklarını, imamların değerli tavsiyelerini ve bilimsel verileri bir araya toplayan kitapların Türkçedeki en iyisi Havle Abdulkadir Derviş'in *Anaokulunda ve Evde Çocuk Eğitimi* isimli eseridir. Bu eser gerçekten devamlı başvuru kaynağı olmaya layıktır.

ALTMIŞ SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوْءِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ وَكِيرِ الْحَدَّادِ لَا يَعْدَمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمِسْكِ إِمَّا تَشْتَرِيهِ أَوْ تَجِدُ رِيحَهُ وَكِيرُ الْحَدَّادِ يُحْرِقُ بَدَنَكَ أَوْ ثَوْبَكَ أَوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً**»

Ebû Mûsa el-Eş'arî radıyalahu anh şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İyi arkadaşla kötü arkadaşın durumu, misk taşıyanla, ateş üfleyip saçan, demirci körüğü gibidir. Misk taşıyan ya sana biraz verir ya da sen ondan biraz satın alırsın yahut ondan güzel bir kokuk hissedersin. Demirci körüğü ise ya elbiseni yakar, ya da sen ondan çirkin bir koku hissedersin." Muttefekun aleyh[231]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, iyi arkadaş seçmeye teşvik ve bunun zıddından da sakındırma vardır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, iyi arkadaşın, ya hediye edilmek ya da satın almak suretiyle, en azından, onunla oturduğun süre içinde, yanındaki miskten yararlandığın misk taşıyıcısı gibi olduğunu açıklayarak bu iki örneği verdi. Nasıl misk kokusu insana rahatlık verirse, iyi arkadaşla birlikte olan da hayır ve nimet içindedir.

---

(231) Buhârî, Buyu' (2101); Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2628); Ahmed, Müsned (19127).

İnsanın, iyi arkadaşıdan gördüğü iyilik, en keskin miskten daha etkili ve daha üstündür. Çünkü o, ya sana din ve dünyan için yararlı olanı öğretir, ya sana nasihatta bulunur ya da sana zarar verecek şeyi yapmaktan seni sakındırır. Seni Allah'a itaat ve ibâdete, anne ve babaya iyi davranmaya, akrabalara ilgi göstermeye teşvik eder, seni kusurlarınla birlikte kabul eder ve sözüyle, ilmiyle ve durumuyla güzel ahlâka ve seni iyi şeylere davet eder. Çünkü insanın yapısında arkadaş ve dostunu örnek alıp ona uyma özelliği vardır. Kişilikler ve ruhlar gruplar halinde bir araya gelmiş topluluklardır. Onlar birbirlerini hayra veya onun zıddına götürürler.

İyi arkadaştan gördüğün en basit fayda –ki hafife alınmayacak bir fayda– beraber olmaya önem vermekten, hayırda yarışmaktan ve şerden uzak durmaktan dolayı onun sayesinde kötülük ve günahları reddetmen; yanındayken ve başka zaman onun seni koruması, sağlığında ve ölümünden sonra sevgi ve duasının sana fayda vermesi ve onun seninle irtibatı ve seni sevmesi sebebiyle seni savunmasıdır.

Bunlar, senin doğrudan doğruya uğraşmadığın şeylerdir. Ancak bazı kişilerle irtibat kurman ve bazı işler sebebiyle onların sana faydası dokunabilir.

İyi arkadaşların yararları, sayılamayacak kadar çoktur. Kişiye, dostundan ibret ve ders alması, onun yolundan gitmesi yeter.

Kötülerle arkadaşlık etmek, bu söylediklerimizin hepsinin zıddıdır. Onlar, her yönden arkadaşlık ettikleri ve bir arada bulundukları kimselere zarar verirler ve kötülük ederler. Nice insan, kötü arkadaş yüzünden helâk olmuştur. Onlar ne kadar çok arkadaşını bilerek ve bilmeyerek helâke götüren yerlere sevketmişlerdir.

Bundan dolayı, Allah'ın mümin kula iyilerle arkadaş olmayı nasip

etmesi ona en büyük nimeti; onu kötü arkadaşla sınaması, kuluna cezasıdır.

İyilerle arkadaş olmak, kulu âlâ'yı illiyyîne (yücelerin en yücesine); kötülerle arkadaşlık onu esfel-i sâfilîne (aşağıların en aşağısına) götürür.

İyilerle arkadaşlık, kişiye, faydalı ilimleri, üstün ahlâkı ve sâlih amelleri gerektirir; kötülerle arkadaşlık bunların hepsini ona haram kılar.

(ﮕﮖﮗﮘﮙﮚﮛﮜﮝﮞﮟﮠ
ﮥ ﮦ ﮧ ﮨ ﮩ ﮪ ﮫ ﮬ ﮭ ﮮ ﮯ ﮰ ﮱ ﯓ
ﯔﯕﯖ)

"O gün zalim ellerini ısırıp: "N'olaydı, keşke ben rasûl ile **beraber bir yol edineydim" der. "Vah bana! Ne olurdu, ben** falancayı dost edinmeseydim! O beni, bana gelen zikirden[232] saptırdı. Zaten şeytan, insanı (uçuruma sürükleyip), yapayalnız ve yardımcısız **bırakır.**" [25/Furkân, 27-29]

---

(232) Yani Kur'ân'dan.[Bkz: *Tefsîru İbn Kesîr*] Nitekim, bir sonraki âyette bütün hayırların aslı olan Kur'ân'dan yüz çevirdikleri için Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in Rabbine dert yandığı ve şöyle dediği haber verilir: "Rasûl de şöyle demektedir: Ey rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı terk edilmiş kıldılar."

ALTMIŞ DOKUZUNCU HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «**لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"(Akıllı ve olgun) mümin bir yılan deliğinden iki defa ısırılmaz (bir defa aldatılsa bile, ikinci defa aldanmaz)." Muttefekun aleyh(233)

AÇIKLAMALAR

Bu, müminin, çok dikkatli ve uyanık olduğunu açıklamak için, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in verdiği bir örnektir. Mü'minin îmânı, onu, yaklaşılması kenisine zarar veren kötülükleri işlemekten engeller. O ne zaman bunlardan birini yapma hatasına düşerse, hemen pişman olur ve tevbe eder.

Tevbesinin arkasından, kişinin, kendisini günaha düşüren o sebepten, çok sakınması, elini bir deliğe sokup da bir yılanın ısırdığı kimsenin durumu gibidir. Artık o, ilk defa başına gelenden dolayı, o deliğe elini asla sokmaz.

Ayrıca, îmân, sahibini ibâdete sevkeder ve ona teşvik eder. Onu kaçırdığı için de kişinin üzülmesine sebep olur. Yine îmân, onun kötülük işlemesine engel olur. Eğer o bir kötülük işlerse, hemen onu terk eder ve artık aynı şeyi yapmaz.

(233) Buhârî, Edeb (6133); Müslim, Zühd (2998); Ebû Dâvûd, Edeb (4862); İbn Mâce, Fiten (3982); Ahmed, Müsned (8709).

Hadiste, her hususta ihtiyatlı ve uyanık olmaya da teşvik vardır. Yapmak için yararlı; sakınmak için de zararlı sebep ve vasıtaları tanımak bunu gerektiren şeylerdendir.

Hadis, yaklaşmakla, kötülüğe düşmekten korkulan şüphe ve vasıtalardan çekinmeye delâlet etmektedir.

Mazeretler hesaba katılmakla birlikte Allah, şeytanın güzel gösterdiği günahları tekrarlamaktan müminleri sakındırdı.

(ووۋۋىېيىپپد)

"**Allah size öğ**üt veriyor ki, eğer müminler iseniz, böyle bir **şeye bir daha asla dönmeyesiniz.**" [24/Nûr, 17]

Tevbe edenlerden kötülüğü tadan kimsenin ondan tiksintisi daha fazla, ondan sakındırma ve sakınması daha kapsamlıdır. Çünkü o, onun kötü etkilerini tecrübe ederek öğrenmiştir.

Hadiste şöyle buyurulmaktadır:

«الْأَنَاةُ مِنْ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنْ الشَّيْطَانِ»

"Acele etmeyip tedbirli olmak, Allah'tandır. Acele etmek şeytandandır."(234)

«لَا حَلِيمَ إِلَّا ذُو عَثْرَةٍ، وَلَا حَكِيمَ إِلَّا ذُو تَجْرِبَةٍ»

"Halim ancak ayağı tökezleyendir. Hakîm (bilge) de tecrübesi olandır."(235)

Allah en iyi bilendir.

---

(234) Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (2012); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr (6/122). Hadis hasendir. Bkz: *Silsiletu's-Sahîha* (4/404).

(235) Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (2033). el-Elbânî *Daîfu Edebi'l-Mufred*'de hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

YETMİŞİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا عَقْلَ كَالتَّدْبِيرِ، وَلَا وَرَعَ كَالْكَفِّ، وَلَا حَسَبَ كَحُسْنِ الْخُلُقِ»

Ebû Zer el-Gıfârî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Ebû Zer! Tedbir gibi akıl, nefsi alıkoymak gibi takva ve huy güzelliği gibi bir hasep yoktur." Beyhakî, Şuâbu'l-Îmân [236]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, her birinin altında büyük bir bilgi bulunan üç cümle vardır.

Birinci cümle: Aklın, etkilerinin ve alâmetlerinin açıklanması hakkındadır. Kitap ve sünnette övülen akıl, bir güç ve Allah'ın kuluna verdiği bir nimettir. Kul, faydalı şeyleri ve ilimleri onunla anlar, onları düşünüp inceler, zararlı ve çirkin şeylerden geri durur. O, insan için zorunludur. Dinî ve dünyevî hiçbir durumunda ondan uzak olamaz. Çünkü insan, faydalıyı ve ona götüren yolu onunla tanır. Yine zararlı olanı ve ondan nasıl kurtulacağını onunla bilir. Akıl da kendi etkileriyle bilinir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste onun iyi etkilerini açıkladı: *"Tedbir gibi akıl yoktur."* Kulun tedbiri, ya dinî meseleleriyle ya da dünyalık meseleleriyle ilgilidir.

Onun dinî meseleleriyle ilgili tedbiri, sırat-ı müstakîmi, Peygam-

---

(236) **İbn Mâce**, Zühd (4218). el-Elbânî *Daîfu Suneni İbn Mâce* (925)'de hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

ber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, ahlâk ve davranışını tanımaya, sonra da, düzenli bir şekilde ona uymaya çalışmasıdır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Sabah, akşam ve gecenin bir kısmından faydalanın. Mutedil olun, mutedil olun, o zaman maksada ulaşırsınız."* Bu hadisin açıklaması ve Rasûlullah'ın gösterdiği yolun nasıl olduğu, onun, kolayca ve rahatça Allah'a ve cennetine ulaştıran kolay bir yol olduğu, o yolun, kulun rahatını ve dünyalık hiçbir şeyini kaçırtmayacağını, aksine bunlarla birlikte kulun iki şey yani iki cihan saâdeti ve iyi bir hayat kazanabileceği daha önce geçti.

Kişi eğer dinî durumunu, bu şer'î ölçüye göre düzenlerse (tedbir alırsa) onun dini ve aklı tam olur. Çünkü akıldan istenen, sahibini, en yakın ve en kolay yoldan iyi sonuçlara ulaştırmasıdır.

Geçimle ilgili tedbire gelince; akıllı, maksadının gerçekleşmesinde, kendisi için en faydalı ve en uygun gördüğü şekilde rızık talep etmeye çalışır. Rastgele ve kararsız bir halde sebep ve vasıtaları çiğneyip gitmez. Kendisine rızık kapısı açacak bir sebep gördüğünde, ona sarılır, devamlı çalışarak istediğini elde eder. Bunda, denenmiş bir bereket vardır.

Sonra başka bir tedbirde daha bulunur. O da, harcamada tedbirdir. Haram olan veya faydası olmayan yollarda harcama yapmaz, mübah olan harcamalarda ne israf, ne de cimrilik eder. Bunun ölçüsü, Yüce Allah'ın iyiler hakkında söylediği şu sözdür:

(ئى ئېئى ئى ئدى ىيېځ ځ ځ)

"**(O kullar), harcadı**klarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi aras**ında orta bir yol tutarlar.**" [25/Furkan, 67]

Rızık kazanmada, harcamada, korumada ve bununla ilgili hususlarda güzel tedbir, insan aklının tam ve sağlam olduğunu gösterir.

Bunun zıddı, onun aklının noksanlığını ve bozukluğunu gösterir.

İkinci cümle: *"Nefsi alıkoymak gibi takva yoktur"* sözüdür.

Bu, takvanın özlü bir tarifidir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gerçek takvanın, kişinin nefsini, kalbini, dilini ve bütün organlarını haram ve zararlı olan şeylerden alıkoyan şey olduğunu belirledi. Âlimlerin, takvanın açıklaması hakkında söylediklerinin hepsi, bu net ve özlü açıklamaya dayanır.

Kim kalbini şüphelerden, haram olan arzulardan, kinden, nefretten ve diğer kötü huylardan; dilini de gıybetten, koğuculuktan, yalancılıktan, sövmekten, her türlü günahtan, kötülükten ve haram sözlerden; namusunu ve gözünü haramdan; karnını, haram yemekten ve organlarını günah kazanmaktan korursa, işte bu gerçek takvadır.

Kim bunlardan birisini kaybederse, takvasından o kadar eksilir. Bundan dolayı Şeyhulislâm şöyle demiştir: "Takva, âhirette zararından korkulanı terketmektir."[237]

Üçüncü cümle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: *"Huy güzelliği gibi bir hasep yoktur"* sözüdür.

Hasep, halka göre, yüksek bir mertebedir. Hasep sahibinin bundan dolayı bir itibar ve şerefi vardır. Hasep iki türlüdür:

Birinci tür, insanın nesebi ve evinin şerefiyle ilgili olan haseptir. Bu tür, aslında, bir övgüdür. Çünkü bunun sahibinin bayağı şeylerden uzak durarak ve güzel nitelikler edinerek, hasebinin gereğini yapmış olma ihtimali vardır.

İkinci tür ise, kula ait bir özellik, güzellik, süs, dünya ve dinde iyilik olan hakîkî haseptir. Bu, geniş hilmi, sabrı, affı, iyilik etmeyi, kötülük ve eziyete katlanmayı, her çeşit insana karşı güzel huylu olmayı içine

---

(237) Bunu Şeyhulislam İbn Teymiyye'den talebesi İmam İbn Kayyım nakletmiştir. *Medâricu's-Sâlikîn* (2/10)

alan gerçek haseptir.

İstersen şöyle de: Güzel huy iki türlüdür:

1. Allah'a karşı, huy güzelliğidir. Bu da, onun şer'î ve kaderle ilgili hükümlerini, hoşnut olarak, hükmüne teslim olarak, sükûnet, rıza, kendisine lütfettiği emir ve başarıdan dolayı Allah'a şükür ve acı veren kaderine sabır ve rıza ile dinine uyarak kabul etmendir.

2. İnsanlara karşı iyi huylu olmaktır ki, bu da bağışta bulunmak, kötülüğe katlanmak ve insanlara kendi elinin zararını dokundurmamaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ڃڃ ڃڄڃڃڇ)

"Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir." [7/A'râf, 199]

(ژ ژ ڑ ڑ ک ک ک ک گ گ گ گ ڳ گ ڳ
ڳ ڳ گ گ گ گ ں ں ڻ ڻ ۀ ۀ ہ
ہ ھ)

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle, arasında düşmanlık olan kimse, sanki candan bir dost olur. Bunu (bu güzel davranışa) ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak (hayırdan) büyük nasibi olan kimse kavuşturulur." [41/Fussilet, 34-35]

Kim Allah'a ve insanlara karşı iyi huylu olursa, hayır ve felâha kavuşur. Allah en iyi bilendir.

YETMİŞ BİRİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصِنِي، قَالَ: «**لَا تَغْضَبْ**» فَرَدَّدَ مِرَارًا، قَالَ: «**لَا تَغْضَبْ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: "Bir adam gelip, Ey Allah'ın Rasûlü! Bana tavsiyede bulun, dedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: *"Öfkelenme!"* buyurdu. Adam aynı şeyi birkaç defa söyledi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve selem* de her seferinde [yalnızca]: *"Öfkelenme!"* buyurdu. Buhârî(238)

AÇIKLAMALAR

O adam, yapılan tavsiyenin basit bir şey olduğunu zannetmişti. Halbuki o, Peygamber'in kendisine, genel bir ifadeyle tavsiyede bulunmasını istiyordu. Onun için isteğini birkaç defa tekrar etti. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona, aynı şeyi tekrar edince, bunun özlü bir söz olduğunu anladı. Gerçekten bu, öyledir. Çünkü: *"Öfkelenme!"* sözü, iki önemli emri içermektedir.

Birincisi: Sebepleri yerine getirme ve güzel huylu olmaya çalışma emri yani halim olmak, sabırlı olmak ve insanlardan gelebilecek sözlü ve fiilî kötülüğe hazır olmak. Kul, bunları yapmayı başarırsa ve öfkelenmeye sebep olan bir şeyle karşılaşırsa, güzel huyu sebebiyle ona katlanır, bunu yumuşaklığıyla, sabrıyla ve güzel sonuçlarına dair bilgisiyle karşılar. Bir şeyin emredilmesi, onu ve ancak kendisiyle gerçekleşeni emretmektir. Bir şeyin yasaklanması, onun zıddını emretmektir. Ona, kulun, yasaklanandan sakınmasını sağlayan sebepleri yerine getirmesi emredil-

(238) Buhârî, Edeb (6116); Tirmizî, el-Birr (2020); Ahmed, Müsned (9682).

di. İşte bu, o türdendir.

İkincisi: Öfkelendikten sonra, öfkesini uygulamama, emridir. Çünkü genellikle insan, öfkesini defip reddedemez. Ama onun gereklerini uygulamayabilir. Öyleyse öfkelendiğinde, kendini, öfkenin gerektirdiği haram söz ve davranışlardan engellemesi gerekir.

Kendini, öfkenin zararlı etkilerini yapmaktan engellerse, aslında öfkelenmemiş gibi olur. Böylece kul, aklî ve kalbî gücü tam birisi olur. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir:

«لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ»

"Güçlü pehlivan, rakibini yere yıkan değildir. O, ancak, öfkelendiğinde kendine hâkim olandır."[239]

İnsanın gücünün tam olması demek, şehvet gücünün ve öfke gücünün kötü etkilerinin kendisine tesir etmesine engel olması, bu iki gücü, dinî ve dünyevî yararı olanı olmaya, dinî ve dünyevî zararı olanı def etmeye sarf etmesidir.

İnsanların en hayırlısı, şehveti ve arzusu, Peygamber'in getirdiğine uygun olan; öfkesi ve savunması, hakkın batıla üstün gelmesi için olandır.

İnsanların en kötüsü, şehvet ve gazabına yenilendir. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir.

---

(239) Buhârî, Edeb (6114); Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2609); Ahmed, Müsned (7178).

YETMİŞ İKİNCİ HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ»** قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً قَالَ : **«إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ»**

Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kalbinde zerre miktarı kibir bulunan cennete girmez." Birisi şöyle dedi: Kişi, elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını ister. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir, hakkı tanımamak ve insanları küçümsemektir."***[240]

AÇIKLAMALAR

Yüce Allah cehennemin, kibirlenenlerin yeri olduğunu haber vermiştir. Bu hadiste de: *"Kalbinde zerre miktarı kibir bulunanın cennete girmeyeceği"* bildirilmektedir. Hadis, kibrin, cehenneme girmeyi gerektirdiğine ve cennete girmeye engel olduğuna delildir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı bu özlü açıklamayla, bu mana çok iyi anlaşılmaktadır. O kibri, iki türe ayırdı.

Birinci türün kibri hakka karşıdır. Bu da, hakkın reddi ve kabul

[240] Müslim, Îmân (91); Tirmizî, el-Birr ve's-Sıla (1998); Ebû Dâvûd, Libâs (4091); İbn Mâce, Mukaddime (59); Ahmed, Müsned (3779).

edilmemesi demektir. Hakkı reddeden herkes, reddedilen hak olduğu için, ona karşı büyükleniyor demektir. Kulların, Allah'ın peygamberlerini kendisiyle gönderdiği ve kitaplarını kendisiyle indirdiği hakka boyun eğmeleri gerekir.

Peygamberlere tamamen uymayı kabul etmeyip büyüklenenler, ebediyyen cehennemde kalacak kafirlerdir. Çünkü hak olanlara mucize ve delillerle desteklenmiş olarak peygamberler vasıtasıyla geldi. Onların kalplerindeki kibir engel olmak üzere ortaya çıktı ve hakkı reddettiler. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﮔﮕﮖﮗ ﮘ ﮙﮚﮛﮜﮝﮞﮟ
ﮠ ﮡﮢﮣ)

"**Kendilerine gelmiş** kesin bir delil olmaksızın, **Allah'ın** âyetleri hakkında münakaşa edenler var ya, hiç şüpe yok ki, onların kalplerinde asla yetişemeyecekleri bir büyüklük hevesinden başka bir şey yok**tur.**" [40/Mü'min, 56]

Görüş ve arzularına aykırı olan hakkın bir kısmına uymayıp büyüklenenler kâfir olmasalar bile, kibirlerinden ve din getirdikten sonra anladıkları hakkı kabul etmelerine engel olan kibirlerinden dolayı bazı cezalar vardır. Bundan dolayı âlimler, Rasûlullah'ın uygulaması görüldükten sonra, kişinin, kim olursa olsun, birinin görüşünü denk tutmanın helal olmadığında ittifak etmişlerdir.

İlimle uğraşanın, Allah'ın sözüyle, elçisinin sözünü herkesin sözüne tercih etmeye, dayandığı temelin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yoluna uymak, onun maksadını öğrenmeye çalışmak, zâhiren ve bâtınen, bu konuda ona uymak olmasına kesin karar vermesi gerekir.

Bu önemli hususu başarırsa, hayırda başarılı olmuştur ve hatası da affedilmiştir, çünkü onun genel amacı şeriata uymaktır. Hakkı tanıma-

da, delil getirme ve içtihad etme olarak elinden geleni yaparsa, hata hususunda mazurdur. Bu, hak için tevazu gösteren kimsedir.

İkinci tür olan insanlara karşı kibir de, onları hakir görmek ve küçümsemektir. Bu, insanın kendini beğenmesinden ve insanlara karşı büyüklük taslamasından ileri gelir. Kendini beğenmek, insanlara karşı büyüklenmeye, onları küçümsemeye, onlarla alay etmeye, söz ve davranışıyla onları kusurlu görmeye sevkeder. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنْ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ»

"Kişiye kötülük olarak, müslüman kardeşini hakir görmesi yeter."(241)

O adam: "Kişi, elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını istiyor" deyip bunun, içinde tehdit bulunan kibrin hükmüne girmesinden korktu.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona sahibi hakka uyan, insanlara mütevazi davranan birisi olduğunda, bunun kibir olmadığını ve Allah'ın sevdiği güzellik olduğu açıklamasını yaptı. Çünkü Allah, zatında, isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde güzeldir, o zâhirî ve bâtınî güzelliği sever.

Zâhirî güzellik, beden, kıyafet, mesken ve bunlarla ilgili şeylerin, temizliği gibidir. Bâtınî güzellik, üstün ve güzel ahlâkla donanmaktır.

Bundan dolayı bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in duâlarından biriydi:

«اللَّهُمَّ اهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَعْمَالِ وَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ وَقِنِي سَيِّئَ الْأَعْمَالِ وَسَيِّئَ الْأَخْلَاقِ لَا يَقِي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ»

---

(241) Müslim, el-Birr ve's-Sıla (2564); Ahmed, Müsned (7670).

"Allah'ım! Beni, amellerin ve ahlâkın en güzeline ulaştır. Bunların en güzeline anca sen ulaştırırsın. Benden amellerin ve ahlâkın kötüsünü gider. Bunların kötüsünü benden ancak sen gidermirsin."[242]

Allah en iyi bilendir.

[242] Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn (771); Nesâî, İftitâh (897); Tirmizî Deavât (3421).

YETMİŞ ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ما قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ وَرُزِقَ كَفَافًا وَقَنَّعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ**»

Abdullah b. Amr b. el-Âs *radıyallahu anhumâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Müslüman olup da kendisine ancak yetecek kadar rızık verilen ve Allah'ın kendisine verdiğine razı kıldığı kimse, kesinlikle felâha ermiştir." Müslim[243]

AÇIKLAMALAR

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu üç özelliği bir araya getiren kimsenin felâh bulacağı hükmünü verdi.

"Felâh", her istenilen ve sevilenin elde etme ve her korkulandan selâmet anlamında özlü bir isimdir.

Bu üç özellik, din ve dünya iyiliğini bir araya getirdi. Kul, Allah'ın dini olan ve kendisi dışında hiç bir din kabul edilmeyen İslâm'a hidâyet olduğunda ki bu, sevap kazanmanın ve cezadan kurtulmanın temel esasıdır, kendisine yetecek, insanlardan istemesine engel olacak kadar rızık da elde eder, sonra Allah ona, verdiğine razı kılmak suretiyle, nimeti tamamlar, yani verilen rızka ve yetecek kadarına razı olma mertebesi oluşur ve artık nefsi, bunun gerisindekine tamah etmezse onun için, dünya

(243) Müslim, Zekât (1054); Tirmizî, Zühd (2348); İbn Mâce, Zühd (4138); Ahmed, Müsned (6572).

ve ahiret iyiliği meydana gelmiştir.

Bu üç özelliğin veya birinin gitmesiyle ortaya çıkan noksanlık, ya onun müslüman olmamasıdır –ki, durumu ne olursa olsun, bunun sonu ebedî bedbahtlıktır– ya müslüman olmasıdır, ama unutturan bir fakîrlikle veya azdıran bir zenginlikle denenmesidir –ki her ikisi de zarar ve büyük bir noksanlıktır– ya da ona tam yetecek veya bol bol yetecek kadar rızık verilir, ama o, Allah'ın verdiği rızığa kanaat etmez, kalbi Allah'ın verdiğiyle hoşnut olmaz. Bu da kalbi ve nefsi fakîr olandır.

Zenginlik mal çokluğundan olmaz, asıl zenginlik kalp zenginliğidir. Nice servet sahibinin kalbi yoksul ve üzgündür. Nice cömert yoksul vardır ki onun kalbi zengindir, hoşnuttur ve Allah'ın verdiği rızığa kanaat eder.

İhtiyatlı ve akıllı kimse, dünyalık hususunda sıkıştığında, kendinde, dünyalık sıkıntısıyla kalp sıkıntısını dünyalık fakîrliği ile kalp fakîrliğini bir araya getirmez. Rızık elde etmek için çalıştığı gibi, kalbin rahatı, sükûneti ve huzuru için çalışmalıdır. Allah en iyi bilendir.

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي أَيُّوبَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ! عَلِّمْنِي وَأَوْجِزْ ، قَالَ: «**إِذَا قُمْتَ فِي صَلَاتِكَ فَصَلِّ صَلَاةَ مُوَدِّعٍ وَلَا تَكَلَّمْ بِكَلَامٍ تَعْتَذِرُ مِنْهُ وَأَجْمِعْ الْيَأْسَ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ**»

Ebû Eyyûb el-Ensârî şunu anlattı: Birisi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana nasihatte bulun ve vecîz (kısa ve özlü) konuş, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Namazına durduğunda veda edecek kimseninki gibi namaz kıl, yarın özür dilemeni gerektirecek bir sözü söyleme ve insanların ellerindeki (dünyalık) şeylerden ümit kesmeye karar ver." Ahmed(244)

AÇIKLAMALAR

Bu üç tavsiye, ne kadar önemlidir! İnsan onları alıp uyguladığında, işleri mükemmel hale gelir ve felâh bulur.

Birinci tavsiyede namazın tam ve mükemmel bir şekilde kılınması ve onun en güzel bir şekilde ifa edilmesine çalışılması yer almaktadır. Şöyle ki, kişi, kıldığı her namazdan dolayı kendisini hesaba çekecek, namazdaki farz, vâcib ve sünnetleri tamamlayacak ve makamların en yücesi olan ihsân makamını gerçekleştirecektir.

(244) **İbn Mâce**, Zühd (4171); Ahmed, Müsned (22987); el-Elbânî *Sahîhu İbn Mâce* (3363)'de hadisin hasen olduğunu söylemiştir.

Bu da, namaza, zihninde Rabb'inin huzurunda olduğunu canlandırarak durmasıyla, okuyarak, zikrederek ve dua ederek Allah'a yalvarmasıyla, duruşunda, rükûnda, secdesinde, eğilmesinde ve kalkmasında ona boyun eğmesiyle olur. Onun bu yüce gayesinde, tereddüt göstermeden ve içinde bir isteksizlik olmadan bunu alışkanlık haline getirmesi ona yardımcı olur. O, her namazda, bundan başka namaz kılamayacakmış gibi, namazının, veda eden kimseninki gibi olduğunu hayal eder.

Bilinmektedir ki veda edecek kimse, bütün gücünü sarfedecek şekilde çalışır. Durumun kendisine kolay gelmesi ve buna alışmak için devamlı bu faydalı düşünceler ve güçlü vasıtalarla birliktedir.

Bu şekilde olan namaz, sahibini her türlü kötü huydan alıkoyar, ruhunu etkileyen îmân fazlalığı, kalbin nuru ve mutluluğu, hayra olan tam arzusu sebebiyle, onu her türlü güzel huya teşvik eder.

İkinci tavsiye, dili tutmak ve onu kontrol altına almaktır. Meselenin özü dili tutmaktır. Kul, diline sahip olursa, bütün organlarına sahip olur. Dili ona sahip olur, o da onu zararlı sözden korumazsa, din ve dünya ile ilgili durumu bozulur. Bir söz söyler de din ve dünya ile ilgili bir yararını görmezse bu mutlaka onun zararına döner.

Tenkide uğramayı ve özür dilemeyi gerektirebilecek her söz bırakılmalıdır. Çünkü öyle bir sözü konuştuğunda söz ona sahip olur ve o da sözün esiri olur, belki de telafisi mümkün olmayan bir zarara da uğrayabilir?

Üçüncü tavsiye ise, dünya ve âhiretle ilgili meselelerinde Allah'a bağlanmayı alışkanlık haline getirmek. Kişi sadece Allah'tan istemeli ve onun lütfuna tamah etmeli ve insanların ellerindeki dünyalık şeylerden ümit kesmeyi alışkanlık haline getirmelidir. Çünkü böyle bir ümit kesme günahtan korunmak demektir.

Kişi bir şeyden ümit keserse, ona ihtiyaç duymaz. Böylece o, diliyle sadece Allah'tan ister, kalbi sadece Allah'a bağlanır. Allah'ın sâdık bir kulu olur ve yaratılmışlara kulluktan kurtulur.[245] Artık onların kölesi değildir, böyle yapmakla izzet ve şeref kazanmıştır. Çünkü, insanlara bağlanan, onlara bağlanması sebebiyle, ancak zillet ve düşkünlük kazanır. Allah en iyi bilendir.

[245] Kulun kalbinin, Allah'tan gayrısına bağlı olduğunu gösteren en önemli alâmetlerden biri de, kınayanın kınamasından korkmaktır. Yüce Allah Kur'an'-da, kendilerini sevdiğini beyân ettiği kullarını "kınayanın kınamasından korkmamak"la nitelendirmiştir. Mâide sûresinin ilgili âyetinin tefsîrınde Şeyh Sa'dî *rahimehullah* şunları söyler: "«Hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar»: Aksine Rablerinin rızasına öncelik tanırlar, O'nun kınamasını yaratılmışların kınamasından daha çok önemserler. Bu da onların azimlerine, kararlılıklarına ve himmetlerinin kuvvetine delâlet eder. Çünkü kalbi zayıf olanın himmeti de zayıf olur. Kınayıcıların kınaması azmini bozar, ayıplayı-cıların ayıplamaları gücünü giderir. Böylelerinin kalbinde, yaratılmışları göz önünde bulundurma, onların hoşnutluklarını ve kınamalarını Allah'ın emri-nin önüne geçirme oranında Allah'tan başkasına taabbud/tapınma vardır. "Allah yolunda, kınayıcının kınamasından korkmayan" oluncaya dek; kalp, Allah'tan başkasına taabbudden kurtulamaz." [*Tefsîru's-Sa'dî*, Mâide sûresi 54. âyetin tefsîri]

YETMİŞ BEŞİNCİ HADİS

عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضُعَفَائِكُمْ»

Mus'ab b. Sa'd'ın rivâyet ettiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizlere ancak zayıflarınız sebebiyle yardım ediliyor ve rızık veriliyor."(246)

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, ellerinden iş gelen güçlülerin, ne cihâd ve yardım ne de rızık meselelerinde ve kazanç elde edememeleri durumunda, ellerinden bir şey gelmeyen acizleri hafife almamalarının gerektiği bildirilmektedir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, düşmanları yenmenin ve rızık bolluğunun, zayıflar sebebiyle, Allah'a yönelip dua etmeleriyle, onların dua ve rızık istemeleriyle meydana geldiğini açıkladı.

Maksat ve gayelere ulaştıran sebepler iki türlüdür:

Somut olarak görülen tür: Bu, sözünde ve davranışında cesur olmak ve zengin olup kazanabilmekle oluşan güçlülüktür. Bu tür, çoğu kimsenin gönlündekidir. Onlar, zafer ve rızkın meydana gelmesini buna bağlarlar. Hatta cahiliye dönemindekilerin birçoğunda durum, fakîrlik korkusuyla çocuklarını öldürmeye kadar varmıştır. Bunların dışındakilerde de, kazanamayan ve güçlerini kaybeden âilelerine kızıp öfkelenme durumu ortaya çıktı.

---

(246) Buhârî, Cihâd (2896); Nesâî, Cihâd (3178); Ahmed, Müsned (1496).

Bunların hepsi, basiretsizlik, îmân zayıflığı, Allah'ın verdiği söze ve garantiye güvensizlik ve meselelere yüzeysel olarak bakmaktır.

İkinci tür: Manevi sebep ve vasıtalardır. Bunlar da dinî ve dünyevî isteklerin meydana gelmesinde Allah'a tevekkül etme gücü, tamamen ona güvenme; ona yönelme ve ondan isteme gücüdür.

Bu hususlar, korunmalarının, rızıklarının ve zaferlerinin, çok âciz oldukları halde, Allah'tan olduğunu öğrenmeye mecbur kalan, bir şey yapamayan zayıflar tarafından çok güçlü hale getirilirler. Çünkü bu kişiler kalpleri kırıldığı için Allah'a yönelmişler, Allah da onlara –kötülükleri defetmek ve faydalı olanları getirmek için– gücü yetenlerin idrak edemediği şeyleri indirmiştir. Onlar sebebiyle, gücü yetenlere, hesaplarında olmayan rızkı nasip etmiştir. Çünkü Allah, herkese, belirli ölçüde bir rızık ayırmıştır.

Allah, bu aciz olanların rızıklarını, gücü yetenler vasıtasıyla vermiş, bundan dolayı da gücü yetenlere yardım etmiştir, özellikle, Allah'a güvenleri sağlam olanlara ve onun karşılık vereceğine gönülden inananlara Allah, akıl ve hayallerinden geçmeyen yardım ve rızık vasıtaları açar.

Nice insan vardır ki fakîrdir, bunların ailesi, kalabalıklaşıp kendisine bağımlı olanlar çoğalınca, Allah, birçok yönden, dinî, ilâhî ve kaderle ilgili sebeplerden dolayı onların rızkını artırır.

Bir yönden bu: Sözünü bozmayan Allah'ın vaadidir.

(ی یییجٔخٔ)

"Siz Allah için ne verirseniz Allah onun yerine başkasını verir." [34/Sebe, 39]

Bir başka yönden de şöyledir: Her gün sabahleyin meleklerin şöyle dua etmesi:

«اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا وَأَعْطِ مُمْسِكًا مَالًا تَلَفًا»

"Allah'ım infak edene (Allah rızası için harcayana) bir bedel ver. Allah'ım! harcamayana (cimrilik yapana) telef ver."[247]

Bir yönden de şöyledir. Bu zayıfların rızıkları, kendileriyle birlikte olan kimselere yönelmiş ve onların eline geçmiştir.

Veren kimsenin elinin, her yönden üstün olduğu yönünden, Allah'ın yardımının ihtiyaç miktarı kadar gelmesi ve bereketin onun rızası için olan ve sevâbı istenilen her şeyde olması yönünden.

Kulun Allah'a karşı samimi olması ve ona kalbi, dili ve eliyle yaklaşması yönünden. O, infak ettikçe Allah'a yönelir ve ona yaklaşır. Onun için olan şey mübarektir.

Tevekkülün güçlü olması infakta bulunanın güvenini, Allah'ın lütuf ve iyiliğini arzu etmesi yönünden. Arzu ve ümit istenilenin meydana gelmesi için en önemli sebeplerdendir.

Zayıfların, kendilerine dua etmeleri yönünden. Onlar –ayakta olsalar da, otursalar da, her türlü durumlarında– ihtiyaçlarını karşılayanlar için dua ederler. Duâ, güçlü bir sebep ve vasıtadır.

(ﭙﭚﭛ)

"Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana duâ edin, kabul ede**yim."**

[40/Mü'min, 60]

Bunların hepsi denenmiştir ve görülmüştür. Mahrum kalanlara yazıklar olun! Başaranların kazancı ne kadar yücedir!

---

(247) Buhârî, Zekât (1442); Müslim, Zekât (1010); Ahmed, Müsned (27294).

YETMİŞ ALTINCI HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ يَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُ ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيُسْتَشْهَدُ»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah, iki kişiye güler. Bunlardan biri diğerini öldürür ve ikisi de cennete girer. Biri, Allah yolunda savaşarak şehit olur, sonra Allah kâtilinin tevbesini kabul eder de müslüman olur ve Allah yolunda çarpışarak o da şehit düşer." Muttefekun aleyh[248]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, Kerîm'in kereminin (cömertliğinin) çeşitli olduğuna, onun lütfunun sayılamayacak ve insanların akıl ve hayallerine gelmeyecek kadar çok çeşitli olduğuna delâlet etmektedir.

Biri diğerini öldüren bu iki kişiden her birine Allah, lütuf ve keremiyle, cennete ulaştıran bir sebep takdir etmiştir.

Birincisi: Allah yolunda savaştı ve Allah ona, sıddîklerin mertebesinden sonra, en üstün mertebe olan şehitliği, henüz Müslüman olmamış birisi vasıtasıyla ikram etti. Onun cihâd etmekteki gayesi, Allah'ın adını yüceltmek ve böylece O'na yaklaşmaktı. Onun ecrini verecek Allah'tır. Onun kâtilde bir hakkı yoktur. Ecrini verecek olan Allah'tır.

---

(248) Buhârî, Cihâd (2826); Müslim, İmâre (1890); Nesâî, Cihâd (3165); **İbn Mâce**, Mukaddime (191); Ahmed, Müsned (7282).

Diğerine gelince; Yüce Allah, Müslüman olmak ve başka bir sebeple tevbe etmek isteyen herkese tevbe kapısını açık bıraktı ve günahların hiçbirini, tevbenin kabulüne engel yapmadı. Nitekim Yüce Allah, tevbe edenler hakkında şöyle buyurdu:

(ﮣ ﮤ ﮥ ﮦ ﮧ ﮨ ﮩ ﮪ ﮫ ﮬ ﮭ ﮮ ﮯ ﮰ ﮱ ﯓ ﯔ ﯕ ﯖ ﯗ ﯘ ﯙ ﯚ)

"De ki: Kendileri aleyhine haddi aşan kullarım**! Allah'ı**n rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. O, **ğafûru'r-**rahîmdir." [39/Zümer, 53]

O müslüman olup tevbe edince, Allah onun küfrünü ve kalıntılarını sildi, sonra ona şehitliği nasip etti, o da öldürdüğü ve ona kendi aracılığıyla ikramda bulunduğu kardeşi gibi cennete girdi. Kafirken, kadreşini öldürmüş olması, onun değerini düşürmedi.

Allah'ın gülmesi, O'nun son derece cömert olduğunu ve yaptığı iyiliğin çeşit çeşit olduğunu göstermektedir.

Bu hadisteki ve diğer naslarda geçen gülme, Allah'ın diğer sıfatları gibidir. Mü'minin bunu kabul edip inanması, hakikatı üzere hak olduğuna, sıfatlarının kemal sıfatları olduğuna, O'nun eşi, benzeri ve dengi olmadığına inanması gerekir.

Ayrıca Allah'ın, başka zâtlara benzemeyen bir zâtı, başkalarının sıfatlarına benzemeyen sıfatları vardır. Hepsi de, hamd, mecd, tazim, celâl cemâl ve kemal sıfatlarıdır. Biz, Rabbimizin, Kitâb ve Sünnet'te geçen sıfatlarına inanırız.

Biliriz ki îmân ve tevhid, ancak onların, Allah'ın azametine, yüceliğine ve şerefine yakışan bir şekilde isbâtıyla gerçekleşir. Bu hadis, İslâm'a girmeye ve her vesîlede, tevbe kapılarının açık olduğuna teşvik eden hadisler arasındadır. Çünkü İslâm, öncekini ve insanın kâfirken yaptıklarını siler. O, geçmiştekiler üzere, hatta bâtıla yardım etmek için

öldürdüğü ve bu yüzden ele geçirdiği mallar üzere müslüman olmuştur. Bunların hepsi, müslüman olduktan sonra affedilmiştir.

Yukarda geçen "bu yüzden ele geçirdiği..." ifademiz, Müslümanlarla kâfirler arasındaki muâmelelerin gerektirdiği haklarda dikkatli olmak içindir. Çünkü kâfir, üzerinde muâmele yaparak aldığı mallar, borçlar ve başkalarının hakları olduğu halde müslüman olduğunda, İslâm bunları düşürmez, çünkü bu muâmeleler, insanların iyisiyle kötüsü, müslümanıyla kâfiri arasında ortak muamelelerdir.

Birinci kısmın aksine, iki taraf –yani müslümanlarla kâfirler– arasında savaş çıkar, öldürmek ve mal almak gerekli olursa, ancak gönüllü olarak ve elinde bulunduran tarafından teberru olarak geri verilebilir. Allah en iyi bilendir.

Ehl-i bağyin (isyancıların) ehl-i adli (adâleti gözetenleri) öldürmesi bazı yönlerden buna benzer. Âlimler, savaş halinde onların aldıkları can ve mallar için tazmînât ödemeyeceklerini söylemişlerdir. Nitekim sahabenin fitne çıktığında, böyle bir icmaı vardır. Onlar, ölen kimseler ve telef edilen mallar için, iki tarafın da, diyet ve tazmînât ödemeyeceğinde ittifak etmişlerdir.

"Sonra Allah, kâtilin tevbesini kabul eder de müslüman olur" sözünde, Allah'ın müslüman olan veya günahlarından tevbe edenin tevbesini kabul etmesi, kulun kendi tevbesinden önce gelir. Çünkü Yüce Allah, onun tevbe etmesine izin verir, onu takdir eder ve lütfeder, böylece, tevbe etmesini gerektiren sebepleri yaratır.

Kul, tevbe eder, bundan sonra Allah, geçmiş suçlarını –küfür ve onun dışındakileri– silmek suretiyle, tevbesini kabul eder. Kulun tevbesi, iki tevbeyle sarılmıştır. Rabbi ona, o iki tevbe sebebiyle, tevbe edinceye kadar, iznini, takdirini ve tevbe etme imkânını, tevbesinin kabulünü ve hatasının silinmesini lütfeder. Çünkü Yüce Allah, Tevvâb (tevbeyi kabul

eden) ve Rahîm (çok merhametli)dir.

Tevbe, ibâdetlerin en yücesi ve en önemlisidir. Bu hüküm, bütün ibâdetlerde vardır. Allah, kula önce onu nasip eder, sebep ve yollarını kolaylaştırıp bunlara imkân tanır. İbadet eden kimse bunu yaptığında Allah'ın ondan hoşnut olduğu ve verdiği sevap yazıldığına göre, Kerîm olan Allah'ın lütfu ne kadar geniştir ve O'nun geniş ve çeşitli keremi ne kadar boldur. Allah en iyi bilendir.

YETMİŞ YEDİNCİ HADİS

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ مِنْ ضُرٍّ أَصَابَهُ وَلَكِنْ لِيَقُلْ اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي»

Enes *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"*Sizden birisi, (hastalık vs. gibi) bir zarara uğradığı için, asla ölümü temennî etmesin. Temennî etmek zorunda kalırsa: Allah'ım! Yaşamak, benim için hayırlı olduğu sürece, beni yaşat. Ölmek benim için hayırlı olduğunda da canımı al, desin.*" Muttefekun aleyh(249)

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, hastalık, fakîrlik, korku, bir sıkıntıya düşme ve benzeri şeyler gibi, kulun başına gelen herhangi bir zarardan dolayı, ölümü temenni etmeyi yasaklamaktadır. Çünkü bundan dolayı ölümü temenni etmede, bazı mefsedetler vardır.

Bunlardan birincisi şudur: Bu, kişinin başına gelen şeyden dolayı öfkelenip canı sıkıldığına delâlet etmektedir. Halbuki ona sabretmesi ve görevini yerine getirmesi emredilmiştir. Ölümü, istemenin buna aykırı olduğu bilinmektedir.

---

(249) Buhârî, Deavât (6351); Müslim, Zikr (2680); Tirmizî, Cenâiz (971); Nesâî, Cenâiz (1820); Ebû Dâvûd, Cenâiz (3108); İbn Mâce, Zühd (4265); Ahmed, Müsned (11568).

İkincisi: Ruhî bir zayıflama ve tembellik meydana getirmesi, ümitsizliğe düşürmesidir. Kuldan istenilen, böyle şeylere direnmesi, gücüne göre onları hafifletmeye çalışması, başına gelenin yok olması için, kalp gücüne ve umut etme gücüne sahip olmasıdır.

Bu da iki şeyi gerektirir: Emredilen sebepleri yapana ilâhî lütuf, kalp gücünü ve umutlu olmasını gerektiren faydalı çalışma.

Üçüncüsü: Ölümü temenni etmek, câhillik ve ahmaklıktır. Çünkü öldükten sonra ne olacağını bilmemektedir. Belki yağmurdan kaçarken doluya tutulacaktır.

Dördüncüsü: Ölüm, kulun, hâlen yapmakta olduğu sâlih amelleri keser. Artık mü'minin geri kalan ömrünün değeri yoktur. O, zerre kadarı, dünya ve üzerindekilerden daha hayırlı olan bir amelin kesilmesini nasıl ister?

Bu genel hususlardan daha özeli, başına gelen zarara sabretmesidir. Çünkü Allah, sabredenlere ecirlerini hesapsız olarak verecektir.

Bundan dolayı, hadisin sonunda şöyle buyurdu: *"Temenni etmek zorunda kalırsa: Allah'ım! Yaşamak, benim için hayırlı olduğu sürece, beni yaşat, ölmek benim için hayırlı olduğunda da canımı al, desin."* Kulun durumunu, onun için hayırlı olanı ve onun bilmediği menfaatleri bilen, onun, istemediği hayrı onun için isteyen, iyiliği konusunda lütufta bulunduğu gibi başına gelen belâda da lütufta bulunan Rabbine havâle ettiriyor.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözüyle:

«لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ، اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ لِيَعْزِمْ الْمَسْأَلَةَ فَإِنَّهُ لَا مُكْرِهَ لَهُ.»

"Sizden biriniz: "Allah'ım! İstersen beni bağışla! Allah'ım! İstersen bana acı! demesin. Ancak kesin olarak istesin. Çünkü Allah'ı zorlayan

yoktur"[(250)] sözü arasındaki fark şudur: İçinde, Allah'ın ilmi ve iradesine bağlı olma bulunan bu hadiste zikredilen, kulun, sonucunu ve yararını bilemeyeceği belirli şeylerdedir.

Diğer hadiste belirtilen ise, faydasını hatta zorunluğunu ve her kulun ona olan ihtiyacını bildiği şeylerdir. Bunlar da Allah'ın mağfireti, rahmeti ve benzeri şeylerdir.

Kul, bunları Rabb'inden, dilemesine ve başka şeylere bağlayarak değil, kesin olarak ister, çünkü ona, bu konularda ve bunları aracı yaptığı her şeyde kesin ifadeleri kullanmaya çalışması emredilmiştir.

Bu, emredildikleri sabit olan farzlarla müstehabları yapma arasındaki fark gibidir. Kula, bunları yapması, ya kesin ya da müstehab olarak emrediliyor. Kulun aslını ve faydasını bilmediği belirli bazı şeyler vardır ki, o konudaki emri açık olarak anlayıncaya kadar durup bekler.

Birçok ilim adamı, fitne korkusuyla ölümü temenni etmenin caiz olmasını, bundan istisna tutmuşlardır. Meryem'in:

(ۓئائائد)

"Keşke bundan önce ölseydim." [Meryem, 23]

sözünü bundan saymışlardır. Ayrıca bazıları, Allah'a duyduğu özlemden dolayı ölümü temenni etmeyi istisna edip Yûsuf'un:

(ئـۓئـئۇئۇئۇئۇ ئۆئۇئۇئى)

"Dünya ve ahirette velim (dostum) sensin. Beni müslüman olarak öldür ve beni iyilerin arasına kat." [12/Yûsuf, 101] sözünü bundan kabul ettiler.

Bunun iyi düşünülmesi gerekir. Çünkü Yûsuf ölümü temenni etmedi, sadece, canını müslüman olarak alması için, Allah'tan İslâm üzere

---

(250) Buhârî, Deavât (6339); Müslim, Zikr (2679); Tirmizî, Deavât (3497); Ebû Dâvûd, Salât (1483); Ahmed, Müsned (7272).

kalmasını istedi. Nitekim kul, Rabb'inden iyi son ister. Allah en iyi bilendir.

YETMİŞ SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «**إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةِ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَتْ فِي النِّسَاءِ**»

Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Dünya (malı ve nimetleri) yeşil ve tatlıdır. Allah sizleri dünyada önceki ümmetlere halef yaptı. Böylece nasıl amel edeceğinize bakacak. Dünyaya dalmaktan sakının ve kadınların fitnesinden korunun. İsrail oğullarında ilk fitne, kadınlar konusunda oldu." Müslim[251]

AÇIKLAMALAR

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste, dünyanın durumuna ve onun, bakanların ve tadanların hoşuna giden niteliğini bildirdi. Arkasından, Allah'ın dünyayı, kulları için imtihan ve deneme yeri yaptığını bildirdi ve onun fitnesine düşmekten koruyan sebep ve vasıtaları oluşturmayı emretti.

Dünyanın tatlı ve yeşil olduğunu söylemesi, dünyanın sahip olduğu nitelikleri içine almaktadır. Gerçekten dünya, tadılacak lezzet ve şehvetleri bakımından tatlı, dış güzelliği yönünden yeşildir.

---

(251) Müslim, Zikr (2742); Tirmizî, Fiten (2191); İbn Mâce, Fiten (4000); Ahmed, Müsned (10759).

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

(ڭ ڭ ۇ ۇ ۆ ۆ ۈ ۈ ۇٴ ۋ ۋ ۅ ۅ ۉ ۉ ې ې
ھ ھ ے ے)

"**Kadın**lardan, oğlulardan, kantarlarca y**ığılmış** alt**ı**n ve gümüşten, (otlağa) sal**ınmış** atlardan, davarlardan ve ekinlerden gelen zevklere a**şırı** dü**ş**künlük, insanlara süslü **(cazip) gösterildi.**" [3/Âl-i İmrân, 14]

(ڦ ڦ ڄ ڄ ڄ ڄ ڃ ڃ ڃ ڃ چ چ)

"**Biz** yeryüzündeki şeyleri, kendisine süs olsun diye yarattık ki onların, hangisinin daha güzel iş yapt**ığını** dene**yelim.**" [18/Kehf, 7]

Oradaki bu çeşit çeşit lezzetleri ve hoş manzaraları Allah, imtihan etmek ve denemek için yarattı. Nasıl amel edeceklerini görmek için kulları dünyaya yerleştirdi.

Kim o dünyayı (lezzetlerini) helâlinden alır, hak ettiği yere koyar ve onları, yaratılma sebebi olan Allah'a kulluk görevini yerine getirmede kullanırsa, daha üstün ve daha kalıcı olan bir yurda götüren birer azık ve binek olurlar, böylece onun dünyadaki ve âhiretteki mutluluğu gerçekleşir.

Kim dünyayı, en büyük derdi, ilminin gayesi ve maksadı yaparsa, ona ancak, kendisi için takdir edilen verilir. Artık o, bundan sonra bedbahtlığa doğru sürüklenir. Onun lezzetlerinden ve şehvetlerinden ancak kısa bir süre zevklenir. Çünkü böyle bir kişinin lezzetleri az, üzüntüleri uzundur.

Dünya lezzetlerinin her türünde bu fitne ve imtihan vardır. Fakat en etkili ve en şiddetli fitne kadınlardır. Çünkü onların fitnesi büyük, o fitneye düşmek de tehlikelidir ve zararı daha fazladır. Onlar, şeytanın

tuzak ve ağlarıdır. Şeytan, kadınlar vasıtasıyla nice iyi niyyetli kimseyi avlamış, onlarda şehvetlerinin esiri ve günahlarının rehinesi olmuşlar, kurtulmaları zorlaşmıştır. Günah, kişinin kendi günahıdır, çünkü bu belâdan sakınmayan kendisidir. Eğer öyle olmasaydı, ondan sakınırdı ve şüpheli olanlara girmez ve belâyla karşılaşmazdı. Mevlâ'ya sarılmaktan yararlansaydı bu fitneden ve dertten kurtulurdu.

Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, bu hadiste, özellikle ondan sakındırdı ve bizden önceki milletlerin başından geçeni bildirdi. Çünkü bunda ibret alanlara ibret ve sakınanlara öğüt vardır. Allah en iyi bilendir.

YETMİŞ DOKUZUNCU HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، أَعْلَاهَا: قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنْ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنْ الْإِيمَانِ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Îmân yetmiş küsür veya altmış küsur şubedir. En üstünü, Lâ ilâhe illâllah sözü, en aşağısı, yoldan zarar verici bir şeyi kaldırmaktır. Hayâ, îmândan bir şûbedir" Muttefekun aleyh. (252)

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, îmânın, hem kalbin inanç ve amellerini, hem organların amellerini hem de dilin söylediklerini kapsadığına delâlet eden naslar arasındadır. Farz ve müstehab olarak Allah'a yaklaştıran, onun sevdiği ve hoşnut olduğu her şey, îmânın içine girer. Îmânın en üst ve en alt noktasıyla bunların arasındakilerini zikretti ki, o hayâdır. Belki hayâyı, bu bütün îmân şubelerini yerine getirmede en güçlü sebep olduğu için zikretti. Çünkü nimetlerinin ve cömertliklerinin devam etmesi, güzel isimlerinin kendi üzerinde görülmesi için –buna rağmen kul, yüce Rabbine karşı pek çok kusur işler, kendine zulmeder ve zarar verir– Allah'tan utanan kimseye bu hayâ, suçlardan sakınmayı, farz ve müstehabları yerine ge-

(252) Buhârî, Îmân (9); Müslim, Îmân (35); Tirmizî, Îmân (2614); Nesâî, Îmân (5004); Ebû Dâvûd, Sunne (4676); **İbn Mâce**, Mukaddime (57); Ahmed, Müsned (8707 ve 9097).

tirmeyi gerektirir.

Bu şubelerin en üstünü, aslı, esası ve temeli: "Lâ ilâhe illallah"ın kişinin, kalbinden, samimi olarak, o yüce niteliğe –ki bu ulûhiyyettir- Allah'tan başkasının lâyık olmadığını bilecek ve inanacak şekilde söylemesidir. Ulûhiyyet yalnızca Allah'a aittir. Çünkü O, kendisini ve bütün âlemleri lütuf ve ihsânıyla terbiye eden Rabbidir. Herkes fakîrdir, O zengindir. Herkes âcizdir, O güçlüdür. Daha sonra o, her durumda, samimi olarak Rabbine ibâdet eder. Çünkü îmânın bütün şubeleri, bu gövdenin dal ve meyveleridir.

Hadis, bazı îmân şubelerinin, hak olan ma'buda karşı ihlâslı olmaya, bazılarının da insanlara ihsânda bulunmaya dayandığını bildirmiştir.

Yoldan zarar veren şeyi kaldırmakla, sözlü ve fiili ihsânın bütün çeşitlerine dikkat çekti. Yani içinde, menfaatlere ulaşma bulunan ihsâna ve içinde, halktan zararlıları defetme bulunan ihsâna dikkat çekti.

Îmânın bütün türlerinin, bu hususlara dayandığını öğrenince, hayrın özelliklerinden her birinin, o şûbelerden olduğunu da öğrenmiş oluruz. Âlimler, bunların belirlenmesinden söz etmişlerdir.

Âlimlerden, hadiste bildirilen miktara ulaşanlar vardır.

Buna yaklaşanlar vardır. Ancak mana anlaşıldığında, insan, dinin getirdiği sözlü veya fiilî zâhir veya bâtın her özelliği, şubelerden kabul edebilir. Kulun îmândan payı, azlık veya çokluk, güçlü olma veya zayıf olma, mükemmel veya eksik olma bakımından, bu özelliklerden nasibi kadardır. Bunlar, Allah'ın ve Elçi'sinin verdiği haberlere inanmaya, onların emirlerini tutmaya ve yasaklarından çekinmeye dayanır.

Allah îmânı, kökü sabit, dalları göğe yükselen, meyvesi, Rabbinin izniyle her an yenilen, köklü ve meyveleri, iyi ağaca benzetti. Allah belki

düşünürler diye, insanlara örnekler verir. Allah en iyi bilendir.

SEKSENİNCİ HADİS

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ فَيَنْظُرُ أَيْمَنَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا مَا قَدَّمَ ، وَيَنْظُرُ أَشْأَمَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا مَا قَدَّمَ ، وَيَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَا يَرَى إِلَّا النَّارَ ، تِلْقَاءَ وَجْهِهِ فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ**»

Adiy b. Hâtim *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizden hiç kimse yok ki, aralarında hiçbir tercüman olmaksızın Rabbi, (âhiret gününde) kendisiyle konuşacak olmasın. O sırada kul sağına bakar, önceden sunmuş olduğu amelinden başka hiçbir şey görmez. Sonra sol tarafına bakar, sunduğu amelinden başka bir şey görmez. Daha sonra önüne bakar, tam karşısında, cehennem ateşini görür. Öyleyse yarım bir hurma tanesiyle olsa bile, ateşten sakının. Bunu da bulamayan kimse, güzel sözle (ateşten sakınsın)." Muttefekun aleyh(253)

AÇIKLAMALAR

Bu, oldukça önemli bir hadistir. Onda, akılların ermediği ve dillerin ifade edemediği yaratıcının büyüklüğü belirtilmektedir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onda, Allah'ın, bütün kulla-

(253) Buhârî, Rikâk (6539); Müslim, Zekât (1016); Nesâî, Zekât (2552); Ahmed, Müsned (17782).

rıyla, tercümansız ve vasıtasız olarak, doğrudan doğruya konuşacağını, onlara, iyi kötü, büyük küçük, önce sonra, kulların bildiği ve unuttuğu bütün amellerini soracağını bildirdi. Azameti ve büyüklüğü sebebiyle onları aynı anda yaratıp rızıklandırdığı ve aynı anda onları yeniden dirilttiği gibi aynı anda onların hepsini hesaba çeker. Allah ne kadar, bu yük ve yücedir!

İnsanları hesaba çekerken, kulun ne yardımcıları, ne çocukları ne de malları yanında olmayacaktır. İlk yarattığında olduğu gibi, O'na tek başına gelir. İyi veya kötü karşılık istenen amelleri, sağından ve solundan onu kuşatmıştır. Karşısında, gelinmesi gereken cehennem vardır. Oradan çıkmanın imkânı var mıdır acaba? Buna ancak, Allah'ın rahmetiyle ve daha önceden yapmış olduğu oradan kurtarıcı amellerle imkân bulunabilir.

Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmetini, yarım bir hurma gibi, az bir şeyle de olsa, bunu da bulamazsa, güzel sözle ateşten sakınmaya teşvik etti.

Bu hadiste, ateşten kurtarıcıların en büyüğü olan, mal ve sözlerle insanlara iyilikte bulunmak olduğu, kulun, az bir şey olsa bile, iyiliği küçük görmemesinin gerektiği, güzel sözün, bilmediklerini öğretmek, dinî ve dünyevî menfaatlerini göstermek sûretiyle insanlara nasihatı içine aldığı yer almaktadır. Güzel söz, kalplere neşe veren, gönülleri rahatlatan gülümseme ve sevince benzeyen konuşma demektir. Yine güzel söz, Allah'ı zikretme, onu övme, onun hükümlerini, emir ve yasaklarını hatırlamayı ihtiva eder. Allah'a yaklaştıran ve Allah'ın kullarına fayda sağlayan her konuşma, güzel sözün içine girer. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﭙﭚﭛﭜﭝ)

[illegible]kar, sâlih [illegible][35/Fât ɪr, 10]

(ﭙﭚ ﭛﭜﭝﭞ)

"**Kalıcı** olan güzel **işler ise Rabb'inin katı**nda sevapça da

daha hayırlıdır, umutça da daha hayırlıdır." [18/Kehf, 46]

SEKSEN BİRİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا أهلَكَ مَ نْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَثْرَةُ سُؤَالِهِمْ، وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ، فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Sizi yükümlü tutmadığım hususlarda beni serbest bırakın. Sizden öncekiler sadece çok soru sormaları ve peygamberlerine karşı gelmeleri sebebiyle helâk oldular. Sizi bir şeyden menettiğimde, ondan sakının. Bir şey emrettiğimde de gücünüzün yettiği kadar onu yerine getirin." Muttefekun aleyh(254)

AÇIKLAMALAR

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yasakladığı sorular, Yüce Allah'ın:

(ےےۓۓ ڭ ڭڭۇۇۆ)

"Ey iman edenler! Açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın." [5/Mâide, 101]

sözünde yasakladıklarıdır. Bunlar, gayble ilgili ve Allah'ın affettiği, haram kılmadığı ve vâcib görmediği şeyler hakkında sorulan sorulardır.

---

(254) Buhârî, İ'tisâm (7288); Müslim, Hacc (1337); Tirmizî, İlim (2679); Nesâî, Menâsik (2619); İbn Mâce, Mukaddime (211); Ahmed, Müsned (7320).

Kişi onları, vahyin indiği sırada soruyordu. Belki onlar, soru sebebiyle vâcib oluyor, belki de haram kılınıyordu. Böyle bir soru soran kişi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu buyruğuna dâhildir:

«أَعْظَمَ الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحَرَّمْ فَحُرِّمَ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ»

"Müslümanların suçu en büyük olanı, haram kılınmayan bir şeyi sorup da, onun sorusu yüzünden haram olan kimsedir."(255)

Yine kişi kargaşa çıkaracak, yanıltıcı ve önemli olmayan basit sorular sormaktan da menedilmektedir. Bu ve benzeri sorular, dinin yasakladığı sorulardır.

Usûl, fürû', ibâdet veya muâmelelere dair dinî meseleler hakkında bilgi edinmek için soru sormak ise, Allah ve Rasûlü'nün emrettiği ve teşvik ettiği şeyler arasındadır. Bunlar, ilimleri öğrenme ve gerçekleri anlama vasıtasıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ڳ ڱ ں ڻ ں ڻ ڼ ڽ ۀ ہ ۂ ۃ ۄ
ھە)

"Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline (meseleyi bilenlere) so**run."** [21/Enbiyâ, 7]

(ۋ ۋ ۉ ۉ ۋ ې ې ۑ ۑ ر ﮤ
ئائا)

"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimizden sor: Rahmâ**n'dan baş**ka tapılacak tanrılar yapmışmı**yız?"** [43/Zuhruf, 45]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de şöyle buyurdu: *"Allah, ki-*

---

(255) Buhârî, İ'tisâm (7289); Müslim, Fedâil (2358); Ebû Dâvûd, Sunne (4610); Ahmed, Müsned (1523).

min iyiliğini isterse ona din hususunda büyük anlayış verir."(256)

Bu, incelemek, öğrenmek ve sormak suretiyle, din hususunda bilgili olma yoluna girmekle olur. Yine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

«أَلَا سَأَلُوا إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ»

"Bilmiyorsanız, sorun. Cehâletin şifası, ancak sormaktır."(257)

Allah, isteyene yumuşak ve nazik davranmayı, istediğini vermeyi ve ona kızmamayı emretti:

(ںگںگگ)

"İsteyeni azarlama." [93/Duhâ, 10]

Bu, faydalı ilimleri isteyenle dünyalık ihtiyacı olan mal vs.'yi isteyeni içine almaktadır.

Allah'ın sıfatlarının nasıl olduğunun sorulması bu hadisin hükmüne girer. Allah'ın bütün sıfatları ile ilgili söylenecek söz, Arş'ın üzerine istiva'nın nasıl olduğunu soran kimseye İmam Mâlik'in söylediğidir. O şöyle demişti:

"İstiva bilinen bir şeydir; nasıl olduğu ise, meçhuldür; ona inanmak vâcib, hakkında sormak ise bid'attir."

Allah'ın ilminin, yaratmasının ve tedbirinin nasıl olduğunu soran kimseye şöyle cevap verilir: Allah'ın zâtının, başka zâtlara benzemediği gibi, sıfatları da başkalarının sıfatlarına benzemez. İnsanlar Allah'ı kendilerine bildirilen sıfat ve fiilleri ile bilirler.

Bunların nasıl olduğunun yorumunu ise, ancak Allah bilir.

---

(256) Daha önce on birinci hadis olarak geçmişti. Tahrîci ve şerhi için oraya dön.

(257) Ebû Dâvûd, Tahâre (336). Hadisin senedi zayıftır. Ancak İbn Mâce'de bir şahidi vardır. Bunun için de, el-Elbânî *Sahîhu İbn Mâce* (3363)'de hasendir, demiştir.

Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste, iki önemli temel meseleden bahsetti:

Birincisi: Onun: *"Sizi bir şeyden menettiğimde, ondan sakının"* sözüdür. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yasakladığı zâhir ve bâtın bütün söz ve davranışlarının, Allah ve Elçi'sinin emrini tutmak ve onlara itaat etmek için, terkedilmesi gerekir.

Gücünüzün yettiği kadar sakınmaya çalışın demedi. Çünkü yasaklananlar, zâten herkesin gücü dâhilinde olan şeylerdir. Herkesin gücü Allah ve Rasûlünün yasakladığı şeylerin tamamını terk etmeye yeter. İnsanlar, kayıtsız şartsız haram olanlara mecbur değillerdir. Çünkü helâl geniştir. O, ibâdet, muâmele ve bütün davranışlarında bütün yaratılmışlara yetecek kadar geniş ve boldur.

Leş, kan ve domuz etinin mecbur kalana mübah olmasına gelince; ona başvurulan bu durumda, helâl cinsinden olur. Çünkü zaruretler mahzurları mübah kılar, zaruret onları mübah hale getirir, çünkü Yüce Allah, haramları ancak kullarını kötülüklerden korumak ve menfaatleri için getirdi. O da en büyük menfaati yani hayatta kalmayı sağlamak için, Allah'ın da rahmet ve ihsânından dolayı bunları yiyebilir.

İlaç bu kategoriye girmez. Çünkü ilaç, zaruretler konusuna dâhil değildir. Yüce Allah hastaya, ilaçta olmayan birçok sebeple şifa verir. İlaçla iyi olma ihtimali varsa, içki, ehli eşeklerin sütleri ve diğer haram kılınan şeyler gibi, yemediği takdirde öleceğine inanıp da leş yemeye mecbur kalanın aksine, haram olanlarla tedavî helâl değildir.

İkinci temel mesele: "Bir şey emrettiğimde de onu gücünüzün yettiği kadar yerine getirin" sözüdür. Bu, Yüce Allah'ın;

(...)

"Gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korunup sakının."

[64/Teğâbun, 16]

sözünün de bildirdiği, büyük bir temel meseledir.

Dinin bütün emirleri, kulun güç ve yeteneğine bağlanmıştır. Farzlardan birine tamamen gücü yetmiyorsa, onun farz olması üzerinden düşer. Bir kısmına –bu ibâdettir– gücü yetiyorsa, gücü yettiği kadarını yapması vâcibtir, beceremediği üzerinden düşer.

Sayılamayacak kadar fıkıh meselesi ve hükmü bunun içinde yer almaktadır. Hasta, ayakta namaz kılar. Gücü yetmiyorsa oturarak kılar, ona da gücü yetmiyorsa, yanı üzerinde kılar. Başıyla ima edemiyorsa, gözüyle ima eder. Kişi, gücü yettiği sürece orucunu tutar. Gitmesi umul--mayan bir hastalık onu oruç tutamaz hale getirirse, umulan bir hastalık olursa, oruç tutmaz, başka günlerde o kadar oruç tutar.

Namazda gerekli olan setr-i avreti (avret yerlerini örtme) veya istikbal-i kıbleyi veya necasetten korunmayı beceremeyen kimsenin, beceremediğinin üzerinden düşmesi de buna girer. Namaz ve taharetin öbür şart ve rükünleri de böyledir.

Olmadığı için veya taharetin tümü ya da bir kısmında zarar söz konusu olduğu için su ile taharetlenmesi imkansız olan kimse teyemmüme yönelir.

Hacca gidemeyenin, maddî gücü varsa, yerine başkasını göndermesi gerekir.

Emr-i bil mâ'ruf (iyiliği emir) ve nehy-i anil münker'e (kötülüğü menetme) gücü yetenin, bunu önce elle, sonra dille, daha sonra da kalple yapması gerekir.

Kör, topal ve hastanın yapamadıkları veya dayanılmayacak derecede zor olan ibâdetleri terketmeleri sebebiyle günah yoktur.

Zorunlu olarak geçimlerini sağlayacağı kimseleri olan, tamamının geçimini sağlayamıyorsa, önce, sırasıyla hanımından başlar, sonra kölesi, çocuğu, anne ve babası, yakın akrabalarla devam eder. Fıtrat böyledir.

Kula, farz veya müstehab olarak emredilenlerin hepsi böyledir, bir kısmına gücü yeter, geri kalanını yapamazsa, gücünün yettiğini yapması gerekir, yapamadığından sorumlu değildir. Bunların hepsi bu hadisin hükmüne girer.

Kur'a meselelerinin de bu temel esasla ilgisi vardır. Çünkü kime ait olduğu ve kimin hakettiği konusunda karışıklık olursa, tercih edilenlere başvururuz. Her yönde tercih zorluğu olursa, yapamamaktan dolayı bu, farz düşer. Mümkün olanın son noktası olan kur'aya dönülür. Bunlar, fıkıh kitaplarında bilinen birçok meseledir.

Küçüğü büyüğü bütün yöneticilikler bu temel esasa dâhildir. Her yöneticilikte, maksadın hâsıl olmasını sağlayan niteliklere sahip olanın göreve getirilmesi gerekir. Hepsi imkânsızsa, ona sıradakilerin getirilmesi gerekir.

Bu temel esasa, o âyet ve o hadis delil yapıldığı gibi, Allah ve Rasûlü'nün ümmetten günahı kaldırdıkları âyet ve hadisler de delil yapılmıştır. Meselâ, aşağıdaki âyetler bu konunun örnekleridir:

(ۇ ۇ ۆ ۈ ۉ ۊ ۋ)

"**Allah, kimseye gücünün üstünde bir** şey yüklemez."
[2/Bakara, 286]

(ڃ ڃ ڃ ڃ چ چ چ چ ڇ ڇ ڇ ڇ ڍ ڍ ڌ ڌ ڎ
ڈ ڈ ژ ژ ڑ ڑ ک)

"**Eli geniş** olan, genişliğine göre nafaka versin. Rızkı kısılmış **bulunan da Allah'**ın kendisine verdiğinden versin. Allah, bir kişiye ne vermişse **ancak onu yükler.**"
[65/Talâk, 7]

(ھ ھ ھ ے ے ۓ ۓ)

"**Dinde size bir güçlük yüklemedi.**" [22/Hac, 78]

(ڍ ڍ ڌ ڌ ڎ ڎ ڈ)

"Allah size güçlük çıkarmak istemiyor." [5/Mâide, 6]

(ۇ ۆ ۈ ۇٴ ۋ ۅ ۉ ې ۋ)

"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez." [2/Bakara, 185]

(ٺ ٻ ٿ ٺ ٿ ٹ)

"Allah sizden (ağır teklifleri) hafifletmek istiyor." [4/Nisâ, 28]

Buna, Yüce Allah'a ait olan, hamd, hikmet, geniş rahmet, lütuf, kerem ve ihsân gibi, bunu gerektiren isim ve sıfatlar delil getirilmekle birlikte, bütün çeşitleriyle ibâdet ve başka şeylerdeki dînî hafifletmeler bu temel esasın içinde yer almaktadır.

Bu yüce ve güzel isimlerin tesirleri, yaratıklar ve tedbirlerinde bol ve geniş olduğu gibi, hükümlerde de öyledir. Hatta daha büyüktür. Çünkü onlar insanlarda gayedir. Onlar, ebedî mutluluk için en büyük vasıtadır.

Yüce Allah, yükümlüleri kendisine ibâdet etsinler diye yarattı. Kendisine ibâdet edilmesini ve dinin emirlerinin uygulanmasını, rızasını ve lütfunu elde etme vasıtası yaptı. Nitekim Yüce Allah, çeşitleriyle birlikte tahâreti emrettikten sonra şöyle buyurdu:

(ڈ ژ ژ ڈ ڎ ڎ ڌ ڌ ڍ ڍ
ڑ ک ک ک ک)

"Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsân ettiği) nimetini tamamlamak ister, umulur ki **şükredersiniz."** [5/Mâide, 6]

Onun rahmetinin ve nimetinin tesirleri, varlıklarda görüldüğü gibi dinî hükümlerde ve mübahlarda da görüldü. Hamdin en mükemmeli en üstünü, şükrün ve övgünün en bol, en değerlisi, sevgi ve saygı son nokta-

sına kadar Allah'adır. Başarı Allah'tandır.

SEKSEN İKİNCİ HADİS

عَنْ جَرِيرِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسَ لَا يَرْحَمُهُ اللَّهُ»

Cerîr b. Abdullah *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez." Muttefekun aleyh. [(258)]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, lâfız itibariyle, insanlara merhamet etmeyene, Allah'ın merhamet etmeyeceğini; mefhûm olarak da, insanlara merhamet edene, Allah'ın da merhamet edeceğine delâlet etmektedir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* başka bir hadiste şöyle buyurmuştur:

«الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمْ الرَّحْمَنُ ، ارْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ»

"Merhamet edenlere Rahmân da merhamet eder. Yerdekilere acıyın ki, göktekiler de size acısın."[(259)]

Kulun insanlara merhamet etmesi, dünya ve âhiret nimetleri, onun eseri olan Allah'ın rahmetinin kazanılmasının sebebebidir. İnsanlara merhamet etmemek ise Allah'ın rahmetini önleyen ve engelleyen en büyük şeydir. Kul, Allah'ın rahmetine sonsuz muhtaç ve mecburdur. Göz açıp kapayacak kadar bir süre bile onun rahmetinden uzak olamaz. Kulun içinde bulunduğu bütün nimetler ve belalardan uzak olması, Allah'ın rahmetindendir.

İnsan, Allah'ın rahmetinin devam etmesini ve artmasını istiyorsa,

---

[(258)] Buhârî, Edeb (6013); Müslim, Fedâil (2319); Tirmizî, Birr (1922); Ahmed, Müsned (18683).

[(259)] Ebû Dâvûd, Edeb (4941); Tirmizî, Birr (1924). el-Elbânî *Sahîhu't-Tirmizî* (1569)'de hadisin sahîh olduğunu söyler.

onun rahmetinin elde edilmesini sağlayan bütün sebep ve vasıtaları yerine getirmelidir. Bunların tamamı Yüce Allah'ın;

(ۋۇ ۋووۋۆ)

"İhsân sahiplerine Allah'ın rahmeti çok yakın**dır."**

[7/A'raf, 56]

sözünde toplanmaktadır. Onlar, Allah'a ibâdette ihsân edenler ve insanlara iyilik edenlerdir. Şüphesiz ki kulun insanlara ihsânda bulunması onlara merhametinin etkilerinden biridir.

Kulda bulunan merhamet iki türlüdür.

Birinci tür: Yaratılıştan olan merhamettir. Allah bazı kullarını merhametli olarak yaratmıştır. Onların kalplerine yaratıklara karşı merhametli ve şefkatli olmayı koymuş, onlar da, bu merhametin gereği olarak, güçlerine göre, becerebildikleri her türlü faydayı vermişlerdir. Onların yaptıkları beğenilir ve onlara kaşılık verilir. Beceremediklerinden dolayı da mazurdurlar. Belki de Allah, samimî niyyetleri sebebiyle güçlerinin yetmediğini lehlerine yazmıştır.

İkinci tür: Kulun, her türlü yol ve vasıtaya başvurmak suretiyle kazandığı ve onun kalbini bu nitelikte yaptığı merhamet. Kul, bu niteliğin, güzel ahlâkın en üstünü ve en mükemmeli olduğunu bilir, kendini öyle olmaya zorlar. Allah'ın ona sevap vereceğini ve onu, sevaptan mahrum bırakmaya gücü yettiğini bilir, Rabbinin lütfunu arzu eder, bunu elde etmesini sağlayacak sebebe sarılır. Bilir ki karşılık amelin cinsinden verilir. Bilir ki din kardeşliği ve îmân sevgisiyle, Allah, mü'minleri birbirine bağlamış, onlara birbirlerini seven kardeşler olmasını ve buna aykırı olan, kin, düşmanlık ve dargınlığı terk etmelerini emretmiştir.

Kul daima, bu yüce özelliğe ulaştıracak sebepleri tanır ve kalbinin insanlara karşı merhamet ve şefkatle dolması için, bunun gerçekleşme-

sine çalışır. Bu üstün huy, yüce ve mükemmel özellik ne kadar güzeldir!

Kalplerdeki bu merhamet, organlardaki ve dildeki etkilerini, iyilik, hayır ve menfaatleri insanlara ulaştırmaya, zarar ve kötülükleri onlardan gidermeye çalışmada gösterir.

Kulun kalbinde mevcut olan merhametin alâmeti, genel olarak, bütün insanlara, özel olarak mü'minlere, kötülük ve zararın dokunmasını istememek, hayrın bütün insanlara ulaşmasını istemektir. Onun merhameti, bu isteme ve istememesi kadar olur.

Sevdiği kimsenin başına ölüm veya başka bir musibet gelir de, onun duyduğu üzüntü, merhametten dolayıysa iyidir. Bu, sabretmeye ve razı olmaya aykırı değildir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, kızının çocuğu için ağladığında, Sa'd ona: Ey Allah'ın Rasûlü: *"Bu ağlamak da ne oluyor?"* dedi. Bunun arkasından tekrar gözyaşı dökerek şöyle dedi:

«هَذَا رَحْمَةٌ يَجْعَلُهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءَ»

"Bu, Allah'ın, kullarının kalplerine koyduğu merhamettir. Allah ancak, merhametli kullarına acır."(260)

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* oğlu İbrahim'in ölümünde:

«الْقَلْبُ يَحْزَنُ، والْعَيْنُ تَدْمَعُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ»

"Kalp üzülür, göz yaş döker. Biz ancak Rabb'imizin razı olacağını söyleriz. Ey İbrahim! Senin ayrılmana üzülüyoruz" demişti.(261)

---

(260) Buhârî, Cenâiz (1284); Müslim, Cenâiz (923); Nesâî, Cenâiz (1868); Ebû Dâvûd, Cenâiz (3125); Ahmed, Müsned (21269).

(261) Buhârî, Cenâiz (1303); Müslim, Fedâil (2315); Ebû Dâvûd, Cenâiz (3162).

Yine küçük çocuklara acımak, onlara karşı nazik ve yumuşak olmak, onları sevindirip memnun etmek de merhametten ileri gelir. Onlara önem vermemek ve yumuşak davranmamak, katılık, kabalık ve taş yürekli olmaktan dolayıdır. Nitekim, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ve ashabını, küçük çocuklarını öperken görünce, katı yürekli bedevilerden birisi: Benim on çocuğum var, hiçbirini öpmedim, demişti. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de:

«أَوَأَمْلِكُ لَكَ أَنْ نَزَعَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ»

"Allah, kalbinden merhameti çekip almışsa, sana ne yapabilirim ki" diye cevap vermişti.(262)

Susuzluktan nerdeyse toprak yiyen köpeği sulayan ve Allah'ın ondan dolayı affettiği fahişe kadının acıma duygusu da merhametten ileri gelmektedir.

Bunun zıddı da, bir kadının bağlayarak yedirip içirmediği ve fare vs. yemesine de müsade etmediği, sonunda ölümüne sebep olduğu kediye işkence etmesidir.

Bunlar arasında tanık olunan ve tecrübe edilen şeyler vardır. Yedirmek, içirmek ve bakımını yapmak sûretiyle, hayvanlarına iyi davranan kimseye, Allah onlardan dolayı bereket verir. Onlara kötü davranırsa, âhiretten önce dünyada cezalandırılır. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ٱﭒﭓﭔﭕﭖ ﭗﭘﭙﭚﭛ
ﭜﭝ ﭞﭟﭠﭡﭢ
ﭣ)

"Bundan dolayı İsrâil oğullarına şöyle yazdık: Kim, bir cana kıymamış, ya da yer yüzünde bozgunculuk yapma-mış olan bir canı öldürürse, sanki bütün insanları öl-dürmüş

---

(262) Buhârî, Edeb (5998); Müslim, Fedâil (2317); **İbn Mâce**, Edeb (3665).

gibidir. Kim de onun (hayatını kurtarmak sure-tiyle) yaşatırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur." [5/Mâide, 32]

Bu, birincinin kalbinde, katılık, kabalık ve kötülük; öbürünün kalbinde, merhamet, yumuşaklık ve şefkat olduğu içindir. Çünkü o, insanlardan, yaşatabileceği herkesi yaşatmak amacındadır. Diğer taraftan birincinin kalbindeki katı yüreklilik, bütün canları öldürmeye hazırdır.

Allah'tan, kalplerimize, Allah'ın rahmet kapılarından her birine girmeyi gerektiren bir rahmet koymasını, onunla, Allah'ın bütün yaratıklarına şefkat göstermemizi ve onu, bize rahmet ve lütfuna ulaştırıcı yapmasını diliyoruz. Çünkü o, çok cömerttir.

SEKSEN ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ**»

Enes b. Mâlik *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu*

aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Kim, rızkının bollaştırılmasını ve ecelinin ertelenmesini isterse, akrabalarına ilgi göstersin." Muttefekun aleyh[263]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, sıla-i rahme (akrabaya ilgi göstermeye) teşvik ve onun Allah'ın rızasını ve ahirette sevâbını gerektirdiği gibi, kul için en sevdiği şeylerin meydana gelmesiyle, dünyada bazı karşılıklar gerektirdiğine ve bunun da bol rızık verilmesi ve ömrün uzun olması olduğuna dair açıklama vardır. Bu, tamamen gerçektir. Çünkü sebepleri ve müsebbibleri yaratan Allah'tır. Allah her istenilen için, elde edilmesini sağlayan bir sebep ve yol koymuştur. Bütün kainat, bu büyük temel esasa göre yürümektedir. Karşılığın amelin cinsinden olması onun hikmetindendir ve ona hamdetmeyi gerektirir. Kişi, çeşitli şekillerde iyilik ederek akrabalarına ilgi gösterir ve onları sevindirirse, Allah da onun ömrüne ve rızkına ilâvede bulunur, bu yüce sebep olmadan meydana gelmeyecek rızık ve bereket kapılarını ona açar.

Sağlıklı olmak, temiz hava, temiz gıda, beden ve kalpleri güçlendirici şeylerin kullanılması, uzun ömrün sebeplerinden olduğu gibi, sıla-i rahim de öyledir. Allah onu Rabbânî bir sebep yapmıştır. Dünyada sevilen şeylerin meydana gelmesini sağlayan sebepler iki kısımdır: **1.** Duyu organlarının ve akılların algılanmasına giren maddî sebepler. **2.** Her şeye gücü yetenin, bütün sebepler ve âlemin işleri kendi iradesine bağlı olanın, kendisine güvenip dayananları koruyup gözeteceğine garanti verenin ve muttakilere rızık vereceğini ve onları sıkıntılardan kurtaracağını vaad edenin takdir ettiği rabbânî ve ilâhî sebepler. Yüce Allah

---

(263) Buhârî, Buyu' (2067); Müslim, Birr (2557); Ebû Dâvûd, Zekât (1693); Ahmed, Müsned (17178).

şöyle buyurdu:

[illegible]

"Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu yaratır ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. **Kim Allah'a gü**venirse, O, o**na yeter."** [65/Talâk, 2-3]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem "Hiçbir sadaka malı eksiltmez"*(264) aksine onu artırır, dediğine göre, kişi nasıl akrabalarına sadaka ve hediye vermez?

Bu hadiste, amel eden kimsenin, amelinin getireceği dünyadaki karşılığını elde etmeyi kasd et[illegible]n rızası ve âhiret olduğu takdirde, kendisine zarar vermez. Allah, hikmet ve rahmetiyle önceki ve sonraki karşılığı takdir etmiş ve bunu amel edenlere vaad etmiştir. Çünkü ümit ve bu duyguda olmak, amel edenleri heveslendirir ve gayretlerini hayra yöneltir. Nitekim suçlarla ilgili tehdit ve onların cezalarının belirtilme[illegible]n kullarını korkutmada, günah ve suçları terk etmeye sevk etmede kullandığı vasıtalardandır. Do[illegible]nda ve terkettiğinde Allah için samîmiyetle hareket eden ve amellerdeki bu yüce gayeye teşvik eden birçok şeyi kullanan kimsedir. Başarı Al[illegible].

(264) Daha önce otuz dördüncü hadis olarak geçti, şerhi ve tahrici için oraya müracaat ediniz.

SEKSEN DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ**»

Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"*Kişi sevdiğiyle birliktedir.*" Muttefekun aleyh [265]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, mertebeleri sebebiyle, Peygamberlere ve onlara tâbi olanlara duyulan sevgi ve bağlılığın sağlam olmasına teşvik, onlara zıt olanları sevmekten sakındırma vardır. Çünkü sevgi, sevenin sevdiğine bağlılığını, ahlâkını uygun görüp onu örnek almasının sağlamlığını ve güçlülüğünü gösterir. Bunlar, sevginin var olup olmadığına da delildir. Ayrıca sevgi, buna sevkeder.

Yine Allah için sevenin, aynı sevgisi, kendisini Allah'a yaklaştıran en önemli şeydir. Çünkü Allah, karşılık verendir. O, kendisine yaklaşana, onun verdiğinden daha fazla –kat kat– verir. Ameli az olsa bile, kişiyi sevdikleriyle bir araya getirmesi, Allah'ın çok büyük bir lütfudur demektir. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ڃ ڄ ڄ ڄ ڄ ڃ ڃ ڃ ڃ ڄ ڇ ڇ ڍ ڍ
ڎ ڈ ڈ ژ ژ ڑ)

"Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîk-

[265] Buhârî, Edeb (6170); Müslim, Birr (2641); Ahmed, Müsned (19002).

ler, şehitler ve sâlih kişilerle birliktedir. Onlar ne güzel arkadaştır." [4/Nisâ, 69]

Bundan dolayı Enes şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: "Kişi sevdiğiyle birliktedir" sözüne sevindiğimiz kadar hiçbir şeye sevinmedik. Ben de, Allah'ın Rasûlü'nü, Ebû Bekir'i, Ömer'i seviyorum ve onlarla birlikte olmak istiyorum."

Yüce Alah şöyle buyurdu:

(ﮋﮏ ﮐ ﮑ ﮒ ﮓ ﮔ ﮕ ﮖ)

"Adn cennetleri... Oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla birlikte girecekler." [13/Ra'd, 23]

(ﮊ ﮋ ﮌ ﮍ ﮎ ﮏ ﮐ ﮑ ﮒ ﮓ ﮔ ﮕ
ﮖ ﮗ ﮘ ﮙ ﮚ ﮛ ﮜ ﮝ)

"Îmân eden ve soylarından gelenlerde, îmânda kendilerine tabi olanlar (var ya)! İşte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik." [52/Tûr, 21]

Bu, tanık olunan ve görülen bir şeydir. Kul, iyi olan kimseleri severse, onun o kişilere katıldığını ve onlar gibi olmaya çalıştığını, şayet kötü olan kimseleri severse onlara katıldığını ve onlar gibi davrandığını görürsün.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

«الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ»

"Kişi, dostunun dini üzeredir. Sizden birisi dostluk yapacağı kimseye iyi dikkat etsin."(266)

---

(266) Tirmizî, Zühd (2378); Ebû Dâvûd, Edeb (4833); Ahmed, Müsned (7968). el-Elbânî *Sahîhu't-Tirmizî* (1937)'de hasen olduğunu söylemiştir.

"İyi arkadaşın durumu, misk taşıyan gibidir. O, ya miskten verir, ya da sana satar, ya da sen ondan güzel bir koku duyarsın. Kötü arkadaşın durumu da ateş üfleyip saçan demirci körüğü gibidir. O, ya senin elbiseni yakar, ya da ondan kötü bir koku duyarsın."[267]

İnsanların kendi aralarındaki sevgi de Allah'ın muâmelesi böyle olursa, Allah'ı seven, her şeyden dolayı onun sevgi ve korkusunu sunan kimsede nasıl olur acaba? Çünkü o Allah'la birliktedir. Onun için, O'na tam bir yakınlık meydana gelmiştir. O, Allah'ı sevenlerin yanındadır. Allah da onunla birliktedir. "Allah, muttakilerle ve sâlihlerle birliktedir."

İhsan türlerinin en üstünü, Kerîm ve Rahmân'ı tanıma da birlikte olacak şekilde sevmektir.

Allah'tan, bize kendini sevmeyi, onu seveni sevmeyi, onun sevgisine yaklaştıran ameli sevmeyi nasip etmesini istiyoruz. O, Kerîm'dir, cömerttir. Başarı Allah'tandır.

---

[267] Daha önce altmış sekizinci hadis olarak tahrici ve şerhi geçmişti. Oraya dön.

SEKSEN BEŞİNCİ HADİS

عَنْ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى بَعِيرِهِ خَارِجًا إِلَى سَفَرٍ كَبَّرَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ: ([illegible])

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنْ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الأَهْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالأَهْلِ وَإِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ»

Abdullah b. Ömer *radıyallahu anh* şöyle rivâyet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculuğa çıkarken, devesinin üzerine yerleşince, üç defa tekbir getirir, sonra şu âyeti okurdu:

[illegible]n s[illegible]t[illegible]na binip üzerlerine yerle[illegible] anarak: Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Biz [illegible]z (demelisiniz). Duâs[illegible]na [illegible]m! Biz bu yolculu[illegible]muzda senden, iyilik, takva ve ho[illegible]ut oldu[illegible]n amel istiyoru[illegible]m! Bizim bu yolculu[illegible]muzu kolayla[illegible] [illegible]kald[illegible]m! Yolculukta arkada[illegible]m! Yolculu[illegible]n me[illegible]kkatinden, durumun kötüle[illegible]mesinden, mal ve âile hakk[illegible]nda kötü ak[illegible]betten sana s[illegible] [illegible]Yolculuktan dönünce de aynı şeyleri söyler, sözlerine şunları da eklerdi: Tevbe edenler, Rab'lerine ibâdet edenler ve hamdediciler olarak yolculuğumuzdan dönüyoruz." Muttefekun aleyh(268)

AÇIKLAMALAR

(268) Müslim, Hacc (1342); Tirmizî, Deavât (3447); Ebû Dâvûd, Cihâd (2499).

Bu duâlar, dinin ve dünyanın faydalarını –ki bunlar en önemli şeylerdir–, sevilen şeylerin meydana gelmesini, kötü ve zararlı olanların giderilmesini isteme, Allah'ın nimetlerine şükretme, onun nimetlerini ve cömertliğini hatırlama, yolculuğun Allah'a itaatı ve ona yaklaştıran şeyleri kapsadığı yer almaktadır.

"Peygamber, yolculuğa çıkarken devesinin üzerine yerleşince, üç defa tekbir getirirdi" sözü, onun yolculuğa Allah'a tekbir getirmek ve övgüde bulunmak suretiyle başladığı, ayrıca böyle bitirdiği anlamına gelmektedir.

"Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Biz şüphesiz Rabb'imize döneceğiz (demelisiniz)" sözünde, yükleri ve insanları uzak ülkelere taşıyan taşıt ve hayvanları hizmetimize vermesi ve binilen şeylerin Allah'ın nimeti olduğunu itiraf etme sûretiyle Allah'a övgü vardır.

Bu binilen şeylere develer, deniz, kara ve hava araçlarının hepsi dâhildir.

Bundan dolayı Nuh *aleyhisselam*, kendisiyle birlikte gemiye binenlere şöyle demişti:

(ﮋ ﮐ ﮑ ﮒ ﮓ ﮔ ﮕ ﮖ ﮗ ﮘ ﮙ ﮚ)

"Gemiye binin! Onun gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır." [11/Hûd, 41]

Bu binilen şeylerin tamamı, sebepleri ve onların gerçekleşmesine sebep olan şeylerin hepsi, Allah'ın nimetlerinden olması ve onları hizmete vermesinden dolayıdır. Kulların, özellikle kullandığında, onların Allah'ın nimeti olduğunu itiraf etmesi gerekir.

Hadiste: *"Biz bunlara güç yetiremezdik"* yani yaratan olmasaydı bunlar olmazdı, sözünde ifade edilen durumu hatırlama vardır. Eğer o,

işi bizim güç ve kuvvetimize bıraksaydı, biz, ilim, kudret ve irade yönünden pek zayıf olurduk. Fakat Allah, hayvanları kullanılır hale getirdi, insana binilecek araçları yapma sanatı öğretti. Nitekim Allah:

(ۆۆۈۉۇۋۋۈ ۈۈۈۑ)

> **"Ona, sizi, savaşın şiddetinden korumak için zırh yapmayı öğretmiştik. Ama siz şükrediyor musunuz?"**
> [21/Enbiya, 80]

sözünde, koruyucu zırhları yapma sanatını kolaylaştırmayı nasip etti.

İnsanların Allah'a şükretmeleri gerekir, çünkü onlara avret yerlerini örten kıyafeti, lüks kıyafetleri, savaş kıyafetini ve savaş âletlerini yapmayı öğretti. Onlara, deniz, kara ve hava araçlarını yapmayı ve yararlanma ihtiyacı duydukları her şeyi yapmayı öğretti. Demiri indirdi ki onda çok büyük bir güç ve insanlar için birçok faydası vardır. Fakat insanların çoğu, Allah'a şükrü ihmal etmişlerdir, hatta Allah'a karşı büyüklenmektedir, bu nimetlerle Allah'a karşı büyüklük taslamaktadırlar.

Bu hadiste, *"şüphesiz Rabb'imize döneceğiz"* sözünden dolayı, maddî âlemdeki yolculuk sebebiyle manevi özleme yapılacak yolculuğu hatırlama vardır.

"Allah'ım! Biz bu yolculuğumuzda senden, iyilik, takva ve hoşnut olduğun amel istiyoruz" sözü.

Allah'tan yolculuğun, bu yüce özellikte, Allah'ın ve insanların haklarıyla ilgili, bütün iyilik amellerini, Allah'ın hoş görmediği, açık ve gizli bütün amel ve sözleri terketmek sûretiyle, Allah'ın gazabından sakınmak demek olan takvayı ihtiva eder şekilde olmasını istedi. Ayrıca ondan, ameli Allah'ın razı olacağı şekilde istedi.

Bu, ibâdetlerin hepsini kapsar. Yolculuk bu nitelikte olursa, kârlı ve bereketli bir yolculuktur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bütün yolculukları, bu yüce manaları ihtiva ediyordu.

Sonra Allah'tan yardım etmesini ve yolculuğun meşakkatlerini kolaylaştırmasını istedi: *"Allah'ımız! Bizim bu yolculuğumuzu kolaylaştır. Onun uzaklığını kaldır."* Çünkü yolculuk, azap ve işkenceden bir parçadır. Onun kolaylaştırılmasını ve uzaklığının giderilmesini istedi. Bu, umursamadan, uzak mesafeleri kat etmek için, sıkıntı ve meşakkatlerin hafifletilmesi ve yürüyüşün bereketiyle olur. Ona, kalp huzuru, uygun arkadaş, kolay yürüme, yolun güvenli olması vb. sebepler gibi, yolculuğu rahatlatıcı birçok şey verilir.

Nice günlerce uzayan yolculuk vardır ki. Allah onları, yolculuk yapanlara kolaylaştırmıştır. Nice kısa yolculuk vardır ki, bütün zorlardan daha zor hale gelir. Orada sadece Allah'ın kolaylık vermesi, lütfetmesi ve yardımı vardır.

Bundan dolayı o, yolculuğun hafifletilmesi hakkında şöyle dedi: "Allah'ım! Yolculuğun güçlük ve meşakkatinden, manzaranın kötüye değişmesinden, mal, aile ve çocuk konusunda kötü dönüşten sana sığınırım." Yani Rabbim! Senden geride bıraktığımız her şeyi, yolculuk sebebiyle ayrı düştüğümüz aile, çocuk ve malımızı korumanı, onlara esenlikle, bize ve onlara gelen nimetlerle neşeli olarak dönmemizi istiyoruz. Böylece nimet ve neşe gerçekleşir.

Bunu yolculuğundan döndüğünde de söyler ve şunları ilâve ederdi: *"Tevbe edenler, Rablerine ibâdet edenler ve hamdediciler olarak yolculuğumuzdan dönüyoruz."* Yani Allah'ım döndüğümüzde, sana tevbeden, ibâdetten ve hamdetmekten ayrılmayanlardan yapmanı, başlangıçta nasip ettiğin gibi yolculuğumuzu, sana itaat ve ibâdetle tamamlamanı diliyoruz.

Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ژ ژ ژ ڑ ک ک ک ک گ ک گ ک گ گ گ ڳ
ڳ ڳ ڱ)

"Şöyle de: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver." [17/İsrâ, 80]

Dürüstlükle girmek ve çıkmak, kulun yolculukları, giriş ve çıkışlarının tamamı, doğruluk ve hakkı, Allah'ın sevdiği şeyle meşguliyeti ihtiva eder olmasıdır. Bunlar, Allah'a tevekkül ve onun yardımıyla birliktedir.

Bu hadiste, *"Rabbimize hamdediciler olarak dönüyoruz"* sözünden dolayı, başlangıçta itiraf ettiği gibi, son olarak da onun nimetini itiraf etme vardır.

Ayrıca kulun, ibâdet etmeyi ve arzu ettiği şeye başlamayı nasip etmesinden dolayı Allah'a hamdetmesi gerekir. İşini tamamlatması, gerçekleştirmesi ve onu bitirmesinden dolayı da Allah'a hamdetmesi gerekir. Çünkü lütuf, O'nun lütfu, hayır, O'nun hayrı, vasıtalar, O'nun vasıtalarıdır. Allah, büyük lütuf sahibidir.

SEKSEN ALTINCI HADİS

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ»

Câbir b. Abdullah *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Hac ibâdetlerinizi benden alın." Ahmed, Muslim, Nesâî [269]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, âlimlerin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, haccı hakkında, farz olanlarda farz olarak, müstehablar da müstehab olarak yaptıklarının ve söylediklerinin hepsinin emredildiğine delil yaptıkları özlü bir sözüdür. Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, namaz hakkındaki "benim nasıl namaz kıldığımı görürseniz öyle namaz kılın" sözünün benzeridir. O, namazın bütün detaylarını içine aldığı gibi, bu da hac ibâdetinin bütün detaylarını içermektedir.

Şeyhulislâm İbn Teymiyye'nin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in haccını hülasa ederken *Kavâidu'n-Nûrâniyye*'de zikrettiği çok güzel bir sözü vardır. O *kaddesellahu rûhahu ve radiye anhu* şunları söyler:

Büyük hadis âlimleri yanında, Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*'leri ve diğerlerinde birçok tarikten, mütevatir nakille sabit oldu ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, veda haccına çıkınca, kendisi ve Müslümanlar, Zulhuleyfe'de ihrâma girdiler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: *"Kim umre niyyetiyle ihrama girmek isterse, o şekilde ihrama girsin. Kim hac niyyetiyle ihrama girmek isterse, o şekilde ihrama*

---

[269] Müslim, Hacc (1297); Nesâî, Menâsik (3062); Ebû Dâvûd, Menâsik (1970); Ahmed, Müsned (14009).

girsin. Kim, hem umre hem hac niyyetiyle ihrama girmek isterse, o şekilde ihrama girsin." Gelip Beyt'i (Kâbe'yi) tavaf ederek Safa ile Merve arasında Sa'y ettiklerinde, kendisiyle birlikte hacceden bütün Müslümanlara, ihramlarından çıkmalarını ve hedy (kurbanlık) sürenler dışında haclarını umreye çevirmelerini emretti. Hedy (kurbanlık) sürenlerin, hedyleri yerine ulaşıncaya kadar ihramdan çıkmaları helâl değildi. Bazıları bu konuda ona başvurdu. O da öfkelenip şöyle dedi: *"Size emrettiğime bakın ve onu yapın"* Kendisi kurbanlık getirmişti. İhramdan çıkması helâl değildi. Bazılarının ihramdan çıkmak istemediklerini görünce: "Durumum hakkında şimdi bildiğimi ihrama girerken de bilmiş olsaydım, kurbanlık getirmezdim ve onu umreye çevirirdim. Yanımda kurbanım olmasaydı, şimdi ben de sizin gibi ihramdan çıkardım" dedi ve şunu ilave etti: "Ben saçlarımı toplayıp keçeleştirdim kurbanıma da Kâbe namına gerdanlık taktım. Artık ben kurbanımı kesmedikçe ihramdan çıkamam." Kurbanlık getirenler hariç bütün müslümanlar ihramdan çıktılar. Kurbanlık getirenler arasında, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ali ve Talha b. Ubeydullah vardı. Terviye günü gelince ihramdan çıkanlar, Mina'ya giderken hacca yöneldiler. O geceyi onlarla birlikte Mina'da geçirdi. Orada onlara, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldırdı. Sonra onları Dab yolundaki Nemira'ya götürdü. Orası ne Harem'den ne de Arafat'tandı. Nemira'da onun için çadır kuruldu. Orada, Raşid Halifeleri ondan uzakta oturuyorlardı. Orada pazarlar, def-i hacet yerleri, yemek yeme ve başka yerler vardı. Güneş zevale yönelince, kendisi ve beraberindekiler hayvanlarına bindiler. Müslümanlar mescidin yapıldığı, ne Harem'den ne de Arafattan olan Urane vâdisindeki namazgaha gittiler. O sadece iki meş'ar (hac görevinin yapıldığı yerler) arasında bir berzah (engel)tı yani helalle haram oradaydı. Onunla mevkıf (vakfe yeri) arasında bir mil kadar vardı. Onlara, devesinin üzerinde hac hut-

besini verdi. Günlerden cumaydı. Sonra inip onlara öğle namazıyla ikindiyi kasırla (yolcu namazı olarak) ve cemederek kıldırdı. Sonra Müslümanlarla birlikte Cebel-i Rahmet diye bilinen dağdaki Arafat'ta vakfeye gitti. Arafat'ın adı "ilâl" idi. Halk ona Arafat adını vermişti. O ve Müslümanlar, güneş batıncaya kadar devamlı zikir ve duâ ettiler. Onları Muzdelife'ye götürdü. Muzdelife'ye vardıklarında, yükler indirilmeden, akşamın kızıllığı kaybolduktan sonra akşamla yatsıyı kıldı. Sabah oluncaya kadar orada geceledi. Müslümanlara sabahı ilk vaktinde yani çok erken kıldırdı. Daha sonra Kuzah'ta durdu. Kuzah, Meş'ar-i Haram denilen Muzdelife dağıdır. Sabahın aydınlığı tamamen ortaya çıkıncaya kadar Müslümanlarla birlikte durdu. Sonra onları Mina'ya getirdi. Akabe cemresini atmaya başladı. Arkasından Mina'daki yerine döndü. Başını traş ettirdi. Getirdiği kurbanların altmış üçünü kesti. Ali'ye emretti, kalanları da o kesti. Hepsi yüz deveydi. Sonra Mekke'ye gitti. İfaza tavafını yaptı. Âilesinin zayıflarını, sabah olmadan önce Müzdelife'den hemen götürmüş, onlar geceleyin cemreyi atmışlardı. Müslümanlarla birlikte Mina'da üç gün kaldı. Onlara beş vakit namazı kasr ederek ve cemetmeden kıldırıyordu. Her gün, güneşin zevalinden sonra, birinci cemreden –ki o küçüktür– başlayarak üç cemreyi atıyordu. Akabe cemresiyle bitiriyordu. İkinci cemre arasında yani birinci ile ikinci, ikinci cemreyle üçüncü cemre arasında Allah'ı zikretmek ve ona dua etmek üzere Bakara sûresini okuyacak kadar uzun bir süre duruyordu. Vakfeler üçtür: Arafat, Muzdelife ve Mina. Cemreleri attıktan sonra teşrik günlerinin sonunda o ve Müslümanlar harekete geçip Beni Kinâne'nin Hayf'ındaki Muhassab'ta konakladı. Rasûlullah ve Müslümanlar çarşamba gecesini geçirdiler. O gece, 'Âişe'yi kardeşi Abdurrahman'la birlikte, Ten'im'den Umre'ye gitmesi için gönderdi. Orası, Medinelilerin yolundan, Harem'in Mekke'ye en yakın tarafıdır. Daha sonra orada, halkın 'Âişe Mes-

cid'i dedikleri bir mescit yapıldı. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'le yapılan hactan sonra, 'Âişe dışında, ashabından hiç kimse umre yapmadı. O, Umre'ye niyyet etmiş olarak geldiğinde, hayızlıydı. Vakfeden önce Kâbe'yi tavaf etmedi, Safâ ile Merve arasında da Sa'y yapmadı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona: "Hac yapan kimsenin yapması gerekenleri yap. Ancak Kâbe'yi tavaf etme ve Safa ile Merve arasında sa'y yapma, dedi. Sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ve Müslümanlar Kâbe'ye veda tavafı yapıp Medîne'ye döndüler. Teşrik günlerinden sonra kalmadı ve onun zamanında, "Âişe hariç hiç kimse Harem'den Hıll'e çıkarak umre yapmadı. Ahmed b. Hanbel ve başka hadis fakihleri, bu konuların hepsinde onun sözünü aldılar. Allah en iyi bilendir.

SEKSEN YEDİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ**»

Ebû Hûreyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İhlâs sûresi, Kur'ân'ın üçte birine denktir." Müslim[270]

AÇIKLAMALAR

Kur'ân'ın içine aldığı önemli konular:

1. Ya zâhir veya bâtın, ibâdet veya muâmeleler olmak üzere şer'î hükümlerdir.

2. Ya önceki ve sonraki yaratılmışlar hakkındaki kıssa ve haberlerle, amellere verilecek karşılık konusunda yükümlülerin durumlarıdır.

3. Ya da tevhid; Allah'ın isimleri, sıfatları, onun tek ve mükemmel olduğu, her türlü kusurdan ve yaratılmışlardan birine benzemekten uzak olduğuyla ilgili bilgilerdir.

İhlâs sûresinde bunlar ve bütün asılların aslı olan, bu asıldan inanılması gereken her şey vardır.

Bundan dolayı, Allah bize onu dillerimizle söylememizi, kalplerimizle bilip itiraf etmemizi, onlara inanmak suretiyle Allah'a itaat etmemizi emretti:

"De ki: Allah tektir." Allah, tek başına mab'ûd, tek başına mah-

---

(270) Buhârî, Cenâiz (1303); Müslim, Fedâil (2315); Ebû Dâvûd, Cenâiz (3162).

mûd (övülen), tek başına şükredilen, yüce, mukaddes (kutsal), celâl ve ikrâm sahibi olmayı gerektiren, bütün ilâhlık manalarına lâyık hak ilâhtır.

"Ehad (tek), her türlü kemalde (mükemmellik), mecd (şeref), celâl, cemâl (güzellik), hikmet, rahmet ve diğer kemal sıfatlarında tek olan demektir.

Hiçbir şekilde, onun, eşi, benzeri ve dengi yoktur. O, hayy ve kayyûm olmada, ilminde, kudretinde, azametinde (büyüklük ve yücelik) celâlinde, cemâlinde, hamdinde, hikmetinde, rahmetinde ve diğer sıfatlarında tektir, kemâlde ve bu sıfatların her birinin kemâlinde en büyüktür.

"Samed'dir" yani kendisinde bulunmadık hiçbir kemal sıfat kalmayan tam, mükemmel, kâmil Rab, büyük seyyiddir. İnsanlar, o sıfatlardan bazılarını zihinleriyle kavrayamayacakları ve dilleriyle ifade edemeyecekleri şekilde, onların mükemmel ve son noktada olanlarıyla nitelenmiştir. O, bütün ihtiyaç ve sıkıntılarda kendisine ihtiyaç duyulan ve kastedilendir.

(ککگگگگڳڳڲڲگ)

"Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan ister. O, her an yaratma halindedir." [55/Rahman, 29]

O, zatı itibariyle ihtiyaç duymayandır. Bütün varlıklar, yaratılmalarında, hazırlanmalarında, her yönden, muhtaç oldukları her şeyle yardım edilmelerinde ve desteklenmelerinde, zâtları itibariyle ona muhtaçtırlar. Onların hiçbirine, her durumda, zerre miktarı ihtiyacı yoktur.

Samed; kemali, keremi yani cömertliği ve ihsânı sebebiyle, her şeyde, kendisine ihtiyaç duyulan ve kastedilendir. Bundan dolayı, "O doğurmamış ve doğmamıştır." Bütün yaratıklar, birbirlerinden doğup ürerler. Bazısı, bazısını doğurtandır, bazısı da doğurulan yani doğandır.

Her yaratılan (mahluk) bir maddedendir. Yüce Rab ise, bu nitelikte, onlara benzemekten uzaktır. Ayrıca o, nâkıs yani kusurlu ve eksik olan her sıfatta, onlara benzemekten uzaktır.

Bundan dolayı, tenzîh (uzaklık) ve kemal, Allah'ın "Onun hiçbir dengi yoktur" sözüyle gerçekleşip tamamlandı. Yani onun, ne isimlerinde, ne sıfatlarında, ne fiillerinde, ne de onlara has bütün haklarında, eşi, benzeri ve dengi yoktur.

Onun özel hakkı, iki şeydir. Her yönden, kemalin tamamında ve yaratılmışların hepsinin ibâdet etmesinde, tek olmak.

Bu büyük cümleleri içeren bir sûrenin Kur'ân'ın üçte birine denk olması elbette hakkıdır. Kur'ân'daki esmâ-i hüsnanın, yüce sıfatların, Allah'ın fiilleri ve sıfatlarıyla ilgili hükümlerin hepsi, bu sûrede zikredilen o isimlerin açıklamasıdır. Kur'ân'daki, zâhir ve bâtın kulluklarla ilgili her şeyin tür ve detayları, bu sürenin muhtevasının açıklamasıdır. Allah en iyi bilendir.

SEKSEN SEKİZİNCİ HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسُلِّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ، وَآخَرُ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ حِكْمَةً فَهُوَ يَقْضِي بِهَا، وَيُعَلِّمُهَا»**

Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

*"İki kişiden başkasına hased edilmez: Allah tarafından kendisine mal verilip de hak yolunda o malı harcamaya **muvaffak kılınan** kimse, Allah tarafından kendisine hikmet verilip de onunla hükmeden ve onu başkalarına **öğreten kimse.**"* Muttefekun aleyh[271]

AÇIKLAMALAR

Hased, iki türlüdür: Her durumda haram olan ve kötülenen tür. Bu, dinî olsun, dünyevî olsun, kuldan, Allah'ın nimetinin gidip yok olmasının istenilmesidir. Kişi, bunu, kalbine yerleşmiş ve bundan vazgeçmemiş bir şekilde istese de, bununla birlikte o isteği gidermeye ve gizlemeye çalışsa da, çirkindir, çünkü bu tekrarlanan bir zulümdür.

Bu tür, ateşin odunu yediği gibi, iyilikleri yiyendir.

İkinci tür, Bunda, kişi Allah'ın nimetinin başkasından gitmesini istemez. Fakat, kendisi için ya benzerinin, ya üstün veya aşağı durumda olanın meydana gelmesini ister.

---

(271) Buhârî, İlim (73); Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn (816); **İbn Mâce**, Zühd (4208); Ahmed, Müsned (3643)

Bu da, iki türlüdür: Beğenilen ve beğenilmeyen.

Bunlardan beğenilen: Allah'ın dinî nimetini kulunun üzerinde görmesidir. O kişi, o nimetin aynısının kendisi için de olmasını ister. Bu, hayrı temennî etme türündendir. Kendisiyle onu karşılaştırdığında o hali, elde etmek için çalışır. Bu, çok iyidir.

Gıpta edilenlerin en büyüğü, helâl yoldan elde ettiği mala sahip olup da, hak yolunda, farz ve müstehab görevler için harcamaya teşvik edilen ve bu nasip edilendir. Çünkü bu, îmân konusunda en büyük delillerden ve ihsân türlerinin en büyüklerindendir.

Kimde Allah'ın öğrettiği ilim ve hikmet bulunur da, o kimse onları öğretme ve insanlar arasında hükmetmek için sarfetmeyi başarırsa, ihsânın bu iki türüne hiçbir şey denk olamaz.

Birincisi, insanlara malıyla faydalı olur, onların ihtiyaçlarını yerine getirir, hayır projelerine harcama yapar, o projeler gerçekleşir, devamlı yarar sağlar ve büyük etkileri olur.

İkincisi, ilmiyle insanlara yarar sağlar, halk arasında dini ve kulların ibâdet ve muâmeleler vs. olarak bütün işlerinde örnek aldıkları ilmi yayar.

Bu ikisinden sonra, durumu ve Allah katındaki derecelerine göre, gıpta edilecek başka hayırlar gelir. Bundan dolayı, Yüce Allah, bu hayrın meydana gelmesine sevinilmesini emretti. Bu ancak büyük pay sahiplerine nasip olur. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﮑﮒﮓﮔﮕﮖﮗﮘﮙ ﮚﮛ)

"De ki: Allah'ın lütfuyla, rahmetiyle (evet) ancak onunla ferahlansınlar. O onların toplayıp yığdıklarından hayırlı**dır.**" [10/Yunus, 58]

(ﮊﮋﮌﮍﮎ ﮏﮐﮑﮒﮓﮔﮕ

ﮛﮜ ﮝﮞﮟﮠﮡﮢﮣﮤ ﮥﮦﮧ
(ﮨﮩ

"İyilikle kötülük bir olmaz. (Sen kötülüğü) en güzel şeyle sav. O zaman (bakarsın ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost oluvermiştir. Buna ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak (hayırdan) büyük pay sahibi olan kimse kavu**şturulur**" [41/Fussilet, 34-35]

Bu hayırlardan birini temenni eden kimsenin niyyeti doğru ve kararı samimi olduğu takdirde, yapan kimsenin alacağı ecrin aynısını alır. Hadiste sabit olduğuna göre, özellikle başlayıp biraz gayret gösterdiğinde öyledir.

Beğenilmeyen gıpta ise, zevkleri ve şehvetleri elde etmek için, dünyalık arzularının meydana gelmesini istemektir. Nitekim Yüce Allah, Kârûn'un milletinin ağzından şöyle buyurdu:

(ﭼﭽﭾﭿﮀ ﮁﮂﮃﮄﮅﮆ
(ﮇﮈ

"**Dünya hayatını sevip isteyenler, ke**şke Kârû**n'a veril**e-nin bir benzeri de bize verilseydi. Gerçekten onun büyük nasibi var, dediler." [28/Kasas, 79]

Bu, kötülük işleyen kimsenin aynı halini temenni etmek niyyetiyledir. Günahları eşittir.

Bu açıklamayla, her durumda kötülenen hased ile bazen beğenilmekte, bazen kötülenmekte olan ve adı gıpta olan hased arasındaki tafsilat anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

SEKSEN DOKUZUNCU HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ «أَنَّ النَّبِيَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ **كَانَ يَدْعُو، فَيَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى»**

Abdullah b. Mes'ûd *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peyamber *sallallahu aleyhi ve sellem* duasında şöyle derdi:

"Allah'ım! Senden, hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim."(272)

AÇIKLAMALAR

Bu dua, en özlü ve en yararlı dualardandır. O, din ve dünyada hayırlı olanı istemeyi ihtiva etmektedir. "Hidâyet" faydalı ilimdir. "Takva", sâlih amel ve Allah ve Rasûlü'nün yasakladığını terketmektir. Din böylece düzgün olur. Çünkü din, faydalı ilimler, doğru bilgiler demektir. Bunlar da hidâyet ve Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmek, yani, takvadır.

"İffet ve gönül zenginliği" insanlardan uzak durmayı, kalbi onlara bağlamayı, Allah ve rızkıyla yetinmeyi, onda olana kanaat etmeyi ve kalbe huzur veren yeterliliği içine almaktadır. Böylece dünya hayatındaki mutluluk ve kalp huzuru gerçekleşir. Bu da, iyi hayattır.

Kime hidâyet, takva, iffet ve gönül zenginliği verilirse, o iki hayatın da mutluluğuna kavuşur, her istediği gerçekleşir ve korkulan her şeyden kurtulur. Allah en iyi bilendir.

(272) Müslim, Zikr (2721); Tirmizî, Deavât (3162); **İbn Mâce**, Dua (3832); Ahmed, Müsned (3684)

DOKSANINCI HADİS

عَنْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزَحْزَحَ عَنْ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ فَلْتَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ»**

Abdullah b. Amr *radıyallahu anh* şöyle anlatır Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete girmek isterse, ölüm ona, Allah'a ve âhiret gününe îmân ediyor bir halde gelsin ve o, insanlara, kendisine yapılmasını istediği şeyi yapsın." Müslim[273]

AÇIKLAMALAR

Cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulan kimsenin kazançlı hale geldiğinde ve bunun, bütün müminlerin ulaşmaya çalıştığı gaye olduğunda şüphe yoktur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste, o gaye için, bütün şube ve dalların kaynağı olan iki sebebi yani Allah'ın

(ﭢﭣ)

"**Allah'a** îmân ettik**, deyin**" [2/Bakara, 136]

sözüyle zikrettiği asıllara îmânı ve âhiret için ameli ve ona hazırlığı içine alan, Allah'a ve âhiret gününe îmânı zikretti, çünkü sahîh bir îmân âhirete hazırlanmayı gerektirir.

İkinci olarak zikrettiği ise insanlara ihsân ile muâmele etmek, dav-

---

[273] Müslim, İmâre (1844); Nesâî, Bey'a (4191); Ebû Dâvûd, Fiten (4248); **İbn** Mâce, Fiten (3956); Ahmed, Müsned (6465).

ranışlarıyla, malıyla, sözleriyle onlara iyilikler yapmaktır.

Bu hadiste ihsânın ve insanlar için hayır düşünceli olmanın doğru ölçüsü vardır: İnsanlara nasıl davranacağın konusunda tereddüdün varsa, düşün! İnsanların sana öyle davranmalarını ister misin, istemez misin? Eğer onu istiyorsan, kendin için istediğini onlar için de istemiş olursun. Onların sana öyle davranmalarını istemiyorsan, bu önemli görevi, kaçırdın demektir.

Birinci cümlede, Allah'ın hakkını yerine getirme; ikinci cümlede, insanların hakkını yerine getirme vardır. Allah en iyi bilendir.

DOKSAN BİRİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثًا وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثًا ، فَيَرْضَى لَكُمْ : أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ، وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا ، وَلَا تَفَرَّقُوا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ: قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةِ الْمَالِ**»

Ebû Hureyre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah sizin için üç** şeye razı olur, üç şeyden de hoşlanmaz. Kendisine ibâdet etmenize, ona hiçbir şeyi ortak koşmamanıza, toptan Al**lah'ın** ipine sarılmanıza ve ayrılmamanıza razı olur. Sizin için, dedikodudan, çok soru sormaktan ve malı zayi etmekten ho**şlanmaz." Müslim[274]

AÇIKLAMALAR

Hadiste, Allah'ın rızasının isbâtı, onunla ilgili şeylerin zikri ve onun hoşlanmamasının isbâtı ve onunla ilgili şeylerin zikri vardır. Yüce Allah, kullarına olan kereminden dolayı, onların menfaati, dünya ve âhiret mutluluğu bulunan şeylere razı olur.

Bu, tek ve ortağı olmayan Allah'a ibâdetle, insanların îmânın asıllarını, İslâm'ın zâhir ve bâtın hükümlerini yapmalarıyla dini sırf Allah'a ait kılmakla, sâlih amellerle ve güzel ahlâkla gerçekleşir. Bunların hepsi,

---

[274] Müslim, Akdiyye (1715); Ahmed, Müsned (8134).

Allah için, onun rızasına ve Peygamberin'in sünnetine uygun olmalıdır ve Allah'ın ipine sarılmak gerekir. Onun dini, kendisiyle kullarını bir araya getirir. İnsanlar onu, bir araya gelerek, iyilik ve takva üzere yardımlaşarak yaparlar:

«الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَكْذِبُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ»

"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu yalnız bırakmaz, ona yalan söylemez, onu hakir görmez."[275] Aksine onu katıksız seven ve yardımına koşan bir dost olur.

Bu temel esas ve ondan öncekiyle din mükemmel hale gelir ve Müslümanlar nimete kavuşur. Allah'ın emrettiği ve bunları yapanlara garanti verdiği zafer, imkân, felâh ve önceki ve sonraki başarının bütün vasıtalarını yerine getirmeleri sebebiyle, Allah bununla onları üstün kılar ve destekler.

Daha sonra, sevdiği şeylere aykırı ve zıt olan şeylerden, Allah'ın, kulları için hoşlanmadıklarını belirtti. Çok dedikodu yapmak bunlar arasındadır. Çünkü bu, yalan, dikkatsizlik ve haktan başkasına inanma, fitneye düşme, kalplerin birbirinden nefret etmesi, faydalı şeyler yerine zararlı şeylerle meşgul olma sebeplerindendir. Dedikodu merakı varsa, bir kimsenin, bunların birinden kurtulması pek nadirdir.

"Çok soru sorma" sözünden maksat, ihtiyaç ve zorunluluk yokken dünyalık sorma, inat ve baskı yoluyla, Yüce Allah'ın:

(ے ے ئے ۓ ڭ ڭ ڭ ۇ ۇ ۆ)

"Ey îmân edenler! Açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın" [5/Mâide, 101]

sözüne giren zararından korkulan veya faydası olmayan şeyleri sorma

---

[275] Buhârî, Mezâlim (2442); Müslim, Birr (2580); Tirmizî, Hudûd (1426); Ebû Dâvûd, Edeb (4843); Ahmed, Müsned (5334).

gibi, kötülenen sormadır.

Danışmak veya yol göstermek için faydalı ilimleri sorma ise, hem beğenilmiş, hem de emredilmiştir.

"Malı zayi etmek", ya onu, hırsızın eline geçecek ve kaybolacak şekilde korumamak, ya gayri menkulünün bakımını veya hayvanına harcama yapmayı ihmal etmek, ya da malı zararlı veya faydasız şeylere harcamak sûretiyle olur. Bunların hepsi, malı zayi etmenin hükmüne girer. Bir de, onları, küçük çocuklar, sefîhler, deliler vs. gibi akılca nok-san olanlara vermekle olur. Yüce Allah malları, insanların dinî ve dün-yevî menfaatlerini yerine getiren bir geçim kaynağı yapmıştır. Nimetin gerçekleşmesi, malların, insan için yaratılan, faydalı şeylere, şer'î mese-lelere ve dünyevî menfaatlere sarfedilmesidir.

Allah kullarından hoşlanmadığı şeylerin zıddını ister, yani onlardan, bütün söylediklerinde dikkatli olmalarını, duydukları her şeyi aktarmamalarını, doğruyu araştırıp bulmalarını, sadece faydalı olanı sormalarını, mallarını korumalarını ve ihtiyatlı kullanmalarını, onlarla faydalı tasarruflarda bulunmalarını ve onları faydalı yerlere sarf etme-lerini ister. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﯖ ﯗ ﯘ ﯙ ﯚ ﯛ ﯜ ﯝ ﯞ)

"Allah'ın, sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı sefîhlere **vermeyin."** [4/Nisâ, 5]

Öncesinde ve sonrasında hamd, Allah'a'dır. Allah en iyi bilendir.

DOKSAN İKİNCİ HADİS

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: دَخَلَتْ هِنْدٌ بِنْتُ عُتْبَةَ امْرَأَةُ أَبِي سُفْيَانَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ لَا يُعْطِينِي مِنَ النَّفَقَةِ مَا يَكْفِينِي وَيَكْفِي بَنِيَّ إِلَّا مَا أَخَذْتُ مِنْ مَالِهِ بِغَيْرِ عِلْمِهِ فَهَلْ عَلَيَّ فِي ذَلِكَ مِنْ جُنَاحٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**خُذِي مِنْ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ مَا يَكْفِيكِ وَيَكْفِي بَنِيكِ**»

'Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle anlattı: "Ebû Sufyân'ın hanımı Hind Bint Utbe Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldi ve şöyle dedi: Allah'ın Rasûlü! Ebû Sufyân cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek nafakayı (geçimimizi sğlayacak parayı) vermiyor. Ancak ben, onun haberi olmadan malından alsam, bana bundan dolayı bir günah var mıdır? Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi: *"Onun malından, örfe göre, sana ve çocuğuna yetecek kadar al."*

Muttefekun aleyh (276)

AÇIKLAMALAR

Âlimler bu hadisten aklıma gelenlerini söyleyeceğim birçok fıkhî

(276) Buhârî, Nafakât (5364); Müslim, Akdiyye (1714); Nesâî, Âdâbu'l-Kudât (5420); Ebû Dâvûd, Buyu' (3532); **İbn Mâce**, Ticârât (2293).

hüküm çıkarmışlardır.

1. Fetva isteyen ve haksızlığa uğradığını beyân eden kimsenin, ilgili kimseler hakkında doğruyu söylemesi caizdir. Bu, haram olan gıybete girmez. Gıybetten müstesna olan şeylerden birisidir. Herkes şunda ittifak etmektedir: Başkası hakkında konuşmaya bir ihtiyaçtır. Haram olan gıybet: Kardeşini, hoşlanmadığı şekilde anmandır. Eğer buna ihtiyaç duyuluyorsa –daha önce, özel ve genel nasihatta veya sadece lakÂbıyla bilinende zikrettiğimiz gibi– bunun, maksadı yerine getirecek kadarı caizdir.

2. Çocukların geçimini sağlamak babanın görevidir. Bu sadece ona aittir. Anne veya başkası bundan sorumlu değildir.

3. Hanımın nafakasını sağlamak vâcibtir. Bunun miktarı, yetecek kadar olmasıdır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyuruyor: *"Onun malından, örfe göre, sana ve çocuğuna yetecek kadar al."* Yeterli olmada muteber olan, örfe ve insanların, o zamanda, o yerde, zenginlik ve fakîrlikteki durumlarıdır.

Nafaka verecek (geçimi üstlenen), asıl nafakayı veya eksiği tamamlayacak nafakayı vermez yahut cimrilik yaparsa, nafaka, alacaklısının olur yahut o kimse, haberi olmadan nafaka verecek olanın malından alıp harcayabilir. Sebep, açıktır. bu durumda o kimseye hıyanet ettiği söylenemez ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *"Sana ihanet edene, sen ihanet etme"* sözünün hükmüne girmez.

Birisinde hakkı olan kimsenin malından, haberi olmadan, hak ettiği kadarını alma meselesinde, orta ve doğru görüş budur. İmam Ahmed'in meşhur görüşü, bunu ancak, hanıma, çocuklara, kölelere vb. nafaka ve misafirin hakkı gibi, sebep zahir (açık) olduğunda caiz gördüğüdür.

4. Değer biçilmesi gereken bir işi üstlenenin o konudaki görüşü kabul edilir, çünkü o güvenilen birisidir. O konuda yetkilidir.

5. Fetva isteyen başkasıyla ilgili fetva sorduğunda, sorunun sorulduğu kişi eğer fetva isteyenin doğru sözlülüğünden emin ise, başkasının orada hazır bulunmasına gerek yoktur. Özellikle de, herhangi bir mefsedete yol açacak ise… Bu şikayetten dolayı Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebû Süfyan'ı getirtseydi, onunla hanımının arasında uygun olmayan bir şeylerin meydana geldiğine inanmamış olacağı anlamına gelirdi.

Bunda gaybî bir delâlet yoktur. Çünkü bu bir hüküm değildir, sadece bir fetvadır. Allah, en iyi bilendir.

DOKSAN ÜÇÜNCÜ HADİS

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «**لَا يَحْكُمْ أَحَدٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ**»

Ebû Bekre *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle dediğini duydum:

"Birisi, öfkeliyken, iki kişi arasında hüküm vermesin."

Muttefekun aleyh(277)

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, birkaç hususa delâlet etmektedir:

Birincisi: Hakimin, gerek dinî, gerek dünyevî meselelerde, belirli bir meselede, iki kişi arasında, öfkeliyken hüküm vermesinin yasak olduğudur. Çünkü öfkeliyken, düşüncenin değişmesi ve bozulması vardır. Bu düşünce bozukluğu, hakkı hatırlamada ve ona yönelmede zararlıdır. Hâkim ve başkası için aslolan, ilmen ve amelen (uygulama olarak) hakka yönelmektir.

---

(277) Buhârî, Ahkâm (7158); Müslim, Akdiyye (1717); Tirmizî, Ahkâm (1334); Nesâî, Âdâbu'l-Kudât (5406); Ebû Dâvûd, Akdiyye (3589); **İbn Mâce**, Ahkâm (2316); Ahmed, Müsned (19866).

İkincisi, aceleci olmamak, sabırlı olmak, başa gelecek ve hasımlardan duyacağı şeylere hazır olmak suretiyle, öfkeyi gideren veya hafifleten sebeplere sarılmaya çalışmanın gerekli olduğu. Çünkü bu, öfkeyi uzaklaştırmanın veya onu hafifletmenin önemli bir yardımcısıdır.

Üçüncüsü, bu illetten şu sonuç elde edilir: İnsanın hakkı tanımasına veya ona yönelmesine engel olan her şeyin hükmü, öfkelenmenin hükmüdür. Aşırı üzüntü, açlık ve susuzluk da böyledir. Bunlar, öfke gibi veya daha fazla, zihni meşgul eden şeylerdendir.

Dördüncüsü, öfkeliyken veya buna benzer durumda hüküm vermenin yasak olmasıyla, başka şeyler de kastedilmiştir. Bu da, hâkimin, konu hakkında dinin genel hükmünü ve hükmedeceği konunun ayrıntılarını tamamen ihâta etmedikçe, hüküm vermemesi gerekir. Bunları dini hükme nasıl uygulayacağını bilmesi iyidir. Hâkime şu üç şey gereklidir.

1. Dinin, hasımların arasını bulmak ve insanlar arasında hüküm vermek için koyduğu şer'î usûl ve metodları bilmesi.

2. Hasımlar arasındaki husumeti anlayıp onları tam olarak tasavvur etmesi, her birinin delilini ileri sürmesine ve davasını tam olarak anlatmasına müsade etmesi. Daha sonra bu gerçekleşince ve iyice bilgi sahibi olunca, üçüncüsüne ihtiyaç duyar.

3. Bu bilgilerin uygulanma ve şer'î hükümlere katılma özelliğidir. Bu üç şeyi ve adâlete yönelmeyi başarırsa, hüküm vermeyi başarmış ve doğruyu bulmuştur. Bunlardan birisi olmazsa, hata meydana gelir ve hüküm bozuk olur.

DOKSAN DÖRDÜNCÜ HADİS

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**كُلُوا وَاشْرَبُوا وَتَصَدَّقُوا وَالْبَسُوا مَا لَمْ يُخَالِطْهُ إِسْرَافٌ أَوْ مَخِيلَةٌ**»

Amr b. Şuayb'ın babasından onun da dedesinden rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İsraf ve kibir olmaksızın, ye, iç, giy ve sadaka ver."

Ahmed ve Ebû Dâvûd, Buhârî ta'liken[278]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste, malın, din ve dünya için faydalı şeylerde kullanılması ve zararlı şeylerden sakınılması vardır. Nitekim Yüce Allah malı, kullarının geçim kaynağı yapmıştır. Onların, özel, genel, dinî ve dünyevî du-

[278] Nesâî, Zekât (2559); İbn Mâce, Libâs (3605). Buhârî, cezm siğasıyla muallak olarak Libâs kitabında zikretmiştir. el-Elbânî *Sahîhu İbn Mâce* (2904)'de ha-sen olduğunu söylemiştir.

rumları mala dayanır. Allah ve Rasûlü, onu elden çıkarma, kullanma ve harcama bakımından –en güzel ve en faydalı yolları, şimdi ve sonra olmak üzere–, ona ait en güzel âkıbeti tavsiye ettiler.

Kişinin onu, mübah ve faydalı vasıtalarla elde etmeye çalışması, tembellik etmemesi, üşengeçlik göstermemesi, normal durumunu bozacak şekilde, mal kazanma hırsına kapılmaması, haram ve çirkin kazançlardan sakınması, sahip olduğu takdirde malı korumaya, yemek, içmek, giymek ve ihtiyaç duyulan şeylerle, örfe göre, cimrilik yapmadan, saçıp savurmadan, hanımı, çocukları ve başkalarıyla birlikte kullanmaya çalışmasıdır.

Yine onu başkasına devrettiğinde, fayda verecek şekillerde devreder, kendisine de, ihtiyaç sahibi akraba ve komşulara sadaka, hediye ve örfe göre yapılan davetler gibi, onların sevap ve hayırları kalır.

Bunların hepsi, hadiste belirtildiği ve Yüce Allah'ın;

(ئى ئې ئى ئى ئدى ىييجئ ئم)

"**Harcadı**kları zaman, ne israf ederler ne de cimrilik ederler; harcamaları, bu ikisinin aras**ında dengeli olur.**" [25/Furkân, 67]

sözünde olduğu gibi, israf etmemeye, övünme ve büyüklük taslamak kastı olmamasına bağlıdır.

Malı, ihtiyatlı ve idareli kullanıp harcamada orta yol budur yani cimrilikle savurganlık arasında bir denge olmasıdır. Böylece işler yoluna girer ve gerçekleşir. Bunun dışındakiler, günah ve zarardır, akıl ve ahvâlde eksikliktir. Allah en iyi bilendir.

DOKSAN BEŞİNCİ HADİS

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قِيلَ:لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ يَعْمَلُ الْعَمَلَ مِنْ الْخَيْرِ وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ قَالَ :
«تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ»

Ebû Zerr *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e: Ey Allah'ın Rasûlü! Birisi hayır olarak bir iş yapar da halk onu överse veya severse (ne olur?) bu konuda ne dersin? diye sordum. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle cevap verdi:

"Bu, mü'mine verilen peşin müjdedir." Müslim[279]

AÇIKLAMALAR

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste, iyi amellerin âcil etkilerinin müjde olduğunu bildirdi. Çünkü Allah velilerine –müttakî müminlere– bu hayatta ve âhirette müjde vâdetmiştir.

"Müjde", kula, güzel âkıbetini, mutlu kimselerden ve amelinin

---

[279] Müslim, Birr (2642); **İbn Mâce**, Zühd (4225); Ahmed, Müsned (20872).

makbul olduğunu bildiren, sevindirici haberdir. Âhirette ise, Allah'ın hoşnut olduğunu, sevap verdiğini, gazabından ve cezasından kurtulduğunu müjdelemektir. Ölüm esnasında, kabirde, ba'sa (dirilme) kalkıldığında, Allah, mü'min kuluna, o yerlerde, melekler vasıtasıyla müjde gönderir. Nitekim bu konuda, pek çok âyet ve hadis vardır.

Allah'ın mü'minlere, örnek olsun, lütfunu peşinen göstermek, onlara bunu tanıtmak ve onları amellere teşvik etmek için yarattığı dünya müjdesinin en kapsamlısı, onlara hayrı nasip etmesi ve onları kötülükten korumasıdır. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Saâdet ehline (mutlu olanlara), saâdet ehlinin ameli müyesser (nasip) olacaktır."

Kul, hayır işlerinin kendisine kolaylaştırıldığını ve nasip edildiğini, kendisinin, zarar veren amellerden Allah'ın korumasıyla, korunduğunu görürse, bu, mü'minin, âkıbeti hakkında delil yaptığı müjdedir. Çünkü Allah, cömertlerin en cömerdidir. Kula, iyilik etmeye başladığında onu tamamlar. Ona bağışladığı en büyük iyilik ve lütuf, dinî iyiliğidir. Mü'min buna, en mükemmel bir şekilde sevinir yani bu, Allah'ın kendisine hayır amellerini lütfettiğine ve kolaylaştırdığına sevinmektir. Çünkü îmânın en önemli alâmeti, hayrı sevmek, onu arzu etmek ve onu yaptığına sevinmektir. İkincisi Allah'ın kendisine nimetini tamamlamasını ve lütfunun devam etmesini çok arzu etme sevincidir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zikrettiği bundandır. Bu hadiste şöyle geçmekteydi: Kul, hayır işlerinden –özellikle iyi eserlerden ve umuma yararlı hayır projelerinden– birini yapıp da bunun üzerine insanların sevgi, övgü ve duâlarını kazanırsa, bu, yapılan amelin, Allah'ın hayır ve bereket verdiği makbul amellerden birisi olduğunun müjdesidir.

Mü'minlerin kulu sevmesi, Yüce Allah'ın;

(ٱﭑﭒﭓﭔﭕ ﭖﭗ)

"Îmân edip sâlih **amel işleyenler** için Rahmân, (gönüllerde) bir sevgi yaratacak (onları **herkese sevdirecektir**)" [19/Meryem, 96]

sözünden dolayı, dünya hayatındaki müjdedendir.

Güzel övgü de bundandır. Çünkü mü'minlerin, kula övgülerinin çokluğu, onların onun lehine tanıklık etmeleri demektir. Mü'minler, Allah'ın yeryüzündeki şahitleridir.

Mü'minin gördüğü veya ona gösterilen sâlih rüyada bundandır. Çünkü sâlih rüya, müjde verendendir.

Allah'ın kula, istediği veya istemediği bir takdirde bulunması ve bu takdiri, dininin düzgün olmasına ve kötülükten kurtulmasına vasıta kılması müjdedir.

Allah'ın çeşitli lütufları sayılamaz, akıl ve hayale gelmez. Allah en iyi bilendir.

DOKSAN ALTINCI HADİS

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : **«رِضَى اللَّه فِي رِضَى الْوَالِدَيْنِ، وَسَخَطُ اللَّه فِي سَخَطِ الْوَالِدَيْنِ»**

Abdullah b. Amr *radıyallahu anhumâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Allah'ın rızası, anne ve babanın rızasındadır. Allah'ın gazabı, anne ve babanın gazabındadır." Tirmizî. İbn Hıbbân ve Hâkim sahîh olduğunu söylemişlerdir.[280]

AÇIKLAMALAR

Bu hadis, anne ve babaya iyilik etmenin faziletine ve vâcibliğine, onun Yüce Allah'ın hoşnut olma sebebi olduğuna; anne ve babaya karşı

---

[280] Tirmizî, Birr (1899); el-Elbânî, *Sahîha* (2/30)'da sahîh olduğunu söylemiştir.

gelmekten sakınmaya, bunun haramlığına ve Allah'ın gazabına sebep olduğuna delildir.

Bunun, Allah'ın anne ve babayla çocuklara rahmetinden olduğunda şüphe yoktur. Çünkü anne babayla çocukları arasında, hiçbir ilgi ve sıkı bağın ona benzemediği bir ilgi, insanlardan hiçbirinin ona denk olmadığı bir iyilik vardır.

Bu sebepler ve bunlarla ilgili şeyler, Allah'ın rızasıyla birlikte anne ve babayı razı etmeyi gerektirmektedir. Zıddı da zıddıyla açıklanır.

Şöyle sorulsa: Allah'ın ve Rasûlü'nün emrettiği birr/iyilik nedir?

Buna şöyle cevap verilir: Allah ve Rasûlü bunu bilinen bir tarifle ve herkesin anlayacağı bir yorumla tarif etti. Yüce Allah "o ikisine ihsan etmek/iyilik etmek" buyurdu ve iyilikle ilgili bazı örnekler zikretti. Anne ve babayla çocukların durumlarına, zamana ve yere göre, sözle, davranışla veya bedenle yapılan her iyilik bir "birr"dir.

Bu hadiste de, "birr"in en yükseği ve nihaî noktası anlatılmaktadır, o da, anne babanın rızasıdır. İhsan (iyilik etmek ve iyi davranmak) mûcip (gerektiren) ve sebeptir. Rıza ise eser ve müsebbebtir. Örfle ilgili muâmelelerin bütün çeşitlerinden anne ve babayı razı eden her şey ve onları razı edecek her yol ve vasıtaya baş vurma "birr"in hükmüne girer. Onları öfkelendirecek her türlü söz veya davranış da itaatsizliktir. Çocuğun ancak Allah'ı gazaplandırmakla anne ve babayı razı etmesi mümkün oluyorsa, Allah'ın sevgisini, anne ve babanın sevgisine tercih etmesi gerekir. Bu durumda kınama ve ceza, anne ve baba tarafındadır. Onlar da ancak kendilerini kınarlar.

Bu hadiste, Allah'ın razı olma ve öfkelenme sıfatının varlığı, bunun sevdiklerine ve hoşnut olduklarına taalluku yer almaktadır. Yüce Allah velilerini ve seçkin kullarını sever. Kendisine ve Rasûlü'ne itaat e-

deni sever. Bu, onun kemalinden, hikmetinden, hamdinden, rahmetindendir. Allah'ın rızası, gazabı, iradesine ve kudretine bağlı sıfatlarındandır.

Kurtuluş, mü'minin, Allah'ın kendisi için ve Rasûlü'nün onun için var olduğunu belirttiği, zâtî ve fiilî kemal sıfatlarına, Allah'ın azâmetine, büyüklüğüne ve şerefine yakışır bir şekilde inanmasındadır. Bilir ki Allah'ın zâtı, isimleri, sıfatları ve fiillerinde, eşi, benzeri ve dengi yoktur. Allah en iyi bilendir.

DOKSAN YEDİNCİ HADİS

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِك رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**ثَلَاثُ خِصَالٍ لَا يَغِلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ مُسْلِمٍ أَبَدًا إِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ وَمُنَاصَحَةُ وُلَاةِ الْأَمْرِ وَلُزُومُ الْجَمَاعَةِ فَإِنَّ دَعْوَتَهُمْ تُحِيطُ مِنْ وَرَائِهِمْ**»

Enes b. Mâlik *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

***"Üç meziyet vardır** ki müslüman bir kişi onlara sahip olduğu sürece, kalbi, kin, hıyanet ve husumet beslemez: Tam bir ihlasla, sırf Allah rızası için amel etmek, yöneticilere **karşı içtenlik ve samimiyet** ve müslüman topluluğa **sarıl**mak. Çünkü müslüman topluluğun **duâları, kendilerini arkadan kuşatır.**"* Tirmizî, Şafi'î ve başkaları [281]

[281] **İbn Mâce**, Mukaddime (236); Ahmed, Müsned (12937). el-Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb* (1/77)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

AÇIKLAMALAR

Şeyh Şemsuddîn İbnu'l-Kayyim *rahimehullah* şöyle demiştir: "Yani kalpte kin ve nefret kalmaz. Bu üç meziyetle birlikte, o, kin ve nefreti taşımaz, aksine kalpten kin atılır ve temizlenir. Çünkü kalp, en büyük kin ve nefreti, şirke karşı, yine sahtekârlık ve hilekârlığa karşı, bid'at ve sapıklık sûretiyle müslüman topluluğundan ayrılmaya karşı taşır. Bu üç şey kalbe kin ve nefret doldurur. Bu kin ve nefretin ilâcı ve onun kalıntılarının temizlenmesi, ancak ihlaslı olmak, tavsiyede bulunmak ve sünete uymakla olur."

Şöyle diyebiliriz: Bütün amelleri sırf Allah için olan, bütün işlerinde Allah'ın kullarına içtenlik ve samimiyetle davranan ve bir araya gelmek, ihtilaf etmemek suretiyle topluluktan ayrılmayan kimsenin kalbi, saf ve temiz olur, o Allah'ın velisi (dostu) haline gelir. Bunun zıddı olan kimsenin kalbi, her türlü zarar ve kötülükle dolar. Allah en iyi bilendir.

DOKSAN SEKİZİNCİ HADİS

عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«إِنَّمَا النَّاسُ كَالْإِبِلِ الْمِائَةِ لَا تَكَادُ تَجِدُ فِيهَا رَاحِلَةً»**

Abdullah b. Ömer *radıyallahu anhumâ* şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"İnsanların, ilerde, kişinin, içlerinde, nerdeyse işe yarar bir tane bile bulamadığı yüz deve gibi olduklarını göreceksiniz." Muttefekun aleyh[282]

AÇIKLAMALAR

(282) Buhârî, Rikâk (6498); Müslim, Fedâil (2547); Tirmizî, Emsâl (2872); İbn Mâce, Fiten (3990); Ahmed, Müsned (5009).

Bu hadiste, doğru bir haber ve faydalı bir tavsiye vardır.

Haber şudur: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, eksikliğin, insanların çoğunu kapsadığını, aralarında tam –veya tama yakın– olanın az olduğunu bildirdi. Bu, yüz deveye benzer. Sen yüz deveyi çok bulursun, aralarından, yük taşımaya, binmeye, gidip gelmeye uygun bir tane seçmek istediğinde, onu hemen hemen bulamazsın. Aynı şekilde, insanlar da çoktur. Onların arasından, öğretmenlik, müftülük, imamlık, büyük veya küçük idarecilik veya önemli görevlere uygun olanlarını seçmek istediğinde, o görevi iyi bir şekilde yapacak olan birisini hemen hemen bulamazsın. Bu, gerçektir. İnsan çok zâlim ve câhildir. Zulüm, cehâlet, kusur ve ayıpların sebebidir. Kusur ve ayıplar, tam olmaya ve mükemmel hâle getirmeye engeldir.

Bu haberin mana ve muhtevası, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından yapılan bütün ümmete vâcib olan bir tavsiyedir: Bu da, önemli görevleri ve kamu için yararlı bütün işleri yapmaya uygun kişileri iş başına getirmeye çalışmalarıdır.

Yüce Allah;

(ﭙﭚﭛﭜﭝﭞﭟﭠﭡﭢﭣﭤﭥﭦ
ﭧﭨﭩﭪﭫﭬﭭﭮﭯﭰﭱ)

> **"Her kabileden bir topluluğ**un dini iyice öğrenmeleri ve **dönüp kavimlerine geldikleri zaman (Allah'**ın yasak kıldı**ğı** şeylerden) kaçınmaları için onları uyarmaları ge-rekmez **miydi?"** [9/Tevbe, 122]

sözünde bu manaya dikkat çekmiştir.

Allah cihâdı, yeterli miktarda bir topluluğun yapmasını, birbirlerine yardım etmesi için, başka bir topluluğun da ilimle ilgilenmesini emretti.

Dinî ve dünyevî görevler, genel işler, insanlar için şarttır. Onların işleri ancak bunlarla gerçekleşir. Bu görevler de ancak, yeterli ve güvenilir kimselerin gelmesiyle gerçekleşir. Bu da, mümkün olduğu kadar, bu nitelikleri kazanmak için çalışmayı gerektirir. Yüce Allah şöyle buyurdu:

(ﮪﮩﮨ)

"Gücünüz yettiği kadar Allah'tan korunup sakının."

[64/Teğâbun, 16]

Allah en iyi bilendir.

DOKSAN DOKUZUNCU HADİS

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ فِيهِمْ عَلَى دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ**»

Enes b. Mâlik *radıyallahu anh* şöyle anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Bir zaman gelecek ki insanlardan dininde sabreden, (elinde) kor tutan gibi olacaktır." Tirmizî[283]

AÇIKLAMALAR

Bu hadiste de bir haber ve bir tavsiye vardır.

---

(283) Tirmizî, Fiten (2260). el-Elbânî, *Sahîha* (957)'de hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, âhir zamanda, hayır ve vasıtalarının az olacağını, şer ve vasıtalarının çok olacağını, o sırada, insanlardan dine sarılanın pek az olacağını bildirdi. Bu az olan, büyük bir sıkıntı ve meşakkat durumunda, elinde kor tutan gibidir. Bunun sebebi, itiraz edenlerin güçlü olması, sapıklığa düşüren fitnelerin çokluğu, şüphe fitneleri, inkârcılık ve şehvet fitneleri, insanların dünyaya yönelip zâhiren ve bâtınen ona kapılmaları, îmân zayıflığı, yardımcının azlığı sebebiyle tek ve yalnız kalma sıkıntısıdır.

Ancak dinine sarılan, sadece basiretli, kesin ve sağlam îmânlı kimselerin direndiği bu itiraz ve engelleri defeden insanların en üstünü, Allah katında derecesi ve yeri en yüksek olandır.

Peygamberin ümmetine tavsiyesi şudur: Kendilerini bu duruma hazırlamaları, bunun kaçınılmaz olduğunu bilmeleri, bu engellere karşı koyup –itirazlara rağmen– din ve îmânında sabreden için, Allah katında en üstün dereceler olduğu, Mevla'sının sevdiği ve hoşnut olduğu şeyde ona yardım edeceğidir. Çünkü yapılan yardım; çekilen sıkıntı kadardır.

Zamanımız, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı bu tarife ne kadar benzemektedir. Çünkü artık İslâm'ın sadece adı, Kur'ân'ın da sadece resmi kaldı. Zayıf bir îmân, ayrı kalpler, bölünmüş devletler, müslümanları birbirinden uzaklaştıran düşmanlıklar ve nefret, dini yok etmek için, gizlice ve açıkça çalışan, görünen ve görünmeyen düşmanlar, inkârcılık ve materyalizm, yaşlıları ve gençleri pis akıntısına ve çarpışan dalgalarına çekti, ahlâkın bozulmasına sebep olan propagandalar ve son noktaya gelinmesi. Daha sonra insanların, dünyalık ilimlerle uğraşmaları, en önemli düşünce ve gayretleri olacak şekilde dünyaya yönelmeleri, onun için hoşnut olmaları ve onun için öfkelenmeleri, âhiretten vazgeçirmek için kötü bir propaganda, tamamiyle dünyayı şenlendirmeye, di-

ni yok etmeye, onu hakir görmeye ve dindarlarla ve dine nispet edilen her şeyle alay etmeye yönelme, övünme, gösteriş, inkârcılık üzere kurulmuş uygarlıkların büyütülmesi.

Biriken bu kötülükler, çarpışan dalgalar, güçlükler, şimdiki ve gelecekteki karanlık fitnelerle birlikte bu hadisin doğru olduğunu göreceksin.

Ancak buna rağmen, mü'min Allah'ın rahmetinden ümit kesmez. Onun bakışı, sadece görünen sebep ve vasıtalara değildir, aksine o, kalbinde, her vakit, Kerîm ve vehhâb olan sebepleri yaratana yönelendir. Ferahlık ve sözünden dönmeyen Allah'ın, zorluktan sonra kolaylık vereceği rahatlığın sıkıntıyla birlikte olduğu, sıkıntıların rahatlatılmasının, sıkıntıların şiddetiyle ve kötü şeylerin gelmesiyle birlikte olduğu şeklindeki sözü gözünün önünde olur.

Mü'min, böyle durumlarda: "Lâ havle, ve lâ kuvvete illâ billâh (güç ve kuvvet, ancak Allah iledir)", Hasbunellah ve ni'me'l-vekil (Allah bize yeter, o ne iyi vekildir.", "Ale'llâhi tevekkelnâ (Allah'a dayanıp güvendik), "Allâhumme! Leke'l-hamd (Allah'ım! Hamd sanadır)" "İleyke'l-muşteka (şikâyet edilen sadece sensin)", "ente'l-mustean (yardım istenilen sensin", "Bike'l-musteğâs (Senden imdat ve yardım istenilir)", "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l-âzim (güç ve kuvvet ancak, yüce ve büyük Allah iledir) der ve îmân, nasihat ve davetten gücünün yettiğini yapar. "Çok" mümkün değilse, "aza", 'bundan" başkası güç ise, kötülüğün bir kısmının gitmesine ve hafifletilmesine razı olur.

(ڱگـگـگںںٹ)

"Kim Allah'tan korunup sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu yaratır." [65/Talak, 2]

(ﮬﮭﮬﮩﮨ)

"Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." [65/Talak, 3]

(ئۇئۆئۈئۋئۋئى ئى ئۇ)

Kim Allah'tan korunup sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık yaratır." [65/Talak, 4]

Nimetiyle sâlih (iyi) şeyler gerçekleşen Allah'a hamdolsun. Allah, Muhammed'e, ailesine, ashabına ve din gününe kadar ona tabi olanlara salât etsin.

SON SÖZ

Çeşitli ilimler, faydalı konular, sahîh inançlar, güzel ahlâk, fıkıh, âdâp, genel iyileştirmeler ve genel hükümlerle ilgili, özlü hadislerden doksan dokuz hadisin şerhini ihtiva eden bu risale bitti.

Bunları, o hadisleri şerh eden Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah Âlu Sa'dî söyledi. Allah, onu, anne ve babasını, onların anne ve babasını ve bütün müslümanları bağışlasın. Risaleyi, hicrî 10 Şaban 1371'de bitirdi.

Risalenin, Yüce Allah'ın yardımı ve kolaylaştırmasıyla, yazarın hattından aktarılması, Abdullah b. Suleyman'ın kalemiyle 2 Ramazan 1371'de tamamlandı. Allah, onu, anne va babasını, onların anne ve babasını ve bütün Müslümanları bağışlasın.

Bu, nefis bir mücevher ve güzel bir bahçedir. İsteyenlerin arzusu, istifade edenlerin eğlencesi, güzel bir görüntüsü oldu ve bilgi ve araştırma çiçekleriyle donandığı için seyredenlerin neşesidir. Büyük faydalar bıraktığı için, onların toplanması kolaydır. Olgunlaşmış meyvelerdir ki onların tadılması hoştur. Tatlı kaynaklardır ki içilmesi hoştur. Çünkü onda faydalı akâidin, özlü u-

sûlün, çeşitli hükümlerin üstün âdâbı, başka önemli konuların, insana hidâyet ve doğruluk kazandıran, basîret ve kesin inancını artıran birçok ilmin açıklaması vardır. Bu risaleden, Allah'ın kelâmından sonra sözün en şereflisi, hay-rı en iyi toplayanı, en faydalısı, yaratıkların en bilgilisinin sözü ve onların en fasihi (düzgün konuşanı) Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözünün şerhi olması sana yeter.

Şeyh Fâdıl Abdurrahmân b. Nâsır es-Sa'dî, O'nun şerefli ifadelerini ve nefis hazinelerini sunuyor. İslâm ve Müslümanlar adına Allah ondan razı olsun. Onun araştırma güneşleri ve ilim dolunayları daima parlak ve ışıklı ol-sun!

***

Baskı ve tashîh, Hicrî 1 Cumâde'l-Ûlâ 1372/17 Haziran 1953 yılında, Matbaatu's-Sunneti'l-Muhammediyye'de, Kahire, Cemaatu Ensâri's-Sunneti'l-Muhammediyye Genel Başkanı Muhmammed Hâmid el-Fakkî vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

İÇİNDEKİLER